

Etnik azlıqların sosial ekskluziyası (təcrid olunması) barəsində araşdırma

Tiflis

2022

Məzmun

Giriş	5
Metodologiya.....	5
Kvantitativ araşdırma.....	5
Kvantitativ (miqdari) araşdırma	5
Masaüstü araşdırma.....	7
Etnik azlıqlar haqqında ümumi statistik məlumatlar	7
Dövlət siyasi sənədləri	8
Etnik azlıqlar üçün təhsilin əlçatanlılığı.....	12
Etnik azlıqların işlə təmin olunma imkanları	19
Etnik azlıqların mədəni ekskluziyası (təcridi)	22
Etnik azlıqların siyasi həyatda iştirakı	24
Medianin rolu və etnik azlıqlar üçün məlumat əlçatanlığı.....	33
Kvantitativ (miqdari) araşdırmanın əsas nəticələri	36
Kvantitativ (miqdari) araşdırmanın detallı (ətraflı) hesabatı	43
Fəsil 1. Gürcü dilini bilmə indeksi	43
Ailələrin iqtisadi statusu	44
Fəsil 2. Sosial-demoqrafik profil	45
Etnik kimlik (identlik).....	47
Ailənin böyüklüyü	47
İşlə təmin olunma vəziyyəti.....	48
Gürcü dilini bilmə səviyyəsi və işlə təmin olunma statusu.....	52
Fəsil 3. Gürcü dilinin bilinməsi	54
Müxtəlif komponentlərə görə gürcü dilinin bilinməsi səviyyəsi.....	54
Respondentlərin cinsiyyəti və gürcü dilini bilmə səviyyəsi.....	56
Respondentlərin yaşı və gürcü dilini bilmə səviyyəsi	56
Fəsil 4. Mənzil şəraitini.....	58
Yaşayış mənzilləri/evlərlə bağlı	58
Mənzillə (evlə) bağlı aşkar edilən əsas problem.....	59
Fəsil 5. Ailənin iqtisadi vəziyyəti	60
Ailənin əsas gəlir mənbəyi.....	60
Şəhər/kənd mühiti və respondentlərin ailələrinin iqtisadi vəziyyəti	62
6-cı fəsil. Təhsil.....	66
Bağçaya yaşı düşən uşağın (uşaqların) təhsili.....	66
Məktəbli yaşında olan uşağın/uşaqların təhsilləri	68
Peşə təhsili	70

Ali təhsil.....	70
Uşaqlarda gürcü dilində (də) təhsil almaq ehtiyacı.....	72
Gürcülər və milli azlıqlar nümayəndələri təhsil müəssisələrində nə qədər bərabər şəraitlərdədirlər?	73
Təhsil müəssisələrində gürcülər və milli azlıqlar arasındakı qeyri-bərabər şəraitlərə səbəb nə oldu? 74	
Müxtəlif təhsil proqramlarının tanınmış olması, xidmətlərdən faydalanmaq, razılıq.....	75
Müxtəlif təhsil və mədəniyyət müəssisələrinin əlçatanlığı	76
7-ci fəsil. Səhiyyə.....	78
Ailə üzvlərinin sağlamlıq vəziyyəti.....	78
Tibbi xidmətdən istifadə təcrübəsi.....	79
Tibbi xərclər.....	83
Tibbi xidmət almaqda müxtəlif amillərin təsiri.....	85
Sığortadan faydalanmaq.....	87
8-ci fəsil. Miqrasiya	89
9-cu fəsil. İqtisadi inkişafın təmayülləri	92
İnfrastruktur xarakterli dəyişikliklər.....	92
Mikro maliyyə təşkilatları.....	95
Etnik qrupların sosial-iqtisadi fəaliyyətə cəlb edilməsi.....	97
Proqramlardan/layihələrdən istifadə etmək	99
10-cu fəsil. Sosial müdafiə.....	100
Köməksizlər bazası ilə bağlı təcrübə.....	100
Kəndə dəstək proqramı.....	104
11-ci fəsil. Etnik azlıqların hüquqları və interaksiyaları	105
Etnik azlıqların hüquqlarını müdafiə etmək	105
Etnik gürcülər və qeyri-gürcülər arasında münasibət.....	106
12-ci fəsil. Kütləvi İnformasiya Vasitələri.....	110
Məlumatı qəbul etmə dili.....	110
İnformasiya qaynaqları.....	113
Media vasitələrinə etibar.....	114
13-cü fəsil. Yerli özünüidarəetmə.....	116
Yerli özünüidarəetməyə müraciət etmək təcrübələri.....	116
Yerli özünüidarəetmənin tədbirlərində iştirak etmək.....	117
Yerli orqanlar haqqında məlumatlılıq	119
14-cü fəsil. Dövlət strukturları və ictimai siyasət.....	122
Etnik qruplar qarşısında mövcud olan problemlər.....	122
Problemin həlli aktivləri	123

Sosial və siyasi təsisatlara qarşı etibar	124
15-ci fəsil. COVID-19 vaksinasıya haqqında məlumatlılıq və əlçatanlıq	126
Vaksinasıya üçün qeydiyyatdan keçmək barədə məlumatlı olmaq	126
Vaksinasıya ilə bağlı planlar	129
Vaksinin vacibliyi	129
Bibliografiya	131

Giriş

Mövcud araşdırmalara əsasən, Gürcüstanda etnik azlıqların sosial və iqtisadi vəziyyətləri ağırdır, çünki onların həm dövlət həm də özəl sektorda işlə təmin olunmaları istiqamətində maneəçilik törədən baryerlər mövcuddur. BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığının Cənubi Qafqazdakı ofisinin dəstəyi ilə 2014-cü ildə həyata keçirilmiş araşdırmaya əsasən, dil baryeri və biznes sahəsi ilə əlaqəli olan yeni məlumatların əlçatanlığının məhdud olması, etnik azlıqların yaşadıkları bölgələrdə olan yerli sahibkarları əlverişsiz vəziyyətə salır. Mövcud vəziyyəti 2017-ci ildə nəşr edilmiş oçerklər toplusu da sübut edir, burada etnik azlıq nümayəndələrinin özlərinin baxışları müzakirə olunub. Təsdiq olunur ki, onların sosial-iqtisadi vəziyyəti çətinidir, buna görə də tez-tez ölkəni tərk etməli olurlar. Mövcud realıq isə onların sosial olaraq təcrid olunduqlarını bir daha göstərir. Sosial Araşdırma və Analiz İnstitutu tərəfindən 2019-cu ildə aparılmış araşdırma (Etnik Azlıq Nümayəndələrinin Siyasətdə İştirakı Analizi), etnik azlıq nümayəndələrinin siyasi fəallığının nə dərəcədə aşağı olmasını göstərir. Respondentlərin əksər çoxluğu son iki il ərzində siyasi iştirakçılığın heç bir sonrakı metodundan yararlanmayıb: yerli hakimiyyətə müraciyyət, media vasitələrindən istifadə edərək problemlər barəsində ictimai söhbət, kollektiv imza toplama, etiraz aksiyalarında iştirak və s. Qeyd edilməsi lazımdır ki, etnik azlıq nümayəndələrinin hər üç nəfərindən biri hesab edir ki, siyasətdə iştirak etmək elit təbəqənin (“adi şəxslərin” deyil) işidir. Eyni zamanda iştirakçıların sadəcə dördtdə biri özünü siyasi olaraq fəal şəxs hesab edir. Fəallığın aşağı olmasının səbəbləri olaraq göstərilir: siyasətə marağın olmaması, ailə yükü və gürcü dilini tam bilməmək. Layihənin yeniliyi, ekskluziyanın sosial və iqtisadi nəticələrini azaltmaqdan başqa, layihə təcrid olunmanın siyasi və sosial səbəblərini göstərmək və onları dəyişmək məqsədini daşıyır.

Metodologiya

Araşdırmanın **məqsədi** etnik azlıq nümayəndələrinin ekskluziyanın (təcrid olunmasının) xüsusiyyətlərini araşdırmaqdır.

Məqsədə nail olmaq üçün araşdırma sonrakı **tapşırıqlara** oriyentasiya olunacaq:

- Dövlət siyasi sənədlərinin, statistikanın, qeyri hökumət və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən aparılmış araşdırmaların təhlil edilməsi;
- Etnik azlıq qruplarının sosial, iqtisadi və siyasi vəziyyətinin ifşa edilməsi;
- Etnik azlıqların sosial olaraq təcrid olunmalarına və uzaqda qalmalarına səbəb olan institusional, qanunvericilik və inzibati səbəblərin öyrənilməsi.

Bu məqsədə nail olmaq üçün **kvantitativ (miqdari) və kvalitatif** araşdırma metodlarından istifadə olunacaq.

Kvantitativ araşdırma

Sosial araşdırmalar və analiz institutu layihəni 2021-ci ilin iyul ayından həyata keçirməyə başlayıb. Layihənin başlanğıc mərhələsində etnik azlıqların sosial ekskluziyanı barəsində **masaüstü araşdırma hesabatı** hazırlanıb. Daha dəqiq, ekskluziyanın mövzusu barəsində mövcud olan araşdırmalar, hesabatlar, reqliyasiyalar, rəsmi sənədlər və s. təhlil edildi.

2021-ci ilin avqust ayında 4 məqsəd bölgəsində etnik azlıq nümayəndələri ilə **6 fokus qrup** keçirildi. Fokus qruplar üçün instrumentlər (qaydlaynlar) hazırlandı. İlk mərhələdə fokus qrupların məqsədi ekskluziyanın əsas indikatorlarını müəyyənləşdirmək idi, bu indikatorlar araşdırmanın instrumentinin (sorğusunu) dizaynı hazırlanan zaman nəzərə alındı.

Avqust ayında 6 fokus qrup distant olaraq, zoom platforması ilə keçirildi. Fokus qrup iştirakçıları üçün rekurutasiya vərəqi hazırlandı, fokus qrupa düşməyin ilkin şərti bununla müəyyən edildi. Araşdırmanın məqsədi və məlumatların konfidensiallığı barəsində respondentlərə öncədən məlumat verildi.

Kvantitativ (miqdari) araşdırma

kvantitativ (miqdari) araşdırma çərçivəsində 18 yaş və yuxarı etnik azlıq nümayəndələri iştirak etdilər. Seçim dizaynı olaraq rəngarəng startifikasiyalı (klaster) seçim müəyyən edildi, ölçü isə - **1510 respondent**.

Araşdırmanın nəticələri məqsəd bölgənin səviyyəsi ilə representativdir, eyni zamanda gender və yaş səviyyəsinə görə də. Kvantitativ (miqdar) araşdırması çərçivəsində üzbəüz interviu 4 məqsəd regionunda keçirildi. Bu regionlardır: Samtsxe-Cavaxeti, Kvemo Kartli, Pankisi dərəsi və Kakheti azərbaycanlı kəndləri. #a nömrəli cədvəldə regionlara əsasən interviuların saylarını görə bilərsiniz.

Cədvəl #a

Bölgə	Müsaibələrin sayı	Seçim yalnışlığı (95%-lik etibarlılıq)
Kaxeti	380	5%
Pankisi	370	5%
Samtsxe-Cavaxeti	379	5%
Kvemo Kartli	381	5%
Cəmi	1510	2.5%

Səyyar iş

Araşdırmaya qoşulmuş 29 nəfər müxbirə, səyyar işə başlamazdan əvvəl, anket və sorğu prosedurları haqqında iki dəfə təlim keçirildi. Onlara eyni zamanda, COVID-19 pandemiyası zamanı sahədə işləyən zaman qaydalarının qorunmasının vacibliyi haqqında məlumat verildi. Müxbirlər 10 pilot sorğu keçirdilər, bu sorğuların məqsədi anketin etibarlılığını yoxlamaq və ilkin versiyada olan qüsurları aradan qaldırmaq idi. Anket pilotaj edildikdən sonra, o, ODK platforması üçün formalaşdırıldı. Səyyar işlər noyabr ayının 3-də başladı və təxminən üç həftə davam etdi. Daha dəqiq isə, müxbirlər tərəfindən sonuncu respondent noyabr ayının 22-də sorğulanıb. Səyyar işlərə paralel olaraq, müxbirlərin işlərinin monitorinqi də həyata keçirildi. Monitorinq üçün xüsusi anket hazırlandı və 4 nəfər seçilmiş nəzarətçilər tərəfindən, telefonla sorğu edilərək müxbirlər tərəfindən icra olunmuş işlər yoxlanıldı. Daha dəqiq isə, monitorinq çərçivəsində keçirilmiş sorğuların 10 % yoxlanıldı, bu isə 150 sorğudan ibarətdir.

Məlumatların işlədilməsi

2021-ci ilin dekabr ayında məlumatlar SPSS kompüter proqramı çərçivəsində işlənildi. Bu müddətdən isə hesabat hazırlanmağa başladı, 2022-ci ilin aprel ayında yekunlaşdı.

Masaüstü araşdırma

Etnik azlıqlar haqqında ümumi statistik məlumatlar

Gürcüstanda, “2014-cü il əhalinin ümumi siyahıya alınmasına”¹ əsasən milli azlıqlar ümumi əhalinin 13.2%-ni təşkil edirlər. Bunlar arasında dominant qruplar azərbaycanlılar (233 024, 6.3%) və ermənilər (168 102, 4.5%) sayılırlar. Etnik azərbaycanlıların əskəriyyəti Kvemo Kartlidə məskunlaşblar (177 032, 76%), təxminən 15% isə - kaxetidə (32 354, 14%). Ermənilərə gəldikdə isə onların demək olar ki, yarısı (81 089, 48.2%) Samtsxe-Cavaxetidə, 31.8% (53 409) isə Tbilisidə yaşayır. Yuxarıda qeyd olunan etnik azlıqlardan əlavə Gürcüstanda multietnikliyi digər etnik azlıqlar yaradırlar, bunlardır: ruslar, osetinlər, yezidilər, ukraynalılar, kistlər, yunanlar, assurilər və s.

Etnik azlıq nümayəndələrinin bölgələrə görə detallı sayına, cədvəldə baxın #b.

Cədvəl #b

Bölgə	Azərbaycanlı	Erməni	Rus	Osetin	Yezidi	Ukraymalı	Kistlər	Yunan	Assuri	Digər
Gürcüstan	233.024	168.102	26.453	14.385	12.174	6.034	5.697	5.544	2.377	14.346
Tbilisi	15.187	53.409	13.350	4.313	11.194	3.239	84	1.861	972	7.828
Acarıstan Muxtar Respublikası	340	5.416	3.679	101	81	793	...	575	131	1.940
Quriya	34	1.228	564	30	17	141	0	28	0	133
İmereti	106	709	1.384	143	...	398	0	109	125	614
Kaxeti	32.354	2.191	1.921	2.526	504	202	5.581	158	...	1.806
Mtsxeta-Mtianeti	2.316	291	252	1.327	61	80	...	55	709	136
Raça-Leçxumi	...	...	29	28	0	...	0	...	0	29
Samegrelo-Zemo Svaneti	64	143	1.173	46	...	312	0	55	36	264
Samtsxe-Cavaxeti	89	81.089	712	393	...	142	0	420	...	147
Kvemo Kartli	177.032	21.500	2.631	810	305	510	25	2.113	362	968
Şida Kartli	5.501	2.072	758	4.668	...	208	...	163	34	481

Mənbə: 2014-cü il əhalinin ümumi qeydiyyatına alınması

Qeyd etmək lazımdır ki, azlıqların ölkənin ictimai, siyasi mədəni həyatında iştirakı, demokratiyanın vacib göstəricilərindən biridir. Son vaxtlar etnik azlıqların hüquqlarının qorunması yönündə fəal olaraq qanun dəyişiklikləri həyata keçirilir; Eyni zamanda hüquqi təminatların olması da əhəmiyyət kəsb edir, məhz bunlar sosial və ya siyasi iştiraka təkan verir. Oxşar təcrübələrin olmasına baxmayaraq, etnik azlıqlar üçün təhsilin əlçatanlığı, işlə təmin olma imkanları, siyasi fəallıqlarda iştirak və s. yenə də problem olaraq qalır.

¹ Əhalinin 2014-cü ildə ümumi siyahıya alınması, <http://census.ge/ge/results/census1>

Dövlət siyasi sənədləri

Etnik azlıqların hüquqlarının qorunması, bu qrupa mənsub olan şəxslərin qəbul etdiyi dəyərlərin və mədəniyyətin qorunması- inkişafı üçün vacib məsələdir, bu isə öz növbəsində sülh mühitli cəmiyyətin inkişaf etməsi üçün birmənalı şərtidir. Etnik azlıq nümayəndələrinin müdafiəli olmaları və vətəndaş inteqrasiyası effektiv həyata keçirilməsi üçün, işlək institusional mexanizmlərinin olması lazımdır. Etnik azlıqların hüquqlarının qorunması, onların identliyinin qəbullanılması, ayrı-seçkisiz və bərabər hüquqlu rəftar, multikultural və interkultural inkişafın təmin olunması kimi siyasi, sosial, iqtisadi və mədəni məsələlərin nəzərə alınmasını, milli və yerli səviyyədə ictimai həyatda onların iştirakçılığını gücləndirməyi, inkişaf və yoxsulluğun aradan qaldırılması prosesində azlıqların problemlərini nəzərə almağı, işlə təmin olunma yönündə qeyri -bərabərliyi aradan qaldırmağı və s nəzərdə tutur.

Etnik azlıqların müdafiəsi sonrakı istiqamətlərə əsaslanır:²

- Etnik azlıqların identliyini və özünəməxsusluğunu qorumaq və dəstək olmaq.
- Sosial, siyasi və iqtisadi hüquqlardan bərabər yararlanmaq.
- Sosial, siyasi və mədəni həyatda iştirakı gücləndirmək

Yuxarıda qeyd olunan hər bir istiqamət etnik azlıqların hüquqlarının qorunması və həyata keçirilməsi üçün vacib əhəmiyyətə malikdir. Bunun üçün də hər bir istiqamətlə bərabər əhəmiyyətdə işləmək lazımdır.

Gürcüstan Konstitusiyasında etnik azlıqların müdafiəsi, onların hüquq və azadlıqları, öhtəlikləri haqqında konkret məlumat əldə etmək mümkün deyil. Qeyd olunan sənətdə milli azlıqlar məsələsi ümumi rəqlulsiya məsələsi hesab edilir və sadəcə bərabərlik hüququ ilə bağlı olan 11-ci maddədə sonrakı formada qeyd olunub: *“Bütün insanlar qanun qarşısında bərabərdir. İrqi, dərisinin rənginə, cinsinə, mənşəyinə, etnik mənsubiyyətinə, dilinə, dininə, siyasi və ya digər baxışlarına, sosial mənsubiyyətinə, əmlakına və ya rütbəsinə, yaşayış yerinə və ya digər əlamətlərə görə ayrı-seçkilik qadağandır”*.

Konstitusiya ilə təmin olunan bərabərlik hüququndan başqa, **“Ayrı-seçkilinin bütün formalarının aradan qaldırılması haqqında”** Gürcüstan qanununun birinci maddəsində qeyd edilir ki, dövlət ayrı-seçkilinin istənilən formasının qarşısını almalıdır, eyni zamanda etnik əlamətə görə yaranan ayrı-seçkilinin də. Qeyd etmək lazımdır ki, etnik azlıqlarla bağlı daha dəqiq qeydə bu qanunda da rast gəlmirik, amma Gürcüstanın milli azlıqları hüquqlarının müdafiəsi yönündə bir neçə beynəlxalq öhtəlik götürmüş olduğunu və beynəlxalq hüquqla müəyyən edilmiş standartlarla hərəkət etdiyini nəzərə almaq lazımdır.

Konkret rəqlulsiyalar müəyyən edən və bu qrupların hüquqlarının qorunması üçün dövlətlərə daha çox pozitiv addımlar atma öhtəliyi verən beynəlxalq hüququ instrumentlərdən biri, Avropa Şurasının Milli Azlıqların Müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyasıdır.

Gürcüstan “Milli Azlıqların Müdafiəsi haqqında” Avropa Şurasının Çərçivə Konvensiyasını 2005-ci ildə imzalayıb. Bu etnik azlıqların hüquqlarının geniş spektrini əhatə edən əsas beynəlxalq hüquqi instrumentdir və ictimai həyatın müxtəlif sahələrinə, fərdi və kollektiv azadlığa/hüquqlara, dil və təhsillə bağlı olan müxtəlif məsələlərə toxunur. Çərçivə konvensiyanın əsas prinsipi dövlətlər daxilində olan milli azlıqların hüquqlarının və əsas azadlıqlarının qorunması üzərində durur.

“Milli azlıqların və özlərini bu qrupa aid edən insanların hüquqlarının və azadlıqlarının qorunması, insan hüquqlarının beynəlxalq səviyyədə qorunmasının tərkib hissəsi hesab edilir və belə qeyd etmək olar ki, beynəlxalq əməkdaşlıq sahəsidir.”³

Qeyd etmək lazımdır ki, bu çərçivə konvensiyasına əsasən istənilən milli azlıq nümayəndəsinin seçim hüququ var ki, ona etnik azlıq nümayəndəsi kimi rəftar olunsunmu yoxsa yoxmu?. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır

² *“Etnik azlıqların hüquqları ilə bağlı beynəlxalq standartların icmalı” – Sosial Ədalət Mərkəzi (2019) [A5 GEO-RUS.indd \(ewmi-prolog.org\)](#)*

³ *“Milli Azlıqların Müdafiəsi haqqında Avropa Şurasının Çərçivə Konvensiyası” (Strasburq, 01.02.1995), (I hissə, maddə 1) Gürcüstan Qanunvericilik Eçisi <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1244853?publication=0>*

ki, onlara qarşı istənilən formada ayrı-seçkilik yol verilməzdir. Gürcüstan çərçivə konvensiyasını imzalamış ölkə olaraq, ehtiyac olduğu halda, ölkə daxilində necə ki, etnik azlıqlar üçün, eləcə də etnik çoxluq üçün sosial, iqtisadi, siyasi və mədəni həyatın istənilən sahəsində bərabər mühitin olması üçün təsirli addımlar atmalıdır. Mövcud qeyri-bərabərliyin qarşısını almaq üçün və milli azlıqların ehtiyaclarına əsasən siyasət yaradılması üçün dövlət adekvat ölçülər götürməlidir.

“Milli azlıqların müdafiəsi üzrə Çərçivə Konvensiyasının” II hissəsinin 5-ci maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən, etnik azlıqların ümumi inteqrasiya siyasətinin həyata keçirilməsi prosesində **“istəklərinə zidd olaraq milli azlıq nümayəndəsi şəxsləri assimilyasiya etməyə yönəlmiş addımlar yolverilməzdir və bu kimi assimilyasiya məqsədi olan istənilən rəftardan bu şəxsləri qorumaq lazımdır”**.

Dövlət məcburdur:

- Öz etnik, mədəni, dil və ya din mənsubiyyətinə görə, şiddət obyektinə çevrilməsi ehtimal olunan şəxsləri qorusun.
- Milli azlıqların dinc toplaşma, birləşmə, ifadə və din azadlıqlarını təmin etsin.

Milli azlıqlar konvensiyayı qəbul etmiş ölkələrin nümayəndələri ilə həm şifahi həm də yazılı ünsiyyət zamanı öz ana dillərindən istifadə etmə hüquqları var. Yuxarıda qeyd olunanlardan əlavə, dövlət, **“həbsin səbəbləri və ona qarşı irəli sürülmüş olan bütün ittihamların xarakteri və səbəbləri barəsində və özünü bu dildə müdafiə etməsi barəsində, ehtiyac olduğu halda təmənnsiz tərcüməçi köməyindən yararlanma biləcəyi barəsində”** azlıqlara onlar üçün aydın olan dildə məlumatı təxirə salınmadan təqdim etməlidir.

Təhsil məsələsinə gəldikdə isə, Çərçivə-Konvensiyasına əsasən dövlət məcburdur ki, etnik azlıqların nümayəndələri üçün istənilən səviyyəli təhsilin bərabər əlçatan olmasını təmin etsin. Bundan əlavə “ümumi təhsil haqqında” Gürcüstan qanununa əsasən **“məktəb bərabər hüquqluluq prinsipi əsasında azlıq nümayəndələrinin kollektiv və fərdi hüquqlarını qoruyur, ana dillərindən azad formada istifadə edə bilərlər, öz mədəniyyətlərini qoruya və ifadə edə bilərlər.**”⁴ Eyni zamanda etnik azlıq nümayəndələrinin özəl təhsil və peşə hazırlığı müəssisələri yaratma və idarə etmə hüquqları var.

Milli azlıq nümayəndələrinin təhsilləri ilə bağlı olan məsələlər üzrə işləyən zaman, Gürcüstan, **“milli azlıqların təhsil hüquqları ilə bağlı olan Haaqanın tövsiyyələrini nəzərə alır”**⁵. Sənəddə qeyd olunur ki, bu şəxslər ana dillərindən yararlanma bilmə imkanlarının olması ilə birlikdə, eyni zamanda cəmiyyətə tam inteqrasiya edə bilmələri üçün dövlət dilini lazımı səviyyədə öyrənmə imkanları olmalıdır. Eyni zamanda qeyd edilir ki, dövlət bərabərlik və ayrı-seçkiliyin yol verilməz olması barəsində olan prinsipləri qorunmalıdır.

Azlıqların təhsil hüquqları ilə bağlı, dövlət mövcud resursların maksimum dərəcədə istifadə olunması əsasında, etnik azlıqlara ana dillərində təhsil almaları üçün mühit yaratmalıdır. Bu məktəbə qədər olan uşaqlar üçün xüsusi ilə mühümdür. Buna görə də, dövlətlər bu imkanı mütləq yaratmalıdırlar. Bundan əlavə, **“ideal halda, ibtidai məktəbdə tədris proqramı azlıqların dilində tədris olunmalıdır. Azlıqların dili, bir fənn kimi mütəmadi olaraq tədris edilməlidir.**”⁶ Eyni zamanda qeyd edilir ki, dövlət dilin mütəmadi şəkildə öyrədilməsi çox mühüm məsələdir. Orta məktəbdə tədris proqramının mühüm hissəsinin azlıqların dilində tədris olunmalıdır. Burada həmçinin qeyd edilir ki, ibtidai və orta təhsilə azlıqların dilində olmasının təmin olunması, mühüm dərəcədə peşəkar müəllimlərin olmasından aslıdır. Peşə təhsilinə və ali təhsil müəssisələrində tədris dilinə gəldikdə isə, əgər milli azlıq nümayəndələrinin, ana dilində təhsil almaq istəkləri olarsa və ya buna ehtiyac yaranarsa, onların say çoxluğundan irəli gələrək, bu tələb təmin edilməlidir.

⁴ “Ümumi təhsil haqqında” Gürcüstan qanunu (Maddə13, bənd 7)

<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29248?publication=90>

⁵ “Milli azlıqların təhsil hüquqları ilə bağlı olan Haaqanın tövsiyyələrini nəzərə alır” 1996-cı il

<https://www.osce.org/files/f/documents/1/3/32185.pdf>

⁶ “Milli azlıqların təhsil hüquqları ilə bağlı olan Haaqanın tövsiyyələrini nəzərə alır” 1996-cı il

<https://www.osce.org/files/f/documents/1/3/32185.pdf>

Siyasi sənətdə - „peşə inkişafı və karyera yüksəlişi üzrə azlıqların məktəb müəllimləri üçün bərabər imkanların təmin olunması haqqında” – qeyd edilir ki, gürcü dilli olmayan məktəblər əsasən etnik azlıqların kompakt yaşadıkları bölgələrdədir. Bu bölgələrdə: Kvemo Kartli, Samtsxe-Cavaxeti və Kaxeti. Bu üç bölgədə, gürcü dilli olmayan məktəblərdə ümumilikdə 6830 müəllim işlə təmin olunub. Siyasi sənətdə bir mühüm problem qeyd edilir, bu, etnik azlıq nümayəndəsi müəllimlərin sertifikatlaşmasına aiddir. Baxmayaraq ki, sertifikatlaşdırma haqqında əsasnamədə sertifikat imtahanlarının ana dilində verilməsi haqqında tələb müəyyən edilib, bu tələb icra olunmur. Bu isə, bu seqmentdən olan müəllimlərin peşə inkişafı baxımdan mühüm problem hesab edilir və eyni zamanda, qeyd edilir ki, müəllimlər onlara qarşı ayrı-seçkiliyin olduğunu düşünürlər. Qeyd olunanlardan əlavə, siyasi sənətdə göstərilir ki, “Müəllimlərin Peşə İnkişafı Proqramında” iştirakla bağlı gürcü dilli olmayan məktəblərin müəllimləri bəzi problemlərlə qarşılaşırlar. Daha dəqiq, **“peşə imkan proqramları qeyri gürcü dilli məktəblərin müəllimləri üçün əlçatan deyil, özəl provayderlər, eləcə də Müəllimlər Evi tərəfindən təşkil edilən təlimlər, dövlət dilində təşkil edilir.”**⁷

Yuxarıda göstərilən məsələlərdən əlavə, qeyri gürcü dilli məktəblərdə müəllimlərin kadr problemləri bir neçə istiqamətdə özünü biruzə verir: 1. Müəllimlərin “qocalması” problemi; 2. Müxtəlif istiqamətdə fənn müəllimlərinin defisiti və yaşı; 3. Gürcü dili müəllimi problemi; 4. Müəllimlər arasında rəqabətin olmaması.

Gürcüstan hökuməti milli azlıqların məsələləri üzrə 5 illik strateji hərəkət planı hazırlayıb⁸ (2015-2020), onun məqsədi vətəndaş bərabərliyinin və inteqrasiyanın təmin edilməsidir. Daha dəqiq, Gürcüstan vətəndaşları etnik mənsubiyyətindən asılı olmayaraq ölkənin iqtisadi inkişafına, demokratik inkişaf prosesinə və siyasi və ictimai həyatına öz bəhrlərini verə bilsinlər. Bunun əlavə, strategiyanın məqsədlərindən biri, etnik azlıq nümayəndələrini siyasi qərarların qəbulu prosesində iştiraka həvəsləndirməkdir. Bu sonuncu qeyd edilən, üç sahəni cəmləşdirir. Bunlardır:

- Etnik azlıq nümayəndələrinin sesvermə və məlumatlı seçim etmə imkanları olmalıdır.
- Seçki partiya siyahıları və siyasi partiyalarda etnik azlıqlar iştiraka həvəsləndirilməlidir.
- Dövlət müəssisələrində işlə təmin olunmuş milli azlıq nümayəndələrinin sayının artırılması.

Strategiyada müxtəlif beynəlxalq müqavilələrdə və sənədlərdə qeyd olunan məsələlər nəzərdə tutulub. Eyni zamanda qeyd edilməlidir ki, **“Strategiya Gürcüstan və Avropa Birliyi arasında 2014-cü ildə imzalanmış assosiyasiya müqaviləsini də nəzərdə tutur, bu müqavilənin əsas məqsədlərindən biri demokratik islahatların aparılması, eyni zamanda rəngarəngliliyi və inteqrasiya ilə etnik azlıqların hüquqlarını qorunmasıdır. Strategiya ümumilikdə etnik azlıqların vətəndaş bərabərliyinin və rəngarəngliliyin idarə olunmasını təmin etmək üçün olan yanaşmaya əsaslanır.”**⁹

Strategiyanın məqsədi cəmiyyətin istənilən üzvünün mədəni dəyərlərini və identliyini qorumaqdır. Dövlət siyasətinin yekun məqsədi, etnik azlıqlarının, siyasi institutlarda, dövlət xidmətlərində, vətəndaş cəmiyyətində, iqtisadiyyatda, özəl sektorda, təhsil sahəsində, bu kimi sistemlərdə düzgün təmsil olunmalarını təşviq etməkdir. Əsas strateji məqsəd: Etnik azlıqların mülki və siyasi həyatda bərabər və tam iştirakını; Onlar üçün bərabər sosial-iqtisadi şərtlər və imkanlar yaratmaq; Keyfiyyətli təhsilin əlçatan olması və yaxşılaşdırılmış gürcü dili biliyi; Etnik azlıqların mədəniyyətinin qorunması və tolerant mühitin yaranmasına dəstək. Strategiyanın əsas tapşırıqlarından biri də, eyni zamanda, etnik azlıq nümayəndəsi qadınların hüquqlarının qorunması, onların ehtiyaclarının aşkar edilməsi, ictimai həyatda fəal iştirakını və inteqrasiyasını təmin etməkdir.

⁷ “Etnik azlıqların məktəblərinin müəllimləri üçün peşə inkişafı və karyera irəlləməsinin bərabər əlçatan olmasınının təmin edilməsi” – siyasi sənəd, 2015 f. <https://ccir.ge/images/pdf/axali%20dokumenti.pdf>

⁸ Vətəndaş bərabərliyi və inteqrasiyası dövlət strategiyası və 2015-2020-ci illər hərəkət planı 2015. [esge_402dd469.pdf](https://smr.gov.ge/esge_402dd469.pdf) (smr.gov.ge)

⁹ Vətəndaş bərabərliyi və inteqrasiyası dövlət strategiyası və 2015-2020-ci illər hərəkət planından. 2015. [esge_402dd469.pdf](https://smr.gov.ge/esge_402dd469.pdf) (smr.gov.ge)

5 illik strategiya hərəkət planının yekunları nəticəsində aşkar edilən prioritet istiqamət olaraq “1+4 proqramı” müəyyən edilib, onun çərçivəsində 5 il ərzində qeyri gürcü iştirakçıların sayı mühüm dərəcədə artıb. Barış və Vətəndaş Bərabərliyi Məsələləri Üzrə Dövlət Naziri Aparatının hesabatında qeyd edilir ki, **“daha çox etnik azlıq nümayəndəsi gənclər ali təhsil alır, eyni zamanda işlə təmin etməyə dəstək üçün təcrübə proqramlarımız var, biz onlara gürcü dilini öyrədirik və deyə bilərik ki, il ərzində 3000-dən çox gənc dövlət dilini öyrənir. Ancaq, eyni zamanda çox problemlər var. Məhz buna görə də, dövlət dilinin öyrənilməsi, gənclərin prosesə qoşulması və iştirakçılığı baxımından problemlərin qaldığını gördüyümüz üçün – bu araşdırma bizim üçün problem olaraq qalır və biz istəyirik ki, yeni strategiya əsasında elə prioritetlər, məqsədlər və tapşırıqlar müəyyən edək ki, bu proseslərin dinamikasının artmasına təkan verək.”**¹⁰

Etnik azlıqlar üçün dil öyrədilməsi imkanları baxımından 2005-ci ildə yaradılmış Zurab Jvaniya Adına Dövlət İdarəetməsi Məktəbini qeyd etmək lazımdır. Məktəbin məqsədi və tapşırıqları sonrakılardır:

- Gürcüstanın bölgələrində dövlət və yerli idarə etmə sahəsində olan kadrların defisitinin qarşısının alınması;
- Gürcüstanın yüksək dağ kəndlərində və milli azlıqların kompakt yaşadığı bölgələrdə yaşayan vətəndaşların vəhit dövlət mühitinə inteqrasiya olunmasına dəstək olmaq;
- Gürcüstanın bölgələrində dövlət və yerli özünüidarətmə orqanlarında işlə təmin olunmuş şəxslərin ixtisas və peşə bacarıqlarının səviyyəsini artırmaq;
- Gürcüstanın yüksək dağ kəndlərində və milli azlıqların kompakt yaşadığı bölgələrdə yaşayan vətəndaşların dövlət dilini öyrənmə və vətəndaş təhsili səviyyəsini artırmaq;
- Dövlət qulluğu işləri populyarlaşdırmaq.

Məktəbdə təhsil sonrakı proqramlar çərçivəsində həyata keçirilir: „Dövlət İdarəçiliyi və İdarəçilik proqramı“ və „Dövlət Dilinin Öyrədilməsi və İnteqrasiya proqramı“.¹¹

Yuxarıda atıq müzakirə edilmiş məsələlərdən əlavə, qeyd etmək lazımdır ki, etnik azlıqların partiya siyasətində iştirakına maneəçilik törədən bir çox problemlər vardır. Burada eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, siyasi partiyaların, milli azlıqların nümayəndəçiliyini artırması üçün heç bir əlavə dəstək mexanizmləri yoxdur. **“vətəndaşların siyasi assosiasiyalar haqqında Gürcüstan qanunu, partiya təcrübəsini, maliyəsini və digər məsələlərini tənzimləyir, bu qanunda etnik azlıq nümayəndələrini cəzb etməsi üçün partiyalar üçün heç bir mexanizm yoxdur. Ancaq qanunda iki mühüm bənd qeyd edilib, birincisi siyasi partiyalar tərəfindən etnik qarşudurma yaratmağı və şiddətə dəvəti qadağan edir, digəri isə - bölgəyə və əraziyə görə partiyalara üzvlüyü məhdudlaşdırmağı qadağan edir.”**¹²

Qeyd etmək lazımdır ki, Gürcüstanda fəaliyyət göstərən bəzi qeyri hökumət təşkilatları, etnik azlıqların problemləri və cəmiyyətə tam inteqrasiya olunması məsələləri üzrə fəal işləyir. Sosial Ədalət Mərkəzi 2020-ci ilin dekabr ayında, etnik və dini xüsusiyyətləri ilə rəngarəng olan bir neçə bələdiyyəyə özünüidarətmə büdcəsinin təsdiqlənməsi prosesində prioritet tövsiyələrlə və büdcə təşəbbüsləri ilə müraciyyət edib. Bu bələdiyyələr idi: Xulo, Şuaxevi, Keda, Bolnisi, Marneuli, Tsalka və Axmeta. Bu təşəbbüslərin məqsədi, bələdiyyələrdə daha inkluziv, ədalətli və sosial həssas siyasət və sosial mühit yaratmaq idi. **Sosial Ədalət Mərkəzi tərəfindən təqdim olunan təşəbbüsləri üç definisiyaya bölə bilərik: 1.İnkluziya və ədalətliyyə**

¹⁰ “2021-2024 vətəndaş bərabərliyi və inteqrasiyası dövlət strategiyası sənədi üzərində iş davam edir“ (2020.) [HTTPS://SMR.GOV.GE/GE/NEWS/READ/1880/](https://smr.gov.ge/ge/news/read/1880/)

¹¹ İHHŞ – Zurab Jvaniya Adına Dövlət İdarəçiliyi Məktəbi, <http://www.zspa.ge/geo/page/15>

¹² „Etniklik və Multikulturalıq Araşdırmaları Mərkəzi, Gürcüstanda Etnik Azlıqların Səsləri Uğrunda Rəqabət: 2017-ci il Yerli Özünüidarətmə Seçkiləri” (2018 f.) [Competing-for-Votes-of-Ethnic-Minorities_Geo.pdf \(csem.ge\)](http://www.csem.ge/Competing-for-Votes-of-Ethnic-Minorities_Geo.pdf)

əsaslanan sosial siyasətin qurulmasına dəstək; 2. Vətəndaşların siyasi iştirakına dəstəyə əsaslanan təşəbbüslər; 3. Bələdiyyələrdə multikultural və bərabər sosial mühitin yaradılmasına dəstək.¹³

Etnik azlıqlar üçün təhsilin əlçatanlığı

Gürcüstanda təhsil tək gürcüdilli məktəbdə deyil, eyni zamanda, erməni dilli, azərbaycan dilli və rus dilli məktəblərdə və sektorlarda da əlçatandır. Gürcüstanda 200-dən çox qeyri gürcüdilli məktəb fəaliyyət göstərir, bu məktəblərdə gürcü dili ikinci dil olaraq tədris olunur. Bu məktəblərdə etnik azlıq nümayəndəsi şagirdlərin 80 % oxuyur.¹⁴

2017-2018-ci tədris ilinə əsasən, qeyri gürcüdilli məktəblər ictimai məktəblərin 10%-ni təşkil edirlər (cəmi Gürcüstanda 208 məktəb) və 83 qeyri gürcü dilli sektor fəaliyyət göstərir (80 azərbaycan məktəbi, 117 erməni məktəbi və 11 rus məktəbi).¹⁵ Gürcüstanda şagirdlərin 10% (51737) qeyri gürcüdilli məktəblərin şagirdləridir. Onların yarısı azərbaycan dillidir (49.2%), 25% və 25.8% ermənidilli və rusdilli tələbələrdir. Qeyri gürcüdilli məktəblərin müəllimlərinə gəldikdə isə, 6818 müəllim işlə təmin olunub və onların əksəriyyəti azərbaycandillidir (43%), 37.8% ermənidilli və 19.2% rusdilli.¹⁶

“Etnik azlıqlar üçün olan təhsilin sistem problemləri” hesabatına əsasən, 2005-ci ildən bu günədək, ümumi və ali təhsil sistemində çox problemlər qalmağa davam edir, bura müəllimlərin ixtisası və kadr çatışmamazlığı, eyni zamanda dərslərin və digər tədris resurslarının yaradılması və tərcümə olunması məsələsi də daxildir. Qeyri gürcüdilli məktəblərdə şagirdlərin məktəbi tərk etməsi və vahid milli imtahanları verə bilməməsi halı çoxdur.

Eyni zamanda hesabatda oxuyuruq ki, 2005-ci ildən bu yana, orta təhsilin pillələri üçün üç milli tədris planı hazırlanıb, ancaq bunlardan heç biri qeyri gürcü dilli məktəblərdə tam olaraq tətbiq olunmayıb. Hər dəfə, müvafiq dərslərin və resursların erməni, rus və azərbaycan dillərinə tərcümə olunması ilə bağlı problemlər yaranıb. Bu gündə qeyri gürcüdilli məktəblərdə təhsil proseslərində istifadə olunan dərslər 2018-2024 milli tədris planına müvafiq deyil.

Hesabata əsasən, hal hazırkı etapda tədris zamanı istifadə olunan gürcü dilindən tərcümə olunmuş dərslər keyfiyyətsizdir. “İkidilli dərslər” deyilən dərslərdə, gürcü dilli materialların 30 %-i müəllimlərin ixtisasının aşağı olmasından irəli gəlir, şagirdlərin əksəriyyəti üçün məlum deyil, bu isə tədrisin nəticələrinə mənfi təsir göstərir. Azərbaycan dilində və erməni dilində ana dili və ədəbiyyatı barəsində olan dərslər artıq illərdir ki, qonşu ölkələrdən idxal edilir. Onlar, ölkədə qüvvədə olan milli tədris planına və standartlarına uyğun deyillər. Bu məsələ təhsil sisteminin həll olunmaz problemi olaraq qalmağa davam edir. Onuda qeyd etmək lazımdır ki, orta təhsil dərsləri, ölkədə olan etnik, mədəni və dini rəngarənkliyi o qədər də əks etdirmir.

Problemlə məsələlər içində eyni zamanda, təhsil sistemində çoxdilli (ikidilli) təhsilin tətbiq olunması prosesində var. Qeyd olunan məsələ barəsində müzakirələr 2006-cı ildən bəridir ki aparılır, 2009-cu ildən isə əlavə tədris proqramı hazırlanıb, onun məqsədi şagirdlərə dövlət dilini öyrənmə və eyni zamanda ana dilini qoruma imkanı

¹³ “EMC 7 bələdiyyəyə tövsiyələrlə və təşəbbüslərlə müraciyyət edib” (2019-cu il) [EMC 7 მუნიციპალიტეტს საბოლქო რეკომენდაციებით და ინიციატივებით მიმართა - სოციალური სამართლებრივი ცენტრი](https://socialjustice.org.ge/ka/products/etnikuri-umtsiresobebis-mimart-ganatlis-politikis-sistemuri-gamotsvevibi) (socialjustice.org.ge)

¹⁴ Etnik azlıqların təhsil siyasətinin sistem problemləri, Sosial Ədalət Mərkəzi (EMC), 2020 <https://socialjustice.org.ge/ka/products/etnikuri-umtsiresobebis-mimart-ganatlis-politikis-sistemuri-gamotsvevibi>

¹⁵ “Ümumi kontekst və konkret misallar təhlili əsasında 1+4 proqramı məzunlarının məşğulluğunun təhlili”, Vətəndaş İntegrasiyası və Millətlərarası Münasibətlər Mərkəzi (CCIIR), 2018 <https://www.cciir.ge/images/Research-cciir-2018-14.pdf>

¹⁶ Vətəndaş bərabərliyi və inteqrasiyası dövlət strategiyası və hərəkət planının yerinə yetirilməsinin monitorinqinin nəticələri 2017-2018, Xalq Müdafiəçisi Yanənda Milli Tolerantlıq Mərkəzi <https://www.ombudsman.ge/res/docs/2020092518514921894.pdf>

verməkdir. Pilot proqramın həyata keçirilməsinə baxmauaraq, bəzi qeyri gürcüdülli məktəblərdə proqram hələdə tətbiq olunmayıb. Bu istiqamətdə fəaliyyət 2011-ci ildən heç bir yekən qiymətləndirilməsi təhlili aparılmadan dayandırılıb. 2012-ci ildə sadəcə “iki dilli dərsləyin” yaradılması ilə məhtudlaşılıb. Sorğu zamanı təhlil edilən sənədlər və aparılan müsahibələr əsasında müəyyən edilir ki, bilinqual təhsilin tətbiq olunmasına maneçilik törədən faktorlar təhsil sisteminin pis hazırlıqlı olması, uzunmüddətli strategiyanın olmaması, müəllimlərin ixtisasının aşağı olması, öyrətmə və metodologiya ilə bağlı resursların az olması və müvafiq dərsləklərin az olması olub.

Etnik azlıqlara düzgün təhsil çatdırmaq üçün dil ariəri və onun öhtəsindən gəlinməsi mühüm problem sayılır. Eyni zamanda gürcü dilinin ikinci dil olaraq tədris olunması, müəllimlər dil komponenti və tədris materiyyallarının əlçatan olması kimi çətinliklərlə əlaqəlidir. Gürcü dilinin ikinci dil olaraq öyrədilməsi dərsləkləri, tədris prosesi iştirakçısı olan araşdırmaçıların və müəllimlərin fikirincə, şagirdlərə məktəb çərçivəsində gücüdilini öyrənmə imkanı vermir.

EMC-nin hesabatında eyni zamanda “qeyri gürcüdülli məktəblərin müəllimlərinin peşə inkişafı proqramının” effektivliyi cəmləşdirilib. Proqram 2009-cu ildən bu günə kimi həyata keçirilir, ancaq proqrama qoşulan müəllimlərin sayı yetərli deyil. Proqram çərçivəsində işlə təmin olunmuş köməkçi müəllimlərin funksyaları, ha çoxdur nəinki, dövlət dilinin öyrədilməsi. Araşdırmanın nəticələri göstərir ki, pedaqoq defisitini nəzərə alaraq, köməkçi pedaqoqlar üçün müəllim statusunun verilməsi və məktəblərə dəvət üçün uzunmüddətli planın hazırlanması xüsusi ilə əhəmiyyətəlidir. Belə məktəblərdə bir müəllim beş və ya daha çox fəni tədris edir, ancaq onların çoxu peşə bacarıqları imtahanını keçməyib və sertifikatlaşdırılmış müəllim deyil. “Müəllimlərin peşə inkişafı və kariyera irəlləməsi sxemində” fəaliyyətdə olan müəllimlərin yarısından çoxu təcrübəçi (praktikant) müəllim statusu var, bu isə sxemə əsasən ən aşağı səviyyə sayılır. Yuxarıda qeyd olunan məsələləri araşdırdığımız zaman, qeyd edilməsi vacibdir ki, qeyri gürcüdülli müəllimlər üçün, metodologiya resursları və ana dilində tədris imkanlara az əlçatandır. Onlar eyni zamanda sistemdə həyata keçirilən dəyişiklər və tələblər bərəsində ana dillərində az məlumat ala bilirlər. Qeyri gürcü dilli müəllimlər üçün ana dilində peşə bacarıqlarının gücləndirilməsi imkanlarının olmaması, peşə inkişafı üçün maniyə sayılır. Bu onların peşə inkişafı fəaliyyətinə fəal qoşulması üçün motivasiyalarına təsir edir. Ümumiyyətlə qeyri gürcüdülli məktəblərdə içləmək istəyən yeni kadrların işə götürülməsi xüsusi ilə problemlidir. Gürcüstanda mövcud olan 2085 məktəbdən 208 məs qeyri gürcü dillidir, onlar arasında 80-ni azərbaycandilli, 117-si erməniddilli, 11-i rusdilli məktəblərdir. Məktəblərin əksər hissəsi etnik azlıqların kompakt yaşadıqları bölgələrdə yerləşir – Kvemo Kartli, Samtsxe-Cavaxeti, Kaxeti. Qeyri gürcüdülli məktəblərin müəllimlərinin 43% azərbaycandilli müəllimlərdir, 37.8% - erməniddilli məktəblərin, 19.2% isə - rusdilli məktəblərin.¹⁷

EMC-nin “etnik azlıqların bağlı olan təhsil siyasətinin sistem problemləri” hesabatına əsasən, bu günədək qeyri gürcüdülli məktəblərdə şagirdlərin iştirakı (qoşulması) sistem problemi olaraq qalır. Mətbədən qalmaq və məktəbin tərək edilməsinin əsas səbəbləri şagirdlərin əməyə cəlb edilməsi və işləməsidir. İqtisadi faktorlara görə qeyri gürcüdülli şagirdlərin çox hissəsi əlildə işləməli və ya ailəsi ilə birlikdə başqa kəndə və ya şəhərə, və ya xaricə getməli olur. Təhsil pilləsinin artması ilə birlikdə məktəbin tərək edilməsi göstəricisində artır. Qiz uşaqları ilə bağlı isə, məktəbin tərək edilməsinin əsas səbəbi ərəkən nigahdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, uşaq yaşında nigahlar gender fenomenidir. 20-24 yaş arası evlənən qadımların 13.9%-i 18 yaşədək evlənib, bu göstəici kişilərdə sadəcə 0.5%-ə bərəbərdir. “Gürcüstanın çoxklasterli indikator araşdırmasına” (MICS) əsasən, üç əsas etnik qrupdan uşaq yaşda nigah riski qırşısında daha çox azərbaycanlı (20-24 yaş arası qaninların 37.6%-i 18 yaşında artıq evlənmiş olub) və gürcü qizlar olurlar (12.4%), nəyin ki erməni qizlar (4.5%). Araşdırmanın hesabatında qeyd edilir ki, digər etnik qrup nümayəndəsi yeniyetmələrə nəsbətən, azərbaycanlı yeniyetmə qizlar

---

¹⁷ “Ümumi kontekst və konkret misallar təhlili əsasında 1+4 proqramı məzunların məşğulluğunun təhlili”, Vətəndaş İntegrasiyası və Millətlərəarası Münasibətlər Mərkəzi, 2019, <https://cciiir.ge/images/Research-cciiir-2018-14.pdf>

və oğlanlar arasında mərkəbi tərk etmə göstəricisi daha yüksəkdir. Araşdırmada iştirak edən 18 yaşadək evlənmiş, 20-24 yaş arası qadınların 46%-nin sadəcə ibtidayi və ya natamam orta təhsili olub.¹⁸

EMC- nin “etnik azlıqların bağlı olan təhsil siyasətinin sistem problemləri” hesabatında gürcü dili tədris proqramı (1+4) misbət qiymətləndirilib, bu proqram 2009-cu ildə etnik azlıqlar üçün ali təhsil əlçat olmasını artırmaq məqsədi ilə yaradılıb. Bu proqramla erməni və azərbaycan dilli şəxslərə ümumi bacarıqlar testini ana dilində vermə və gürcü dili tədris proqramını yekunlaşdırdıqdan sonra universitetdə bakalavr səviyyəsində təhsillərini davam etdirmə imkanı verilir. Ancaq təhsil sistemində olan sistem problemləri qeyri gürcüdilli məktəblərdə bu gündə problem olaraq qalmadadır. Tədris keyfiyyətinin aşağı olması, gürcü dilinin ikinci dil olaraq tədris olunması və müəllimlərin ixtisası şagirdlərin aşağı nəticələrinin olmasına və sonrakı pillədə təhsillərini davam etdirməsinə təhsir göstərir.

Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, 2016-cı ildən Müəllimlərin Peşə İnkişafı Milli Mərkəzi tərəfindən “qeyri gürcüdilli məktəblərin müəllimlərinin peşə inkişafı” proqramı həyata keçirilir. Bu proqram çərçivəsində “1+4” proqramı bitirmiş şagirdlər yerli müəllimlərlə birlikdə köməkçi müəllim olaraq işləyə bilərlər. Müsbət nəticələr və təcrübələr toplanmasına baxmayaraq, köməkçi müəllimlərə pədaqoq statusunun verilməməsi bu proqramın boşluğu hesab edilir, ona staj verilmir, müvafiq olaraq o, ixtisasını artırma bilmir, onun peşəkar inkişafı olmur və statusunu artırma bilmir.¹⁹

Gürcüstan BMT Assosiasiyasının Civil.ge layihəsidə müzakirə olunan məsələlərlə əlaqəlidir, analitik oçerklər “dil baryeri: Gürcüstanın azlıqların məktəblərinin şagirdlərinin layiqli təhsil almasının təmin edilməsin davamlı problemi”.²⁰ Etnik azlıqların əksəriyyətinin monoetnik azlıqların məskunlaşdığı yerdə yaşamasını nəzərə alsaq, uşaqlar üçün ibtidayi məktəb, birinci dəfə gürcü dili ilə rəsləşdikləri yerdədir. Onlar 6 yaşdan gürcü dilin ikinci dil olaraq öyrənməyə başlayırlar, bundan sonra bir neçə fənin (tarix, coğrafiya və sosial elmlər) gürcü dilində tədris olunması gəlir. İbtidayi siniflərdə uşaqlar problemlə qarşılaşırlar, çünki, valideynləri onlara gürcüdilli fənlər üzrə hazırlaşmaqda kömək edə bilmirlər, çünki onlar özlərində gürcü dilində danışa bilmirlər. Ev tapşırıqlarının hazırlanmasında uşaqların köməyə ehtiyacı olur, əsasəndə ibtidayi siniflərdə, buna görə də etnik azlıqların məktəb şagirdləri daha çətin vəziyyətdədirlər. Qeyri gürcü dilli məktəblərdə çox müəllimin gürcü dilini yaxşı bilməməsinə nəzərə alsaq, bu o deməkdir ki, uşaqlar əksər hallarda dərslərlə və çətin terminlərlə yalnız qarşı-qarşıya qalmış olurlar.

Nəticədə, çox müəllim öz övladlarını qeyri gürcüdilli məktəblər əvəzinə, gürcüdilli məktəblərə göndərməyə üstünlük verir – ümumi cəmdə 32,000 yəni etnik azlıqların məktəb şagirdlərinin 40%-i gürcü məktəblərinə gedir. Bu isə gürcü mühiti ilə az-çox əlaqəsi olan şagirdlər üçün çıxış yoludur. Monoetnik mühitdə böyüyən şagirdlər üçün isə, bu dəyişiklik stresor hesab olunur, çünki o, gürcü dilində danışan şagirdlərin yanında yalnız qalır, müəllim isə onların mühitlərin az nəzərə alırlar. Nəticədə şagirdlər belə mühitdə təhsil ala bilmirlər və müəyyən müddətdən sonra öz etnik dillərində fəaliyyət göstərən məktəbə geri qayıdırlar.

Təsvir edilən baryerlərin nəticələri barəsində, təhsilin sonrakı pilləsinə keçid göstəricilərindən irəli gələrək müzakirə aparmaq olar. 2016-cı ildə azərbaycan dilli şagirdlərin 56%-i və ermənidilli məktəblərin 44%-i məktəbi bitirmə imtahanından keçə bilməyiblər, müqayisə üçün gürcüdilli şagirdlərin göstəricisi isə dördtdə birdir. 2018-ci ildə etnik azlıq nümayəndələrinin dördtdə biri unversitetə qəbul imtahanlarından keçə bilməyiblər, müqayisə üçün gürcüdilli olanların göstərici 13%.

¹⁸ Gürcüstanda erkən/uşaq yaşda nigah, UNFPA, MICS, https://georgia.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Child_Marriage_in_Georgia_GEO.pdf

¹⁹ Etnik azlıqlar icmasından ümitsiz və tanınmayan (qəbul edilməmiş) gənclər, 2021, <https://socialjustice.org.ge/ka/products/imedgatsruebuli-da-araghiarebuli-akhalgazrdebi-etnikuri-umtsiresobebis-temebidan>

²⁰ Dil baryeri: Gürcüstanın azlıqların məktəblərinin şagirdlərinin layiqli təhsil almasının təmin edilməsin davamlı problemləri, Civil.ge, 2021 <https://civil.ge/archives/421176>

Xalq Müdafiəçisi Aparatının 2020-ci ilin hesabatına²¹ əsasən yerli özünidarələr tərəfindən erkən və məktəbəqədər təhsilə dəstək istiqamətində atılan addımlar yetərli deyil. Xalq Müdafiəçisi hesab edir ki, vahid konsepsiya və planın olmaması, ikidilli şagirdlərin hazırlanması, müəssisələrin müvafiq tədris-metodik proqramlarla təmin edilməsi, dərslərlə və digər vacib logistik resurslarla təmin edilməsi 2020-ci ildə problem olub. Xalq Müdafiəçisi illərdir bu problemi müzakirə edir, ancaq, bu problemin həll edilməsi üçün 2020-ci ildə effektiv addımlar atılmayıb.

Xalq Müdafiəçisi Aparatı eyni zamanda iki dilli tədrisin vacibliyinə də toxunur. Buna baxmayaraq, hesabat müddəti ərzində məktəbəqədər və orta təhsil müəssisələrində dövlət və azlıqların dillərinin tədris olunmasının yaxşılaşdırılması istiqamətində və milli azlıqların kompakt məskunlaşdığı bölgələrdə iki dilli təhsil tətbiq olunması məqsədi ilə effektiv addımlar atılmayıb. Təhsil, Elm, Mədəniyyət və İdman nazirliyinə əsasən, Müəllimlərin Peşə İnkişafı Milli Mərkəzi tərəfindən iki dilli tədris modeli 2015-ci ildən hazırlanıb və ibtidai təhsil üçün müəyyən resurslar yaradılıb. 2020-ci ildə Kvemo Kartli və Samtsxe-Cavaxeti bölgələrindən iki dilli pilot proqramının həyata keçirilməsi üçün dörd məktəb və dörd uşaq baxçası seçilib. Dövlətin prioriteti olan çoxdilli (iki dilli) təhsil demək olaraq ki, hələdə həyata keçirilməyib.

Təhsil və Elm İnfrastrukturunu İnkişafı Agentliyinin 2020-2021 tədris ili üçün milli azlıqların dilində (azərbaycan, erməni və rus dillərində) I-IV siniflər üçün sertifikatlaşdırılmış tərsliklər paylayıb və onlar, atıq tədris prosesindədir. Səkkizinci sinif dərslərinin tərcüməsinə artıq başlanıb, onlar qeyri gürcüdilli seçqorlarda 2021-2022 tədris ilindən tətbiq olunacaq. Erməni, azərbaycan və rusdilli məktəblər üçün dil və ədəbiyyat dərslərinin hazırlanması və yayımlanması üçün və bu dərslərin Gürcüstanda tədris prosesinə qoşulması üçün hesabat müddətində effektiv tədbirlər aparılmayıb.

Gürcüstan Xalq Müdafiəçisi Aparatının hesabatı eyni zamanda, etnik azlıqların məktəblərindəki müəllimlər məsələsinə də toxunur. Müəllimlərin ixtisası və onların hazırlanması və yenidən hazırlanması vahid strategiyasının olmaması və tədris planının olmaması yenə problemdir, necəki, iki dilli müəllimlərin cəlb edilməsi və onların təhsil sistemində qoşma.

2020-ci ilin Vahid İmtahanlarının nəticələrinə əsasən, erməni, azərbaycan, rus və osetin dilində imtahanlar nəticəsində, cəmi 1223 tələbə təhsilini davam etdirmə hüququ qazanıb. Onlardan 255 abituriyent ümumi bacarıqlar imtahanını erməni dilində, 956 abituriyent azərbaycan dilində, 8 abituriyent rus dilində və 4 abituriyent osetin dilində verib. Ümumi cəmdə, 1223 abituriyentdən sadəcə 10.4%-i dövlət təhsil təqaüdi qazana bilib. Bu onu göstərir ki, milli azlıq nümayəndəsi tələbələrin böyük hissəsi maliyyələşmədən kanarda qalır. Xalq Müdafiəçisi ötən illərdə qeyd edib ki, dövlət üçün tələbələrin maliyyələşdirilməsinin artırılması vacibdir, çünki tələbələrin əksəriyyəti maliyyədən kanarda qalırlar və müvafiq olaraq əksər hallarda ali təhsil onlar üçün əlçatan olmur.

Vətəndaş İntegrasiyası və Millətlərarası Münasibətlər Mərkəzi tərəfindən 2020-ci ildə “Gürcüstanda ali təhsilin azlıqlar üçün kota sistemi siyasətinin araşdırılması 2010-2019-cu illərdə”²² araşdırmasının hesabatı yayımlanıb, burada etnik azlıqların nümayəndəsi tələbələrin iştirakı ilə, onların ali təhsil müəssisəsinə qəbulu və təcrübələri müzakirə olunub.

Araşdırma bir yəndən, ali məktəblərdə tətbiq olunan bir illik gürcü dili kursunu qiymətləndirir, bu kurs etnik azlıq nümayəndələrinə aiddir, məqsədi onların tədris proqramının dilini daha yaxşı öyrətmək və arzu etdikləri proqram üzrə təhsillərini davam etdirə bilmələridir. Araşdırmaya əsasən unversitetlər tərəfindən bir illik gürcü dili proqramına yenidən baxılıb və onu yaxşılaşdırmaq üçün mühüm dəyişikliklər həyata keçirilib. Yenidən baxılma bir illik gürcü dili proqramının effektivliyi barəsində müxtəlif növ araşdırmaların nəticələrinə, eyni zamanda hər bir unversitetdə olan təcrübəyə və beynəlxalq təcrübəyə əsaslanır. Düzəliş edilmiş proqramda bir

²¹ Xalq Müdafiəçisi Aparatı, *Gürcüstanda insan haqları və azadlıqları barəsində*, 2021,

<https://www.ombudsman.ge/res/docs/2021040110573948397.pdf>

²² *Gürcüstanda etnik azlıqlar üçün ali təhsilin kvotlaşdırılması siyasətinin araşdırılması 2010-2019-cu illər, Vətəndaş İntegrasiyası və Millətlərarası Münasibətlər Mərkəzi* 2020, <https://ccir.ge/images/10.06.-Studof-the-Higher-Education-Minority-Quota-System-Policy-in-Georgia.pdf>

necə innovativ yanaşma var, bu innovasiyalar bütün ali məktəblərin proqramında öz əksini tapacaq, daha dəqiq (a) Fərqli səviyyədə dil bacarığı olan şagirdlər fərqli kurslar keçirlər (fərqli A və B modulları). Modul aşağı səviyyədə dil bilmə kompetensiyası olan tələbələr üçündür və cox tədris saatından ibarətdir, B moduli isə dili daha yaxşı bilən tələbələr üçündür. b) Tələbələrin interkultural həssaslığını artırmaq məqsədi ilə ikinci semestrde “Rəngarənglilik və tolerantlıq” adlı xüsusi kurs keçirilir; c) İkinci semestrde fənin xüsusi dil bilmə və bacarıqlarını inkişaf etdirmək, onların maraqlarına və gələcək bakalavr proqramına əsaslanaraq seçilə biləcək kursların tətbiq olunması; (d) Sınıfədən kanar fəallıqların təhsil proqramlarına qoşulması; (e) Sınıfədənkanar fəaliyyətin təşkil edilməsi və tələbələrin akademik və sosial inteqrasiyasına dəstək üçün mərkəzlərin yaradılması; f) Gürcü dilinin bir illik proqramı üzrə müəllimlərin peşəkar inkişafı sisteminin tətbiq edilməsi; (g) Təhsil resurslarını inkişaf etdirmək və proqram istiqamətində kitabxanayı yeni tədris materiaları ilə zənginləşdirmək.

2010-2019 illərdə cəmi 8,163 etnik azlıq nümayəndəsi abituriyent, 5,510 azərbaycanlı və 2,653 erməni bir illik gürcü dili proqramına stipendiya ilə qəbul olub. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, universitetə qeydiyyatdan keçən azərbaycanlıların sayı yetərinə yüksək olub, 11 755. Ancaq, məktəbin bitirilməsi imtahanları ilə əlaqəli olan baryerlərə görə, imtahanda iştirak hüququ sadəcə 9555 nəfərə verilib və bunlardan sadəcə 6563 nəfər abituriyent minimal bal yığa bilib. Cəmi 4 362 erməni əsilli abituriyent olub, onların 3 673 nəfəri imtahan verib, 2,851 nəfəri imtahanın minimal tələbinə cavab verə bilib.

Cədvəl #C: 2010-2019-cu illərdə imtahanı vermiş və minimal tələbi keçən azərbaycanlı tələbələrin sayı

İl	İmtahana qeydiyyatdan keçib	İmtahanda iştirak edib	Minimal həddi keçib	Bir illik gürcü dili proqramı keçib
2010	335	303	194	178
2011	377	351	262	250
2012	579	541	407	386
2013	1189	1083	737	704
2014	834	742	479	456
2015	1181	888	556	522
2016	1610	1121	717	660
2017	1703	1203	727	673
2018	1866	1438	1166	788
2019	2081	1887	1318	893
Cəmi	11755	9557	6563	5510

Cədvəl #D: 2010-2019-cu illərdə imtahanı vermiş və minimal tələbi keçən erməni tələbələrin sayı

il	İmtahana qeydiyyatdan keçib	İmtahanda iştirak edib	Minimal həddi keçib	Bir illik gürcü dili proqramı keçib
2010	253	188	137	123
2011	277	238	188	179
2012	290	262	207	198
2013	270	248	190	186
2014	345	307	219	217

il	İmtahana qeydiyyatdan keçib	İmtahanda iştirak edib	Minimal həddi keçib	Bir illik gürcü dili proqramı keçib
2015	427	355	244	219
2016	535	435	345	300
2017	658	506	388	373
2018	664	561	474	422
2019	643	573	459	436
Cəmi	4362	3673	2851	2653

Kovot sistemi ilə qəbul olmuş tələbələrin bölünməsinin təhlilinə əsasən, qəbul olanların əksəriyyəti sonrakı beş universitetə qəbul olub: Tiflis Dövlət Unversiteti (TDU), İlia Dövlət Universiteti, Gürcüstan Texniki Unversiteti (GTU), Tiflis Dövlət Tibb Universiteti (TDTU). Bunlar arasında ən çox tələbə TDU-dadır. Bunan əlavə kovpt sisteminin tələbələrinin 42%-i TDU-ya qəbul olmağı seçir.

Cədvəl #E: Etnik azlıqlar tərəfindən ali təhsil müəssisələrinin seçilməsi 2010-2019 illər

Ali təhsil müəssisəsi	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Cəmi	%
Tiflis Dövlət Unversiteti	177	304	367	337	314	309	342	387	438	455	3430	42%
İlia Dövlət Universiteti	7	5	58	214	114	140	229	183	244	262	1456	17.8%
Gürcüstan Texniki Unversiteti	22	29	31	180	123	172	224	255	276	294	1606	19.7%
Tiflis Dövlət Tibb Universiteti	20	40	50	67	52	52	67	89	87	84	608	7.5%
Samtsxe-Cavaxeti Dövlət Universiteti	30	42	38	48	54	52	55	97	102	87	605	7.4%
Soxumi Dövlət Universiteti	10	4	18	22	5	8	16	27	34	88	232	2.8%
Başqa ali məktəblər	35	5	22	22	11	8	27	8	29	59	226	2.8%
Cəmi:	301	429	584	890	673	741	960	1046	1210	1329	8163	100%

Tələbələrin məlumatların statistik təhlili göstərir ki, universitetə imtahan verən şəxslərin sayının artmasına baxmayaraq, universiteti bitirənlərin sayı yenədə, çox aşağıdır. Bu onu göstərir ki, bakalavr proqramına qəbul olan azlıqların tələbələri bir sıra baryerlərlə qarşılaşırlar maddi imkan, gürcü dili və akademik hazırlıq kimi. Araşdırma çərçivəsində 2010-2014-cü illərdə universitetə qəbul olan tələbələrin statistikasını, 2015-2019-cu illərdə bakalavr kursunu bitirən tələbələrin sayı ilə müqayisə olunub. Bu statistikanın təhlili göstərib ki, 1+4 proqramı çərçivəsində universitetə qəbul olan tələbələrin təxminən 30%-i bakalavr dərəcəsini bitirib. Ən yüksək göstərici Samtsxe-Cavaxeti Dövlət Universitetində olub, 58%, qalan universitetlərdə bu göstərici 25-30 faiz arası dəyişib. SJSU-da nisbətən yüksək göstərici olub, bu bir neçə faktorla izah edilə bilər: (1) Maddi yük azdır, çünki universitet tələblərə yaxın yerdə yerləşir; (2) Danış mədəni mühit və iteqrasiyalı akademik və tələbə mühiti üçün daha çox imkanlar var; (3) Fakultə tələbələrin tələblərinə qarşı daha həssasdır və (3) qiymətləndirmə sistemi daha dəqiqdir.

Cədvəl #F: Universitetə qəbul və bitirmə göstəriciləri 2010-2019-cu illər

Ali məktəb	2015-2019 illərdə universiteti bitiriblər	2010-2014 illərdə universitetə qəbul olublar	%
Tiflis Dövlət Universiteti	401	1499	26.7%
İlia Dövlət Universiteti	138	398	34.7%
Gürcüstan Texniki Universiteti	99	385	25.7%
Tiflis Tibb Dövlət Universiteti	59	229	25.7%
Samtsxe-Cavaxeti Dövlət Universiteti	123	212	58%
Soxumi Universiteti	18	59	30.5%
Digər Universitetlər	19	95	20%
Cəmi	857	2877	29.8%

2010-cu ildən erməni və azərbaycanlı unversitet abituriyentləri hər ali məktəbdən 5% yer alırlar. Bundan əlavə baş nazirin sərəncamına əsasən, hər qrupdan 100 nəfərdək şəxsin qrantla maliyələşməsi müəyyən edilib. Belə ki, kvota sisteminə əsasən erməni və azərbaycanlı tələbələr üçün eyni sayda yer ayrılır və eyni miqdarda qrant alırlar. Araşdırmada göstərilən məlumatlar, kotlaşdırmanın ədalətsiz ola biləcəyini qeyd edirlər, çünki azərbaycanlı məktəblər daha çox abituriyent hazırlayırlar, nəyin ki ermənidilli məktəblər. 2010-2019-cu illərdə 11755 azərbaycanlı ali məktəbə müraciyyət edib, erməni müraciyyətçilərin sayı isə 4362 nəfər olub. Həmçinin, 2010-2019-cu illərdə ali təhsil müəssisələrinə 5510 azərbaycanlı və 2653 erməni tələbə qəbul olub. Belə ki, kvota sistemi ilə eyni yer verilməsini və azərbaycanlı tələbələrin say çoxluğunu nəzərə alaraq, maliyyə əldə etmək üçün azərbaycanlı abituriyentlərin ümumi bacarıqlar imtahanından daha yüksək nəticə əldə etmələri lazımdır.

Baxmayaraq ki, universitet abituriyentləri ümumi bacarıqlar imtahanını öz ana dilində verirlər, erməni və azərbaycanlı abituriyentlər, gürcü və rus abituriyentlərlə müqayisədə daha az bal yığırlar. Bu fərqin olması məktəb səviyyəsində təhsilin keyfiyyətində olan problemlərin göstəricisidir. 2015-2018-ci illərin göstəricilərinə əsasən ümumi bacarıqlar imtahanında azərbaycanlı və erməni tələbələrin göstəriciləri (27-32 bal), gürcü və rus tələbələrin nəticələrindən (38-41 bal) aşağıdır. Bu fərqlər iki səbəbə görə maraqlıdır: aydındır ki, müxtəlif dillərə məxsus olan məktəblərdə təhsilin keyfiyyəti fərklidir. Burada eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, aydın şəkildə görülən məlumatlara əsasən, azərbaycanlı və erməni tələbələr gürcü dilini yetərli bilməməsinə, ümumi akademik biliyə və bacarıqlara görə rəqabətsiz olurlar.

Cədvəl #G: 2015-2018-ci illərdə ümumi bacarıqlara imtahanında ortalama bal

İl	Gürcü	Rus	Erməni	Azərbaycan
2015	39.59	41.07	28.64	27.53
2016	38.56	38.40	31.59	27.92
2017	39.91	41.78	31.97	28.01
2018	41.08	40.83	32.73	30.53

Araşdırmanı cəmləşdirsək, qeyd edə bilərik ki, azərbaycanlı universitet abituriyentlərinin sayı illər ərzində artır, eyni zamanda imtahanı verə bilməyənlərin sayında, 2010-2019-cü illər; Qeyd edilənə baxmayaraq, bakalavr

proqramlarını tək etmə və yekunlaşdırmama sayı yüksək olması yenədə problem olaraq qalır; Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, erəmi və azərbaycanlı tələbələr, onların ümumi saylarına və ümumi bacarıqlar imtahanında topladıqları balların miqdarına baxmayaraq bərabər maliyələşdirilirlər, eyni zamanda erməni və azərbaycanlı tələbələr, ümumi bacarıqlar imtahanında toplanan ballara əsasən rus və gürcü tələbələrdən geri qalırlar.

Sosial Ədalət Mərkəzinin hesabatında “Kvemo Kartli regionunda mədəni dominasiya və azlıqların mədəniyyətinin silinməsi əlamətləri” oxuyuruq ki, dil baryeri baxımından müxtəlif yaş qrupları arasında fərq var. Aşkar edildiyi kimi, azərbaycan icmasının yaşlı nəsil, dil öyrənmək üçün müxtəlif yollar axtarır, ancaq hesab edirlər ki, bunun üçün artıq gecdir. Araşdırma çərçivəsində respondentlər qeyd edirlər ki, onların evlatları və nəvələri gürcü dilini nisbətən yaxşı bilirlər, ancaq olara belə imkan verilməyib. Motivasiya olmasına baxmayaraq, əsasəndə kəndlərdə dil öyrənmək üçün imkanlar yoxdur; Araşdırma iştirakçılarının fikircə, dil proqramlarının sadəcə gənclərə yönəlmiş olması düzgün yanaşma deyil.

Gürcü dili öyrənmək istəyinin olmasına baxmayaraq, icma nümayəndələri müvafiq servislər əldə edə bilmirlər və rus dilinin ümidinə qalırlar. Bu bir yandan gürcülərlə münasibətlər zamanı narahatçılıq yaradır, daha dəqiq desək, respondentlər qeyd edirlər ki, gürcü dilini bilmədiklərinə görə, gürcülərlə ünsiyyət zamanı narahatçılıq və baryerlər yaranır. Bundan əlavə, rus dilində danışdıqlarına görə, gürcülər tərəfindən tez-tez mənfi mənfi münasibətdə məruz qalırlar. Digər tərəfdən isə, dil bilmədiklərinə görə, yaşlı nəsilin nümayəndələri informasiya vakuumunda qalırlar, əsasəndə əgər məsələ məlumat mənbələrinə aiddirsə. Qeyd olunana görə, azərbaycan icmasının nümayəndələri dövləti günahlandırır və hesab edirlər ki, gürcü dilinin öyrədilməsi üçün imkanları məhs dövlət təmin etməlidir.

Azərbaycan icmasının nümayəndələri əlavə olaraq qeyd edirlər ki, “cəmiyyətə tam inteqrasiya olunmaq üçün sadəcə dil bilmək yetərli deyil, əksər hallarda gənclər dili mənimsəyirlər, ancaq gürcü mədəniyyəti haqqında məlumatları olmur”.

Əlavə olaraq, araşdırma çərçivəsində respondentlərin əksəriyyəti ünsiyyət üçün vacib danışmaq dili və məktəb və universitetdə öyrənilən qaramatik gürcü dilini bir birindən fərkləndirir (ayrır); İcma üzvləri qeyd edirlər ki, məktəb materialları dil öyrənmək və mədəniyyəti tanımaq üçün həqiqətdə yetərli deyildi. Onlar üçün gürcü dilini öyrənməkdə, gürcü dostları ilə gündəlik ünsiyyətdə olmaq həll edici rolunu oynayır.

Etnik azlıqların işlə təmin olunma imkanları

Gürcüstan Milli Statistika Xidmətinə²³ əsasən 2020-ci il üçün Gürcüstanda işsizlik səviyyəsi 18.5% olub. Bölgələrə gəldikdə isə, daha dəqiq etnik azlıqların yaşadığı bölgələrdə, Kvemo Kartlidə hissə 22.2% olub, Samtsxe-Cavaxetidə isə 11.4%. Qeyd edilməlidir ki, Kvemo Kartlidə işsizlik səviyyəsi Raca-Leçxumidən və Kvemo Svanetidən sonra ən yüksəkdir, bu bölgələrdə işsizlik səviyyəsi 31.9%-dir.

2020-ci il üçün Kvemo Kartli bölgəsində işçi qüvvəsi (aktiv əhəlinin) 172,2 şəxsdir, ancaq işlə təmin olunanların sayı 134 mindir. Onların 77,9 min şəxsi işlə təmin olunmuş işçidir, 56 mini isə özünməşğul şəxslərdir. Bu bölgə üçün 38,2 min nəfər şəxs işsiz hesab edilir. Samtsxe-Cavaxeti bölgəsi üçün 2020-ci ildə işçi qüvvəsi 71,7 min nəfərdir, bunların 63,6 min nəfəri işlə təmin olunub. Onların 26,8 min şəxsi işlə təmin olunmuş işçidir, 36,8 mini isə özünməşğul şəxslərdir. 2020-ci il üçün Samtsxe-Cavaxeti bölgəsində 8,2 min nəfər şəxs işsiz hesab edilir.

2019-cu ilin hesabatının “etnik azlıqların siyasi həyatda iştirakının araşdırılması” kvantitativ (miqdari) araşdırmasının məqsəd qrupu hesab edilirdilər: Samtsxe-cavaxetinin (ermənilər), Kvemo Kartlinin (azərbaycanlılar), Kaxeti bölgəsinin (Kankisili kistlər, osetinlər), Tflis (yezidilər, raçılar və ruslar, Batuminin (ruslar) 18 yaş və yuxarı etnik azlıq nümayəndələri; İqtisadi həyatda iştirakçılıq məsələsindən əlavə, bu hesabat,

²³ Gürcüstan Milli Statistika Xidməti
www.geostat.ge/ka/modules/categories/683/dasakmeba-umushevropa

məqsəd qrupların məşğuluq məsələlərində müzakirə edir, bu isə öz nöbəsində etnik azlıqların məşğulluğu baxımından demoqrafik görüntü yaradır.

Yadın olduğu qədər, araşdırmada iştirak edənləri 28.7%-i iqtisadi fəal şəxslərdir, 23.7%-i isə işsiz. 10.1%-i dövlət qurumlarında, 10%-i özəl sektorda və 4.2% qeyri formal sektorda işlə təmin olunub. 22% özünməşğul (fərdi sahibkar və kənd təsərrüfatı ilə məşğuldur) şəxslərdir. Etnik qruplar daxilində müəyyən tendensiyaların olduğu görülür, kənd təsərrüfatı fəaliyyəti ilə əsasən osetinlər (34.9%), ermənilər (23%) və azərbaycanlılar (18.5%) məşğuldular. Kist respondentlərin 35.2%-i özünü işsiz hesab edir və 19.3%-i iqtisadi qeyri-fəal, başqa etnik qruplarda bu yanaşma əksinədir və respondentlərin əsas hissəsi özünü işsiz yoxda işçi qüvvəsindən kəndə qalmış kimi görür.

İşlə təmin olunmuş respondentlərin iş yerlərinə gəldikdə isə, onların, böyük hissəsi (26.7%) ictimai təhsil müəssisəsində işləyir. Araşdırma iştirak edənlərin 8.1%-i qeyri hökumət təşkilatında işləyir, 5.7%-i isə yerli özünüidarəetmədə. Erməni icmasının əsas hissəsi (34.3%) tibb müəssisəsində işlə təmin olunub. Digər etnik qruplara gəldikdə isə, azərbaycan icmasından sorğuda iştirak edənlərin 50.9%-i və kistlərin 37.6% - ictimai təhsil müəssisələrində işlə təmin olunub. İctimai təhsil müəssisəsini işlə təmin olunma yeri olaraq, osetinlərin 24.9%-i və kiçik etnosların 14.4%-i göstərir.

İşlə təmin olunmuş respondentlərə eyni zamanda onların gəlirləri ilə bağlı sual verilib. Məlum olub ki, sorğu iştirakçılarının 27.6%-nin ortalama aylıq gəlirləri 0-dan 200 lariyədəkdir, deyə bilirik ki, bu respondentlərin əksəriyyəti Gürcüstanda müəyyən edilmiş yaşayış minimumunun altındadırlar. Sorğu iştirakçılarının ortalamadan az (201-400 lari) 28.7%-nin, ortalama (401-700 lari) - 16.4%-nin, ortalamadan çox (701-1000 lari) - 9.8%-nin, yüksək isə (1001 dən çox) – 6.4%-nin gəliri var. Ortalama aylıq gəliri 200 lariyədək olan respondentlər ən çox kist icmasında olduğu məlum olub.

Araşdırma çərçivəsində respondentlər eyni zamanda xaricə miqrasiya etmək istəyi və miqrasiya səbəbləri barəsində də danışılar. Miqrasiya etmək istəyi olan və/ və ya ölkədən getmək istəyən respondentlər, səbəb olaraq əsasən, kasıbçılıq (40.5%) və iş yerlərinin az olmasını (25.9%) göstərir. Miqrasiya yaradan faktorlar kasıbçılıq və iş yerləri problemi bütün etnik qruplar qarşısında problemdir, ancaq azərbaycan icması qarşısında bu problem daha qabarıq vəziyyətdədir (83.1% və 86.6%), iş yerləri problemi, kist icmasında da aktualdır (79.6%), kasıbçılıq isə - kiçik etnoslar üçün (65%) və osetinlər üçün (62.3%).

“Etnik azlıqların işlə təmin edilməsi siyasəti”²⁴ etnik azlıq qrupları üçün, iqtisadi və sosial həyatda iştirakla bağlı bəzi məniyələr mövcuddur, bunlardır, “təhsilin əlçatanlığı, dövlət xidmətlərinin, eyni zamanda iqtisadi dəstək proqramlarının az əlçatanlığı, zəyif dil bacarıqları və dil siyasətində azlıqların dillərinin radikal olaraq dışlanması, azyırı-seçkili mühit”.

Vətəndaş İntegrasiyası və Millətlərarası Münasibətlər Mərkəzinin (CCIIR) 2018-ci il “ümumi kontekst və konkret misallar təhlili əsasında 1+4 proqramı məzunlarının məşğulluğunun təhlili”²⁵ adlı hesabat göstərir ki, etnik azlıqlar işlə təmin olunması istiqamətində peşəkar rəqabət məniyə hesab edilir, universiteti bitirən şəxslər gürcü yaşlıları ilə müqayisədə, rəqabət apara bilmirlər. Araşdırma iştirakçıları, sfefik peşə istiqamətləri barəsində danışılar, bu istiqamətdə onlar az inkişaf etdiklərinə görə bacarıq və bilik öyrədilməsini tələb edirlər. Eyni zamanda respondentlər iş bazarı barəsində məlumatlılığın aşağı olmasını qeyd edirlər. Etnik azlıq nümayəndələri hələ universitet səviyyəsində tapşırıqların yerinə yetirilməsindən danışılar, bu sonradan onların rəqabətə dözümlülüyünə təsir edir. Resbndetlərin bildirdiklərinə görə, dil baryerinin olması və oxşar tapşırıqların yerinə yetirilməsi təcrübəsinin olmaması, universitet kursları çərçivəsində nəşə nəaliyyət əldə

²⁴Etnik azlıqların işlə təmin edilməsi siyasəti, Sosial Ədalət Mərkəzi, 2021 <https://socialjustice.org.ge/ka/products/etnikuri-umtsiresobebis-dasakmebis-politika>

²⁵ “Ümumi kontekst və konkret misallar təhlili əsasında 1+4 proqramı məzunlarının məşğulluğunun təhlili”, Vətəndaş İntegrasiyası və Millətlərarası Münasibətlər Mərkəzi (CCIIR), 2018 <https://www.cciir.ge/images/Research-cciir-2018-14.pdf>

etmələri, onlar üçün böyük çətinlikdir. Təsvir edilən halları iştirakçılar, hələ məktəb etapında lazımı bacarıqların inkişaf etdirilməməsi ilə əlaqələndirirlər.

Əlavə olaraq iştirakçılar sosial bacarıqlar barəsində də danışirlər və ehtimal edirlər ki, unversiteti bitirdikdən sonrada, onlar öz həmyaşıdları gürcülərdən geri qala bilərlər. Burada söhbət onların iş bazarında öz rəqabətliyini sübut edilməsi üçün olan mühihtdən gedir. Fokus qrup iştirakçıları eyni zamanda qeyd edirlər ki, universitetə qəbul olanadək, konkret peşələr, unversitet kursları və bu peşələrin tələbləri barəsində yetərli məlumatları olmur, konkret şərtlər əsasında işlə təmin olunmaları üçün hansı peşə seçmək barəsində orientasiyada çətinlik çəkirlər. Buna misal olaraq göstərə bilərk ki, təhsil elimləri əvəzinə, gürcü dili filalogiyasına qəbul olurlar, hesab edirlər ki, məktəbdə müəllim olaraq işləmək üçün bu şərtidir. Onlar, müəllim ixtisası almaq üçün, əslində hansı pillələrin keçirilməsinin lazım olduğunu bilmirlər.

Etnik azlıqların məşğulluğunun sfesfik aspektlərinə gəldikdə isə, məlum olur ki, etnik azlıqlar üçün prioritet öz rayonları və ya ümumiyyətlə mözunun müəyyən edilməsi tendensiya sayılır. Bu kimi prioritetin olması, maaşın az olmasından və öz evində yaşadığı halda yol və yaşayış xərclərinə qənaət etmə istəyindən irəli gəlir, digər tərəfdən isə, etnik azlıqların öz kəndlərinə, icmalarına qarşı olan xüsusi münasibətdən irəli gəlir. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, iş bazarı o qədər inkişaf etməyib ki, unversitet məzunların tələblərinə cavab versin. Hətta fokus-qrup iştirakçıları qeyd edirlər ki, ixtisaslı iş yerləri bölgədə xüsusi ilə azdır və bildirirlər ki, əksər hallarda öz ixtisaslarına görə yeganə potensial iş yeri dövlət xidməti və ya yerli özünüidarətmə strukturlarıdır.

Araşdırma çərçivəsində iştirakçılar bölgə daxilində işlə təmin olunmaqla bağlı “karrupsiya, nepotizm və milliyətçilik əlamətləri olan ayrı-seçkilik barəsində danışirlər. Dövlət qulluqlarında ilə təmin olunmanı müzakirə edən zaman, praktiki olaraq iştirakçıların hər biri, bu müxtlif qurumlarda işlə təmin olunmayla əlaqəli olan görülən və ya görülməyən müxtəlif baryerlər barəsində danışır”. Iştirakçılar eyni zamanda, öz icmalarına reinteqrasiya etməklə əlaqəli olan problemlər barəsində danışirlər, universitet bitirmək, dövlət dilini yaxşı bilmək, əldə edilmiş yeni dəyərlər və sosial bacarıqlar onların, yerli dövlət qulluqçuları ilə müqayisədə böyük üstünlüyünün olmasını göstərir. Respondentlərin dəyərləndirməsinə əsasən, onların sistema daxil olması/işlə təmin olunması, mövcud kadrlar üçün risk olaraq görülür. Bu istiqamətdə iştirakçılar müəyyən ayrı-seçkilik halları barəsində də danışirlər, bu halları ümumiyyətlə ölkədəki dəyişikliklərlə və bölgədə siyasiti ilə daha çox əlaqəndirirlər, nəyinki müəyyən insanların yanaşmaları ilə. Onlar, mövcud vəziyyət barəsində danışirlər və qeyd edirlər ki ”etnik azlıqların dominant olduğu icmalarda qərar qəbul edən və aparıcı mütəxəssisl/məsul vəzifəlidə dominat olaraq etnik gürcülər işlə təmin olunublar.”

İnteqrasiyası və Millətlərarası Münasibətlər Mərkəzinin (CCIIR), 2017-ci il “etnik azlıq nümayəndəsi tələbələrin və universitet məzunların peşə inkişafı, karyera irəlləyişi və işlə təmin olunma imkanları və perspektivləri”²⁶ hesabatınının nəticələrinin, eyni zamanda qeyd edilməsi lazımdır. Araşdırma iştirakçılarının 82.5%-inin fikircinə, gürcü dilinin müvafiq dərəcədə bilməmək etnik azlıq nümayəndəsi tələbələr və unversitet məzunları üçün baryerdir. Həmçinin respondentlərin əksəriyyəti (65%) etnik gürcülərlə interasksiya üçün yetərli istəyin olmasını baryer hesab edir. Bununla birlikdə, işə qəbul edənin qərəzliliyini və işçilərə qarşı etnik əlamətə görə mənfi rəfdarın olmasını iştirakçıların yarısından çoxu (50.8%) baryer hesab edir. Ancaq, buradaca qeyd edilməsi lazımdır ki, mühüm hissə (46%) hesab edir ki, işə qəbul olunmağabaryer yaradan belə təcrübə yoxdur. Sorğu iştirakçılarının 61,9%-i işə qəbul baryeri olaraq rəqabət bacarığının aşağı olmasını qeyd edir, bu məktəb təhsilinin yetərli olmamasından irəli gəlmiş ola bilər.

Sorğu iştirakçılarının yarsından çoxu - 54% hesab edir ki, müəyyən güzəştlərin olması iş bazarında etnik azlıq nümayəndələri üçün düzgün olardı. Ancaq 40% güzəştlərin olmasını düzgün olmayacağını düşünür. Respondentlər arzu edirlər ki, etnik azlıqlar üçün güzəştlərin əvəzinə, məktəb pilləsində onlar üçün düzgün təhsil və bacarıqlar öyrədilsin ki, həm universitet səviyyəsində, həm də əmək bazarında rəqabətə davamlı ola

²⁶ “Etnik azlıq nümayəndəsi tələbələrin və universitet məzunların peşə inkişafı, karyera irəlləyişi və işlə təmin olunma imkanları və perspektivləri”, *Vətəndaş İnteqrasiyası və Millətlərarası Münasibətlər Mərkəzinin (CCIIR), 2017-ci il* https://www.cciir.ge/images/pdf/CCIIR%20research%20report_2017.pdf

bilsinlər. Respondetlər həmçinin gözləyirlər ki, güzəşt proqramının olması “dövlət hərkəs üçün keyfiyyətli və bərabər məktəb və universitet təhsili təmin edənədək, sadəcə tranzit müddətli olacaq.”

“Gürcüstanda etnik azlıqların inteqrasiyası”²⁷ adlı 2017-ci ildə yayımlanan siyasi sənədə əsasən, fokus qruplar və müsahibələrlə məlum olur ki, etnik azlıqların sıx məskunlaşdığı bölgələrdə əhali əsasən kənd təsərrüfatı, ticarət və kiçik bizneslə məşğuldur. Rengypnda başyalan geniş miqyaslı tekinti layihələri eyni zamanda iş yerləri yaradır. Bundan əlavə, yerlilər müxtəlif təhsil və inzibati vahidliklərdə işləyirlər.

Ödənişli işlə təmin olunmaya maneçilik törədən məsələlər olaraq, sonrakılar qeyd olunub: əhalinin əksəriyyətinin dövlət dilini pis bilməsi, müvafiq ixtisasın olmaması, qəbul edilmiş təhsil yerli əmək bazarının tələblərinə cavab vermir, nepotizm; Böyük tikinti şirkətləri öz işçilərini gətirirlər və yerli əhalini işlə təmin etmirlər; Yerlilərin qiymətləndirməsinə əsasən işlə təmin etmə siyasətində ayrı-seçkilik var, müxtəlif orqanlar bunu həyata keçirirlər.

Kənd təsərrüfatı sahəsində olan baryerlər sonrakı məsələlərlə əlaqəlidir: torpağın əmlakın/qeydiyyatın çətinləşmiş vəziyyətdə olması, yüksək ödənişlər, sıradan çıxış suvarma sistemi (hal hazırda reabilitasiya olunmuş), müsir standartlara cavab verməyən kənd təsərrüfatı praktikası, müasir texnologiyalara yiyelənmək üçün vacib bacarıqların olmaması, pis təşkil olunmuş satışlar (kəndlilər özləri alıcı axtarmalı olurlar).

Sahibkarlığın və kiçik biznesin inkişafı haqqında danışılan zaman, biznes təhsilinin olmaması, eyni zamanda regyonda biznesin inkişafının tamamiylə olmaması, həmçinin yerlərdə olan bürokratiya (dövlət dilinin bilinməməsinə görə daha da çətinləşir) qeyd edilib; Yerli əhali üçün yüksək ödənişlər və cərimələr, məaliyyə xərclərini qarşılamaq üçün götürülmüş bank borcları ilə bağlı olan məsələlər maniyə sayılır.

Araşdırmanın nəticələri göstərir ki, mövcud işlər (iş yerləri) barəsində əhali şəxsi əlaqələr vasitəsi ilə, həmçinin yerli televiziya və iş veb sahifələri barəsində məlumat alır. Ancaq, yerli əhaliyə öz ixtisaslarına uyğun iş yeri tapmaqda kömək edə biləcək xüsusi agentlik yoxdur.

Kənd təsərrüfatı və kiçik bizneslərin inkişafına dəstək üçün olan dövlət proqramları barəsində məlumat yoxdur – belə məlumatlar broşurlardan istifadə olunaraq ola bilsin yayılmış ola bilər, ancaq, belo olduğu halda problem odur ki, bu məlumatlar gürcü dilində qeyd olunmuş olur. Dövlət proqramları barəsində məlumatın zəif yayılmasından əlavə, başqa maniyələrdə sadalanıb, bunlardır: yerli əhali üçün təklif olunan dəstək proqramları, yerli xüsusiyyətlərə və ehtiyaclarına müvafiq olmaya bilər. Həmçinin qiymətləndirmə kriteriyalarında uyğunsuz ola bilər, çünki yerli əhalinin biznes bacarıqları yoxdur və onlar, müraciyyət formasını gürcü dilində doldura bilməyəcəklər.

Elan işlərə, həmçinin innovativ proqramlara qarşı skeptik yanaşmanın olması aşikardır – fokus qruplarda iştirak edənlər yerli səviyyədə nepotizmin olduğunu qeyd edirlər, bu isə, adi şəxslərin işlə təmin olunmasını və maliyyə almasını mümkün edir.

Fokus qrup üzvləri və respondentlər işlə təmin olunmayla bağlı perpektivi, əsasən kənd təsərrüfatı məhsullarının istesalı, saxlanması və yenidən emalında görürlər, həmçinin turizmde. Eyni zamanda bölgələrə xas olan alternativ resursların istifadə olunmasının vacibliyində qeyd edildi, axalkalakidə icməli suyun qablaşdırılması, qranıt emalı və s.

Etnik azlıqların mədəni ekskluziyası (təcridi)

Etnik azlıqların müdafiəsi baxımından, həm milli, həm də beynəlxalq öhtəliklərə əsasən, əsas itiqamətlərdən biri özünəməxsusluğun qorunması və ona dəstək olunmağa əsaslanır, ən əsasda “dominant sosial qruplara onların məcburi asimilasiya olmaması, mədəniyyətinin, dininin və dilinin itirməməsi üçün önləyici addımdır”. 2020-ci ildə Sosial Ədalət Mərkəzi tərəfindən yayımlanan “Kvemo Kartli regionunda mədəni dominasiya və azlıqların

²⁷ Milli azlıqların Gürcüstanı inteqrasiyası, Hollandiya Çoxpartiyalı Demokratiya İnstitutu, 2017 https://eecmd.org/wp-content/uploads/2017/07/Policy_Papers_ENG.pdf

mədəniyyətinin silinməsi əlamətləri”²⁸adlı hesabatda dövlət tərəfindən etnik azlıqların öz mədəni özünəməxsusluğun qorunması istiqamətində aparılmış cəhdlər təsvir edilib, ölkənin rəngarəngliliyinin qeyd edilməsi yetərli qədər görünür. Gürcüstan Xalq Müdafiəçisinin 2019-cu il hesabatına əsasən, autentik mədəni irsin qorunması və aşışar edilməsi məsələlərinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Araşdırmada ayrı-seçici siyasət və təcrübələr təsvir olunub, bunun nəticəsində qeyri-dominant mədəniyyət siliniv və qovulur. Belə nəticələrin olması isə, dövlət tərəfindən götürülmüş öhtəliklərə ziddir.

Araşdırmada da təsvir olunduğu kimi, mədəniyyətin silinməsi və əhəmiyyətsizləşdirilməsi təcrübəsini qarşı Kvemo Kartlidə yerli azərbaycanlı icması kritik və rezistent (avamalı) yanaşır. Misalan olaraq göstərilib 1) Kvemo Kartli Qubernatoru administrasiyasının hazırladığı imic videosunun alternativini hazırlanıb, bu videoda bölgənin mədəni və dini rəngarəngliliyi aydın şəkildə göstərilib; 2) Gənclərin təşəbbüs qrupu – “Salam”-n yaradılması, onlar məqsədi, ədalət və bərabərlik üçün, həmçinin mədəni irsin, dilin və identliyin qorunması üçün qeyri-dominant qurupları təşkilatlandırmaqdır.

Gürcüstan tərəfindən dominant baxın olmasına bəloqerlərdə toxunurlar. Kamran Məmmədov etnik azərbaycanlılara qarşı olan dominant baxışı dörd tipə bölür: 1) Görməmək, 2) Təhlükə olaraq görmək; 3) Geridə qalmışlar kimi görmək; 4) Qonşu ölkədən keçərək görmək.²⁹

Sosial Ədalət Mərkəzinin yayımladığı, Narqıza Arcevanidzenin araşdırmasında³⁰ təsvir edilib ki, respondentlərin qiymətləndirməsinə görə, müxtəlif “inteqrasiya” siyasətinin həyata keçirilməsi dərin yanaşmalara əsaslanmır, əksinə səthi olaraq hazırlanır. Araşdırmada iştirak edən şəxslər “beynəlxalq təşkilatlara göstərilməsi üçün” dövlətin öhtəliyini etməsindən danışıblar, bu, etnik azlıqlar üçün müxtəlif proqramların yaradılması ilə özünü biruzə verir; Ancaq onların təxminlərinə görə, oxşar yanaşma, bir mənalı olaraq proqramın keyfiyyətinə təsirini göstərəcək.

Bu və digər ümumi ölkənin inkişafı sahəsində etnik azlıq nümayəndələri özlərini yad hiss edirlər, çünki onlar, ölkə quruculuğu prosesində kanar şəxslər olaraq görülürlər. Araşdırma respondentlərinin fikirincə “gürcülük (ქართველობა)” definisiyası özündə problemlidir və onların fikirincə “gürcülük (ქართველობა)” tərifinin – “gürcüstan vətəndaşı (საქართველოს მოქალაქე)” – kimi qəbul edilməsi lazımdır.

“Kvemo Kartli regionunda mədəni dominasiya və azlıqların mədəniyyətinin silinməsi əlamətləri” adlı araşdırmada qeyd edilib ki, etnik azlıq nümayəndələrində gürcülərdən ayrıca yaşama hissi var. Respondentlər özləridə qeyd edirlər ki, ünsiyyət yerləri müxtəlif ictimayi yerlər və ya toy, cənazə və s kimi müəyyən mərasimlərdir. Göründüyü kimi, gürcü və azərbaycanlı icmasının həyatı əsasən bir-birinə paralel olaraq davam edir və nadir hallarda kəşişir. Qonşuluqda qapalı mühitlərin olmasıda problem olaraq göstərilir, belə olduğu halda etnik gürcülər və azərbaycanlılar bir-biriləri barəsində məlumatsız olurlar. Oxşar yanaşmaların olması isə, azlıqlara inteqrasiya olunmaqda maneçilik törədir. Hətta respondentlər ayrı-seçici münasibət, qəbul edilməmək kimi məsələləri də qeyd edirlər.

Araşdırmada eyni zamanda, yerli icma mədəniyyətinin atdın şəkildə zəifləməsi barəsində də respondentlər qeyd edirlər. Araşdırma iştirakçılarının fikirincə, dövlət və kilisə Kvemo Kartlini “azərbaycanlılara aid qədim nəşə

²⁸ Sosial Ədalət Mərkəzi, Kvemo Kartli regionunda mədəni dominasiya və azlıqların mədəniyyətinin silinməsi əlamətləri, 2020, https://socialjustice.org.ge/uploads/products/pdf/%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%A2%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98_%E1%83%93%E1%83%9D%E1%83%9B%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%90_1607340919.pdf

²⁹ Azadlıqradyosu (რადიო თავისუფლება), Kamran Məmmədli, Gürcüstan azərbaycanlılarına qarşı dominant baxış, <https://bit.ly/3oMEx0A>

³⁰ Sosial Ədalət Mərkəzi, Kvemo Kartli regionunda mədəni dominasiya və azlıqların mədəniyyətinin silinməsi əlamətləri, 2020, https://socialjustice.org.ge/uploads/products/pdf/%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%A2%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98_%E1%83%93%E1%83%9D%E1%83%9B%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%90_1607340919.pdf

olmayan”, “qədim gürcü torpaqları” kimi göstərməyə çalışır. Oxşar yanaşmanın, düşüncəsiz və diqqətsiz təcrübənin mövcudluğu isə, yerli icmanın və mədəniyyətin silinməsinə, zəifləməsinə təkan verir.

Araşdırma çərçivəsində paralel olaraq mədəniyyət evlərinin fəaliyyəti ayrıca qeyd olunub. Azərbaycan icması nümayəndələrinin fikrincə, bir neçə kəntdə oxşar mərkəzlər sadəcə formal olaraq mövcuddur və azlıqların mədəniyyətini təmsil etmək üçün olan məkanlar istifadəsiz və funksiyasızdır. Konkret misal olaraq marneuli bələdiyyəsi təsvir olunub, burada əhalinin əksəriyyəti azərbaycanlıdır. Respondentlər üçün isə, mədəniyyət mərkəzi sadəcə gürcü mədəniyyəti ilə asosiasiya olunur. Mədəniyyətin silinməsi nümunisindən biri olaraq, keçmiş etnoqrafik muzeyin cudo kulubuna çevrilməsi qeyd olunur. Respondentlərin təxminlərinə görə 30 000 azərbaycandilli kitabı mədəniyyət mərkəzinə köçürüblər, ancaq onlardan heç biri istifadə olunmur.

Araşdırmada təsvir olunur ki, ölkə rəngarənglik əvəzinə, monoetnik, monodini olaraq görünür və gürcü mədəniyyəti dominatlıq edir. Respondentlər qeyd edirlər ki, etnik mədəniyyəti qorumaq məqsədi daşıyan istənilən tədbir, əsasən azərbaycan dövləti tərəfindən, müxtəlif azərbaycan şirkətləri tərəfindən maliyələşdirilir. Ancaq etnik azlıq nümayəndələri üçün bəzən bunlar qəbul edilməz hesab edilir və azərbaycan dövlətinə prinsipial olaraq istək üçün müraciyyət etmirlər. Dövlətin rolu mas burada görünür, çünki onlar düşünür ki, gercestan vətəndaşı iş növbədə öz dövlətindən dəstək gözləməlidir. Kvemo Kartlidə etnik azlıqların mədəniyyətinin dəyişdirilməsinə misal olar bir neçə toponimin dəyişdirilməsini göstərirlər. Qeyd olunan araşdırma nəticəsində aydın olur ki, bir yandan məqsədyönlü, digər yandan isə düşüncəsiz dövlət siyasətinin nəticələri azərbaycan icmasının gündəlik həyatına mənfi təsir göstərir.

Etnik azlıqların siyasi həyatda iştirakı

Siyasi həyatda iştirakçılıq baxımından dörd mərhələ bölgüsü var:

1. **Birinci mərhələ** - etnik azlıq nümayəndələrinin siyasi proseslərdə iştirakı, əsasən mədəni və ərazi avtonomiyasını nəzərə alaraq bu qrupun daxili hüququ olaraq görülürdü.
2. **İkinci mərhələ** - bu vəziyyətdə əsas fikir ondan ibarət idi ki, etnik azlıqlar onlara aid olan məsələlər haqqında bütünlükdə dövlət müstəvisi üzrə ictimai siyasət hazırlanan zaman onların öz rolları var (mədəni və mərazi avtonomiyası öz əhəmiyyətini itiri).
3. **Üçüncü mərhələ** - etnik azlıqların sadəcə mövcud olduqları hüquqi mühitinə əhəmiyyət verilmir, onların həmçinin, birgə mülkiyyətçilik və iştirakçılıq hissəsinə, ruhuna, ictimai proseslərə qoşulmaq baxımından bərabər hüququ olsuna əhəmiyyət verilir.
4. **Dördüncü mərhələ** - bu mərhələdə iqtisadi və sosial proseslərə inteqrasiyaya xüsusi önəm verilir. bu mərhələyə əsasən, əgər etnik azlıqlar, sosial və mədəni proseslərə inteqrasiya etməsələr, onlar siyasətçilərlə bağlı məsələlərdə iştirak edə bilməyəcəklər. İqtisadi və sosial proseslərdən təcrid etmə, siyasətdən təcrid etmənin bir ön mərhələsi deməkdir.

Göründüyü kimi, qərar qəbul etmə prosesində etnik azlıqların iştirakının təmin olunması üçün əlavə yollardan biri məşvərət mexanizmlərinin olmasıdır³¹:

1. Birgəqərar mexanizmləri
2. Məşvərət mexanizmləri
3. Koordinasiya mexanizmləri
4. Azlıqların özünüidarəetmə mexanizmləri

³¹ Sosial Ədalət Mərkəzi, „Etnik Azlıqların Məşvərət Mexanizmləri – Gürcüstanda olan reallıq və beynəlxalq təcrübə”, 2020

https://socialjustice.org.ge/uploads/products/pdf/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%99%E1%83%9D%E1%83%9C%E1%83%A1%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%9D_%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%96%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98_GEO_1622120137.pdf

Eyni zamanda nəzərə almaq lazımdır ki, milli azlıqların nümayəndçiliyini və iştirakçılığını artırmaq üçün, digər xüsusi mexanizmlərin və yanaşmaların mövcud olması da yaxşı olar; Xüsusən etnik azlıq nümayəndələrinin siyasi fəaliyyətdə iştirakçılıq baxımından aşkar bacarıqları yoxdursa. Gürcüstanda da oxşar vəziyyətdir, çünki, mövcud olan məşvərət mexanizmləri azlıqların nümayəndələri və dövlət arasında institusionallaşdırılmış dialoq formasını tam formada olmasını təmin etmir.

Sosial Ədalət Mərkəzi tərəfindən 2020-ci ildə hazırlanmış “Etnik Azlıqların Məşvərət Mexanizmləri – Gürcüstanda olan reallıq və beynəlxalq təcrübə”³² - adlı hesabatda qeyd edilir ki, Gürcüstanda məşvərət mexanizmləri, 2005-ci ildə yaradılmış, Gürcüstan Xalq Müdafiəçisi aparatı yanında olan Etnik Azlıqlar Şurasıdır.³³ Qeyd olunan şurada, etnik azlıqlar məsələləri üzrə işləyən 80-dən çox qeyri-hökumət təşkilatı var. Sənətdə də qeyd edildiyinə görə, etnik azlıqların məsələlərinə qarşı marağın az olması və yeterli siyasi istəyin olmamasına görə, şura, dövlət qurumları ilə dialoq formatına çevrilə bilməyib. Etnik Azlıqlar Şurasının əsas istiqamətləri bunlardır:

- Etnik azlıqlar və dövlət arasında məşvərət və diloqun olması təşviq etmək
- Azlıqlarla bağlı olan siyasətin və proqramların hazırlanması prosesində tövsiyələr və qeydlər təklif etmək
- Etnik azlıqların hüquqlarının pozulması və münaqişə vəziyyəti yarandığı halda zamanında reaksiya göstərmək
- Xalq Müdafiəçisi və digər vəzifəli şəxslər üçün tövsiyələr hazırlamaq

Etnik azlıqların məşvərət şuralarından biridə Gürcüstan Xalq Müdafiəçisi Aparatı yanında olan Dinlər Şurasıdır, bu şura 2005-ci ilin 21 yanvar tarixində yaradılıb. Bu gürcüstanda dini məzhəblərin ən geniş forumudur, 32 dini birlikdən ibarətdir. Bu şuranın əsas iş prinsipləri din azadlığını qorumaq, tolerantlıq və bərabər hüquqluluq, sülh mühitini olmasına xidmət etməkdir. Din Şurasının fəaliyyətinin koordinasiyasını Gürcüstan Xalq Müdafiəçisi yanında olan Tolerantlıq Mərkəzi aparır.³⁴

Düzdür, yerli özünüidarəetmə haqqında məcəllə ilə vətəndaşların yerli özünüidarəetmənin həyata keçirilməsində iştirakçılıq formaları müəyyən edilib, bu bütün vətəndaşlara, həmçinin etnik azlıqlarada xas edilə bilər. Onlar, öz ehtiyaclarını bələdiyyə səviyyəsində qərar qəbul edici şəxslərə çatdırıla bilər, ancaq real olan odur ki, bu mexanizm zəif işləyir. Eyd olunan mexanizmin işləməsinə həmçinin maneçilik törədir ki, etnik azlıqların kompakt və ənənəvi olaraq cəskunlaşdıqları bölgələrdə, dövlət (gürcü) dilinin bilinməsi səviyyəsi aşağıdır, ümumiyyətlə demokratik praktiki təcrübə azdır, yadlıq və inamsızlıq səviyyəsi yüksəkdir və s. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, bu bölgələrdə etnik azlıqların ehtiyaclarına və hüquqlarına yönəlmiş ayrıca məşvərət mexanizmləri mövcud deyil.

Gürcüstan Hökuməti məs milli azlıqlar məsələləri üzə “vətəndaş bərabərliyi və inteqrasiyası 2021-2030 dövlət strategiyası” və bu strategiyanın 2021-2022 hərəkət planı hazırlayıb.³⁵ Qeyd olunan strategiyanın və hərəkət planının məqsədi vətəndaş bərabərliyinin və inteqrasiyasının təmin edilməsidir. Nəticədə, Gürcüstan vətəndaşları, onların etnik mənsubiyyətindən aslı olmayaraq, ölkənin iqtisadi inkişafına, siyasi vəictimayi həyatına öz bəhrələrini verə bilsinlər. Qeyd olunan strateji sənəd “sülh və vətəndaş inteqrasiyası milli

³² Sosial Ədalət Mərkəzi, „Etnik Azlıqların Məşvərət Mexanizmləri – Gürcüstanda olan reallıq və beynəlxalq təcrübə”, 2020

https://socialjustice.org.ge/uploads/products/pdf/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%99%E1%83%9D%E1%83%9C%E1%83%A1%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%9D_%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%96%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98_GEO_1622120137.pdf

³³ Gürcüstan Xalq Müdafiəçisi yanında olan milli azlıqlar şurası, <http://tolerantoba.ge/index.php?id=1345205225>

³⁴ Gürcüstan Xalq Müdafiəçisi yanında olan Dinlər Şurasının tövsiyələri, 2020
<https://www.ombudsman.ge/res/docs/2020092417162834667.pdf>

³⁵ Vətəndaş bərabərliyi və inteqrasiyası 2021-2030 dövlət strategiyası” və bu strategiyanın 2021-2022 hərəkət planı, https://smr.gov.ge/uploads/Files/%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%92%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%90/danarti_1.pdf

konsepsiyası və 2009-2014-cü illər hərəkət planı” və “vətəndaş bərabərliyi və inteqrasiyası dövlət strategiyası və 2015-2020-ci illər hərəkət planından” sonra sıraya ikincidir.

2021-2030-cü illər dövlət strategiyası və hərəkət planının aydındır ki, məqsədlərindən biri etnik azlıq nümayəndələrinin mülki-siyasi fəallıqlara qoşulmalarına dəstək olmaqdır. Bərabər seçki mühitinin olması və etnik azlıqlar tərəfindən məlumatlı seçim edilməsinə dəstək olmaq yönündə məlumatlılıq səviyyəsinin yüksəldilməsi xüsusi ilə əhəmiyyətlidir. Sənətdə qeyd edilir ki, parlament, prezident və yerli özünüidarəetmə orqanları seçkilərində etnik azlıqların iştirakı son illər armaqdadır, bu istiqamətdə Mərkəzi Seçki Kamisiyası (MSK) xüsusi rola malikdir. Mövcud məlumatlara əsasən, MSK mütəmadi olaraq vətəndaşları məlumatlandırır, seçki sənədlərinin erməni və azərbaycan dillərinə tərcümə edir və s. 2017-ci ildə çap olunmuş siyasi oçerklər toplusunda³⁶MSK nümayəndələrinin bildirdiklərinə görə, azlıqların məsələləri üzrə işləməyə 2012-ci ildən başlayıblar. Çünki, 2015-2020-ci illərin hərəkət planına əsasən əsas prioritrlərdən biri məs inkulziv seçki mühitinin yaradılmasıdır, MSK bütün seçki sənədlərini azlıqların dilinə tərcümə edir. Eyni zamanda 2020-ci ilin hərəkət planının icra olunması barəsində hesabatda qeyd edilir ki, seçki sənədləri və məlumatlandırıcı materiallar, həmçinin seçki bülletenləri, seçicilərin vahit siyahısı, bülletenin doldurulması qaydası və s erməni və azərbaycan dillərinə tərcümə olunub.³⁷ Qeyd olunan nəticələr məs 2015-2020-ci illər hərəkət planına aiddir. Belə ki, 2016-cı ildə bu istiqamətdə büəyyən əksiklərin olmasının qeyd edilməsi relevantdir. “Gürcüstan Demokratik Təşəbbüsü” (UDM) və Gürcüstan Regional Media Asosiasiyası (GRMA) tərəfindən hazırlanmış “strateji hüquqi icraat yolu ilə etnik azlıqların hüquqlarının yaxşılaşdırılması”³⁸ adlı hesabatında qeyd edilir ki, 2016-cı ilin martında Kaspi bələdiyyəsinin Mikeltskaro kəndində keçirilən fokus-qrupda icma nümayəndələri qeyd ediblər ki, seçkilərdə bülletənlər sadəcə gürcü dilində əlçatan olub. Bu məsələni daha çox problemə çevirən fikt odur ki, kənd əhalisinin gürcü dilində oxuya bilmir. Sənətdə də qeyd edildiyi kimi, oxşar vəziyyət Gürcüstan Mərkəzi Seçki Komissiyasının 2012-ci il 21 sentyabr #355/2012 və 2016-cı il 29 sentyabr #502/2016 tarixli sərəncamları ilə də (seçki bülletenlərinin testinin müəyyən edilməsi haqqında) təsdiq edilir.

2021-2030-cü illər dövlət strategiyası və hərəkət planında oxuyuruq ki, 2016-2020-ci illərdə Gürcüstanda keçirilən iki parlament (2016, 2020), yerli özünüidarəetmə (2017) və Gürcüstan Prezident seçkilərində (2018), məhəllə seçki komissiyasının üzvü etnik azlıq nümayəndələri ilə bağlı məlumatda mühüm dəyişiklik olmayıb³⁹ (bax. cədvəl #T).

---

³⁶ Siyasi oçerklər, Etnik azlıqların Gürcüstana inteqrasiyası, https://eecmd.org/wp-content/uploads/2017/08/Policy_Papers_GEO.pdf

³⁷ Barış və Vətəndaş Bərabərliyi Məsələləri üzrə Gürcüstan Dövlət Naziri Aparatının, vətəndaş bərabərliyi və inteqrasiyası dövlət strategiyasının 2020-ci il hərəkət planının icrası hesabı, <https://smr.gov.ge/uploads/Files/%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%92%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%90/DRAFT-2020-Annual-report-01.04.2021.pdf>

³⁸ Gürcüstan Demokratik Təşəbbüsü” (UDM) və Gürcüstan Regional Media Asosiasiyası (GRMA), strateji hüquqi icraat yolu ilə etnik azlıqların hüquqlarının yaxşılaşdırılması, <https://gdi.ge/uploads/other/0/708.pdf>

³⁹ Vətəndaş bərabərliyi və inteqrasiyası 2021-2030 dövlət strategiyası” və bu strategiyanın 2021-2022 hərəkət planı, https://smr.gov.ge/uploads/Files/%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%92%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%90/danarti_1.pdf

Cədvəl #T

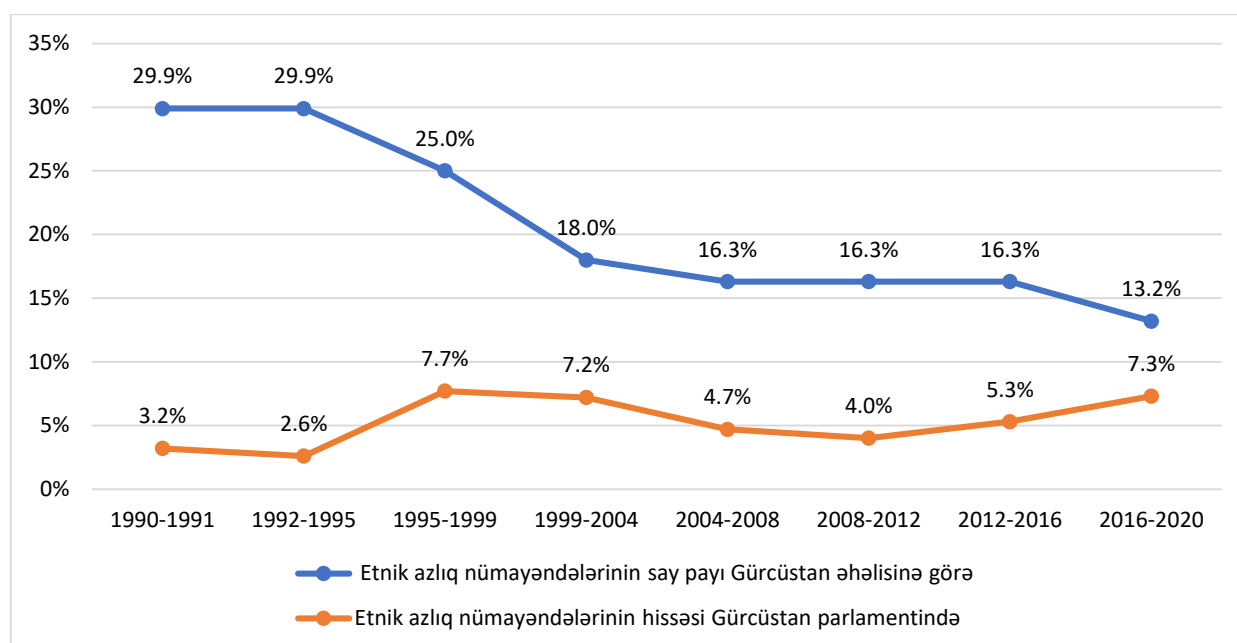
Seçkilər	Ermənidilli və azərbaycandilli Məntəqə Seçki Komissiyası üzvlərinin sayı (cəmi)	Ermənidilli	Azərbaycandilli
2016-cı il 8 oktyabr Gürcüstan Parlamenti seçkiləri	2681	1343	1338
2017-ci il 21 oktyabr yerli özünüidarəetmə orqanı seçkiləri	2742	1368	1374
2018-ci il 28 oktyabr Gürcüstan Prezidenti seçkiləri	1639	762	877
2020-ci il 31 oktyabr Gürcüstan Parlamenti seçkiləri	1579	861	718

Mənbə: Vətəndaş bərabərliyi və inteqrasiyası 2021-2030 dövlət strategiyası və bu strategiyanın 2021-2022 hərəkət planı

Ölkənin siyasi institutlarında etnik azlıqların nümayəndəçilik göstəricisi aşağıdır. Əgər 2016-cı ildə parlamentdə etnik azlıqlardan 11 nəfər nümayəndə varda (bu ümumi sayın 7,3 %-dir), 2020-ci il onuncu çağırış parlamentində bu say 6-ya enib: etnik azərbaycanlı – 3 nəfər, etnik erməni – 2 nəfər, digər – 1 nəfər. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, etnik azlıqların yerli özünüidarəetmədə də nümayəndəçiliyi aşağıdır – 2017-ci il seçkilərinin nəticəsinə əsasən (64 dən 21 bələdiyyəyə) 165 etnik azlıq nümayəndəsi seçilib (bax. d iyaqramlar #a, #b).

Diagram #a

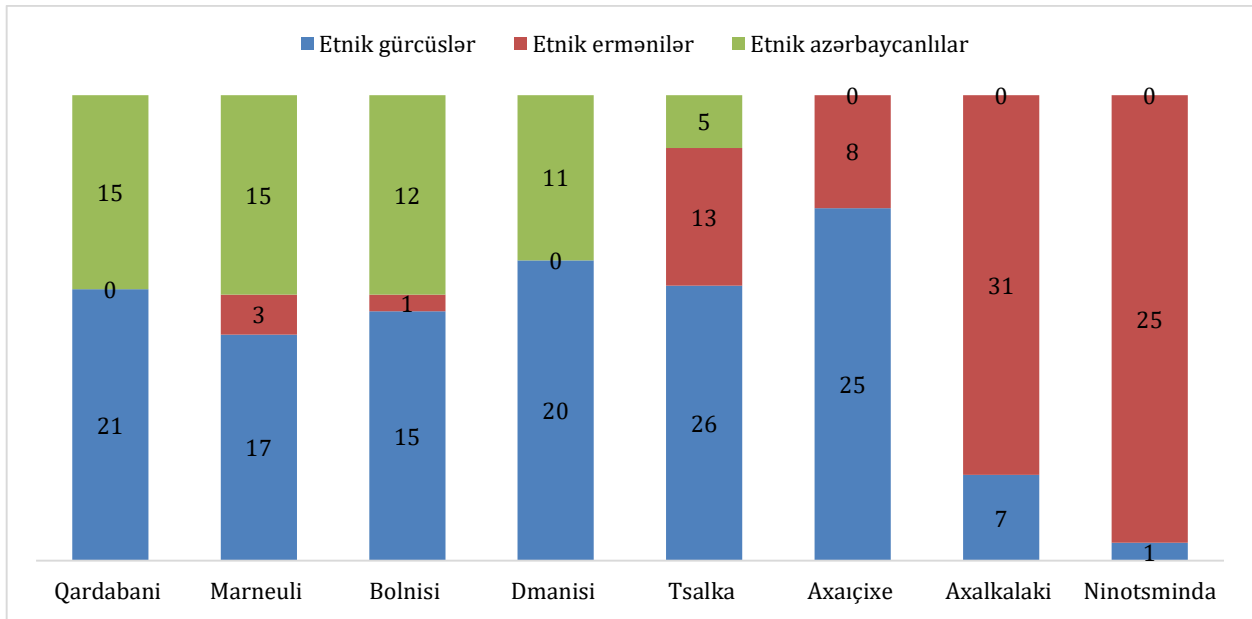
Gürcüstan Parlamentində etnik azlıq nümayəndələrinin iştirakçılığı dinamikası

Mənbə: Eniklik və Multikulturalıq Araşdırmaları Mərkəzi

Diagram #b

Sakrebuloalarda (bələdiyyə şurası) etnik azlıqların nümayəndəçiliyi

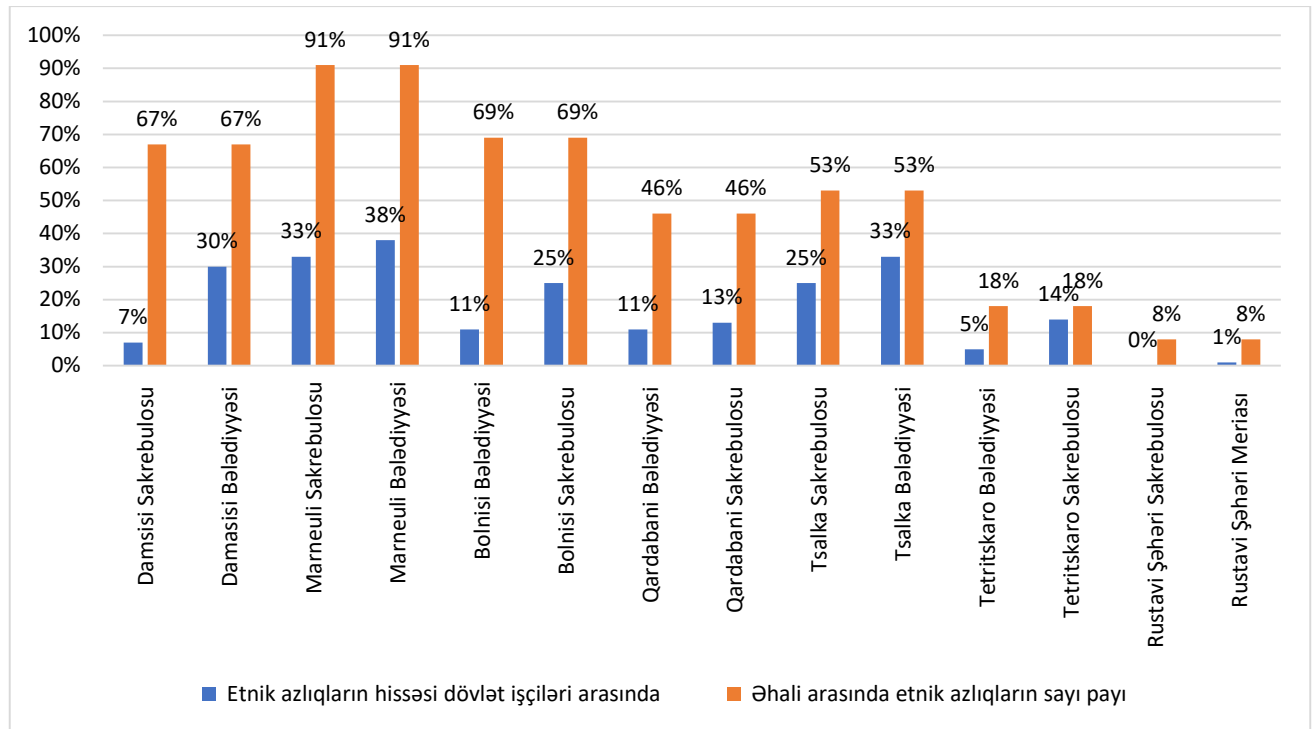
Mənbə: *Eniklik və Multikulturalıq Araşdırmaları Mərkəzi*

2016-cı ildə “Yaşıl Qafqaz” tərəfindən hazırlanmış “Etnik Azlıqlar Kvemo Kartlinin Bələdiyyə Orqanlarında”⁴⁰ adlı hesabat, bələdiyyə orqanlarında (icra hakimiyyəti/meria və sakrebulo (bələdiyyə şurası)) etnik azlıq nümayəndələrinin sayını qiymətləndirməyə yönəlib. Hesabatda yadın şəkildə göstərilib ki, Kvemo Kartlinin bələdiyyələrinin əhalisi ilə, bir yandan bələdiyyə orqanlarında işləyən etnik azlıq nümayəndəsi işçilərin, digər yandan isə vəzifə olan etnik azlıq nümayəndəsi şəxslərin sayı proporsional deyil. Nəticələrə əsasən, marneuli bələdiyyəsinin əhalisinin 91% etnik azlıqlardır, bələdiyyədə isə onların iştirakçılıq hissəsi 38 %-a bərabərdir, sakrebuloda isə - 33%-a. Oxşar qeyri-proporsionallıq Boldisidə də olduğu aydın olub – əhalinin 69 %-i etnik azlıq nümayəndəsidir, ancaq bələdiyyədə onları iştirakı sadəcə 11%-a bərabərdir, sakrebuloda isə - 25 %-a (bax. Diagram #c).

⁴⁰ *Yaşıl Qafqaz, Etnik Azlıqlar Kvemo Kartlinin Bələdiyyə Orqanlarında, 2006,*
<http://www.ivote.ge/GREENCAUCASUS/wp-content/uploads/2017/01/Minorities-in-Kvemo-Kartli-Municipal-Administrations-research-presentation-16092016.pdf>

Diagram #c

Kvemo Kartli bələdiyyələrinin əhalisi və bələdiyyə orqanlarında dövlət işçilərinin etnik tərkibinin disproporsiyası (balansın olmaması)

2018-ci ildə Etniklik və Multikulturalıq Araşdırmaları mərkəzi tərəfindən hazırlanan “Gürcüstanda Etnik Azlıqların Səsləri Uğrunda Rəqabət: 2017-ci il Yerli Özünüidarətmə Orqanı Seçkiləri”⁴¹ adlı siyasi oçerklərdə qeyd edilir ki, etnik azlıqların siyasi proseslərə qoşulması ilə üç əsas məsələ əlaqəlidir:

1. Partiyalar tərəfindən təqdim olunan namizədlər siyahısında etnik azlıqlar nə dərəcədə varlar
2. Siyasi partiyalar arasında etnik azlıqların seçki davranışları barəsində yaldız təsəvvürlər
3. Etnik azlıqların real seçki davranışı

Siyasi partiyalar düşünülər ki, etnik azlıq nümayəndələri seçkilərdə həmişə hakim partiya səs verirlər. Buna görə onlarla ünsiyyət qurulması və onların mobilizasiya olunması üçün əsas resurs, enerjiyə və zaman xərclənilir.

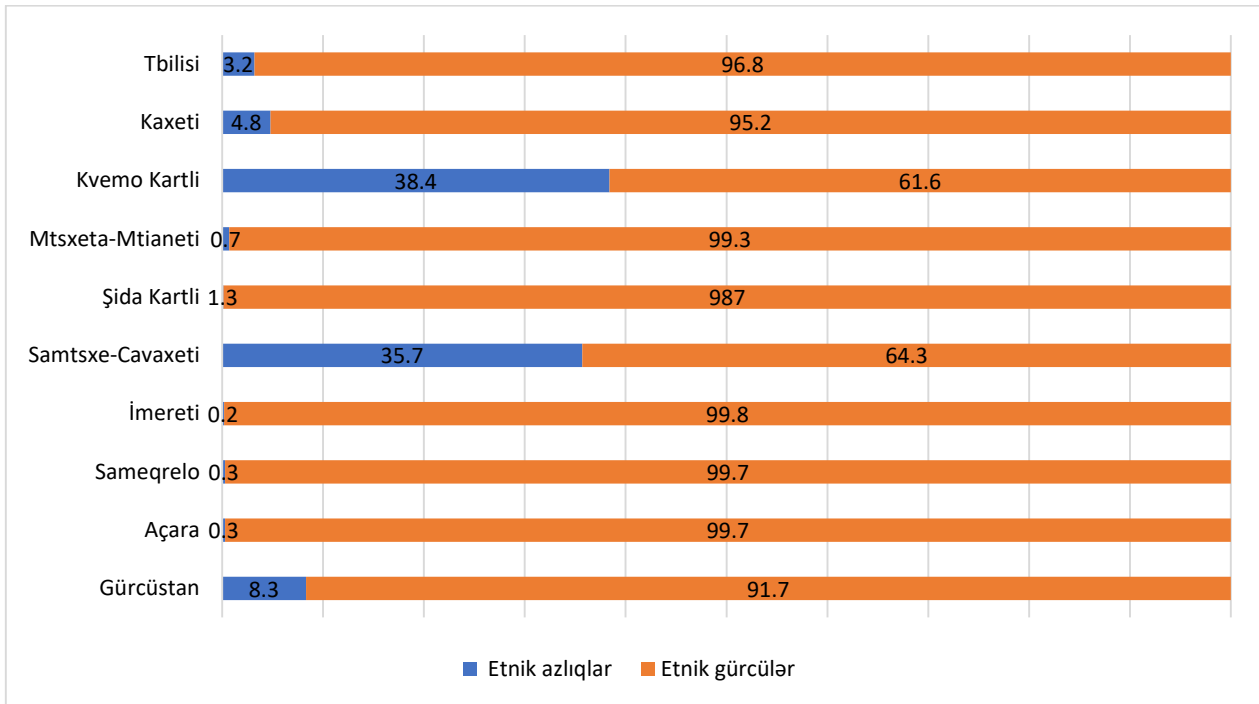
2017-ci ildə yerli özünüidarətmə seçkiləri 64 bələdiyyədə keçirilib, bu bələdiyyələrdə mer seçilib, sadəcə 9 bələdiyyədə namizədlər arasında gürcü soyadı olmayan namizəd olub. Qeyd etmək lazımdır ki, Bolnisiyə, Dmanisiyə, Tbilisiyə etnik azlıqlar əhalinin əsas hissəsini təşkil edirlər, ancaq bunlar heç birində qeyri-gürcü namizəd olmayıb. Hesabatdan qeyd edilir ki, 4796 majoritar namizətdən 399-u (8.3 %) etnik azlıq nümayəndəsi olub. Həmçinin qeyd edilməsi lazımdır ki, seçkilərdə qalib gələrn “Gürcü arzusu” partiyasının Tiflis şəhərində heç bir etnik azlıq nümayəndəsi namizədi olmayıb, təbii ki bu problemdir, çünki, paytaxt əhalisinin təxminən 15%-i etnik azlıq nümayəndəsidir (bax. diaqram #d).⁴²

⁴¹ Etniklik və Multikulturalıq Araşdırmaları Mərkəzi, Gürcüstanda Etnik Azlıqların Səsləri Uğrunda Rəqabət: 2017-ci il Yerli Özünüidarətmə Seçkiləri, 2018, http://csem.ge/wp-content/uploads/2018/06/Competing-for-Votes-of-Ethnic-Minorities_Geo.pdf

⁴² Etniklik və Multikulturalıq Araşdırmaları Mərkəzi, Gürcüstanda Etnik Azlıqların Səsləri Uğrunda Rəqabət: 2017-ci il Yerli Özünüidarətmə Seçkiləri, 2018, http://csem.ge/wp-content/uploads/2018/06/Competing-for-Votes-of-Ethnic-Minorities_Geo.pdf

Diagram #D

Etnik və bölgə göstəricilərinə görə majoritar namizədlər bölgüsü

Etnik azlıqların həmişə hakim partiya səs verməsi ilə bağlı olan fikirlərin yalnız olduğunu göstərmək üçün, siyasi öçerkdə parlament seçkilərinin nəticələri müzakirə edilib. Təhlil yeddi rayonun məlumatlarına əsaslanır: Bolnisi, Dmanisi, Marneuli, Axalkalaki, Axaltsxe, Ninotsminda. Göründüyünə görə, 2008-ci ildən 2016-cı ilədək, bu rayonlarda müxalid partiyalara verilən səs sayları 3,5 dəfə artıb; Hatta, 2016-cı ildə beş rayonda seçicilərin yarısından çoxu hakimiyyətdə olamayan partiya səs verib. Oxşar nəticələrin olması bir daha göstərir ki, siyasi partiyaların etnik azlıq nümayəndələri ilə yüksək keyfiyyətli iştirakçılıq və ünsiyyət yaratması lazımdır.

Siyasi öçerkdə qeyd edilir ki, “hakim partiya dəstəyinin azalması və siyasi partiyalara qarşı inamın artması göstəriciləri, etnik azlıqların siyasi iştirakçılığın bir əsas aspektini göstərir: bu icmalar daha yüksək iştirakçılıq üçün hazırdırlar və bu hazırlığa siyasi partiyalar tərəfindən daha çox proaktiv ünsiyyət lazımdır”. Belə ki, hesabatda gürcü siyasi partiyalarının nəzərə alınmalı olduqları tövsiyələr qeyd olunub:

- Daha çox ideologiyaya əsaslanırlar və öz seçicilərinə qarşı sadıqlıyı partiya-seçici proqramı əlaqəsinə sevirsinlər
- Qəbul və mükafatlandırma proseslərini institusionallaşıdırırlar
- Etnik azlıqlar üçün daha asan əlçatan olsunlar
- Etnik azlıqların seçki rəftarı barəsində olan yalnız inamlardan azad olsunlar
- Yerli özünüidarəetmə seçkilərində təqdim olunan seçki siyahısının bölgənin etnik tərkibini müvafiq dərəcədə əks etdirməsini təmin etsinlər

Bu siyasi öçerkdə də məlum olur ki, seçkiöncəsi proqramın etnik azlıqların dilinə tərcümə olunması vacibdir və eyni zamanda prioritetlər və vəadlərə xüsusi ilə etnik azlıq nümayəndələrini narahat edən proqramlar əlavə edilməlidir.⁴³

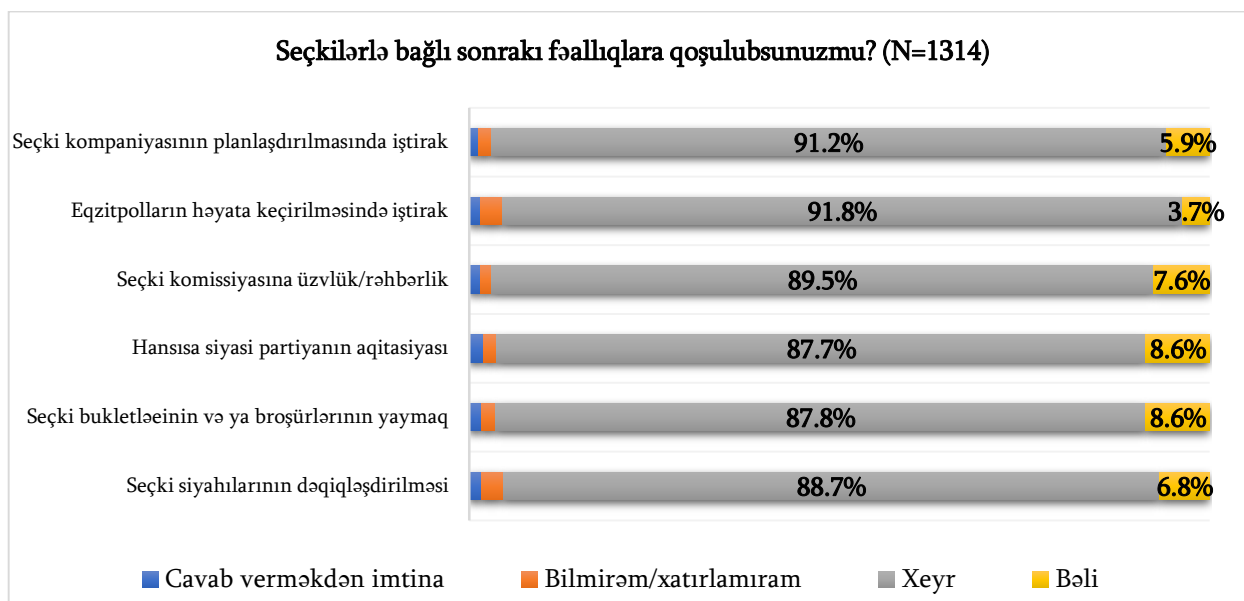
⁴³ Etniklik və Multikulturalizm Araşdırmaları Mərkəzi, Gürcüstanda etnik azlıqların səsi uğrunda mübarizə: 2017-ci il yerli seçkilər, 2018, http://csem.ge/wp-content/uploads/2018/06/Competing-for-Votes-of-Ethnic-Minorities_Geo.pdf

2019-cu ildə Sosial Araşdırma və Tədqiqat İnstitu və “Açıq Cəmiyyət – Gürcüstan” tərəfindən “etnik azlıq nümayəndələrinin siyasi həyatda iştirakının araşdırılması”⁴⁴ adlı araşdırma aparılıb, bu araşdırma çərçivəsində etnik azlıqların siyasətdə iştirakçılıq ənənələri formaları öyrənilib: seçkilərdə və onun həyata keçirilməsində iştirak, siyasi partiya üzvlülük və onlarla əməkdaşlıq, yerli özünüidarəetmənin həyata keçirilməsində iştirakçılıq və s. araşdırma nəticəsində müəyyən edilib ki, iştirakçılar son iki il ərzində, sonrakı siyasi iştirakçılıq formalarının heç birindən istifadə etməyiblər: yerli hökumətə müraciyyət, media vasitələrindən istifadə edərək problemlər barəsində ictimai danışmaq, etiraz aksiyalarında iştirak etmək, kollektiv imza toplanması və s.

Araşdırma göstərir ki, siyasi partiyalar etnik azlıqların istəklərini ifadə etmirlər, digər tərəfdən isə, araşdırmada qeyd edilir ki, partiyalarda etnik azlıqların iştirakını həvəsləndirəcək kovota sistemi yoxdur. Daha dəqiq, sorğu iştirakçılarının 43.8% hesab edir ki, partiyaların proqramları və fəaliyyətləri onların ehtiyaclarını əhatə etmir. Maraqlı olan məqamlardan biri odur ki, respondentlərin 70% ya partiya ilə əməkdaşlıq etməyib yada etmiş olduğunu etiraf etmir. Beləki, siyasi partiyalara inamın ümumi göstəricisi aşağıdır, sadəcə 12% inanır. Bu məsələnin daha çox problemlə olmasını sorğuda iştirak edən şəxslər özləri qeyd edirlər – onların yarısı (50.4%) hesab edir ki, siyasətdə adi əhalinin iştirak etməsi mütləq vacibdir; Siyasətçilər vətəndaşlarla əməkdaşlıq etmədən, əhalinin mühüm problemlərini qiymətləndirə və onları həll edə bilməzlər.

Sorğular nəticəsində müəyyən edilib ki, respondentlərin ortalama 90%-ı sonrakı fəallıqlarda heç vaxt iştirak etməyib: seçki kompaniyasının planlaşdırılması, eqzitpolların həyata keçirilməsi, seçki komissiyasına üzvlük/rəhbərlik, siyasi partiyanın aqıtasiyası, seçki bukletləinin və ya broşürlərinin yaymaq, seçki siyahılarının dəqiqləşdirilməsi (bax. Diaqram #e).

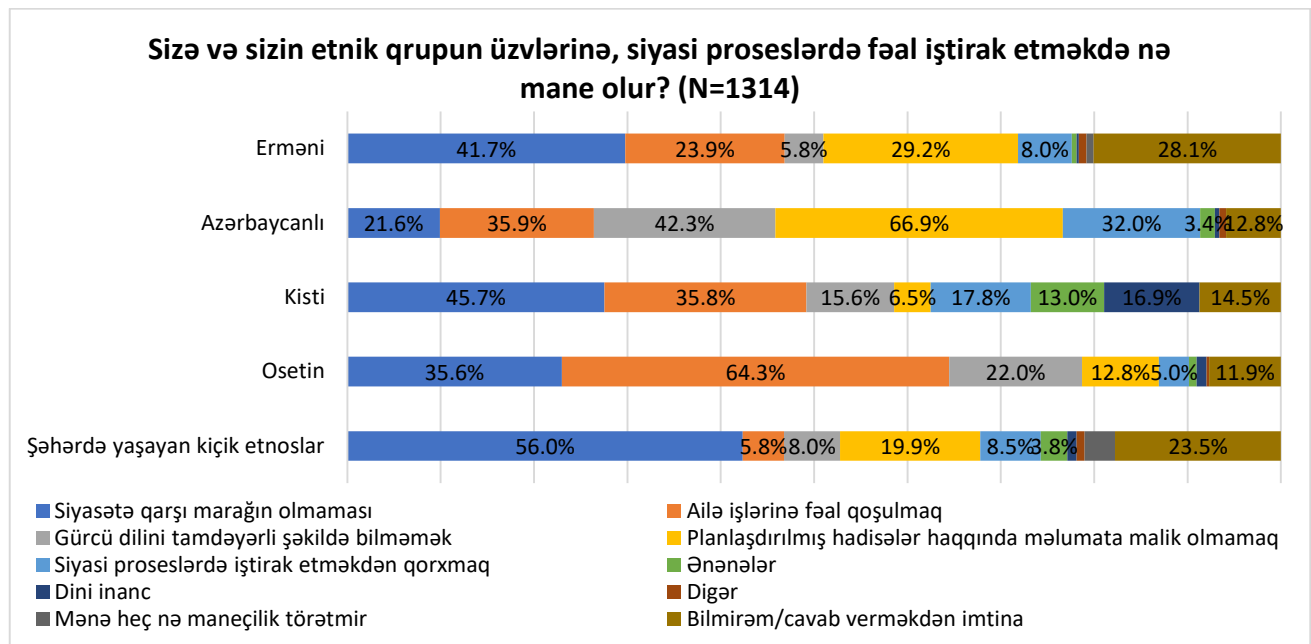
Diaqram #e

Sorğu respondentlərin siyasi fəallıqlarda iştirakına maneçilik törədəcək tərəflərlə bağlı da maraqlı nəticələr göstərir. Müəyyən olunub ki, etnik qruplara görə sonrakı faktprlar mühümdür: “siyasətə qarşı marağın olmaması”- xüsusi ilə şəhrlərdə yaşayan kiçik etnoslarda daha yüksəkdir (56%); “ailə işlərində fəal iştirak” – osetin icması (64.3%); “gürcü dilini tam bilməmək” isə - azərbaycan icması respondentlərində (66.9%) (bax. Diaqram #v).

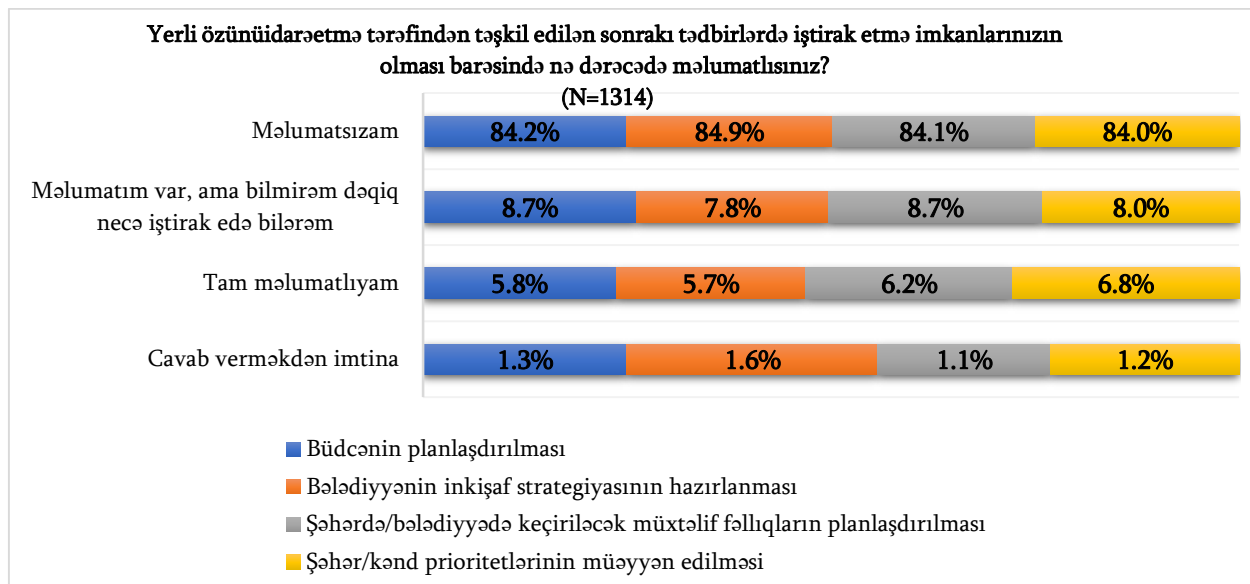
⁴⁴ “Açıq Cəmiyyət – Gürcüstan” və Sosial Araşdırma və Tədqiqat İnstitu, *etnik azlıq nümayəndələrinin siyasi həyatda iştirakının araşdırılması*, 2019, <https://osgf.ge/publication/etnikuri-umciresobebis-warmomadgenlebis-politikur-ckhovrebashi-monawileobis-kvleva/>

Diagram #v

Araşdırma nəticəsində məlum olub ki, rəspodentlərin əksəriyyəti (84.2%) yerli özünüidarə etmə tərəfindən planlaşdırılan tədbirlər barəsində məlumatlı deyil, daha dəqiq, büdcənin planlaşdırılmasında iştirak etmə imkanı barəsində. Sorğu iştirakçılarının 8.7% qeyd edir ki, məlumatı var, ancaq dəqiq necə qoşula biləcəyini bilmir. Əksəriyyətin bələdiyyənin inkişafı strategiyasının hazırlanmasında iştirak barəsində (84.9%) və şəhərdə/bələdiyyədə keçiriləli olan müxtəlif fəallıqların təşkil edilməsində iştirak barəsində (84.1%) məlumatlılıq aşağıdır (Diagram #z).

Diagram #z

Bu araşdırma da sübut edir ki, siyasi fəallıqlar barəsində məlumatlılıq, iştirakçılıq və gürcü dili bilmə səviyyəsi arasında statistik olaraq etibarlı əlaqə var – məlumatlılıq səviyyəsinin artması ilə birlikdə gürcü dilini bilmə indeksinin ortalamə göstəricisi yüksəlir.

Gürcüstan Xalq Müdafiəçisinin 2020-ci ildə yayımladığı hesabatda⁴⁵ qeyd edilir ki, etnik azlıqlar qərar qəbul olunması prosesində və ictimai həyatda iştirakçılıq məsələsinin aktual olmasına baxmayaraq, 2020-ci ildə dövlət qurumları tərəfindən heç bir təşviq edici proqram və effektiv fəallıq həyata keçirilməyib. Həmçinin qeyd edilir ki, mərkəzi dövlət orqanlarında, Vətəndaş Bərbərliyi və İnteqrasiya Dövlət Naziri Aparatından başqa digər qurumlarda etnik azlıq nümayəndələri əsasən təmsil olunmur.

2020-ci parlament hesabatında Tiflisdə mövcud olan vəziyyətdə diqqət ayrılıb – düzdür, paytaxt əhalisinin təxminən 11%-i etnik azlıqlardan ibarətdir, Tiflis Bələdiyyə Şurasında (Sakrebulo) və Hökumətində heç bir etnik azlıq nümayəndəsi təmsil olunmur. Hesabatda bilavasitə seçki proseslərində toxunulub. Qeyd edilir ki, 2020-ci ilin oktyabrında keçirilən parlament seçkilərində siyasi partiyaların seçki proqramlarında etnik azlıqlar formal olaraq qeyd olunub, və ya ümumiyyətlə qeyd olunmayıb.

Belə ki, etnik azlıqların siyasi proseslərdə iştirakçılığı ölkə üçün yenə mühüm problemlərdən biri olaraq qalmaqdadır.

Medianın rolu və etnik azlıqlar üçün məlumat əlçatanlığı

Etnik azlıqların cəmiyyətə və digər müxtəlif sahələrə inteqrasiya olunmaları üçün media xüsusi ilə mühüm rola malikdir.

2019-cu ildə Sosial Araşdırma və Tədqiqat İnstitutu və “Açıq Cəmiyyət – Gürcüstan” fondu tərəfindən “etnik azlıq nümayəndələrinin siyasi həyatda iştirakının araşdırılması”⁴⁶ adlı aparılmış araşdırmaya əsasən, media avsitələrinə (KİV) etnik azlıqların etibarını yüksək deyil – sorğu iştirakçılarının 23%-i inanır (tam və ya nisbətən). Məlumat qəbul etmə sıxlığına gəldikdə isə, hesabatda da qeyd edildiyi kimi, ölkədə baş verən hadisələr barəsində xəbərləri demək olar ki gündəlik olaraq osentinlərin respondentlərin 83.9%-i, kistləri 80.5%-i, şəhərdə yaşayan kiçik etnik nümayəndələrin 51%-i, ermənilərin 21.4%-i və azərbaycanlıların 13.7%-i dinləyir. Həçinin, qeyd etmək lazımdır ki, məlumatı gündəlik dinləyən etnik azlıq nümayəndələri, gürcü dilini bilmə səviyyəsi yüksək olanlardır.

Araşdırmanın nəticələri ilə sübut olunur ki, ümumiyyətlə Gürcüstanda baş verən sosial-iqtisadi hadisələr barəsində məlumat alma kanalı Gürcüstan televiziya kanallarıdır (47.4%), etik müstəviyə gəldikdə isə göstərici sonrakı kimidir: osetin - 63.9%, kist - 45.4%, şəhərdə yaşayan kiçik etnik nümayəndələr - 54.5%, erməni - 28%, azərbaycanlı - 32.1%.

Respondentlər üçün siyasi və seçki namizədləri barəsində məlumat almaq üçün ən vacib mənbə olaraq televiziya müəyyən edilib, iştirakçılar demək olar ki üçdən biri bu kateqoriyanı qeyd edib (32.9%). Sonrakı sırada qonşular/dostlar və ya əməkdaşlar gəlir, bu şəxslər sepondetlərin 22.5%-i üçün məlumat mənbəyi sayılırlar. Nisbətən az vacib olan kateqoriyalar olaraq müəyyən edilmişdir: internet - 12.4%, ailə üzvləri - 9.8%, plakatlar - 8.7%. sorğu iştirakçılarının 2.6%-i isə ümumiyyətlə oxşar məlumat almır.

Nəzərə alsaq ki, araşdırma ilə televiziyanın etnik azlıqların inteqrasiyası prosesində rolu sübut edilir, gürcüstan reallığında bu istiqamətdə ictimai kanal xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Sosial Ədalət Mərkəzi tərəfindən “etnik azlıqların ehtiyacları, ictimai kanal və pandemiya”⁴⁷ adlı hazırlanmış hesabatda qeyd edilir ki, ümumiyyətlə

⁴⁵ Gürcüstan Xalq Müdafiəçisinin Gürcüstanda insan hüquqlarının və azadlıqlarının qurunması vəziyyəti barəsində hesabatı 2020-ci il, <https://ombudsman.ge/res/docs/2021040110573948397.pdf>

⁴⁶ “Açıq Cəmiyyət – Gürcüstan” Fondu və Sosial Araşdırma və Tədqiqat İnstitutu, etnik azlıq nümayəndələrinin siyasi həyatda iştirakının araşdırılması, 2019, <https://osgf.ge/publication/etnikuri-umciresobebis-warmomadgenlebis-politikur-ckhovrebashi-monawileobis-kvleva/>

⁴⁷ Sosial Ədalət Mərkəzi, etnik azlıqların ehtiyacları, ictimai kanal və pandemiya, https://socialjustice.org.ge/uploads/products/pdf/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%96%E1%83%9B%E1%83%90%E1%83%A3-%E1%83%93%E1%83%90-%E1%83%94%E1%83%97%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98-%E1%83%A3%E1%83%9B%E1%83%98%E1%83%AA%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%A1%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98_1595313088.pdf

ictimayi kanalın ideası dörd əsas prinsipə əsaslanır: universallıq, rəngarənglilik, müstəqillik, fərqlilik. Məs universallıq prinsipi nəzərdə tutur ki, yayılan məlumat ölkənin bütün vətəndaşları üçün əlçatan olsun, həmçinin, aydındır ki, etnik azlıq nümayəndələri üçün bərabər səviyyədə əlçatan olsun. hesabatda həmçinin, ictimayi kanalın fəaliyyəti detallı formada təsvir edilib – qeyd edilib ki, 2017-ci ildə ictimayi kanalın daha çox multimediyaya çevrilməsinə diqqət yarılib, Gürcüstan rəqəmsal efirə keçib. Sənətdə oxuyur ki, kanal bir neçə istiqamət üzrə işləyir:

1. Birinci Kanalın veb-səhifəsi xəbər agentliyi prinsipi ilə 7 dildə fəaliyyət göstərir (gürcü, apxaz, azərbaycan, erməni, osetin, rus, ingilis)
2. Günün əsas xəbər buraxılışı Moambe 21:00 saatda erməni və azərbaycan dillərində inxron tərcümə edilir, onu istifadəçilər müvafiq dekoder vasitəsi qəbul edə bilirlər (set-top boxlar)
3. Erməni və azərbaycan dillərində internet radio və internet televizija fəaliyyət göstərir
4. Erməni və azərbaycan televiziya üçün xəbərlər buraxılışı hazırlanır və gün ərzində bir neçə dəfə efirə verilir
5. Erməni və azərbaycan dillərində əyləncəli, mədəni, koqnitiv və uşaq verlişləri hazırlanır

Həmçinin, etnik azlıqların məlumatlandırılmasına və inteqrasiyasına yönəlmiş iki layihə haqqında da qeyd etmək lazımdır:

- **Tele-məktə** - korona virusa görə dayandırılmış məktəb prosesinin bir növ evdən davam etdirilməsi hesab edilir
- **“Bizim gürcü dilimiz”** - məktəb şagirdləri üçün layihə. Onun məqsədi gürcü dilinin populyarizasiya edilməsi və etnik azlıqlar üçün onun öyrədilməsinə dəstək olmaqdır.

Sosial Ədalət Mərkəzi tərəfindən hazırlanan hesabatda qeyd edilir ki, ictimayi kanal etnik azlıqların məlumatlandırılması istiqamətində resursları daha çox internet vasitəsi ilə yaymağa xərcləyir; Televiziya ilə isə, əsasən, əsas xəbər buraxılışının erməni və azərbaycan dilində sixron tərcüməsi əlçatandır.

Belə yanaşmanın olması, əxalinin yaş xarakterini nəzərə alaraq ümumiyyətlə internetin nə dərəcədə əlçatan olması ilə bağlı xüsusi marağa səbəb olur. Milli Statistika Xidmətinin 2019-cu il məlumatlarına əsasən, ev təsərrüfatının 80%-dan azı üçün internet əlçatandır; Kvemo Kartlidə isə Milli Rabitə Tənzimləmə Komissiyasının məlumatına əsasən internet əhatəsi 60.5%-dir. Eyni zamanda sənətdə qeyd edilib ki, internet-televiziya ilə yayımlanan erməni dilli və azərbaycan dilli xəbər buraxılışlarının xronometrajı 3-10 dəqiqə olur və baxış sayı da az olur (YouTube-da nadir hallarda 2000 baxış sayını keçir).

Internetdən məlumat mənbəyi olaraq istifadə olunmasının problemlili olmasını 2020-ci ilin 2-5 dekabr tarixlərində ictimayi kanalın sifarişli ilə aparılmış “Kvemo Kartli və Samtsxe-Cavaxeti – etnik azlıqların kompakt yaşadıqları bölgələrdə televiziya izləyicilərinin araşdırılması”⁴⁸ da sübut edir. Sorğu nəticəsində müəyyən edilib ki, veb-səhifələr vasitəsi ilə respondentlərin sadəcə 10% məlumat alır, tele kanalların veb-səhifələri vasitəsi ilə isə sadəcə - 4%.

Digər tərəfdən isə, etnik azlıq nümayəndələrinin imkanları var ki, öz ana dillərində (erməni və ya azərbaycan) və ya rus dilində Azərbaycan, Ermənistan və ya Rusya telekanallarını izləsinlər, Gürcüstanın ictimayi kanalının dominant (əsas) xəbər vasitəsinə çevrilməsi yenə də problem olaraq qalmaqdadır.

Etnik azlıqların məlumat əlçatanlılığı məsələsi, koronavirus yayılan zaman xüsusi ilə mühüm olub. 2020-ci ilin mart ayında qeyri-hökumət təşkilatlarının qeyri-formal birliyi “Bərabər hüquqluluq Koalisiyası” dövlətə və medialara müraciyyət ediblər ki, onlar məlumat siyasəti zamanı etnik azlıqların dillərini nəzərə alsınlar. Açıq Cəmiyyət Fondu özündə etnik azlıqların dillərində məlumatlandırıcı materyallar yayıb.⁴⁹ Sosial Ədalət Mərkəzi

⁴⁸ İctimai kanal, Kvemo Kartli və Samtsxe-Cavaxeti – etnik azlıqların kompakt yaşadıqları bölgələrdə televiziya izləyicilərinin araşdırılması, 2020, <https://bit.ly/3imYrLS>

⁴⁹ Açıq Cəmiyyət Fondu, Bərabər hüquqluluq Koalisiyası, <https://osgf.ge/movuwodebt-sakhelmwifosa-da-mediabs-sainformacio-politikashi-umciresobebis-enebi-gaitvaliswinon/>

tərəfindən aparılan mediamonitorinq⁵⁰ çərçivəsində müəyyən edilib ki, bu müddət ərzində Birinci Kanalla yayımlanan erməni dilli və azərbaycan dilli məlumat əhali üçün gecikmiş olub. Nəzərə almaq lazımdır ki, 2023-cü ilin mart ayında koronavirusun ölkə daxilində yayılmasına görə Marneuli və Bolnisi bələdiyyələri bağlanıb.⁵¹ Mediamonitorinqin nəticələrinə əsasən müəyyən edilib ki, 23 martadək azərbaycan və erməni dillərində ictimai kanalda pandemiya haqqında ümumiyyətlə heç bir məlumat buraxılışı olmayıb. 9-23 mart tarixləri aralığında efirə gedən məlumat buraxılışlarında demək olarkı etnik azlıqlar barəsində danışılmayıb, nədə yayımlanan məlumat tərcümə edilməyib. Beləki, müəyyən edilib ki, gürcü dilində danışa bilməyən şəxslərin ictimai kanalın efirindən pandemiya haqqında real olaraq məlumat alma imkanları olmayıb.

Mediamonitorinqin nəticələrinə əsasən, etnik azıq nümayəndələrinə sadəcə 23 mart tarixində, ölkə daxilində artıq yoluxma halı təsdiqləndikdən sonra, onların ana dillərində məlumat verilib. Belə görünür ki, erməni dilli və azərbaycan dilli kronometraj 3-8 dəqiqə arasında dəyişib. Yayımlanan məlumatlar struktursuz olaraq yayımlanıb, əsasən təkrar edilib və müvafiq dərəcədə yenilənməyib. Qeyd etmək lazımdır ki, təqdim olunan məlumatlar müxtəlif istiqamətləri əhatə edib – statistik məlumatlar, səyahət-hərəkət və toplaşmaya tətbiq olunan məhtudiyyətlər, təhsil prosesinin dayandırılması və s. – ancaq onlarla birlikdə müvafiq vizual material göstərilməyib, buna görə də məlumatın daha çətin dərk edilən olub.

Gürcüstan Xalq Müdafiəçisinin 2020-ci il parlament hesabatında⁵²da qeyd edilib ki, ölkədə fəvqaladə vəziyyət elan edildiyi gündən ictimai kanalın veb-səhifəsində azərbaycan və erməni dillərində məlumat əlçatan olub, 24/7 rejimdə 7 dildə veb-səhifə fəaliyyət göstərib. Düzdür, həyata keçirilən fəallıqlar mühüm idi, ancaq internet əlçatanlığının aşağı olmasına görə etnik azlıqların məlumatlandırmaq üçün az effektiv olub.

Bu vəziyyəti nəzərə alaraq, deyə bilərik ki, etnik azlıqların inteqrasiyasına təkan verməsi istiqamətində ictimai kanalın Birinci Kanalı öz funksiyası təm həyata keçirə bilmir. Bu qrupun üzvlərinin müəyyən hissəsi bu gündə qeyri-gürcü dilli televiziyaaların tamaşaçısı olaraq qalmaqdadırlar. İctimai kanalın internet mənbələrindən istifadə istiqamətində gücləndirmiş olduğu isyasət, internet əlçatanlığının problemlı olmasından irəli gələrək, az effektivdir.

---

⁵⁰ Sosial Ədalət Mərkəzi, etnik azlıqların ehtiyacları, ictimai kanal və pandemiya,

https://socialjustice.org.ge/uploads/products/pdf/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%96%E1%83%9B%E1%83%90%E1%83%A3-%E1%83%93%E1%83%90-%E1%83%94%E1%83%97%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98-%E1%83%A3%E1%83%9B%E1%83%98%E1%83%AA%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%A1%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98_1595313088.pdf

⁵¹ Azadlıq radiosı, Marneuli və Bolnisi bağlanıb, <https://www.radiotavisupleba.ge/a/30503518.html>

⁵² Gürcüstan Xalq Müdafiəçisinin Gürcüstanda insan hüquqlarının və azadlıqlarının qurunması vəziyyəti barəsində hesabatı 2020-ci il, <https://ombudsman.ge/res/docs/2021040110573948397.pdf>

Kvantitativ (miqdari) araşdırmanın əsas nəticələri

Respondentlərin təhsili

Gürcüstanda yaşayan etnik azlıqların demək olarkı beşdən birinin (18%) natamam orta təhsillidir, demək olarkı ki, yarısının isə (47%) – tam orta təhsillidir. Sorğu iştirakçılarının sadəcə 16%-nin ali təhsili var.

Gürcüstanda etnik azlıqların yaşadıkları bölgələrdə daha yaxşı təhsil alma imkanlarının gender əsası var. Daha dəqiq desək, tam orta təhsilə daha çox kişilər malikdirlər (51%), nəin ki qadınlar (43%). Əksinə, natamam orta təhsili olan qadınların sayı daha çoxdur (27%), nayin ki kişilərin (19%).

Kaxeti bölgəsində (Pankişidən başqa), digər məqsəd qrupları ilə müqayisədə natamam orta təhsilli olan respondentlərin sayı daha çoxdur (37%). Samtsxe-Cavaxetidə ümumi məlumatlarla müqayisədə orta təhsilli olanların sayı daha yüksəkdir (55%).

Kaxeti bölgəsində (Pankisidən başqa) ümumi tendensiya ilə müqayisədə, ali təhsil alanların sayı azdır (4%). Pankisi dərəsində isə, digər etnik azlıqlarla müqayisədə ali təhsilli olan respondentlərin sayı daha çoxdur (18%).

Ümumi tendensiyaya əsasən, respondentlər hesab edirlər ki, gürcülər üçün və digər etnik azlıqlar üçün təhsil müəssisələrində bərabər şərait var (məktəbəqədər - 85%; məktəb - 86%; peşə - 74%; ali - 75%). Ümumi məlumatlar arasında bu vəziyyətlə daha çox razılaşanlar Pankisi dərəsindəndirlər. Digər tərəfdən isə, Kaxeti bölgəsində (Pankisidən başqa) yuxarıda qeyd olunan vəziyyətlə razılaşanların sayı azalıb (peşə təhsili - 60%; ali təhsil - 59%).

Təhsil prosesinin müxtəlif mərhələlərində, tədris şəraitinin qeyri bərabər olduğunu qeyd edənlərin sayı azdır (hər təhsil mərhələsi ilə bağlı onların sayı 5%-i keçmir). Belə respondentlər arasında iki əsas səbəb aşkar edilib: müəllimlərin etnik əsasla şagirdlər arasında ayrı-seçkilik etməsi və tədris kitablarının ana dilində (azlıqların dilində) mövcud olmaması.

Gürcü dilinin bilinməsi

Araşdırma müxtəlif indikatorlardan istifadə edərək, etnik azlıqların gürcü dilini bilməsi səviyyəsini ölçməyə çalışıb. Bunlardır: gürcü hərflərini bilmək, gürcü dilində danışan insanlarla ünsiyyət, gürcü ədəbiyyatını oxumaq və dərk etmək, gürcü televiziya kanallarından məlumat almaq, gürcü dilində müzakirələr aparmaq və demək istədiyini ifadə etmək.

Sorğunun nəticələri göstərir ki, hər bir indikatorla bağlı, etnik azlıqların yaşadıkları bölgələrdə əldə olunan nəticələr heçdə ürək açan deyil:

- Etnik azlıqların 63%-i çətin və ya çox çətin tanıya bilir gürcü hərflərini və sozu oxuya bilir.
- Gürcüstanda yaşayan etnik azlıqların 60%-i bildirir ki, gürcü dilində danışan şəxslə çətin və ya çox çətin ünsiyyət qura bilir, gürcü ədəbiyyatını oxumağı və mətinin məzmununu başa düşməyi isə çətin və ya çox çətin bacaran insanların sayı daha çoxdur (84%).

Gürcü dilinin bilinməsi səviyyəsində görə mənfi mənada Kvemo Kartli və Samtsxe-Cavaxeti bölgələri seçilir, gürcü dilini nisbətən daha yaxşı (bütün indikatorlara görə) Pankisi dərəsində bilirlər.

Aydın olub ki, respondentlərin yaşı gürcü dili bilmə səviyyəsinə təsir göstərir: yaş həddi yüksəldikcə, gürcü dili bilən insanların sayı azalır. Bu tendensiya bölgə səviyyəsində də qorunur, istisna hal Pankisi dərəsidir, burada yaşayan istənilən yaş qrupu insanlar gürcü dilini yaxşı bilirlər.

Tədris prosesində iştirak

Araşdırmada iştirak edən, gürcüstanda yaşayan etnik azlıqların əksər çoxluğu (68%) qeyd edir ki, ailələrində baxça yaşında olan uşaq (uşaqlar) **məktəbəqədər təhsilə** qoşulublr.

Ümumi göstəricilərlə müqayisədə Pankisi dərəsində (88%) və Samtsxe-Cavaxeti bölgəsində (82%) yaşayan baxça yaşlarında olan uşaqların əksəriyyəti məktəbəqədər təhsilə qoşulub.

Bu fonda Kaxeti bölgəsinin (Pankisi dərəsindən başqa) qeyri gürcü dilli əhalisinin vəziyyətinin dramatik olduğu məlum olub: əksəriyyət (56%) bildirir ki, onların ailələrində olan baxça yaşlı uşaqlar məktəbəqədər təhsil prosesinə qoşulmayıblar.

Ümumi göstəricilərə əsasən, baxça yaşlı uşaqların nə üçün baxçaya getməməsinin səbi olaraq, onların yaşadıkları yerdə baxçanın olmamasını yada baxçanın uzaq olması səbəbini (36%) qeyd edirlər, bu səbəbi Kaxeti bölgəsindən yaşayan (Pankisi dərəsindən başqa) qeyri gürcü dilli respondentlərin əksəriyyəti (57%) qeyd edir.

Məktəbəqədər təhsil xidmətindən razı olmağa gəldikdə isə, daha çox (41%) “az-çox razıyam deyə qeyd edir”.

Ümumi məlumatlara əsasən, sorğuda iştirak edən respondentlərin ailə üzvü uşaqların/yeniyyətələrin əksəriyyəti (96.8%) **məktəb təhsilinə** qoşulub. Sadəcə 2% iştirakçılar bildirirlər ki, onların ailə üzvü uşaqların bəziləri dedir bəktəbə, bəziləri isə -yox.

Məktəb təhsili almaqla bağlı olan problemlərə gəldikdə isə, Kaxeti bölgəsində (Pankisidən başqa) məktəbə qədər olan məsafə (26%) yenədə problemlidir, Samysxe-Cavaxetidə yaşayan respondentlər arasında məktəb dərsliləri və tədris üçün olan ləvazimatların alınması problemi qeyd olunub (15%).

Peşə təhsili baxımından respondentlərin əksər çoxluğu, nə özü nədə ailə üzvü bu tip təhsil almır (97.7%). Respondentlər və ya onların ailə üzvlərinin sadəcə 2.1%-i peşə təhsili alır.

Ali təhsilə gəldikdə isə, etnik azlıq nümayəndəsi respondentlərin təxminən onda biri (11%) qeyd edir ki, özü və ya ailə üzvü ali təhsil alır. Bu baxımdan ən pis vəziyyət Kaxeti bölgəsindədir (4%), ən yaxşı vəziyyət isə - Pankisidə (18%).

Etnik azlıqların əksəriyyəti (63%) etnik azlıqların güzəştli şərtlərlə ali məktəblərə qəbul edilməsi barəsində olan hökumətin təşəbbüsü barəsində eşitməyib. Ümumi məlumatlarla nisbətə, bu yöndə Kvemo Kartlidə məlumatlılıq daha yüksəkdir (43%), Pankisidə yaşayan etnik azlıq nümayəndələrinin isə təxminən üçdən biri eşidib bu təşəbbüs barəsində.

Pandemiyanın məktəb təhsilində iştiraka təsiri

Ümumi məlumatlara əsasən, etnik azlıq nümayəndəsi respondentlərin əksər çoxluğu (80%) bildirir ki, onların ailə üzvü məktəb yaşlı olanlar onlayn dərslərə qoşulmuş.

Onlayn təhsilə qoşulma təcrübəsi Kaxeti bölgəsində (Pankisidən başqa) (58%) nisbətən pis işləyib və Samtsxe-Cavaxeti bölgəsində ən çox yayılıb (95%).

Onlayn təhsilə texniki dəstəklə bağlı, onlayn dərslə qoşulanların demək olar ki, yarısının (48%) heç bir texniki problemi olmayıb, digər yarısı (52%) isə bildirir ki, təhsil almaqla bağlı olan boşluqlar müxtəlif səbəblərdən irəli gəlib: lazımı texnikanın əlçatan olmaması (18%), internet qiymətləri (13%) və elektron rabitənin keyfiyyəti (20%).

Tədris prosesinin dili

Gürcüstanın etnik azlıqların yaşadıkları bölgələrdə sorulanan qeyri gürcü iştirakçıların əksəriyyəti (56%) hesab edir ki, məktəbə qədər təhsil qarışıq dildə olmalıdır (həm gürcü dilində həm də azlıqların dilində. Pankisi dərəsində sorğu iştirakçılarının əksəriyyəti (70%) hesab edir ki, təhsilin bu mərhələsi – gürcü dilində aparılmalıdır. Samtsxe-Cavaxetidə digər bölgələrə nisbətən gürcü dilində təhsil almağın lazım olmadığını qeyd edirlər (37%), Kvemo Kartlidə isə sorğuda iştirak edənlərin əksəriyyəti (80%) hesab edir ki, daha yaxşı olar ki, tədris prosesi qarışıq dildə aparılsın.

Etnik azlıqların ali təhsillə bağlı olan mövqeyləri bölünür: respondentlər düşünürlər ki, bu proses neçəki gürcüçə (47%), eləcə də Azərbaycan dilində (48%) aparılsın. Pankisi dərəsi istisna hal hesaba endirir: Pankisidə yaşayanların böyük əksəriyyəti (89%) hesab edir ki, ali təhsil alma prosesi sadəcə gürcü dilində aparılmalıdır. Digər tərəfdən isə, Samtsxe-Cavaxeti (69%) və Kvemo Kartlidə (67%) yaşayan respondentlər böyük əksəriyyəti düşünür ki, ali təhsil etapında qarışıq dildə təhsilin olması lazımdır.

İşlə təmin olunma və iqtisadi vəziyyət

Ümumi tendensiyaya əsasən etnik azlıqların 53%-i işsizdir (işçi qüvvəsindən kənar insanlar; müvəqqəti işsizlər), respondentlərin 46%-i işlə təmin olunub. Bu tendensiya etnik azlıqların yaşadıkları bütün bölgələrdə az-çox eynidir.

İşlə təmin olunma yerlərinə gəldikdə isə, 16.2% kənd təsərrüfatı ilə məşxuldur, təxminən onda biri (11%) dövlət işində işləyir, özəl sektorda isə 6% işləyir.

Sorğunun nəticələrinə əsasən, işçi olaraq işləyənlərin (dövlət və ya özəl) ən çox hissəsi (47%) dövlət təhsil müəssisələrində işləyir. Bu müəssisələrdə işləyənlərin sayı Pankisi dərəsində daha çoxdur (65%).

Ümumi göstəricilərə əsasən etnik azlıqların ən çox hissəsinin (36%) gəlir mənbəyi ailə üzvünün maaşı/qazandığı məbləğdir; 28%-nin əsas gəlir mənbəyi pensiyadır (təqaüd), təxminən beşdən birinin (22%) isə - yetişdirmiş olduqları kənd təsərrüfatı məhsulları ticarətidir. Respondentlərin 5%-i ailədən müvəqqəti olaraq getmiş şəxslərin göndərdiyi pullardan aslıdır, 7%-i isə müxtəlif sosial yardımlardan və ya qaçqın yarımından aslıdır.

Samtsxe-Cavaxeti bölgəsi ümumi göstəricilərlə nisbətə daha çox (32%) kənd təsərrüfatı məhsullarını ticarəti əsas gəlir mənbəyi sayılır.

Sorğu göstərir ki, gürcü dilini bilmək respondentlərin işlə təmin olunma statusuna təsir göstərir. Daha dəqiq gürcü dilini yaxşı bilən respondentlərin 26%-i dövlət və ya özəl sektorda işlə təmin olunub. Əksinə gürcü dilini pis bilən/bilməyən respondentlərin sadəcə 9%-i işlə təmin olunub. Bu tendensiya reyyonlar səviyyəsində qorunur.

Ümumi tendensiyaya əsasən respondentlərin ailələrinin gəlirləri bir neçə kateqoriyaya görə diversifikasiya edilir: aşağı (400 lariyədək) – 17%; orta aşağı (401-dən 800 lariyədək) – 37%; orta (801-dən 1000 lariyədək) – 12%; orta yüksək/ yüksək (1000 lari və daha çox) – 13%.

Maraqlıdır ki, orta gəlirdən yüksək/yüksək gəlir Kvemo Kartli bölgəsində sadəcə kənd tipli yaşayış məntəqələrində rast gəlinir (6%), şəhər tipli yaşayış məntəqələrində isə belə gəlir heçkimdə yoxdur. Samtsxe-Cavaxeti bölgəsində isə əksinədir, şəhər tipində yaşayan əhəlinin demək olarkı üxdən birinin (30%) orta gəlirdən yüksək gəliri var, ancaq kənd tipli yaşayış məntəqələrində isə eyni gəlirə malik olan insanların sayı sadəcə 16%-dir.

Ümumi göstəricilərə əsasən respondentlərin yarısından çoxu (53%) öz ailəsinin iqtisadi vəziyyətini “orta” qiymətləndirir, üçdən birindən çoxu (36%) isə “pis” qiymətləndirir.

Kvemo Kartli bölgəsində ümumi tendensiya ilə müqayisədə öz ailə iqtisadiyyatını “pis” kimi qiymətləndirənlərin sayı daha çoxdur (40%). Samtsxe-Cavaxeti bölgəsində sorğu iştirakçılarının əksəriyyəti (68%) öz ailəsinin iqtisadi vəziyyətini “orta” qiymətləndirir.

Araşdırma nəticəsində məlum olub ki, məktəbə getməklə paralel olaraq işləyirlər və ya işə görə məktəbi tərk ediblər. Belə uşaqlarla dörd bölgədə də rəsləşir.

Kovid pandemiyasının respondentlərin gəlirlərinə təsiri

Korona virusun yayılması bütün bölgələrdə sorğuda iştirak edənlərin 38%-nin gəlirlərini azaldıb. Sorğu iştirakçılarının 59%-nin isə gəlirlərini azaltmayıb.

Qeyd etmək lazımdır ki, Samtsxe-Cavaxeti bölgəsində əhalinin əqsəriyyəti (70%) qeyd edir ki, pandemiya onların gəlirlərinə təsir etməyib. Kvemo Kartlidə sorğu iştirakçılarının (56%) və Pankisi dərəsində yaşayanların əqsəriyyəti (73%) bildirir ki, pandemiya onların gəlirlərini azaldıb.

Mənzil problemləri

Ümumi tendensiya əsasən etnik azlıq nümayəndələrini (bütün bölgələrdə) sonrakı mənzil problemləri narahat edir: mənzilin isidilməsinin mümkün olmaması -14%; Su isitmə və şəxsi higienanın qorunmasının mümkün olmaması – 15%; İşməli su çatdırılması problemi -12%.

Mənzil problemləri ilə bağlı Pankisidə yaşayan əhali daha çox narahat olduqlarını qeyd edirlər. Bu problemlər əlaqəlidir: mənzilin isidilməsinin mümkün olmaması (23%), Su isitmə və şəxsi higienanın qorunmasının mümkün olmaması (33%), yaşayış mənzillərinin səndlərinə sahib olmaq (16%).

Səhiyyə

Sorğuda iştirak edənlərin 88%-i qeyd edir ki, onların ailə üzvləri son 12 ay ərzində praktiki olaraq sağlam olublar – xroniki xəstəlikləri olmayıb (66%), cərrahi müdaxilə lazım gələn sağlamlıq problemləri olmayıb (87%) və ya ağır xəstəlikləri olmayıb (94%). Aydın olub ki, respondentlər və onların ailə üzvləri dərmanlar almaq, ailə həkimi xidməti və peşəkar-həkim məsləhətindən əsasən yararlanırlar; Edilən xidmətdən isə razıdırlar. Respondentlər nisbətən nadir hallarda yararlandıqları xidmələr barəsində müsbət mövqeydədirlər (cərrahi əperasiya xəstəxanada gecə qalmadan, xəstəxanada gecə qalmağa ehtiyac olan cərrahi əperasiya, pospitalizasiya) oxşar tendensiya hər bölgə üçün xarakterikdir. Sorğuda iştirak edən şəxslər son 12 ayda qəbul etdiyi tibbi xidmətin ödənişini öz ailə gəlirlərindən qarşılıyıb, bu isə sorğu iştirakçılarının 40%-i üçün iqtisadi olaraq ağır olub.

Araşdırma ilə müyyən edilib ki, respondentlərin əqsəriyyətinin (99%) xaricdə müalicə təcrübəsi yoxur. Oxşar hadisə barəsində bildiren şəxslər isə, səbəb olaraq əxasən xaricdə səhiyyə sisteminin daha çox inkişaf etməsini qeyd ediblər.

Aydın olub ki, tibbi xidmətdən yararlanmaq üçün, müəssisələrin uzaq olması və xidmətin keyfiyyəti respondentlər üçün heçbir baryer deyil. Digər faktorlarla birlikdə, problem kimi xidmətin qiyməti müzakirə edilir – təxminən üçdən biri üçün (32%) bu maneçilik törədən faktor olduğu məlum olub. Bölgələr səviyyəsində müzakirə etdiyimiz zaman əsas tendensiya eynidir – xidmətin ödənişi nisbətən daha problemlidir Pankisidə (37%) və Kvemo Kartlidə (38%).

Sorğu iştirakçılarının 17%-i bildirir ki, ailə üzvlərindən heç birinin siğortası yoxdur, 15%-i isə bildirir ki, bəzi ailə üzvünün var siğortası, bəzinin isə yoxdur. Hər ikinci respondent bütün ailə üzvlərinin siğortasının olduğunu bildirir. Tibbi siğortanın olmamasının əsas səbəbi olaraq dövlət/bələdiyyə tibbi siğortası barəsində məlumatsızlıq və ya siğorta olunmaq üçün kimə müraciyyət etməyi bilməmək göstərilir.

Ən çox yayılmış tibbi siğorta dövlət və ya yerli hökumət tərəfindən maliyyələşdirilmiş siğortadır (siğortası olanların 37%).

Miqrasiya

Araşdırmada iştirak edənlərin əqsəriyyətinin (89%), son 5 il ərzində ailəsində uzaqda 3 aydan çox miqrasiya təcrübəsi yoxdur. Oxşar hadisələr barəsində danışan şəxslər (11%) isə qeyd edirlər ki, əsasən Türkiyəyə gedirlər, səbəb olaraq isə işləmək üçün getdiklərini göstəririlər (82%). Gənclər (18-24 yaş şəxslər) təhsil məqsədiylə miqrasiyanı (15%), 65 yaş və ya yuxarı olan şəxslər isə 18% səbəb olaraq müalicə üçün getdiklərini göstirilər.

Miqrasiyadan qayıdan respondentlər üçün ödənişli iş tapmaq çətin olub. Hər dörd nəfərdən biri o qədər skeptik (ümitsiz) olub ki, ümumiyyətlə iş axtarmağa cəht etməyib, çünki bilib ki onsuzda iş tapa bilməyəcək, hər beşinci

respondent qeyd edir ki, miqrasiyadan qayıtdıqdan sonra iş tapa bilməyib. Digər tərəfdən isə, bəzi respondentlər üçün (30%) miqrasiya müddətində əldə etdiyi təcrübə işlə təmin olunmada onun üçün effektiv olub.

Iqtisadi inkişafın tendensiyaları

Sorğuda iştirak edənlərin əksəriyyəti və ya nisbətən böyük hissəsi (50%-74%) son 5 il ərzində Gürcüstan hökumətinin təşəbbüsü ilə infrastrukturun müxtəlif sahələrinin yaxşılaşdırılmasını, həmçinin yolların tikilməsini/təmir edilməsini, qazlaşdırmanı, su sisteminin çəkilməsini/təmir edilməsini və s. müxtəlif qiymətləndirir. Qeyd etmək lazımdır ki, Kaxeti bölgəsi ilə nisbətən, Pankisidə, Samtsxe-Cavaxeti və Kvemo Kartli bölgəsində sorğuda iştirak edən respondentlər son 5 il ərzində onların bölgəsində aparılan infrastruktur layihələrini nisbətən daha yüksək qiymətləndirirlər. Həmçinin, belə bir tendensiyanın olduğu məlum olur ki, Samtsxe-Cavaxetidə respondentlər daha çox infrastruktur məsələlərin nisbətən bərpa olunması/yaxşılaşdırılması göstərilir, Kvemo Kartli bölgəsində isə, daha çox tam olaraq bərpa/yaxşılaşdırma göstərilir.

Düzdür bölgədə infrastrukturun bərpa edilməsi işləri aparılıb və mövcud vəziyyət yaxşılaşdırılıb, ancaq görülür ki, bütün bunlar respondentlərin ailələrinin sosial-iqtisadi vəziyyətinə bir başa təsiri olmayıb (ortalama 90% təsirin olmadığını qeyd edir).

Araşdırmanın nəticələri göstərir ki, respondentlər təsdiqləyirlər ki, onların rayonunda/şəhərində mikromaliyyə təşkilatları və banklar var. Demək olar ki, hər üçüncü adamın kredit götürmə təcrübəsi var, onların əksəriyyəti mikro maliyyə kreditini tam olaraq qəbul edib. Respondentlərin bildirdiyinə görə, kredit götürən zaman ciddi məniyələr yoxdur, ancaq, hər beşinci respondent kreditin verilməsi şərtləri barəsində tam məlumatın olmamasını problemlə faktor olaraq qeyd edir.

Respondentlərin əksəriyyətinin fikircə (66%-88%), etnik qrupların nümayəndələri sosial-iqtisadi fəaliyyətlərə (şəxsi biznes, özəl biznesdə işlə təmin olunma, dövlət strukturları, yerli özünüidarəetmə orqanları) fəal və ya az-çox fəal iştirak edirlər. Öxşar təcrübənin olmamasının əsas səbəbi olaraq isə, dil bilmə baryeri qeyd edilir.

Respondentlərin 85%-i bildirir ki, nə onlar özləri, nə də ailə üzvləri, sonrakı kimi layihələrdə/proqramlarda iştirak etməyiblər: “Gürcüstanda iştehsal et”, “Gələcəyi qur”, aqrosığorta proqramı, Güzəştli aqrokredit, və s. iştirak etməmələrinin əsas səbəbi olaraq isə, proqram barəsində detallı məlumatın olmamasını qeyd edirlər.

Sosial müdafiə

Araşdırma iştirakçılarının əksəriyyəti (70%) sosial az təminatlı ailələrin vahid məlumat bazası haqqında eşidib. Bilirlər ki, bu baza əsasında monitoring prosedurundan istifadə edilərək, pul sosial yardımını ayrılır (43%). Digər tərəfdən isə, aydın olur ki, bu xidmət barəsində məlumatı olan sorğu iştirakçılarının ailələrinin 42%-i sosial yardım almaq məqsədi ilə bazaya düşmək üçün müraciyyət ediblər, ancaq əksəriyyəti (58%) müraciyyət etməyib (əgər məlumatları bütün seçilənlər üzərindən hesablasaq, məlum olacaq ki, respondentlərin 30%-i vahid bazaya düşmək üçün müraciyyət edib). Sonuncunun 34%-i hesab edir ki, ərizə ilə müraciyyət etməyib, ona görə ki, onlara yardım düşməyir, çünki onlar düşünürlər ki, ailə təsərrüfatlarına verilən bal kasıbçılıq həddindən yuxarı olacaq, dördüncü birinin təcrübəsinə görə isə ərizə ilə müraciyyət etməsinə ehtiyac olmayıb.

Sosial təminatlı ailələrin bazasında qeydiyyatda olanların təxminən beşdə biri (21%) bildirir ki, hal hazırda onların reyting balı 0-57000 diapazonu arasındadır, 57001-70000 bal diapazonu -18%, 70001-100000 bal diapazonu – 13% və s.

Öz reyting balı barəsində qeyd edən iştirakçıların demək olar ki 40%-i hesab edir ki, onların ailələrinin real iqtisadi vəziyyəti və reyting balı bir-biri ilə uyğun gəlmir (iqtisadi vəziyyəti qiymətləndiriləndən daha aşağıdır), 36%-i isə hesab edir ki, nisbətən uyğundur.

Ümumiyyətlə kəndə yardım proqramı barəsində kənddə yaşayan respondentlərin məlumatlılıq səviyyəsi aşağıdır (29%). Digər tərəfdən isə, proqram barəsində məlumatlı olan şəxslərin əksəriyyətinin (53%) qiymətləndirməsinə görə, onların kəndində bu proqram həyata keçirilib. Hətta daha çox, kəndin ehtiyaclarını müəyyən etmək üçün kənd iclası və ya sorğu keçirilib (46%). Oxşar təcrübəsi olan şəxslərin 61%-i bildirir ki, bu prosesdə o özü də iştirak edib. Öz kəndində yardım proqramının həyata keçirilməsini təsdiqləyən hər üçüncü respondent, yolun reabilitasiya edilməsini qeyd edir, təxminən 30%-i isə küçə işıqlandırılmasını.

Etnik azlıqların hüquqları və inteqrasiya

Sorğu çərçivəsində respondentlərin mühüm hissəsi (42%-91%) hər etnik qrupla bağlı bildirir ki, bu qrupların hüquqları onların rayonunda/şəhərində qorunur. Ancaq qeyd etmək lazımdır ki, etnik gürcülərlə bağlı bu göstərici böyük əksəriyyəti təşkil edir (90.7%), digər etnik qruplarla bağlı isə, onlar öz etnik qruplarının hüquqlarının qorunmasını daha az sayda sorğu iştirakçısı qeyd edir (azərbaycanlılarla bağlı -49%, kistlərdə -42%; ermənilərlə bağlı – 53%).

Maraqlıdır ki, məqsəd bölgələr arasında Kaxeti bölgəsi seçilir – burada sorğuda iştirak edənlərin 17%-i hesab edir ki, azərbaycanlıların hüquqları “daha çox qorunur”.

Öz yaşayış yerlərində etnik gürcülərlə və qeyri gürcülər arasında olan münasibətləri respondentlər əsasən dostluq və xeyirxah qonşuluq (68%) kimi qiymətləndirirlər. Digər tərəfdən sorğu iştirakçılarının 30%-i münasibətləri neytral qiymətləndirir. Münasibətin gərgin olduğunu sadəcə 5 respondent qeyd edir və münaqişəli olmasını – 1 respondent, eyni zamanda sorğu iştirakçılarının yarısı (51%) bildirir ki, etnik qeyri gürcülərlə və gürcülər arasında münaqişələr heç vaxt olmur. Respondentlərin 30%-i isə bildirir ki, münaqişələr nadir hallarda olur, 9% qeyd edir ki, münaqişələr elədə tez-tez olmur, 4 respondent isə bildirir ki, tez-tez münaqişələr olur.

Qeyd etmək lazımdır ki, pankisidə sorğuda iştirak edənlərin yarısından çoxu (54%) bildirir ki, münaqişələr nadir hallarda olur, ancaq təxminən beşdə biri (19%) bildirir ki, elədə çox tez-tez olmur. Digər bölgələrdə münaqişələrin nadir olmasını və ya elədə tez-tez olmamasını bildirən göstəricilərdir 17%-37%.

Etnik qruplar arasında olan münaqişələrin hansısa intensivliklə olmasını bildirən respondentlər, bunun səbəbi olaraq, məişət problemləri ilə bağlı narazılıq (26%), dini zəmində (18%) və milli zəmində narazılığı (12%) göstərirlər.

Media

Respondentlərin əksər hissəsi Gürcüstanda (42%), Gürcüstanın bölgələrində (41%) baş verən sosial-iqtisadi hadisələr barəsində məlumatlarla gürcü dilində tanış olurlar. Pankisidə sorğuda iştirak edənlərin böyük əksəriyyəti (95%) məlumatlarla gürcü dilində tanış olurlar; Kaxetidə (pankisidən başqa) dominant dillər (sosial-siyasi hadisələr barəsində məlumat almaq üçün) gürcü və azərbaycan dilləri hesab edilir, Samtsxe-Cavaxetidə - erməni dili, Kvemo Kartlidə isə - azərbaycan dili. Qeyd etmək lazımdır ki, əldə edilən təhsil səviyyəsini yüksəlməsi ilə birlikdə, Gürcüstanda baş verən hadisələr barəsində gürcü dilində məlumatla tanış olanların sayı da artır.

Gürcüstanda baş verən hadisələr barəsində əsas məlumat mənbəyi respondentlər üçün, Gürcüstanın televizya kanallarıdır (31%), demək olar ki, hər beşinci adam üçün isə - sosial media (19%). Respondentlərin yaşadıkları bölgələrdə baş verən hadisələr barəsində məlumat almaları üçün də məhz eyni mənbələr dominantdır (milli/bölgə televizya kanalları-40%; sosial media-22%). Alternativ məlumat alma vasitələri kimi qeyri-formal metodlardan istifadə olunur (ailə üzvləri, tanışlar, qonşular və s.) – beşdə biri üçün əsas məlumat alma vasitəsi olaraq məhz qeyri-formal mənbələr göstərilir.

Gürcüstanda baş verən hadisələrlə bağlı televiziya kanallarına etibar etməyi müəyyənləşdirmək üçün, respondentlər əsasən neytral mövqedə dururlar (ortalama 56%). Sorğu iştirakçıları arasında Azərbaycan media vasitələri (63%) etibarlılığa malikdirlər, bu göstərici Gürcüstanda müxtəlif media vasitələrinə qarşı olan göstəricilərdən (21%-27%) yüksəkdir. Respondentlərin bölgədə baş verən hadisələr barəsində məlumat aldıkları xəbrə mənbələr arasında Gürcüstan jurnal-qəzetlərinə və radio kanallarına qarşı nisbətən inamın olduğu

bildirilir. Bu halda da dominant olan neytral qiymətləndirmədir – nisbətən inanıram, nisbətən –yox (ortalama 50%)

Yerli özünüidarəetmə ilə münasibət

Şəxsi/ailə ehtiyaclarının qarşılınması üçün yerli özünüidarəetməyə müraciyyət səviyyəsi aşağıdır (6%-13%). Aydın olur ki, respondentlərin əksəriyyətinin (75%-dən çoxunun) yerli özünüidarəetmənin büdcəsinin formalaşdırılmasında iştirak etmə, bələdiyyənin inkişaf strategiyasının hazırlanmasında, şəhərdə/bələdiyyədə keçirilən müxtəlif fəallıqların planlaşdırılmasında, şəhərin/kəndin prioritetlərinin müəyyən edilməsində iştirak hüququ olması barəsində məlumatsızdır. Ancaq qeyd etmək lazımdır ki, respondentlərin gürcü dili bilmə səviyyəsinin yüksəlməsi ilə birlikdə özünüidarəetmə tərəfindən təşkil edilən tədbirlər barəsində məlumatlılıq da artır. Həmçinin yuxarıda qeyd olunan tədbirlərdə məlumatlı olan respondentlərin və onların ailə üzvlərinin iştirakçılığı da aşağıdır – ortalama 84% bildirir ki, son 2 il ərzində oxşar fəallıqlara nə özləri nə də ailə üzvləri iştirak etməyiblər. Respondentlərin dördtə birindən çoxu özünüidarəetmənin tədbirlərində ona görə iştirak etməyib, çünki onu heç kim dəvət etməyib; Bəziləri isə vaxtın və ya marağın az olmasını qeyd edib.

Dövlət strukturları və ictimai siyasət

Araşdırma göstərir ki, respondentlərin əksəriyyəti (59%) bildirir ki, siyasətlə maraqlanmır. Öz etnik qrupu qarşısında duran problem olaraq isə dominant olaraq işsizlik, kasıbçılıq və dövlət dilini bilməmə problemini göstərir. Problemin mövcud olmasına baxmayaraq, respondentlərin 71%-i onların həlli üçün son 2 il ərzində heç bir şey etməyib – petisyada, etiraz aksiyasında, yerli hökumət və ya parlamentin komitə iclasında və s iştirak etməyib.

Respondentlər məhkəmə sistemi, qeyri-hökumət təşkilatları, parlament, prezident, siyasi partiyalar, KİV və s kimi sosial/siyasi institutlara etibarını (inamını) əsasən neytral (“nisbətən inanıram, nisbətən-yox”) qiymətləndirirlər. Qeyd etmək lazımdır ki, sorğuda iştirak edənlərin yarısından çoxu (55%) dini təşkilatlara inandığını bildirir. Etibarlılıq göstəricisi Gürcüstan polisində (36%), Azərbaycan hökumətində (26%), Avropa Birliyinə (30%) və NATO-ya (29%) qarşı etibarlılıq nisbətən yüksəkdir.

COVID-19 peyvənd olunma barəsində məlumatlılıq və əlçatanlıq

Sorğuda iştirak edənlərin 90%-i peyvənd olunmayıb. Onların əksəriyyəti (67%) peyvənd olunma üçün qeydiyyat prosedurları barəsində tam olaraq və ya nisbətən məlumatlıdır. Oxşar tendensiya bölgələr üzrə də qorunur. Tam məlumatlılıqla bağlı olan ən yüksək göstərici (45%) Pankisidədir, ən az isə - Kaxetidə (Pankisidən başqa) (14%). Həmçinin, qeyd etmək lazımdır ki, gürcü dilini kim yaxşı bilir qeydiyyat prosedurları barəsində məlumatlılıq səviyyəsi yüksəkdir.

Sorğu iştirakçılarının demək olar ki, 60%-i COVID-19-a qarşı peyvənd olunmaq istəmir. Respondentlərin əsas hissəsi (36%) peyvəndi pandemiya qalib gəlməsi üçün ən vacib komponent hesab etmir. Sorğuda iştirak edənlərin sadəcə beşdə biri peyvəndin vacibliyi ilə bağlı olan yanaşmayı qəbul edir. Aydın olub ki, pandemiya qalib gəlməsi üçün peyvəndin rolunun vacib olması ən çox Kvemo Kartlidə təbliğ edilib (ballar 4 və 5 – 32%), ən az isə - Pankisidə (20%).

Kvantitativ (miqdari) araşdırmanın detallı (ətraflı) hesabatı

Fəsil 1. Gürcü dilini bilmə indeksi

Araşdırma əsasənda, gürcü dilinin bilinməsi nəzərini üç qrupa ayıra bilərik:

1. Gürcü dilini pis bilir
2. Gürcü dilini orta səviyyədə bilir
3. Gürcü dilini yaxşı bilir

Gürcü dilini bilmə göstəricilərinə görə, hər bir qrup üçün **gürcü dili bilmə indeksi** hesablanıb. İndeksi bilmək üçün sonrakı dərəcələrdən istifadə edilib:

1. Gürcü hərflərini tanıyırsızımı və sözdəri oxuya bilirsinizmi?
2. Gürcü dilində danışan şəxslə ünsiyyət qura bilirsinizmi?
3. Gürcü ədəbiyyatı oxuya və mətinin məzmununu başa düşə bilərsinizmi?
4. Gürcü delegeanallarını izləyərkən məlumatı başa düşə bilərsinizmi?
5. Gürcü dilində müzakirə edə və öz fikirlərinizi ifadə edə bilərsinizmi?

Hər bir dərəcə üçün eyni (identik) 5 bəndlik liker şkalasından istifadə edilib:

1. Çox pis
2. Daha çox pis, nəyin ki yaxşı
3. Orta
4. Daha çox yaxşı, nəyin ki pis
5. Çox yaxşı

Dərəcələrin və onların əhəmiyyətinin müxtəlif formada qruplaşdırılması imkan yaradırdı ki, gürcü dili bilənlər 3 qrup daxilində cəmləşsintlər:

1. **Gürcü dilini pis bilən** hesab ediləcək o respondentlər, hansılar ki, göstərilən iki dərəcədən birini seçəcəək: “çox pis” və ya “daha çox pis, nəyin ki yaxşı”
2. **Gürcü dilini orta səviyyədə bilən** hesab ediləcək o respondentlər, hansılar ki, yuxarıda qeyd edilən bütün dərəcələr içindən birini seçəcəək: “orta”
3. **Gürcü dilini yaxşı bilən** hesab ediləcək o respondentlər, hansılar ki, göstərilən iki dərəcədən birini seçəcəək: “çox yaxşı” və ya “daha çox yaxşı, nəyin ki pis”

Gürcü dili indeksini nəzərə alaraq, etnik azlıqlar gürcü dilini müxtəlif səviyyədə bilmə dərəcəsinə görə, sonrakı kimi bölünürlər: gürcü dilini ən pis Kvemo Kartlidə bilirlər (57%). Pankisi dərəsində isə əhalinin əksəriyyəti (90.6%) gürcü dilini yaxşı bilir. Samtsxe-Cavaxetidə gürcü dilini pis bilənlər ən böyük qrup sayılırlar (45.8%), Kaxetidə isə gürcü dilini müxtəlif səviyyədə bilənlər demək olar ki, bərabər saydadırlar. Detallı (ətraflı) olaraq sonrakı **cədvələ bax #1:**

Cədvəl #1

	Gürcü dilini bilmə dərəcəsinə görə bölünmüş qruplar (%)	Kaxeti	Pankisi	Samtsxe-Cavaxeti	Kvemo Kartli	Gürcüstanda yaşayan etnik azlıqlar
1	Gürcü dilini pis bilir	36.4	2.7	45.8	57	35.7
2	Gürcü dilini orta səviyyədə bilir	33.5	5.4	25.8	27	23
3	Gürcü dilini yaxşı bilir	28.5	90.6	26.6	16	40.1

Ailələrin iqtisadi statusu

Araşdırma əsasında ailələri iqtisadi statuslarına görə, dörd qrupa bölmək olar:

- Kasıb
- Ortadan aşağı
- Orta
- Ortadan yüksək/yüksək

Ailələrin iqtisadi statuslarının təsvir edilməsi üçün, dərəcələrin bəzi əhəmiyyətləri qruplaşdırılıb:

Pis: **“ailənin aylıq gəliri nə qədərdir”** (bütün gəlirlər daxil olmaqla: aylıq maaş, nəxt pul gəlirləri, hədiyyələr, pul köçürmələri, kənd təsərrüfatı məhsullarının satılması nəticəsində əldə olunan gəlirlər və s).

1. Kasıb

- 400 ləri də daxil olmaqla

Bu halda sonrakı məntiqdən istifadə olunub: 2020-ci ilin noyabr ayının rəsmi məlumatlarına əsasən, 5 üzvlü ailənin yaşayış minimumu təxminən 378 lərdir.⁵³ Araşdırmanın məlumatlarına əsasən, ailələrin ortalama ölçüsü məhz 5 üzvdən ibarət olub.

2. Ortadan aşağı iqtisadi vəziyyət

- 401-dən 600 ləriyədək
- 601-dən 800 ləriyədək

Bu halda, yaşayış minimumu və ortalama aylıq maaş miqdarı arasında olan gəlirlərdən istifadə olunub.

3. Orta iqtisadi vəziyyət

- 801-dən 1000 ləriyədək

Bu halda, Gürcüstanda işlə təmin olunanların ortalama aylıq maaşının rəsmi miqdarı hesablama nöqtəsi olaraq istifadə olunub, bu miqdar 2021-ci ilin nəticələrinə görə 1300 lərdir.⁵⁴

⁵³ Statistika Milli Xidməti: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/49/saarsebo-minimumi>

⁵⁴ Milli Statistika Xidməti: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/39/khelfasebi>

4. Ortadan yükək/yüksək iqtisadi vəziyyət

- 1001-dən 1500 lariyədək
- 2001-dən 2500 lariyədək
- 2501-dən 3000 lariyədək
- 3001-dən 3500 lariyədək
- 3501-dən 4000 lariyədək
- 4001-dən 5000 lariyədək
- 5001-dən 6000 lariyədək
- 6000 ləridən çox

Bu halda, işlə təmin olunan şəxslərin ortala maaşlarının rəsmi ortalama göstəricisindən yüksək olan gəlirlərdən istifadə olunub.

Dərəcənin yeni əhəmiyyətindən irəli gələrək, etnik azlıqlar daxilində ən kasıb olan əhali (22.2%) pankisidə yaşayır, ən imkanlı hissə isə - Samtsxe-Cavaxetidə (18.7%). Etnik azlıqlar arasında gəliri orta aylıq gəlirdən aşağı olan ailələr ən çoxdurlar. Detallı (ətərafli) olaraq sonrakı **cədvələ bax #2:**

Cədvəl #2

	Ailələrin aylıq gəlirlərinə görə onların iqtisadi statusu (%)	Kaxeti	Pankisi	Samysxe-Cavaxeti	Kvemo Kartli	Gürcüstanda yaşayan etnik azlıqlar
1	Kasib	13.8	22.2	5.5	25.2	16.6
2	Ortandan aşağı	32.5	43.8	31.6	40.7	37.1
3	Orta	12.2	14.9	11.8	8.1	11.7
4	Ortadan yüksək/yüksək	11.6	16.2	18.7	4.7	12.8
5	Cavab verməyə çətinlik çəkirəm/ cavab verməkdən imtina	29.9	3	32.4	21.3	21.7

Fəsil 2. Sosial-demoqrafik profil

Araşdırmada 1510 etnik azlıq nümayəndəsi iştirak edib. Araşdırmada iştirak edən respondentlərin yarısı etnik **azərbaycanlı** (50.2%), digər yarısı isə etnik **erməni** (25.3%) və **kistdir** (24.5%).

Cinsiyət və yaş

Cinsiyətə görə respondentlər sonrakı kimi bölünüblər: kişi - 49.8%; qadın - 50.2%.

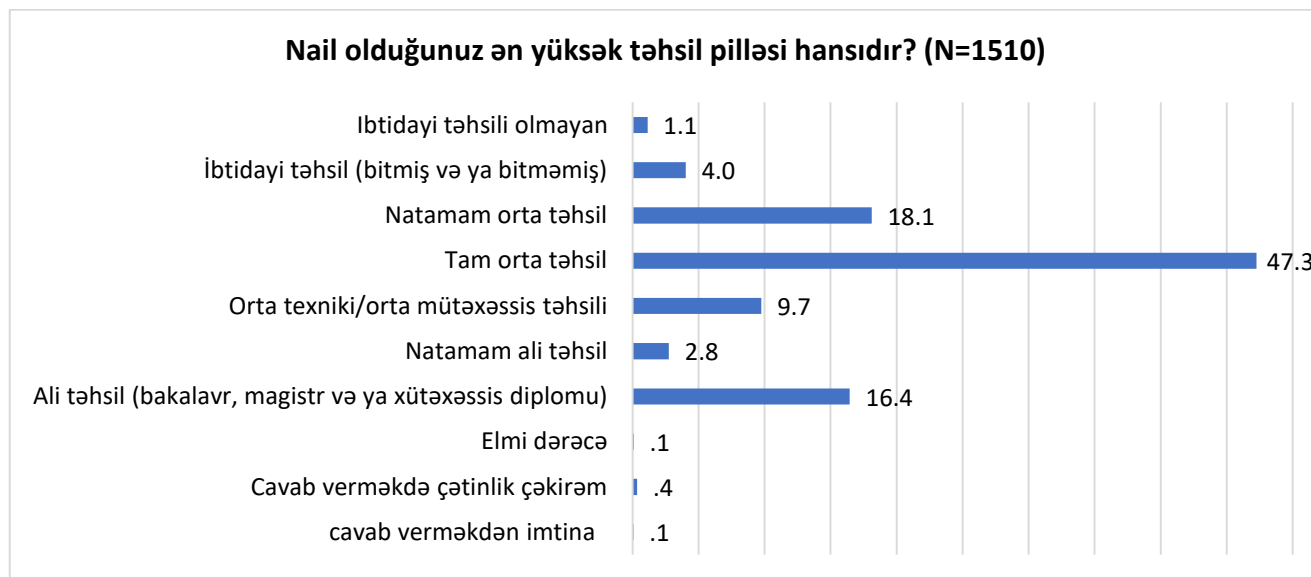
Respondentlərin sayı **yaşa görə** müxtəlif yaş qruplarına bölünüblər. Digər kateqoriyalarla nisbətdə 18-24 yaş arası olan respondentlərin sayı azdır (12.2%), qalan qruplar sonrakı kimi bölünüblər: 25-34 yaş - 18.5%; 35-44 yaş - 16.2%; 45-54 yaş - 18.6%; 55-64 yaş - 16.3%; 65+ yaş - 18.2%.

Nail olunmuş təhsil səviyyəsi

Sorğu iştirakçıları arasında **tam orta təhsilli olan iştirakçılar** çoxluq təşkil edirlər (47.3%), repondentlərin 18.1%-nin isə **natəamən orta təhsili** var. **Bitmiş və ya bitməmiş ibtidayi təhsilli** olan respondentlər 4%. **Ali təhsilə** gəldikdə isə (nakalavr, magistr və ya mütəxəssis diplomu), bu səviyyədə təhsilə malik olan şəxslər

respondentlərin sadəcə 16.4% təşkil edir. Natamam ali təhsili olan şəxslərin o qədərdə əhəmiyyətli deyil (2.8%) (Bax diaqram #1).

Diaqram # 1

Bölgələr səviyyəsində nail olunan təhsil səviyyəsini müzakirə edən zaman aydın olub ki, **Kaxeti** bölgəsində (Pankisidən başqa) ümumi məlumatlarla müqayisədə natamam orta təhsili olan şəxslərin sayı çoxdur (37.3%), müvafiq olaraq bu bölgədə həm tam orta təhsilli olanların (31.7%), həmçinin, ali təhsilli olanların sayı azdır - 5.1%. **Samtsxe-Cavaxeti** bölgəsində ümumi tendensiyalara müqayisədə tam orta təhsilli olan şəxslərin sayı artıqdır (54.6%) (əlavə məlumat üçün cədvəl #3-ə bax).

Cədvəl #3

Nail olduğunuz ən yüksək təhsil pilləsi hansıdır?	Kaxeti	Pankisi	Samtsxe-Cavaxeti	Kvemo Kartli
İbtidai təhsil olmayan	3.6	-	0.3	0.6
İbtidai təhsilli	13.2	0.8	0.3	1.6
Natamam orta təhsil	37.2	10.7	8.8	15.5
Tam orta təhsil	31.7	48.7	54.6	54
Natamam texniki/orta mütəxəssis təhsili	7.1	11.7	14	6.2
Natamam ali təhsil	1.2	4.1	2.9	2.9
Tam ali təhsil	5.1	23.6	18.4	18.9
Elmi dərəcə	-	0.2	-	0.2
Cavab verməyə çətinlik çəkirəm/cavab verməkdən imtina	0.7	0.2	0.8	-

Korelativ təhlil nəticəsində məlum olur ki, **Kaxeti bölgəsində (Pankisidən savayı)**, cinsiyyət respondentlərin aldıkları təhsil səviyyəsinə təsir göstərir. Daha konkret, qadın respondentlərinin əksəriyyətinin (72.1%) natamam orta, ibtidai təhsilləri var və yaxud, ümumiyyətlə təhsilsizdirlər. Halbuki, bu kateqoriyaya kişilərin yalnız 35.8% düşür. İkinci tərəfdən, kişilərin arasında ən çox orta təhsil (45.8%) yayılmışdır, buna isə qadınların yalnız 18%-i malikdir.

(Verilmişlər statistik cəhətdən etibarlıdır: $p < 0.05$) verilmişlərə detallı şəkildə cədvəl #4-də baxın.

Cədvəl #4

Nail olduğunuz təhsilin ən yüksək pilləsi hansıdır? (N=380) %	Kişi	Qadın
Natamam ortatəhsil ibtidai/ təhsilsiz	35.8	72.1
Tam orta təhsil	45.8	17.9
Orta texniki/orta peşə təhsili	10.5	3.7
Ali təhsil (Natamam/tam/keyfiyyət)	7.4	5.3
Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm/Cavab verməkdən imtina	0.5	1.1

Etnik kimlik (identlik)

Kaxeti bölgəsində (Pankisidən başqa) bütün sorğu iştirakçısı respondentlər özlərini azərbaycanlı, Pankisi dərəsində - kist, Samtsxe-Cavaxeti bölgəsində -erməni erməni hesab edilir. Kvemo Kartlidə sorğuda iştirak edənlərin böyük əksəriyyəti etnik azərbaycanlıdır (99.2%), ancaq bu bölgədə araşdırmada erməni mənsubiyyətli respondentlər də iştirak ediblər (0.8%; N=3).

Sorğu iştirakçılarının ailələrində **demək olar ki** etnik gürcülərə rast gəlmirik (93.5%), bəzi hallarda bu ana (1.3%), nənə (1.4%), həyat yoldaşı (1,5%) ola bilər (bax diaqram #2).

Diaqram # 2

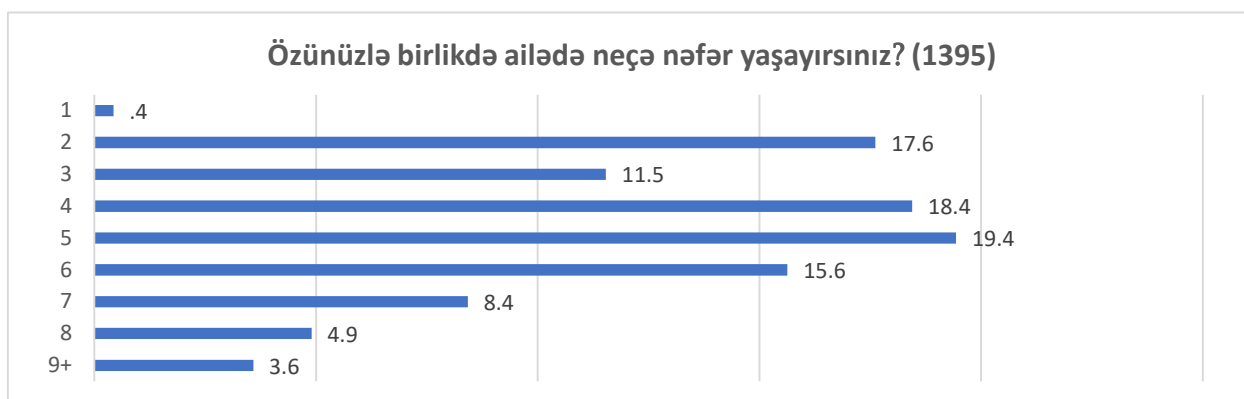

Respondentlərin böyük əksəriyyəti (91.9%) ailədə tək yaşayır. Sorğu iştirakçılarının kiçik hissəsi tək yaşayır (8%).

Ailənin böyüklüyü

Araşdırmanın məlumatlarına əsasən sorğu iştirakçılarının **ailəsinin böyüklüyü** əsasən 2-6 nəfərdə üzdən ibarətdir; 2 üzdən ibarətdir - 17.6%; 3 üzdən - 11.5%; 4 üzdən - 18.4%; 5 üzdən - 19.4%; 6 üzdən - 15.6%. 7 üzdən (8.4%) və 8 üzdən (4.9%) ibarət olan ailələrin isə sayı azdır. Qalan suallara cavab vermə göstəricisi isə 3.6%-dir (bax diaqram #3).

Diaqram #3

Əgər ailələrin ortalama böyüklüyünü, həmçinin median göstəricilərini müəyyən edərsək aydın olar ki, bölgələrin hər birində ailələrin ortalama böyüklüyü təxminən 5 üzvdən ibarətdir, ancaq ən böyük ailələr Kvemo kartlidədir (mean=4.85), nisbətən kiçik olanlar – Samtsxe-Cavaxetidə (mean=4.53) median bütün hallarda 5-ə bərabərdir. Bu o deməkdir ki, ailələrin bir hissəsində üzvlərin sayı 5-dən çoxdur, digər hissəsində isə - 5-dən azdır (bax. Cədvəl #5):

Cədvəl #5

Ailənin böyüklüyü	Mean	Median	Minimum	Maximum
Pankisi	4.64	5.00	1	15
Kaxeti	4.76	5.00	1	12
Samtsxe-Cavaxeti	4.53	5.00	1	11
Kvemo Kartli	4.85	5.00	1	13
Bütün seçimlər üçün ümumi	4.70	5.00	1	15

Etnik azlıq nümayəndələri əsasən yaşayırlar: partniorları/həyat yoldaşları ilə birlikdə 35.1%; Evladları ilə birlikdə 32.4%; Valideynləri ilə birlikdə - 16.6%; Digər qohumları ilə birlikdə 15.8% (bax diaqram #4).

Diaqram #4

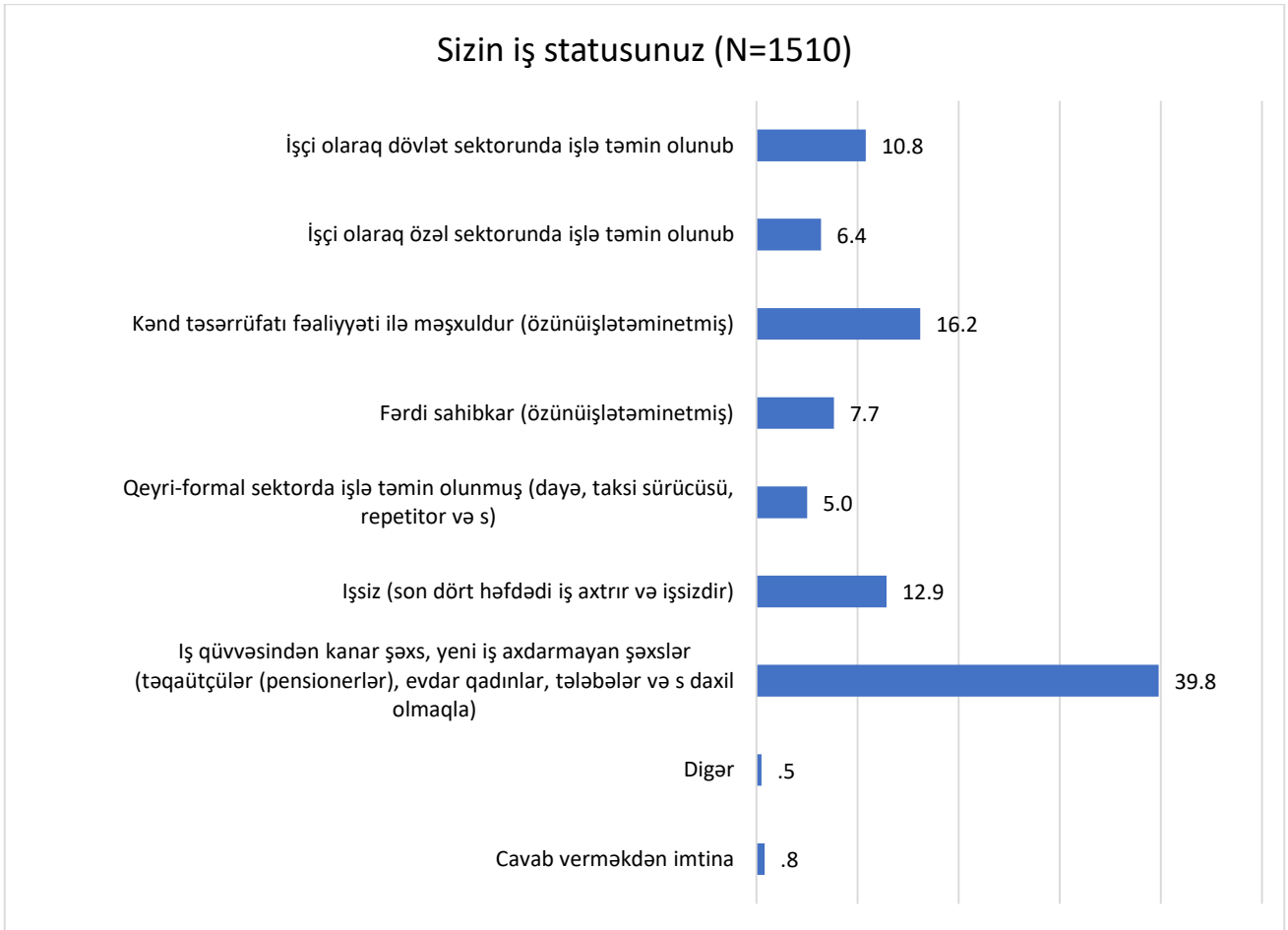
İşlə təmin olunma vəziyyəti

Sorğu iştirakçılarının 10-dan birinə çoxu (12.9%) ele işsizdir ki, son 4 həfdə ərzində iş axtarmaq istiqamətində fəal olub, təxminən 40%-ı isə elə şəxslərdir hansılar ki, işçi qüvvəsindən kanardadırlar, yəni, iş axtarma istiqamətində fəal deyillər (iş axtrıb tapa bilməməsinə görə ümitsiz olan şəxslərlə birlikdə, bura, təqaüdüçülər

(pensionerlər), evdar xanımlar, tələbər və s. daxildir). Respondentlərin 16.2%-i kənd təsərrüfatı ilə məşxuldur. Özəl sektorda sorğu iştirakçılarının 6.4%-i işlə təmin olunub (bax diaqram #5).

Diaqram # 5

Korelativ təhlil göstərir ki, cinsiyyət **bütün hədəf bölgələrdə** işlə təminə təsər göstərir (**Kaxeti, pankisidən savayı; Samtsxe-Cavaxeti, Kvemo kartli; Pankisi**). Lakin bölgələrə görə təmayüllər fərqlidir.

a) Kaxetidə (Pankisidən savayı), Pankisi vadisində və Samtsxe-Cavaxetidə iş axtarmayanların sayı qadınlar arasında kişilərə nisbətən daha çoxdur. Daha konkret:

- **Kaxetidə** (Pankisidən savayı) iş axtarmayanlar qadınlar arasında 74.7%-dir, kişilər qrupunda isə 23.9%.
- **Pankisi vadisində** qadınların 40.2% iş gücündən kənardadır, kişilərin isə - 26%.
- **Samtsxe-Cavaxeti** bölgəsində qadınların 39.1%-dir iş axtarmır, kişilərin isə 22.1%.

b) **Kaxeti** (Pankisidən savayı) və **Samtsxe-Cavaxeti** bölgələrində, kənd təsərrüfatı fəaliyyət daha yaygın iş növüdür (özünü işlə təmin etmək). Daha konkret:

- **Kaxeti bölgəsində** (Pankisidən savayı) kənd təsərrüfatı fəaliyyəti ilə kişilər arasında 30.9%-dir, qadınlar arasında isə 11.1%
- **Samtsxe-Cavaxeti** bölgəsində, kişilərin 32%-i kənd təsərrüfatı fəaliyyəti ilə məşğuldur, qadınların isə 14.7%.

c) **Pankisi vadisində və Kvemo kartlidə** muzzdlu əməklə (ictimai və ya özəl sektorda) daha çox qadınlar məşğuldurlar nəinki kişilə: Pankisi qadınların 23.8%-i ictimai sektorda muzzdludur. Eyni sektorda, Pankisidə

kişilərin yalnız 9.9%-i işlə təmin edilib. Kəmə kartlı qadınlarının 12.2% özəl sektorda müzdüdə, kişilərin isə 4.3%.

(Verilmişlər statistika cəhətdən etibarlıdır: $p < 0.05$) verilmişləri detallı şəkildə cədvəl #6 baxın.

Cədvəl #6

İşlə təmin statusu (Cinsiyət cəhətdən) (%)		Kaxeti	Kəmə kartlı	Pankisi	Samtsxe-Cavaxeti
İctimai sektorda müzdü işləyən	Qadın	4.7	9.6	23.8	14.7
	Kişi	4.3	9.2	9.9	9.4
Özəl sektorda müzdü işləyən	Qadın	3.2	12.2	2.6	10.2
	Kişi	4.8	4.3	4.4	8.8
Kənd təsərrüfatı fəaliyyəti ilə məşğuldur (özünü işlə təmin edir)	Qadın	11.1	10.2	9	14.7
	Kişi	30.9	8.2	13.8	32
Fərdi sahibkar (özünü işlə təmin edir)	Qadın	1.6	5.1	9.5	3
	Kişi	8.5	12	16	6.1
Qeyri-formal sektorda işlə təmin edilən (Dayə, Taksi sürçüsü)	Qadın	1.6	6.1	1.1	1.5
	Kişi	18.1	1.6	3.3	7.2
İşsiz (son 4 həftə ərzində işləməyən və iş axtaran şəxs)	Qadın	2.6	12.7	12.7	16.2
	Kişi	5.9	14.7	25.4	13.3
İş qüvvəsindən kənarında, yeni iş axtarmayan şəxs (Pensiyaçı, evdar xanım, tələbə və s.)	Qadın	74.7	43.1	40.2	39.1
	Kişi	23.9	48.4	26	22.1
Başqa	Qadın	0.5	1	1.1	0.5
	Kişi	3.7	1.6	1.1	1.1

İşçi qüvvəsindən kanar olan şəxslərin sosial-demoqrafik strukturasının daha detallı (ətraflı) formada aydınlaşdırılması maraqlıdır. Araşdırma ilə bu mümkündür (bax. Cədvəl #7):

Cədvəl #7

İşçi qüvvəsindən kanar şəxslər (%)										
Cinsiyyətə görə		Yaşa görə			Şəhər/kəndə görə		Yaşayış yerinə görə			
Qadın	Kişi	18-34	35 - 59	60+	Şəhər	Kənd	Kvenno Kartli	Samtsxe-Cavaxeti	Pankisi	Kaxeti
36.8	63.2	28.2	24.9	46.9	9.7	90.3	45.6	33.2	30.9	49.3

Cədvəldə verilən məlumatlar göstərir ki:

- **Kaxeti bölgəsində** (Pankisidən başqa), ümumi tendesiyadan və digər yaşayış yerlərindən fərqli olaraq, işləməyən və eyni zamanda iş axtarmayan şəxslərin sayı çoxdur (49.3%) (işçi qüvvəsindən kanar şəxslər).
- **Pankisidə** iş “axtarmayanların” sayı nisbətən azdır (30.9%).
- Cinsiyyətə görə məsələni müzakirə edən zaman məlum olub ki, kişilər (63.2%) qadınlara (36.8%) müqayisədə daha az işlə təmin olunublar və heç iş axtarmırlar da (işçi qüvvəsindən kanar şəxslər).
- Yaşa görə təhlil zamanı məlum olub ki, sorğu iştirakçılarının demək olarki yarısının (46.9%) 60 və ya daha çox yaşı var.

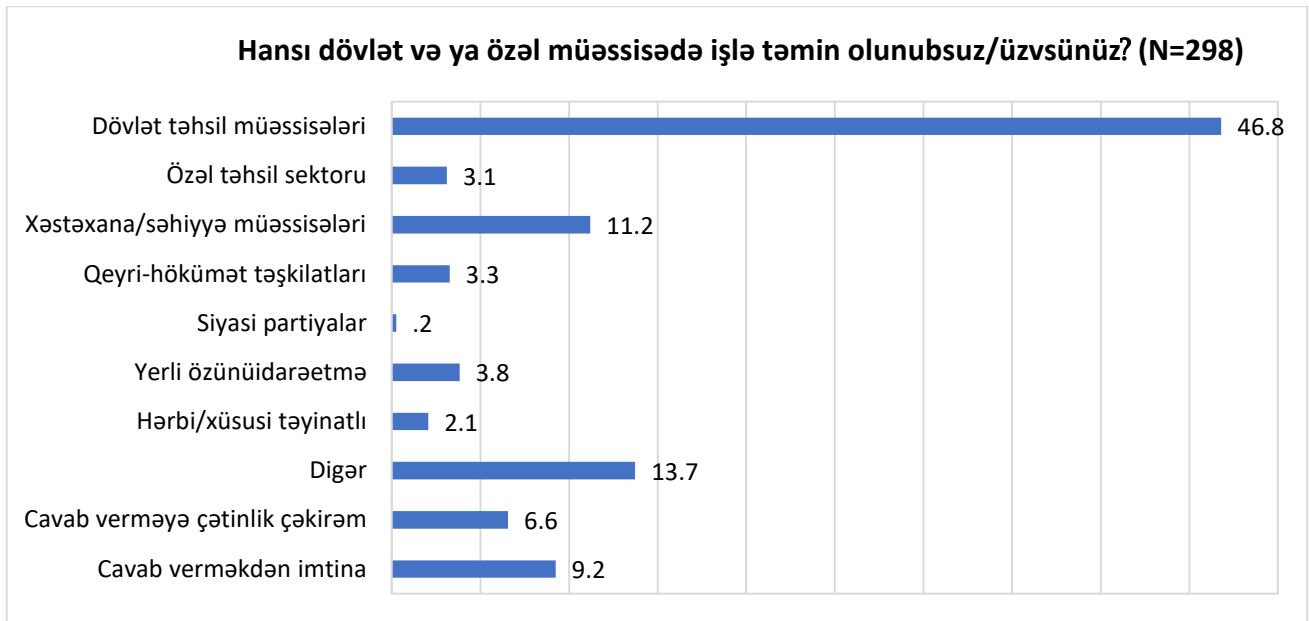
İşləyən respondentlərin xüsusiyyətlərinə gəldikdə isə, araşdırma göstərir ki:

- **Kaxetidə** (20.9%) və **Samtsxe-Cavaxetidə** (23.2%) kənd təsərrüfatı fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərin sayı nisbətən daha çoxdur:
- Pankisi dərəsində (17.1%), ümumi göstəricilərlə müqayisədə dövlət sektorunda işlə təmin olunanların sayı çoxdur.
- Əksinə, Kaxetidə (Pankisidən başqa) isə dövlət sektorunda işlə təmin olunanların sayı nisbətən azdır (4.6%).
- Pankisi dərəsində (12.8%), ümumi nəticələrlə müqayisədə fərdi sahibkarların sayı daha çoxdur.

Maraqlıdır ki, işsizlərin böyük əksəriyyətinin (89.9%) korono virus pandemiyası başlayana qədər ödənişli işləri olmayıb. Respondentlərin sadəcə 9.6%-i qeyd edir ki, pandemiya başlayana qədər işləyirmiş.

İşlə təmin olunan respondentlərin nisbətən böyük hissəsi (46.8%) dövlət təhsil müəssisələrində işlə təmin olunub, özəl təhsil sektorunda isə - respondentlərin sadəcə 3.1%-i. Sorğu iştirakçılarının ondan birindən çoxu (11.2%) xəstəxana/səhiyyə müəssisələrində işlə təmin olunub. Qalan respondentlərin fəaliyyət sahələri müxtəlif istiqamətlərə bölünür (bax diaqram #6).

Diqram #6

Məsələni bölgələr səviyyəsində müzakirə edən zaman məlum olub ki, **Kaxeti bölgəsində** (Pankisidən başqa) ümumi nəticələrlə müqayisədə dövlət təhsil müəssisələrində işlə təmin olunan şəxslərin sayı azdır (23.4%), (sual cavab verə bilməyən respondentlərin sayında artma olub - 23.2%). **Pankisi** dərəsində işlə təmin olunan respondentlər arasında ümumi məlumatlara əsasən dövlət təhsil müəssisələrində işləyən şəxslərin sayı nisbətən çoxdur (65%).

Etnik azlıq nümayəndələrindən soruşublar, **onların ailə üzvlərindən kimsə hər hansısa müxtəlif statusa məxsus olan təşkilatlarda işləyirmi**. Məlum olub ki, respondentlərin özləri və ailə üzvləri sadalanan heç bir səviyyədə işlə təmin **olunmayıblar**; yerli özünüidarəetmələr (95.1%), mərkəzi hökumət (96.3%), siyasi partiyalar (94%), qeyri-hökumət təşkilatları (94,8%).

Gürcü dilini bilmə səviyyəsi və işlə təmin olunma statusu

Əlaqəli təhlil göstərir ki, gürcü dilini bilmə dərəcəsi işlə təmin olunma statusuna təsir göstərir. Daha dəqiq, gürcü dilinin bilmə səviyyəsinin yüksək olmasına paralel olaraq özəl/dövlət sektorunda işlə təmin olunan respondentlərin sayı artır. Daha konkret:

- Gürcü dilini pis bilənlərin yarısından çoxu (54.2%) işçi qüvvəsindən kənardılar (iş axtarmayanlar, pensiyaçı, tələbə, evdar xanım və s) respondentdir.
- Dili orta və ya yaxşı səviyyədə bilənlər arasında işçi qüvvəsindən kənar olan respondentlərin sayı azalır (orta səviyyədə bilir - 33.3%; yaxşı bilir - 31.7%) və dövlət sektorunda işlə təmin olunan respondentlərin vəziyyətində ümumi tendensiya görülür (pis bilir - 4%; orta səviyyədə bilir - 9%; yaxşı bilir - 18.3%).

(Məlumatlar statistik olaraq etibarlıdır: $p < 0.05$) ətraflı məlumatlara bax. Cədvəl #8;

Cədvəl #8

İşlə təmin olunma statusu % (N=1494)	Gürcü dilini bilmə indeksi		
	Pis	Orta	Yaxşı
Dövlət sektorunda işlə təmin olunan	4	9	18.3
Özəl sektorunda işlə təmin olunan	4.7	7	7.8
Özü-özünü işlə təmin etmiş	27.1	38.3	26
İşsiz (iş axtarır)	10	12.5	16.2
İşçi qüvvəsindən kənar dılar (iş axtarmayanlar, pensiyaçı, tələbə, evdar xanım və s)	54.2	33.3	31.7

Gürcü dilinin bilinməsinin respondentlərin işlə təmin olunmasına təsir etməsi, eyni zamanda məlumatların bölgələr səviyyəsində müzakirəsi nəticəsində də sübut edilir:

a) Əlaqəli təhlil göstərir ki, **Kaxeti** bölgəsində (Pankisidən başqa) gürcü dilinin bilinməsi səviyyəsinin yüksəlməsinə paralel olaraq, işçi qüvvəsindən kənar respondentlərin sayı azalır və dövlət/özəl sektorda işlə təmin olunmuş şəxslərin sayı artır.

- Gürcü dilini pis bilənlər arasında işçi qüvvəsindən kənar respondentlər çoxdurlar (74.8%), dil bilmə səviyyəsinin yüksəlməsi ilə birlikdə onların sayı da azalır.
- Dil bilmə səviyyəsinin arması ilə birlikdə özəl sektorda işlə təmin olunma payı artır (Gürcü dilini bilmə indeksi: Pis - 0.8%; Orta - 4.8%; Yaxşı - 7.3%).
- Dil bilmə səviyyəsinin yüksəlməsi ilə birlikdə, ziqzaq kimi dövlət sektorunda işlə təmin olunanların payı artır (gürcü dilini bilmə indeksi: Pis - 1.5%, Orta - 0.8%, Yaxşı - 13.8%).

(Məlumatlar statistik olaraq inandırıcıdır: $p < 0.05$) ətraflı məlumatlara bax. Cədvəl #9;

Cədvəl #9

Bölgə	İş statusu % (N=375)	Gürcü dilini bilmə indeksi		
		Pis	Orta	Yaxşı
Kaxeti	Dövlət sektorunda işlə təmin olunan	1.5	0.8	13.8
	Özəl sektorunda işlə təmin olunan	0.8	4.8	7.3
	Özü-özünü işlə təmin etmiş	21.4	53.6	35.8
	İşsiz (iş axtarır)	1.5	4.8	8.3
	İşçi qüvvəsindən kənar dılar (iş axtarmayanlar, pensiyaçı, tələbə, evdar xanım və s)	74.8	36	34.9

b) **Samtsxe-Cavaxeti** bölgəsində də tendensiya qorunur: Gürcü dilinin bilinməsi səviyyəsinin artması ilə birlikdə, dövlət/özəl sektorda işlə təmin olunanların sayı artır.

- Gürcü dilini pis bilənlər arasında işçi qüvvəsindən kənar şəxslər böyük paya malikdirlər (35.8%) və özü-özünü işlə təmin edənlər (35.3%).
- Gürcü dilini yaxşı bilən qrup daxilində müqaviləli işlə təmin olunanların payı ən yüksəkdir: hər dördüncü şəxs (25.3%) dövlət sektorunda işlə təmin olunub, əlavə olaraq isə 14.1% - özəl sektorda.

(Məlumatlar statistik olaraq inandırıcıdır: $p < 0.05$) ətraflı məlumatlara bax. Cədvəl #10;

Cədvəl #10

Bölgə	İş statusu % (N=372)	Gürcü dilini bilmə indeksi		
		Pis	Orta	Yaxşı
Samtsxe-Cavaxeti	Dövlət sektorunda işlə təmin olunan	5.2	12.4	25.3
	Özəl sektorunda işlə təmin olunan	8.1	7.2	14.1
	Özü-özünü işlə təmin etmiş	35.3	36.1	22.2
	İşsiz (iş axtarır)	15.6	11.3	17.2
	İşçi qüvvəsindən kənardılar (iş axtarmayanlar, pensiyaçı, tələbə, evdar xanım və s)	35.8	33	21.2

c) Əlaqəli təhlil göstərir ki, **Kvemo Kartlidə bölgəsində dil bilmə dərəcəsinin yüksəlməsi ilə birlikdə dövlət/özəl sektirdə işlə təmin olunan şəxslərin sayı artır.** Daha konkret:

- Gürcü dilini pis bilənlərin əksəriyyəti (55.1%) işçi qüvvəsindən kənardılar.
- Gürcü dilini yaxşı bilənlərin ən az üçüncü şəxsi (36.1%) dövlət və ya özəl sektordə işlə təmin işlə təmin olunub, bu işə gürcü dilini bu və ya digər səviyyədə bilənlər arasında ən yüksək səviyyədir.

(bax cədvəl #11) (Məlumatlar statistik olaraq inandırıcıdır: $p < 0.05$).

Cədvəl #11

Bölgə	İş statusu % (N=381)	Gürcü dilini bilmə indeksi		
		Pis	Orta	Yaxşı
Kvemo Kartli	Dövlət sektorunda işlə təmin olunan	5.1	15.8	16.4
	Özəl sektorunda işlə təmin olunan	4.7	9.9	19.7
	Özü-özünü işlə təmin etmiş	24.3	23.8	9.8
	İşsiz (iş axtarır)	10.7	22.8	9.8
	İşçi qüvvəsindən kənardılar (iş axtarmayanlar, pensiyaçı, tələbə, evdar xanım və s)	55.1	27.7	44.3

Fəsil 3. Gürcü dilinin bilinməsi

Müxtəlif komponentlərə görə gürcü dilinin bilinməsi səviyyəsi

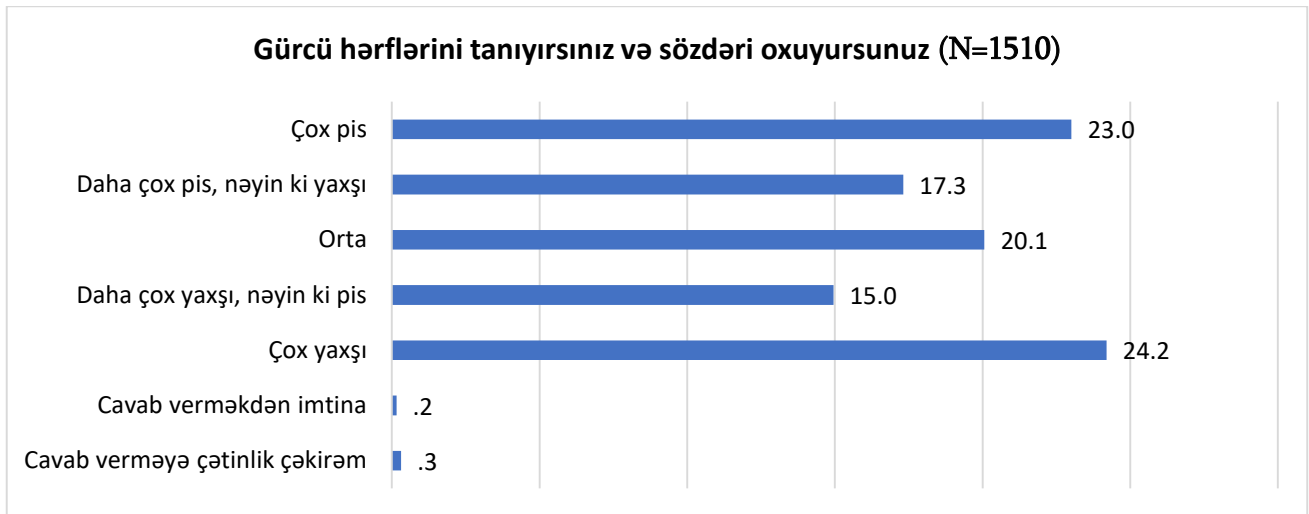
Respondentlər gürcü dili ilə bağlı öz bilik dərəcələrini qiymətləndiriblər. Qiymətləndirmə gürcü dilinin bilinməsinin sonrakı komponentlərinə aid olub:

- Gürcü hərflərini bilmək
- Gürcü dilində danışan insanlarla ünsiyyət
- Gürcü ədəbiyyatını oxumaq və mətnin məzmununu başa düşmək
- Gürcü televiziya kanallarından məlumat almaq
- Gürcü dilində müzakirələr aparmaq və fikirini gürcücə ifadə etmək

Sorğunun nəticələri belədir:

a) Məlum olub ki, etnik azlıq nümayəndələrinin 40.3%-i **gürcü hərflərini çətin tanıyır və sözləri çətin oxuyur** (bunlar arasında, çox çətin tanıyır və oxuyur - 23%). Sorğu iştirakçılarının 39.1%-i isə hərfləri yaxşı tanıyır və sözləri oxuyur (bunlar arasında, çox yaxşı tanıyır və oxuyur - 24.2%). Öz bacarıqlarını 20.1% orta qiymətləndirir (bax diaqram #7).

Diqram #7

Kaxeti bölgəsində (Pankisidən başqa) ümumi nəticələrlə müqayisədə gürcü hərfləri çətin tanıyan və sözləri çətin oxuyanların sayı çoxdur (63.8%) (çox çətin tanıyır - 42%). **Pankisi dərəsində** öz imkanlarını “çox yaxşı” cavab variantına müvafiq görənlərin sayı çoxdur (67.4%), “daha çox yaxşı, nəyin ki “pis” kimi öz imkanlarını qiymətləndirənlər isə sorğu iştirakçılarının beşdə birindən çoxdur (21.7%). **Samtsxe-Cavaxeti** bölgəsində ümumi göstəricilərlə müqayisədə öz imlanlarını orta olaraq qiymətləndirənlərin sayı çoxdur (30.6%).

b) Təhlil göstərir ki, etnik azlıqların 38%-i **gürcü dilində danışan şəxslərlə ünsiyyət** qurmağı yaxşı bacarır (çox yaxşı - 22.4%), 39,8%-i pis bacarır (çox pis - 21.3%). Sorğu iştirakçılarının 21.8%-i öz imkanlarını orta olaraq qiymətləndirir.

Kaxeti bölgəsində (Pankisidən başqa) ümumi göstəricilərlə müqayisədə bu istiqamətdə öz imkanlarını orta olaraq qiymətləndirən sayı artıb (41.4%). **Pankisi dərəsində** gürcü dilində danışan şəxslə yaxşı ünsiyyət qurmağı 64.7% bacarır (əlavə olaraq, daha çox yaxşı, nəyin ki pis 22.8%). **Samtsxe-Cavaxeti** bölgəsində 29.4% qeyd edir ki, gürcü dilində danışan şəxslə ünsiyyət qurmağı çox pis bacarır, daha çox pis nəyin ki yaxşı dərəcədə isə - 24.2%. **Kvemo Kartli** bölgəsində bu istiqamətdə öz imkanlarını çox pis qiymətləndirən şəxslərin sayı artıb (41.7%).

c) Maraqlıdır ki, **gürcü ədəbiyyatını oxumağı və mətnin məzmununu anlamağı** etnik azlıqların yarısından çoxu (50.8%) pis bacarır (həmçinin çox pis - 34.7%). 31.6% öz imkanlarını bu istiqamətdə yaxşı olaraq qiymətləndirir (həmçinin, çox yaxşı - 19.6%). Sorğu iştirakçılarının 16.9%-i öz imkanlarını orta olaraq qiymətləndirir.

Kaxeti bölgəsi (Pankisidən başqa) bu istiqamətdə gürcü dilinin bilinməsi səviyyəsinin qəliz olması ilə digər bölgələrdən seçili: respondentlərin yarısı (50.8%) qeyd edir ki, gürcü ədəbiyyatını oxumağı və mətnin məzmununu anlamağı çox pis bacarır, daha çox pis nəyin ki yaxşı dərəcədə bacaranları isə 20.1%-dir. **Pankisi dərəsində** yene ən yüksək səviyyədir: sorğu iştirakçılarının 56.9%-i çox yaxşı oxuya bilir və məzmunu başadüşür, daha çox yaxşı nəyin ki pis olaraq isə 25.7%. **Kvemo Kartlidə** də əlverişsiz vəziyyət var: burda yaşayan azlıqların yarısı (50.8%) öz bacarıqlarını bu istiqamətdə çox pis kimi qiymətləndirir.

d) Məlum olub ki, etnik azlıqların 42.1%-i **gürcü televiziya kanallarından** məlumatı pis/çətin başadüşə/anlaya bilir (onların 25%-i çox pis). Respondentlərin üçdə birindən çoxu (36.3%) yaxşı başa düşə bilir (onlardan çox yaxşı - 20.7%). Sorğu iştirakçılarının 20.8%-i bu istiqamətdə öz bacarıqlarını orta olaraq qiymətləndirir.

- **Pankisi Dərəsində** gürcü telekanllarından məlumatı çox yaxşı başa düşənlər 59.1%-dir, daha çox yaxşı nəyin ki pis kimi isə 25.9%. Televiziyadan məlumatı orta pis və ya çox pis olaraq anlayan şəxsləri nisbətən azdır (14.1%).
- **Kaxetidə** ümumi tendensiya ilə müqayisədə televiziyadan verilən məlumatları yaxşı başadüşən şəxslərin sayı (28.8%) azdır (çox yaxşı - 9.5%), qeyd olunan istiqamətdə öz imkanlarını orta olaraq qiymətləndirən respondentləri sayı isə, nisbətən çoxdur (30.7%).
- **Samtsxe-Cavaxetidə** məlumatı çox pis anlayan respondentlər 32.8%-dir, daha çox pis nəyin ki yaxşı olaraq isə 21.3%. Televiziya ilə verilən məlumatı yaxşı başa düşənlərin 20.4%-dir (çox yaxşı isə - 10%).
- **Kvemo Kartlidə** yaşayan azlıqların 46.9%-i bu istiqamətdə öz imkanlarını çox pis olaraq qiymətləndirir. Bu bölgədən sorğuda iştirak edənlərin onda birindən çoxu (12.5%) televiziya ilə verilən məlumatı yaxşı başa düşə bilir.

e) Etnik azlıq nümayəndələri **gürcü dilində müzakirə etməyi və öz fikirlərini ifadə etməyi** pis daha çox bacarırlar (40.3%) nəyin ki yaxşı (34.3%). 24.7%-i isə öz imkanlarını orta olaraq qiymətləndirir.

- **Kaxeti** bölgəsində gürcü dilində müzakirə etmək və öz fikirlərini ifadə etmək məsələsi ilə bağlı ümumi göstəricilərlə müqayisədə, öz imkanlarını orta olaraq qiymətləndirən respondentlərin sayı (41.7%) nisbətən daha çoxdur. Öz imkanlarını bu baxımdan pis olaraq qiymətləndirən respondentlərin sayı isə azdır (25.7%).
- **Pankisi Dərəsində** dərğuda iştirak edənlərin 80.2%-i gürcü dilində müzakirə etməyi və öz fikirlərini ifadə etməyi yaxşı bacarır (çox yaxşı - 54.9%). Yuxarıda qeyd olunanı pis olaraq bacaranların sayı isə azdır (3.3%).
- **Samtsxe-Cavaxeti** bölgəsində sorğuda iştirak edənlərin 54%-i (çox pis 33.6%) gürcü dilində müzakirə etməyi və öz fikirlərini ifadə etməyi pis bacarır. Yuxarıda qeyd olunanı yaxşı bacarıcı 19.9% (çox yaxşı 9.4%).
- **Kvemo Kartlidə** yaşayan etnik azlıq nümayəndələri bu istiqamətdə öz imkanlarını 70% (48.6% - çox pis) qiymətləndirirlər. Respondentlərin onda birindən çoxu (12.5%) gürcü dilində müzakirə etmək və öz fikirlərini ifadə etmək bacarıqlarını yaxşı qiymətləndirir.

Respondentlərin cinsiyyəti və gürcü dilini bilmə səviyyəsi

Əlaqəli təhlil göstərir ki, respondentlərin cinsiyyəti gürcü dilini bilmə səviyyəsinə təsir göstərir. Daha dəqiq gürcü dilini etnik azlıq nümayəndəsi qadınlar (38.9%) daha çox pis bilirlər nəyin ki, kişilər (33.3%). Orta səviyyədə gürcü dilini daha kişilər (26.4%) bilirlər, nəyin ki qadınlar (20.3%). Gürcü dilinin yaxşı səviyyədə bilinməsi göstəricisi isə, hər iki cins üçün təxminən bərabərdir.

- Kişi: yaxşı - 40.4%
- Qadın: yaxşı - 40.8%

(Məlumatlar statistik olaraq inandırıcıdır: $p < 0.05$)

Məlumatların təhlil edilməsi nəticəsində məlum olub ki, **Kaxeti bölgəsində** (Pankisidən başqa) qadınların demək olar ki, yarısı (48.9%) gürcü dilini pis bilir, kişilər arasında pis bilmə göstəricisi dördtə birə bərabərdir (25.5%). Gürcü dilini orta və yaxşı səviyyədə daha çox kişilər bilirlər nəyin ki qadınlar.

- Kişi: orta -43.1%; yaxşı - 31.4%
- Qadın: orta -24.7%; yaxşı -26.3%

(Məlumatlar statistik olaraq inandırıcıdır: $p < 0.05$)

Respondentlərin yaşı və gürcü dilini bilmə səviyyəsi

Əlaqəli təhlil göstərir ki, respondentlərin yaşı gürcü dilinin bilinməsi səviyyəsinə təsir göstərir, daha dəqiq, yaşı yüksəlməsi ilə birlikdə məlum olur ki, gürcü dilini yaxşı bilən şəxslərin sayı azalır. Konkret olaraq:

- 18-24 yaş arası respondentlərin yarısından çoxu (53.9%) gürcü dilini yaxşı səviyyədə bilir. Gürcü dilinin bu səviyyədə bilinməsi 25-34 yaş arası, 55-64 yaş arası və 35-44 yaş arası respondentlərdə seçilir, ancaq görürük ki, səviyyədə azalma tendensiyası var.
- 65 yaş və üzəri olan respondentlərdə gürcü dilini pis bilmə payı ən yüksəkdir (43.2%); 38.2% gürcü dilini yaxşı səviyyədə bildiyini qeyd edir 38.2%.

Detallı (ətraflı) məlumat üçün bax cədvəl #12;

(Məlumatlar statistik olaraq inandırıcıdır: $p < 0.05$)

Cədvəl #12

Gürcü dilini bilmə səviyyəsi %	Respondentlərin yaşı (N=1510)					
	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Pis	19.2	36.5	33.5	41.6	37.7	43.2
Orta	26.9	23.8	25.7	24	22.5	18.5
Yaxşı	53.9	39.7	40.9	34.5	39.8	38.2

Əlaqəli təhlil göstərir ki, **Kaxeti bölgəsində** (Pankisidən başqa) yaş gürcü dilinin bilinməsi səviyyəsinə təsir göstərir. Daha dəqiq, kiçik yaşda olan nəsillər gürcü dilini yaşlı nəsillə nisbətən daha yaxşı bilir. Konkret olaraq:

- 18-24 yaş arası respondentlərin nisbətən böyük hissəsi (40.4%) gürcü dilini orta səviyyədə bilir, yaxşı səviyyədə isə - 38.3%.
- 65 yaş və daha çox olan respondentlərin demək olar ki, yarısı (49.3%) gürcü dilini pis səviyyədə bilir, qeyd olunan yaş kateqoriyasında gürcü dilini yaxşı bilənlər isə 28.4%-dir.
- Maraqlıdır ki, 55-64 yaş arası respondentlərdə gürcü dilini orta səviyyədə bilənlərin sayı nisbətən böyükdür (42.6%), yaxşı bilənlər isə - 34.4%.

(Məlumatlar statistik olaraq inandırıcıdır: $p < 0.05$) Detallı (ətraflı) məlumat üçün bax cədvəl #13;

Cədvəl #13

Gürcü dilini bilmə səviyyəsi Kaxeti bölgəsində %	Respondentlərin yaşı Kaxetidə % (N=380)					
	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Pis	21.3	44.3	29.3	45.1	23	49.3
Orta	40.4	30	46.6	28.2	42.6	22.4
Yaxşı	38.3	25.7	24.1	26.8	34.4	28.4

Əlaqəli təhlillə məlum olub ki, **Samtsxe-Cavaxetidə** respondentlərin yaşı həmçinin gürcü dili bilmə səviyyəsinə təsir göstərir. Daha dəqiq, yaşın yüksəlməsi ilə paralel olaraq gürcü dilini pis bilənlərin sayı artır.

- 18-24 yaş arası respondentlər gürcü dilini nisbətən yaxşı bilirlər (38%), təxminən hər dördüncü şəxs isə gürcü dilini pis bilir (26%).
- 45-54 yaş arası (53.7%), 55-64 yaş arası (54.2%) və 65 yaş və daha çox olan (57.4%) respondentlərin əksəriyyəti gürcü dilini yaxşı bilmir.

(Məlumatlar statistik olaraq inandırıcıdır: $p < 0.05$) Detallı (ətraflı) məlumat üçün bax cədvəl #14;

Cədvəl #14

Gürcü dilini bilmə səviyyəsi Samtsxe-Cavaxetidə %	Respondentlərin yaşı Samtsxe-Cavaxetidə % (N=379)					
	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Pis	26	44.2	38.5	53.7	54.2	57.4
Orta	36	27.3	21.2	25.4	22	26.5
Yaxşı	38	28.6	40.4	20.9	23.7	16.2

Kvemo Kartli bölgəsində də eyni tendensiya var: yaşın yüksəlməsi ilə birlikdə gürcü dilini pis bilənlərin sayı artır. Gürcü dilini yaxşı bilənlərin sayı isə əhəmiyyətli dərəcədə azalır.

- 18-24 yaş arası olanların demək olar ki, yarısı (47.1%) gürcü dilini yaxşı bilir. 25-34 yaş qrupunun isə beşdən birindən çoxu (22.1%).
- 55-64 yaş arası (71.2%) və 65 yaş və daha çox (69.8%) olan respondentlərin əksəriyyəti gürcü dilini pis bilir.

Detallı (ətraflı) məlumat üçün bax cədvəl #15

(Məlumatlar statistik olaraq inandırıcıdır: $p < 0.05$)

Cədvəl #15

Gürcü dilini bilmə səviyyəsi Kvemo Kartlidə %	Respondentlərin yaşı Kvemo Kartlidə % (N=381)					
	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Pis	27.5	48.1	62.9	61.4	71.2	69.8
Orta	25.5	29.9	27.4	34.3	18.6	23.8
Yaxşı	47.1	22.1	9.7	4.3	10.2	6.3

Fəsil 4. Mənzil şərait

Yaşayış mənzilləri/evlərlə bağlı

Sorğu iştirakçılarının əksər çoxluğu (97.2%) qeyd edir ki, şəxsi mənzillərində (evlərində) yaşayır. Respondentlərin 1.5%-ı qeyd edir ki, yaxını (valideyni, qohumu, dostu) ona yaşaması üçün müvəqqəti mənzil verib (qalan kateqoriyadan olan cavabları seçənlərin sayı çüzdür (1.3%)) (bax diaqram #8).

Diaqram #8

Demək olar ki, bütün respondentlər (98.3%) qeyd edirlər ki, hal hazırda yaşadığı mənzildə (evdə) sadəcə bir ailə yaşayır (1.4% digər ailə ilə birlikdə yaşayır).

Mənzillə (evlə) bağlı aşkar edilən əsas problem

Araşdırma ilə məlum olur ki, etnik azlıqlar üçün mənzil problemləri ilə bağlı ən kəskin olanı **təmirsiz mənzillərdir**. Demək olar ki, hər ikinci sorğu iştirakçısını (48.6%) **mənzil təmiri məsələsi** narahat edir. **Kvemo Kartli** bölgəsində yaşayanların əksəriyyətini (64%) bu problem narahat etmir.

Respondentlərin kiçik bir hissəsi (5.7%) qeyd edir ki, onları mənzillərinin (evlərinin) qəzalı vəziyyətdə olması **narahat edir**, ancaq böyük əksəriyyət üçün **bu problem aktual deyil** (bizi narahat etmi - 94.1%).

Araşdırma iştirakçılarının 7.4%-i düşünür ki, onların yaşadıkları mənzil/ev yaşayış üçün **yararsızdır** (qaranlıqdır, nəmişdir, zirzəmi tiplidir və s.). Respondentlərin 92.1%-i bu problemlə qarşı qarşıya deyil ("bizi narahat etmir").

Yaşayış sahəsinin **yeterli olmaması** sorğu iştirakçılarının ondan birini (10.1%) narahat edir, ancaq respondentlərin əksəriyyəti bu problemlə qarşı qarşıya deyil (narahat etmir - 89.7%).

Mənzilin (evin) isidilməsi problemi ilə sorğu iştirakçılarının 13.6%-i qarşı qarşıyadır, belə problem 86.2%-i isə narahat etmir. **Pankisi Dərəsində** qeyd olunan problem demək olar ki, hər dördüncü şəxsi narahat edir (23.3%).

Sorğu iştirakçılarının əksər çoxluğunu (98.5%) **elektrik enerjisi problemi** narahat etmir. Sadəcə 1.3% bu problemlə qarşısındadır.

Respondentlərin 14.6%-i qeyd edir ki, **isti su və şəxsi baxım (higiəna) mümkün olmaması** onları narahat edir. Bu kimi problemlər sorğu iştirakçılarının 85%-ini narahat etmir. **Pankisi Dırısında** ailələrin üçdən birini narahat edir (32.9%).

İçməli su çatdırılması problemi respondentlərin 11.8%-ini narahat edir, əksər halda 88% bu problem mühüm hesab edilir. Digər ərazi vahidliklərindən fərqli olaraq **Pankisi Dərəsi** içməli su problemlərini vurğulamağı ilə seçilir (26.1%).

Mənzil kirayələrinin ödənilməsi problemi respondentlərin əksər çoxluğunu narahat etmir (97.9%).

Mənzili böşaltması riski qarşısında sorğu iştirakçılarının cuzi sayı qarşı qarşıyadır (1.1%). Respondentlərin 97.6%-ni bele problem narahat etmir.

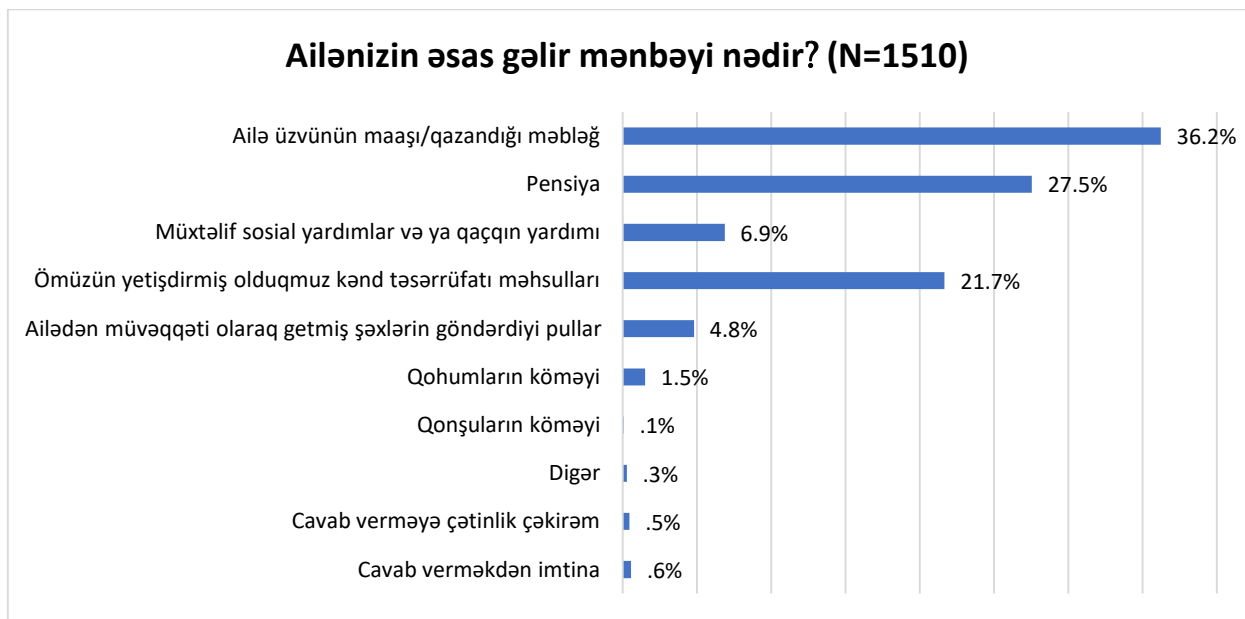
Evin/mənzilin sənədlərinin həll olunmaması problemi respondentlərin 5.4%-ini narahat edir, eyni problem sorğu iştirakçılarının 89.1%-ini narahat etmir. 4.9% respondentlər suala cavab verməyə çətinlik çəkirlər. **Pankisi Dərəsində** sorğu iştirakçılarının 15.5%-ini bu problem narahat edir.

Fəsil 5. Ailənin iqtisadi vəziyyəti

Ailənin əsas gəlir mənbəyi

Gürcüstanda yaşayan etnik azlıqların ən çox hissəsinin (36%) gəlir mənbəyi ailə üzvünün maaşı/qazandığı məbləğdir. 27.5%-nin əsas gəlir mənbəyi pensiyadır, təxminən beşdən birinin (21.7%) isə - yetişdirmiş olduqları kənd təsərrüfatı məhsulları ticarətidir. Maraqlıdır ki, respondentlərin 4.8%-i ailədən müvəqqəti olaraq getmiş şəxslərin göndərdiyi pullardan aslıdır, 6.9%-i isə müxtəlif sosial yardımlardan və ya qaçqın yarımından aslıdır (bax diaqram #9).

Diaqram #9

Samtsxe-Cavaxeti bölgəsi ümumi göstəricilərlə nisbətə respondentlər (32%) qeyd edirlər ki, daha çox kənd təsərrüfatı məhsulları onların ailələrinin əsas gəlir mənbəyidir. **Kvemo Kartli** bölgəsində isə respondentlərin çoxu (44.1%) qeyd edir ki, onların ailələrinin əsas gəlir mənbəyi ailə üzvünün maaşı/qazandığı məbləğdir.

Miqdar göstəricilərinə əsasən respondentlərin ailələrinin əsas gəlirləri bir neçə kateqoriyaya görə diversifikasiya edilir: **400 lariyədək** – 16.6%; **401-600 lariyədək** – 21.1%; **601-dən 800 lariyədək** – 16%; **801-dən 100 lariyədək** - 11.7%; **1001-dən 1500 lariyədək** -8.1%. Sorğu iştirakçılarının sadəcə 4.7%-nin gəliri **1500 və daha çoxdur**. Respondentlərin demək olar ki, beşdən biri cavab verməyə çətinlik çəkir (17.1%). **Kvemo Kartli** bölgəsi az gəlirləri olması ilə fərqlənir: bu bölgədə ailəsinin ortalam aylıq gəliri 400 lariyə qədər olan respondentlərin sayı nisbətən çoxdu (25.1%).

Sorğu göstərir ki, korona virusun yayılması bütün bölgələrdə sorğuda iştirak edənlərin 37.7%-nin gəlirlərini azaldıb. Sorğu iştirakçılarının 59%-nin isə gəlirləri dəyişməyib (ailəsinin gəlirlərinin atdığı qeyd edənlərin sayı (0.9%) əhəmiyyətsiz dərəcədə azdır). 2.3%-i cavab verməyə çətinlik çəkir.

Qeyd etmək lazımdır ki, etnik azlıqların yaşadıkları bölgələrə/ərazi vahidliklərinə pandemiyanın effekti müxtəlif olub: **Pankisi Dərəsində (72.6%)** və **Kvemo Kartlidə (55.5%)** yaşayanların sorğu iştirakçılarının əksəriyyəti bildirir ki, pandemiya onların gəlirlərini azaldıb. Samtsxe-Cavaxeti bölgəsində isə əksinə, əhalinin əqsəriyyəti 70.3%-i qeyd edir ki, onların gəlirləri dəyişməyib.

Araşdırma göstərir ki, etnik azlıqların üçdə birindən çoxu (36%) qidaya xərcləyir. Bütçənin 22.2%-ini respondentlər ödəmələrə xərcləyirlər, 18.9%-i isə dərmanlara xərclənir (bax cədvəl #16).

Cədvəl #16

Olarsa deyin, ailənizin gəlirlərinin əsas hissəsi hara xərclənir? % (N=1510)	
Qidaya	36
Dərmanlara	18.9
Səhiyyəyə (dərmanlardan başqa)	4.6
Təhsilə	2.5
Ailə əşyaları almağa	6.1
Kənd təsərrüfatı üçün nəzərdə tutulan xərclərə	6.1
Ödəmələrə	22.2
Digər xərclərə	3.3
Cavab verəkdən imtina	-
Cavab verməyə çətinlik çəkirəm	0.3

Maraqlıdır ki, **Samtsxe-Cavaxetidə** sorğu iştirakçılarının 28.8% qeyd edir ki, onların ailələrinin gəlirlərinin əsas hissəsi ödəmələrə xərclənir. **Kvemo Kartlidə** isə eyni cür sadəcə 14.5% qeyd edir.

Etnik azlıq nümayəndələrinin imkanları var idi ki, **məzmun baxımından** (miqdar göstəricilərinə əsaslanaraq deyil) öz ailələrinin iqtisadi vəziyyətini qiymətləndirsinlər. Nəticədə məlum olub ki, respondentlərin yarısından çoxu (52.6%) öz ailələrinin iqtisadi vəziyyətini belə qiymətləndirir: *"gəlirlərimiz qida və geyimi təmin edir, ancaq, ancaq bahalı mallar almaq üçün pul toplaya bilmirik"*. Digər tərəfdən sorğu iştirakçılarının üçdə birindən çoxu (35.5%) ailələrinin iqtisadi vəziyyətini daha dramtik olaraq qiymətləndirir və bildirir ki *gəliri/yetişdirdiyi məhsul sadəcə qida üçün yetir*. Araşdırmada iştirak edənlərin 3%-i həddindən artıq pis qiymətləndirir (*"sistematik olaraq aclıq içindəyik"*) (bax cədvəl #17).

Cədvəl #17

Məzmun baxından qiymətləndirsəniz, ailənizin iqtisadi vəziyyəti necədir? % (N=1510)	
Çox ağır, sistematik olaraq aclıq içindəyik	3
Ağırdır, yeməyimiz olması üçün müxtəlif insanlar kömək edirlər	5.2
Pis, gəlirlərimiz sadəcə qidamıza yetir	35.5
Orta, gəlirlərimiz qidamızı və geyimizi görür, ancaq bahalı mallar almağımız üçün pul toplaya bilmirik	52.6

Məzmun baxından qiymətləndirsəniz, ailənin iqtisadi vəziyyəti necədir? % (N=1510)

Ortadan yüksək, öz gəlirlərimizlə bahalı mallar ala bilirik	1.5
Cavab verməyə çətinlik çəkirəm	1.9
Cavab verməkdən imtina	0.3

Bölgə səviyyəsində məsələni müzakirə edən zaman məlum olub ki, **Samtsxe-Cavaxetidə** ümumi nəticələrə nisbətən öz ailəsinin iqtisadi vəziyyətini orta səviyyədə qiymətləndirənlərin sayı (68%) çoxdur (*"gəlirlərimiz qidamızı və geyimizi görür, ancaq bahalı mallar almağımız üçün pul toplaya bilmirik"*). **Kvemo Kartli** bölgəsində ailəsinin iqtisadi vəziyyətinin pis olduğunu hesab edənlərin sayı (40.1%) çoxdur (*"gəlirlərimiz sadəcə qidamıza yetir"*). Müvafiq olaraq bu bölgədə öz ailəsinin iqtisadi vəziyyətini orta olaraq qiymətləndirən respondentlərin sayı (37.3%) ümumi məlumatlarla nisbətdə azdır (*"gəlirlərimiz qidamızı və geyimizi görür, ancaq bahalı mallar almağımız üçün pul toplaya bilmirik"*).

Şəhər/kənd mühiti və respondentlərin ailələrinin iqtisadi vəziyyəti

a) Samtsxe-cavaxeti bölgəsində şəhərdə yaşayan respondentlərin ailələrinin 28.2%-ninin ortadan aşağı (401-dən 800 lariyədək) gəliri var, eyni gəlirə kənd tipli yaşayış mətəqələrində yaşayan sorğu iştirakçılarının üçdən biri əldə edə bilirdi (32.3%) (kənd tipli yaşayış mətəqələrində bu miqdarda gəlir ən çox yayılıb). Şəhərdə kəntdən fərqli olaraq ortadan yüksək/yüksək gəliri olan ailələr arasına əhəmiyyətli dərəcədə fərq var. 29.5% halda şəhərdə yaşayan respondentlərin ailələrinin gəlirləri ortadan yüksək/yüksəkdir (1001 lari və çox), kənd tipli yaşayış mətəqələrində isə eyni gəlirə malik olan ailələrin sayı sadəcə 16%-dir.

b) Samtsxe-Cavaxetidən bir neçə fərqli vəziyyət **Kvemo Kartlidə** var: kəntdə və şəhərdə yaşayan respondentlər arasında iqtisadi vəziyyət demək olar ki, bütün səviyyələrdə mühüm fərqliliyin olması məlum olur. Şəhərdə, sorğu iştirakçılarının əksəriyyəti (53.8%) ortadan aşağı gəlirə malikdir, kəntdə isə ortadan aşağı gəliri olanları 37.2%-dir. Maralıdır ki, bu bölgədə ortanan yüksək/yüksək gəliri sadəcə kənd tipli yaşayış mətəqələrində yaşayanlar əldə edə bilirlər (bax cədvəl #18) (Məlumatlar statistik olaraq inandırıcıdır: $p < 0.05$).

Cədvəl #18

Bölgə	Ailənin ortalama aylıq gəliri % (N=)	Şəhər	Kənd
Samtsxe-Cavaxeti (N=379)	Kasıb (400 lariyədək)	6.4	5.3
	Ortadan aşağı (401-dən 800 lariyədək)	28.2	32.3
	Orta (801-dən 1000 lariyədək)	15.4	11
	Ortadan yüksək/yüksək (1001 lari çox)	29.5	16
	Cavab verməyə çətinlik çəkirəm/cavab verməkdən imtina	20.5	35.3
Kvemo Kartli (N=381)	Kasıb (400 lariyədək)	20.5	26.3
	Ortadan aşağı (401-dən 800 lariyədək)	53.8	37.2
	Orta (801-dən 1000 lariyədək)	5.1	9.2
	Ortadan yüksək/yüksək (1001 lari çox)	-	5.9
	Cavab verməyə çətinlik çəkirəm/cavab verməkdən imtina	20.5	21.4

Ailənin iqtisadi vəziyyətinin respondentlərin təhsil alma səviyyəsinə təsiri

Əlaqəli təhlil göstərir ki, **respondentlərin ailələrinin iqtisadi vəziyyəti təhsil alma imkanlarına təsir göstərir**. Hər dörd iqtisadi vəziyyətdə olan qrupları müqayisə etdiyimiz zaman aydın olur ki, respondentlərin ailələrinin iqtisadi vəziyyətinin yüksəlməsinə paralel olaraq, tam orta və ya natamam ali təhsil olanların sayı artır. Konkret olaraq:

- **Kasıb və ortadan aşağı iqtisadi vəziyyətdə olan ailələrdə** yaşayan respondentlərin daha çoxunun tam orta və ya natamam orta təhsilləri var (məsələn, ortadan aşağı iqtisadi vəziyyəti olan ailələrin üzvləri respondentlərin 47.9%-inin sadəcə tam orta təhsili var. Təhsilin bu səviyyəsi (49.4%) kasıb ailələrin nümayəndələri arasında da çox olduğu məlum olur). Kasıb ailələrin nümayəndələri olan respondentlərin sadəcə 9%-a qədərini ali təhsili və ya tamamlanmamış aili təhsili var.
- **Orta və ya ortadan yüksək/yüksək gəliri olan ailələrdə** ali təhsili olanların sayı mühüm dərəcədə artır (ortadan yüksək/yüksək iqtisadi vəziyyətə malik olan ailələrin üzvü olan respondentlərin 40.7%-nin ali/tamamlanmamış ali təhsili var).

(Məlumatlar statistik olaraq inandırıcıdır: $p < 0.05$) ətraflı məlumatlar bax. Cədvəl #19;

Cədvəl # 19

Qəbul etdiyiniz ən yüksək təhsil pilləsi? % (N=1510)	Ailənin ortalama aylıq gəliri %				
	Kasıb	Ortadan aşağı	Orta	Ortadan yüksək/yüksək	Cavab verməyə çətinlik çəkirəm/cavab verməkdən imtina
Natamam orta	32.3	24.3	15.7	9.8	26.9
Tam orta	49.4	47.9	39.9	40.7	52.3
Orta texniki	9.6	11.3	11.8	8.8	6.7
Ali/natamam ali	8.8	16.4	31.5	40.7	12.8
Cavab verməyə çətinlik çəkirəm/cavab verməkdən imtina	-	0.2	1.1	-	1.2

araşdırma göstərir ki, yuxarıda qeyd olunan tendensiyalar digər məqsəd bölgələrində də qorunur:

a) **Kaxeti** bölgəsində (Pankisidən başqa) **ailələrinin iqtisadi vəziyyəti respondentlərin təhsil alma imkanlarına təsir göstərir**. Daha dəqiq, ailələrin iqtisadi vəziyyəti nə qədər aşağı olursa, respondentlərin təhsil alma səviyyəsində bir o qədər aşağı olur. Dahak konkret:

- Kasıb ailələrdə yaşayan respondentlərin əksəriyyətinin (73%) natamam orta təhsili var; ortadan aşağı gəliri olan ailələrin nümayəndələri olan respondentlərdə təhsilin bu səviyyəsi dominantlıq təşkil edir (62.6%).
- Əksinə, orta və ya ortadan yüksək/yüksək gəliri olan ailələrdə natamam orta təhsil alanların sayı kəskin şəkildə azalır (orta iqtisadi vəziyyəti olan ailələrdə - 39.1%; Ortadan yüksək/yüksək iqtisadi vəziyyəti olan ailələrdə - 27.3%) və orta, orta-texniki və aili təhsili olan respondentlərin sayı artır (Məsələn, orta iqtisadi vəziyyəti olan ailələrin nümayəndələri respondentlərin 15.2%-i orta-texniki təhsil alıb, 13%-i isə - ali/natamam ali təhsil).

(Məlumatlar statistik olaraq inandırıcıdır: $p < 0.05$) ətraflı məlumatlara bax. Cədvəl #20:

Cədvəl #20

Qəbul etdiyiniz ən yüksək təhsil pilləsi%	Ailənin ortalama aylıq gəliri Kaxeti bölgəsində % (N=380)				
	Kasıb	Ortadan aşağı	Orta	Ortadan yüksək/yüksək	Cavab verməyə çətinlik çəkirəm/cavab verməkdən imtina
Natamam orta təhsil	73.1	62.6	39.1	27.3	52.6
Tam orta təhsil	25	27.6	30.4	40.9	36
Orta-texniki təhsil	-	4.9	15.2	20.5	4.4
Taman/natamam ali təhsil	1.9	4.9	13	11.4	5.3
Cavab verməyə çətinlik çəkirəm/cavab verməkdən imtina	-	-	2.2	-	1.8

b) **Pankisidə** ailələrin iqtisadi vəziyyəti respondentlərin təhsil alma imkanlarına təsir göstərir -iqtisadi vəziyyətin böyüməsinə paralel olaraq, natam orta, tam orta təhsil olanların sayı azalaraq, natam və ya tam ali təhsili olanların payı artır. Daha konkret olaraq:

- Kasıb ailələrdə yaşayan sorğu olunanların əksəriyyəti (57.3%) tam orta təhsil alıb (təhsilin bu səviyyəsi ortadan aşağı iqtisadi vəziyyəti olanlara gəldikdə də aparıcıdır - 54.9%), ortadan yüksək/yüksək iqtisadi vəziyyəti olan ailələrdə sorğu olunanlar arasında orta təhsilləri olan şəxslərin payı isə əhəmiyyətli dərəcədə azalır (33%).
- Ailə təhsilini kasıb ailələr üzvlərinin yalnız 15.9%-i bitirib/bitirə bilməyibdir, halbuki ortadan yüksək/yüksək iqtisadi vəziyyətli ailələrdən olan respondentlərin 58.3%-i tam ya natam ali təhsilə malikdir.

(Verilmişlər statistika cəhətdən etibarlıdır: $p < 0.05$) **Məlumatlara detallı şəkildə #21-cu cədvəldə baxın:**

Cədvəl #21

Aldığımız təhsilin ən yüksək pilləsi %	Pankisidə ailənin orta aylıq gəliri % (N=370)				
	Kasıb	Orta səviyyədən aşağı	Orta	Orta səviyyədən yüksək/yüksək	Cav.Çət. Çəkirəm/cavabdan imtina
Natam orta təhsil	13.4	17.3	3.6	1.7	-
Tam orta təhsil	57.3	54.9	34.5	33.3	54.5
Orta – texniki təhsil	13.4	9.9	16.4	6.7	27.3
Tamamlanmış/tamamlanmamış təhsil	15.9	17.3	45.5	58.3	18.2
Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm/cavabdan imtina	-	0.6	-	-	-

c) **Samtsxe-cavaxeti** bölgəsində də eyni təmayül müşahidə edilir: **ailənin iqtisadi vəziyyətinin artmasına paralel olaraq** natamam orta, tam orta, orta-texniki təhsili olanların payı azalır və ali/tamamlanmamış ali təhsilə malik olanların sayı artır. Daha konkret olaraq:

- Kasıb ailələrdə yaşayan respondentlərin 14.3%-inin natamam orta təhsili var, 52.4%-i isə tam orta təhsillidir. Kasıb ailələrdə ali təhsili (tamamlanmamış ali təhsili hesaba almaqla) yalnız 4.8% -nin vardır.
- Ortadan yüksək/yüksək iqtisadi vəziyyəti olan ailələrin üzvləri arasında ali təhsillilərin payı əhəmiyyətli dərəcədə artır (42.9%-i ali/tamamlanmamış ali təhsil alıb).

(Məlumatlar statistik cəhətdən etibarlıdır: $p < 0.05$) **Məlumatlara detallı şəkildə #22 -ci cədvəldə baxın:**

Cədvəl #22

Aldığınız təhsilin ən yüksək pilləsi %	Samtsxe-Cavaxetidə ailənin orta aylıq gəliri % (N=379)				
	Kasıb	Orta səviyyədən aşağı	Orta	Orta səviyyədən yüksək/yüksək	Cav.Çət. Çəkirəm/ cavabdan imtina
Natam orta təhsil	14.3	13.3	13.3	4.3	5.7
Tam orta təhsil	52.4	47.5	51.1	47.1	67.5
Orta – texniki təhsil	28.6	23.3	8.9	5.7	8.9
Tamamlanmış/tamamlanmamış təhsil	4.8	15.8	24.4	42.9	16.3
Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm/ cavabdan imtina	-	-	2.2	-	1.6

ç) **Kvemo kartli** bölgəsindəki ailələrin iqtisadi vəziyyəti, həmçinin, respondentlərin təhsil alma imkanlarına təsir göstərir. Daha konkret, ailələrin iqtisadi vəziyyətlərinin artmasına paralel olaraq natamam orta, tam orta, orta-texniki təhsilləri olanların payı və ali təhsillilərin sayı isə artır.

- Kasıb ailələr üzvlərinin 29.2%-nin natamam orta təhsili, 55.2%-nin isə natamam orta təhsili var (Təhsilin bu səviyyəsi ortadan aşağı (57.4%) və orta (46.9%) iqtisadi gəlirli sığrulanlar arasında).
- Ortadan yüksək/yüksək və orta gəlirli ailələrdə natamam orta təhsillilərin sayı kəskin şəkildə azalır (orta iqtisadi vəziyyəti olan ailələrdə - 6.3%; ortadan yüksək/yüksək iqtisadi vəziyyəti olan ailələrdə - 11.1%) və ali/natamam ali təhsillilərin sayı artır (orta iqtisadi vəziyyəti olan ailələrdə - 43.8%; orta səviyyədən yüksək/yüksək iqtisadi vəziyyəti olan ailələrdə - 44.4%).

(Məlumatlar statistik cəhətdən etibarlıdır: $p < 0.05$) **Məlumatlara detallı şəkildə #23 -ci cədvəldə baxın:**

Cədvəl #23

Aldığınız təhsilin ən yüksək pilləsi %	Kvemo kartlidə orta aylıq gəliri % (N=381)				
	Kəsib	Orta aşağı seviyyədə	Orta	Orta seviyyədə yüksək/yüksək	Çav.Çat. Çakiram/ cavabdan imtına
Natam orta təhsil	29.2	9	6.3	11.1	25.9
Tam orta təhsil	55.2	57.4	46.9	44.4	51.9
Orta – texniki təhsil	7.3	8.4	3.1	-	3.7
Tamamlanmış/tamamlanmamış təhsil	8.3	25.2	43.8	44.4	18.5

6-cı fəsil. Təhsil

Bağçaya yaşı düşən uşağın (uşaqların) təhsili

Sorğu olunanların beşdə birinin (20.4%) ailədə bağçaya getmək yaşı olan (3-6 yaş) uşağı/uşaqları var. Əksəriyyətinin (71%) bu yaşda yalnız bir uşağı var, 24%-inin isə - iki (#24-ci cədvələ baxın). Sorğu olunanların 79.4%-nin ailəsində uşaq bağçasına gedəcək yaşda uşaqları yoxdur.

Cədvəl #24

Ailənizdə uşaq bağçasına gedəcək yaşda (3-6 yaşlı.) uşaq varmı? (N=1510)		Ailədə uşaqların sayı (N=319)	
Bəli (sayı yazın)	20.4%	1 uşaq	71%
		2 uşaq	24%
		3 uşaq	4.4%
		4 uşaq	0.6%
Yoxumuzdur	79.4		

Aillələrində bağçaya getmək yaşında uşağı/uşaqları olanların əksəriyyəti (67.9%), uşaqlarının dövlət və ya özəl bağçaya getdiklərini deyir. 4.5%-i isə deyir ki, uşaqlardan bəzisi bağçaya gedir, bəzisi yox. Sorğu edilənlərin 27%-i uşaqların nə dövlət, nə də özəl bağçaya getmədiklərini deyir.

Məsələ bölgə bucağından müzakirə edildikdə **Kaxetidəki** uşaqların əksəriyyətinin (56.4%) nə özəl, nə də dövlət bağçasına getmədiyini deyir, sorğu edilənlərin 43.6%-i isə ailəsindəki bağçaya getmək yaşında olan uşaqların hamısının bağçaya getdiklərini deyir. **Pankisi vadisi** (87.9%) və **Samtsxe-Cavaxetidəki** (81.4%) respondentlərin əksəriyyəti, ailəsindəki bağçaya gedəcək yaşlı uşaqların hamısının məktəbəqədər təhsilə cəlb olunduğunu deyir.

Ailə üzvləri uşaqları bağçaya getməyən respondentlərin nisbətən böyük qismi (36.4%) bunu **yaşadıqları məntəqədə uşaq bağçasının olmaması** və ya uşaq bağçasının uzaqda yerləşməsi ilə izah edir. 16.8%-isə evində uşağa/uşaqlara qayğı göstərən insanın olduğunu deyir (bax. Cədvəl #25).

Cədvəl #25

Uşağın bağçaya getməməsinin əsas səbəbi nədir? (N=98)	%
Uşağın səhhətində problemləri var	2.8
Uşağın paltarı yoxdur	0.7
Yaşadığımız məntəqədə uşaq bağçası yoxdur/uşaq bağçası uzaqdadır	36.4
Ailəmizdə uşağın/uşaqların qayğısını çəkən insan var	16.8
Başqa ailədən uşağın/uşaqların qayğısını çəkən insan var	7.3
Onun yaşında olan uşaqlar üçün bağça yoxdur	15.8
Keyfiyyətdən razı deyiləm	1.9
Siyahıdayıq (nəvbədəyik) və gözləyirik	5.9
Məktəbəqədər təhsilə ehtiyac yoxdur	-
Bağçada dayanan deyil	2.2
Cavabdan imtina	3.2
Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	7

Bölgələr cəhətdən məlumatları təhlil edərkən **Kaxeti** bölgəsində (Pankisi istisna olmaqla) ümumi məlumatlarla müqayisədə, uşağını/uşaqlarını yaşadıkları məntəqədə uşaq bağçası kimi müəssisənin olmadığı və ya uzaqda yerləşdiyi üçün apara bilməyən respondentlərin sayı böyükdür (56.7%). **Samtsxe-Cavaxeti** bölgəsində, ümumi nəticələrlə müqayisədə, uşaq bağçasına daxil olmaq üçün siyahıda (növbədə) olan uşaqların sayı böyükdür (32.2%).

Respondentlərin əksəriyyəti (62.4%) bağçanın xidmətindən faydalananların (belələrinin sayı 72.4%), məktəbəqədər təhsillə bağlı problemləri yoxdur. Sorğu olunanların 13.1% isə deyir ki, bağça onların evlərindən çox uzaqdır. Bu problemi daha çox (21.2%) **Samtsxe-Cavaxeti** bölgəsində yaşayan, bağça xidmətlərindən istifadə edən ailələr vurğulayırlar.

Respondentlərin uşaqlarının getdikləri uşaq bağçalarını qiymətləndirmək imkanları vardı. Sorğu olunanların 38%-i çox razıdır, 40.9% -i isə az- çox (bax. Cədvəl #26).

Cədvəl #26

Ümumiyyətlə, ailənizin məktəbli yaşından olan uşaqlarının getdikləri bağçadan nə qədər razısınız? % (N=233)	
Çox razıyam	38
Az-çox razıyam	40.9
Nə razıyam, nədə narazı	9.1
Az-çox narazıyam	4.9
Çox narazıyam	3.4
Cavabdan imtina	1.2
Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	2.4

Uşaq/uşaqlar məktəbəqədər təhsili əsasən: gürcücə - 58.2%; azərbaycanca - 24.4%; ermənicə - 15.3% alır/alırlar. Rusca təhsil alanların sayı əhəmiyyətsizdir (1.3%).

Kaxeti bölgəsində (Pankisi istisna olmaqla) məktəbəqədər təhsili (azlıqların) uşaqlar gürcü (48.2%) və azərbaycan dilində (51.8%) alırlar. **Pankisi** bölgəsində tədris prosesi tamamilə gürcü dilində aparılır. **Samtsxe-**

cavaxeti bölgəsində 31.6% -i məktəbəqədər təhsil alır. Tədrisin əsas dili ermənicədir (61.8%), bəzi hallarda isə -rusca (5.3%).

Məktəbli yaşında olan uşağın/uşaqların təhsilləri

Sorğu edilənlərin 40.4%-inin ailəsində məktəbli uşaq/uşaqlar, yeniyetmə/yeniyetmələr var, 59.5%-ninsə bu yaşda uşaqları/yeniyetmələri yoxdur. Nisbətən böyük hissəsinin (43.9%) ailəsində yalnız bir belə uşaq var, respondentlərin 37.1%-nin isə iki. Respondentlərin yalnız 16.6%-nin üç uşağı vardır, 4-dən 9-dək uşaq isə ailələrin yalnız 2.4%-nin vardır.

Ailə üzvü uşağın/uşaqların/yeniyetmələr/yeniyetmələrinin tam əksəriyyəti (96.8%) məktəbə gedir. Sorğu olunanların yalnız 2%-i uşaqlarının bəzilərinin məktəbə getdiyini və bəzilərinin getmədiklərini deyir. Öz ailələrindən uşaq/uşaqların/yeniyetmə/yeniyetmələrinin məktəb tədrisinə qoşulmadığını deyənlərin sayı azdır (0.9%; N=5).

İkinci tərəfdən, məktəbli yaşında uşaqların məktəbə niyə getmədiklərinin səbəbi kimi müxtəlif amilləri göstərirlər: oxumaq istəmədiyi üçün məktəbdən çıxdı - 21.6% (N=4); oxumağı evləndiyi üçün tərk etdi - 15.5% (N=3); xəstədir -15.2% (N=3). 26.1%-nin suala cavab verməyə çətinlik çəkdi (N=5) (bax. Diaqram #10).

Diaqram #10

Məktəb təhsili ilə bağlı respondentlərin əsas hissəsinin (62%-lə) problemi yoxdur. Yerdə qalan hissənin sualları isə müxtəlif istiqamətlərə şaxələnilib - infrastruktur problemləri, təhsilin keyhiyyətilə əlaqəli problemlər (o cümlədən, gürcü dilinin öyrədilməsi ilə bağlı) və s. (Baxş cədvəl #27)

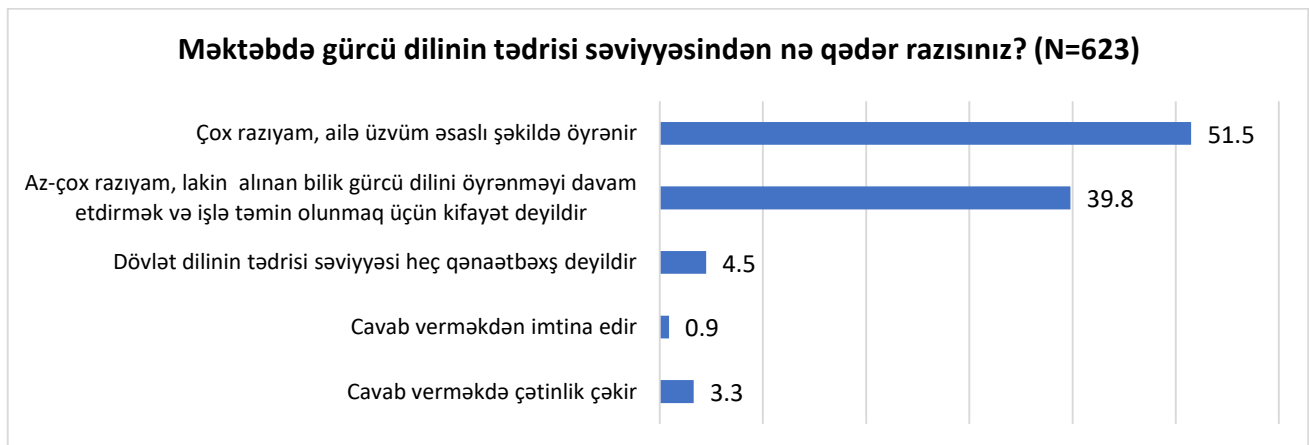
Cədvəl #27

Məktəb təhsili ilə bağlı hansı əsas problemləri fərqləndirərdiniz? % (N=623)	
Məktəb çox uzaqdadır	7.5
Məktəbin binası çox pis vəziyyətdədir	4.8
Tədrisin keyfiyyəti qənaətbəxş deyildir	6.2
Dərs vəsaitlərini və başqa tədris əşyaları almaqda çətinlik çəkirik	6.1
Gürcü dili lazımı səviyyədə öyrədilmir	5.5
Azlıqların dilinə tərcümə edilən dərsliklər lazımı səviyyədə deyildir	3.3
Məktəb təhsili ilə bağlı problemlərimiz yoxdur	62
Distant təhsil təhsili keyfiyyətsizləşdirir	0.2
Cavabdan imtina	1.4
Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	3

Bölgələr cəhətdən məlumatların müzakirəsi bəzi diqqətamiz nəticəni göstərir: **Pankisi vadisində** yaşayan azlıqlar nümayəndələrinin 80.2% -nin problemləri yoxdur. **Samtsxe-Cavaxetidə** yaşayanların 15.1%-i dərs vəsaitləri və tədris əşyalarını almaqda çətinlik çəkir.

Təxminən, ailəsində məktəbli yaşında uşağı/uşaqları olan hər ikinci respondent (51.5%), məktəbdə uşağına/uşaqlarına **gürcü dilinin öyrənməsinin** keyfiyyətindən razıdır („Ailə üzvü gürcü dilini əsaslı şəkildə öyrənir. Bu, ona biliyini artırmaqda və iş tapmaqda kömək edəcəkdir“), sorğu olunanların 39.8% isə az-çox razıdır („alınan bilik gürcü dilini öyrənməyi davam etdirmək və işlə təmin olunmaq üçün kifayət deyildir“). Gürcü dilinin tədrisi səviyyəsindən narazı olanların payı azdır (4.5%). („Dövlət dilinin tədrisi səviyyəsi heç qənaətbəxş deyildir“). Suala cavab verməkdə 3.3%-i çətinlik çəkir (bax. diaqram #11).

Diaqram #11

Bölgə cəhətdən məlumatların müzakirəsi göstərdi ki, **Pankisi vadisində**, ümumi nəticələrlə müqayisədə, məktəbdə gürcü dilinin tədrisi səviyyəsindən razı olan respondentlərin sayı (75.3%) böyükdür.

Respondentlərin 80.2% pandemiya dövründə ailələrindəki məktəbli yaşındakı uşağın/uşaqların/yeniyetmə/yeniyetmələrin tədris prosesində **onlayn** iştirak etdiklərini (qoşulduqlarını) deyir. Respondentlərin 15.6%-i isə məktəbdə onlayntədrisdə iştirakını təkzib edir (suala cavab verməyə 3.9%-i çətinlik çəkir). Sorğu bizə göstərir ki, **Kaxeti bölgəsində** (Pankisi istisna olmaqla) yaşayan məktəb şagirdləri ən çox problemlə onlayn

tədris zamanı üzləşdilər: sorğu olunanların 58% uşaqların onlayn qoşulduqlarını deyir. İkinci tərəfdən isə **Samtsxe-Cavaxeti** bölgəsindən olan uşaqların 94.7%-i onlayn dərslərə qoşulurdu.

Ailə üzvü şagirdin onlayn dərslərdə iştirak edən sorğu edilənlərin 47.6%-i ailə üzvləri uşağın/uşaqların, yeniyetmə/yeniyetmələrin problemləri olmadıqlarını bildirir. 51.7%-nin müəyyən problemi olub. Respondentlər müxtəlif maneələrə işarə edirlər: pis internet rabitəsi - 19.6%; texnikanın (leptop, kompüter, smartfon, videokamera) əlçatanlığı - 17.8%, internetin qiyməti -13%. Başqa kateqoriyadan olan problemləri sadalayanların payı əhəmiyyətsiz dərəcədə azdır (1.1%) (dərsin keyfiyyəti aşağı idi; onlayn dərs dərsin keyfiyyətini korladı).

Kvemo kartlidə yaşayan uşaqlar, ümumi təmayüllərlə müqayisədə, onlayn dərslərdə daha az problemlə üzləşiblər (64.2%). Bölgələrə görə, aktual problemlər də fərqlidirlər:

- Kvemo kartli: internetin qiyməti - 25.1%
- Pankisi: texnikaya əlçatanlıq - 48.6%

Respondentlərin ailəsindəki məktəbli yaşında olan uşağın/uşaqların, yeniyetmə/yeniyetmələrin əksəriyyəti (97.2%) işləmir. Lakin, işləyən uşaq/uşaqlar, yeniyetmə/yeniyetmələr də var. Onlardan bəziləri təhsillə paralel olaraq işləyirlər. Bəziləri isə oxumağı tərk etməli oldu. Belə uşaqların sayı azdır (1.2%; N=7).

Peşə təhsili

Sorğu olunan respondentləri böyük əksəriyyəti (97.7%) nə özü peşə müəssisəsində təhsil alır, nədə ailə üzvlərindən kimsə. Yalnız kiçik, 2.1%-i (N=30) belə bir müəssisədə təhsil alır. Yerləşməsi baxımında (yəni təhsilin harda alınması) Tbilisi (42.2%; N=13), Samtsxe-Cavaxeti (32.4%; N=10) və Kvemo kartli (19.7%; N=6) fərqlənirlər. Sorğu olunanların 5.7%-i (N=2) Gürcüstanın başqa bölgələrində və Ermənistanda oxuyurlar.

Respondentlərin və ya ailənin hər hansısa bir üzvlərinin (peşə yəhsili alanların) böyük hissəsi (87.5%), peşə tədrisində problemlərlə üzləşməyib. Problemlə amilləri yalnız bir neçəsi ayırmışdır (6 respondent):

- Tədrisin baha olması (təhsil ödənişi) – N=2
- Tədris müəssisəsinin uzaqda olması - N=2
- Yaşayış/nəqliyyat xərcləri - N=1
- Tədrisin dili - N=1

Ali təhsil

Sorğu olunanların onda birindən çoxu (11%) özünün ya ailə üzvlərindən birinin ali təhsil aldığını deyir, 88.8% isə ali təhsil ocağında oxumur. Ailə təhsil alanların əksəriyyəti (75%) həmin təhsili Tbilisidə alır, 16% isə Gürcüstanın digər bölgələrində. Ailə üzvləri xaricdə oxuyanların payı (7%) nisbətən azdır.

Məsələnin bölgələr cəhətdən təhlili göstərir ki, **Kaxeti bölgəsində** (Pankisini çıxmaqla) yaşayan azlıqlar çox nadir hallarda ali təhsil alırlar (3.9%). **Pankisi bölgəsində** isə ali təhsili ümumi təmayyülərə nisbətən daha çoxu alır. (18.2%).

Etnik azlıqların nümayəndələrinin böyük hissəsi (92.6%) Tbilisidə bakalavr pilləsində təhsil alır, lakin magistr (3.7%; N=3) və doktorluq (3.7%; N=10) proqramlarında iştirak edənlər də var. Gürcüstanın müxtəlif bölgələrində və ölkədən kənarında bakalavr pilləsində təhsil almaq aparıcı olaraq qalmaqdadır.

Sorğu edilənlərin əksəriyyəti (78.9%) bir tələbə kimi nə onların, nədə onların ailələrindən olan tələbələrin ali təhsillə bağlı problemləri olmadığını deyir. Oxumaqla bağlı problemləri olduqlarını deyələri sayı əhəmiyyətsiz dərəcədə azdır (4.2%), (16.9%-i suala cavab verməkdə çətinlik çəkir).

Ali təhsil ocaqlarında təhsillə bağlı problemlər əsasən təhsil olcağının uzaqlığı (32.2%; N=4), yaşayış yeri və nəqliyyat xərcləri (32.6%; N=4), təhsilin ödənişi (25%; N=3) və tədris dili ilə əlaqədardır (10.2%; N=1).

Respondentlərin cinsiyyəti və alınan təhsilin səviyyəsi

Korelativ təhlil respondentlərin cinsiyyəti və onların aldıkları ali təhsil pilləsi arasında statistik cəhətdən etibarlı əlaqə olduğunu göstərdi. Tam orta təhsil kişilər arasında daha yüksəkdir, nəinki qadınlar arasında.

- Kişi cinsindən olan respondentlərin yarısından çoxu (51.3%) tam orta təhsil almışdır. Qadın cinsindən olan respondentlər arasında eyni təhsil pilləsinə malik olanların sayı da eynidir 43.3%-b.
- Natamam orta təhsil baxımından qadınlar çoxluq təşkil edirlər, onların 27.2%-nin natamam orta təhsil alıb. Kişilərin arasında eyni təhsili beşdə birindən azı alıb (19.2%)

(Verilmişlər statistik cəhətdən etibarlıdır: $p < 0.05$) verilmişlərə detallı şəkildə cədvəl #28-da baxın;

Cədvəl #28

Sizin tərəfdən alınan təhsilin ən yüksək pilləsi hansıdır? %	Respondentlərin cinsiyyəti % N=1510	
	Kişi	Qadın
Natamam orta təhsil/ ibtidai/təhsilsiz	19.2	27.2
Tam orta təhsil	51.3	43.3
Orta texniki/ orta xüsusi təhsil	10.1	9.3
Ali təhsil (tam/natamam)	18.9	19.7
Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm/cavabdan imtina	0.4	0.5

Təhsili alma imkanlarına cinsiyyətin təsiri bölgə cəhətdən də nəzərə çarpır; bu tərəfdən, **Kaxeti bölgəsi** (Pankisi istisna olmaqla): Qeyd olunan bölgədə kişilər arasında natamam orta təhsili olan respondentlərin sayı azdır, qadın cinsiyyətindən olan nümayəndələrin əksəriyyəti üçün isə təhsilin məhz bu səviyyəsi əlamətdardır.

- Kişi respondentlərin 35.8%-i natamam orta təhsil alıb, orta təhsilli olanların sayı isə 45.8%-dir.
- Qadın respondentlərin arasında natamam orta təhsilin miqdarı 72.1%-dir, tam orta təhsillilərin isə 17.9%.
- Kişilər arasında ali təhsillilər 7.4% təşkil edir, qadınlar arasında isə bu təhsili yalnız 5.3%-i ala bilmişdir.

(Verilmişlər statistik cəhətdən etibarlıdır: $p < 0.05$) verilmişlərə detallı şəkildə cədvəl #29-də baxa bilərsiniz);

Cədvəl #29

Kaxeti bölgəsində respondentlərin aldıkları təhsilin ən yüksək pilləsi hansıdır? %	Respondentlərin cinsiyyəti (N= 380)	
	Kişi	Qadın
Natamam orta təhsil/ ibtidai/təhsilsiz	35.8	72.1
Tam orta təhsil	45.8	17.9
Orta texniki/ orta xüsusi təhsil	10.5	3.7
Ali təhsil (tam/natamam)	7.4	5.3
Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm/cavabdan imtina	0.5	1.1

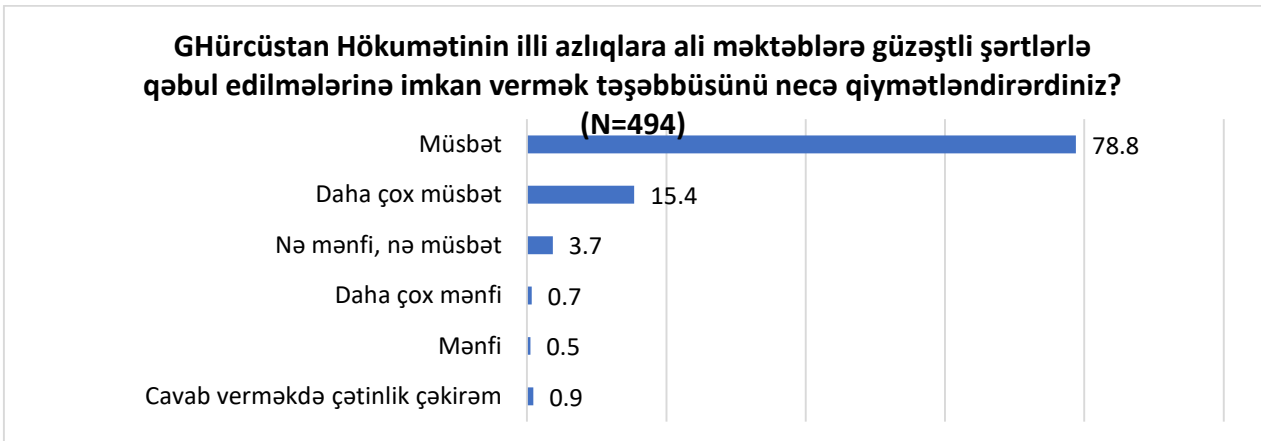
Ali təhsil ocaqlarında etnik azlıqların güzəştli şərtlərlə qəbul edilməsi haqqında təşəbbüsün tanınması və qiymətləndirilməsi

Etnik azlıq nümayəndələrinin əksəriyyəti (63.2%) Hökumətin ali təhsil ocaqlarına güzəştli şərtlərlə qəbul olunmaq imkanı verən təşəbbüsü haqqında heç nə eşitməyib. Bu təşəbbüs haqda yalnız üçdə biri eşidib (32.3%). Suala cavab verməkdə 4.2%-i çətinlik çəkir.

Məsələnin bölgə tərəfindən təhlili zamanı məlum oldu ki, **Pankisi** vadisində yaşayan azlıqlar bu kimi imkan barədə ən az eşidiblər (21.6%), **Kvemo kartlidə isə** - nisbətən çox (43.4%).

Qeyd olunan təşəbbüsü sorğu olunanların 78.8%-i müsbət, 15.4% -i daha çox müsbət, nəinki mənfi qiymətləndirir. Verilən təşəbbüsü mənfi qiymətləndirənlərin sayı əhəmiyyətsiz dərəcədə azdır (Bax. Diaqram #12).

Diaqram #12

Yuxarıda qeyd olunan təşəbbüslə sorğu edilənlərin böyük hissəsi (ailə üzvlərini hesaba almaqla) istifadə etmir (76.9%). İkinci tərəfdən, hər beşinci sorğu edilən (20.6%) onun ya ailə üzvünün Gürüstən Hökumətinin həmin təşəbbüsündən istifadə etdiyini qeyd edir. Sualı cavablandırmaqda 2.5%-i çətinlik çəkir (N=12).

Uşaqlarda gürcü dilində (də) təhsil almaq ehtiyacı

Etnik azlıq nümayəndəsi olan əhalinin “*Gürüstəndə yaşayan milli azlıq uşaqlarının gürcü dilində (də) təhsil almaları lazımdır mı?*” sualına cavab vermək imkanları oldu. Respondentlər öz fikirlərini məktəbəqədər, məktəb və ali təhsil pillələri istiqamətində bildirdilər.

Sorğu edilənlərin yarısından çoxu (55.8%) hesab edir ki, **məktəbəqədər təhsil** mərhələsində uşaqlar qarışıq (həm gürcü, həm də etnik azlıqların) dillərdə təhsil almalıdırlar. Respondentlərin 27.8%-nin fikrincə, tədris prosesinin yalnız gürcüçə aparılması lazımdır. 14% isə gürcü dilində təhsil almağın ümumiyyətlə lazım olmadığını deyir. (Suala cavab verməkdə çətinlik çəkənlərin sayı əhəmiyyətsiz dərəcədə azdır (1.8%).

Bölgə cəhətdən verilmişlər maraqlı fərqlilik göstərir: a) **Pankisi** vadisində yaşayan azlıqlar ən çox (69.9%) məktəbəqədər təhsilin yalnız gürcüçə aparılmasının vacib olduğunu dilə gətirir; b) **Samtsxe-Cavaxetoda** yaşayan etnik azlıqların Pankisililərdən fərqli mövqedədirlər: respondentlərin 36.8%-nin qənaətinə təhsil prosesinin gürcü dilində aparılmasına ehtiyac yoxdur. c) **Kvemo kartli** bölgəsində etnik azlıqların ən böyük hissəsi (80%) məktəbəqədər təhsilin hər iki dildə aparılmasını hesab edir.

Respondentlərin əksəriyyəti (64.4%) hesab edir ki, **məktəb təhsilini** aldıqda tədris prosesinin həm gürcü, həm də etnik azlıqlar dilində aparılması lazımdır. Bu prosesin yalnız gürcü dilində aparılmasının lazım olduğunu sorğu edilənlərin 29.3% görür. Gürcü dilində oxumağa ehtiyac olmadığını düşünənlərin sahə əhəmiyyətsizdir (4.7%).

Məsələnin bölgələr üzrə müzakirəsi zamanı **Kaxeti** bölgəsində (Pankisi istisna olmaqla), ümumi nəticələrlə müqayisədə, məktəb təhsilinin yalnız gürcü dilində olmasını düşünənlərin payı artmışdır (43.6%). Təhsilin gürcü dilində aparılmamasını düşünənlərin sayı azdır (0.2%; N=1). **Pankisi vadisində** sorğu edilən şəxslərin əksəriyyəti (66.6%) təhsilin yalnız gürcü dilində aparılmalı olması qənaətindədir. **Samtsxe-Cavaxeti** (87%) və **Kvemo kartlidə** (81.6%.) ümumi nəticələrlə müqayisədə, sorğu olunanların böyük hissəsi həmin prosesin qarışıq – həm gürcü, həm də azlıq dilində aparılması qənaətindədir.

Peşə təhsili ilə bağlı, respondentlərin yarısından çoxu (53%) hər iki dildə oxumağın vacib olduğunu düşünür (həm etnik azlıqların dillərində, həm də gürcücə), 40.3%-nin fikrincə peşə təhsili yalnız gürcü dilində olmalıdır. Gürcü dilində təhsil almağa ehtiyac olmadığını düşünənlərin payı əhəmiyyətsizdir (2.2%). Suala cavab verməyə 3.8%-i çətinlik çəkir.

Bölgə cəhətdən verilmişlər göstərir ki, ümumi təmayüldən fərqli olaraq, **Kaxeti bölgəsində** (Pankisi istisna olmaqla) hər ikinci respondent (50.2%) gürcü dilində oxumağın vacib olduğu düşüncəsindədir. Bu münasibət **Pankisidə** yaşayan azlıqlarda daha da qabarıqdır (85.4%). **Samtsxe-Cavaxeti** (77%) və **Kvemo kartlidə** (73.3%) sorğu edilənlərin böyük hissəsi, ənənəvi olaraq, tədris prosesinin ikidilli olmasının tərəfdarıdır.

Maraqlıdır ki, **ali təhsillə** bağlı, sorğu olanların iki dil üzrə mövqeləri qarışıq dillərdə oxumaqla (47.2%) yalnız gürcü dilində oxumaq arasında (48%) az qalsız tən ortadan ayrılır. Ali təhsil ocaqlarında gürcü dilində təhsil almağın vacibliyini görməyənlərin sayı əhəmiyyətsizdir (Suala cavab verməkdə çətinlik çəkənlərin payı azdır (1.8%)).

Pankisi vadisi sakinlərinin böyük əksəriyyəti (89.3%) ali təhsilin yalnız gürcü dilində aparılmalı olduğunu deyir. **Samtsxe-Cavaxeti** (68.9%) və **Kvemo kartli** (66.7%) bölgələrində hesab edirlər ki, qarışıq dildə tədris ali təhsil səviyyəsində də vabidir.

Gürcülər və milli azlıqlar nümayəndələri təhsil müəssisələrində nə qədər bərabər şəraitlərdədirlər?

Respondentlər gürcülər və milli azlıqlar üçün yaradılmış, onların evlərinə yaxın olan müxtəlif təhsil müəssisələrində şəraitlərin nə dərəcədə bərabər olması ilə bağlı fikirlər söylədilər.

Məktəbəqədər müəssisələrdə, respondentlərin 85.2%-nin fikrincə, həm gürcülər. Həmdə azlıqlar üçün şəraitlər enidir. Gürcülərin daha yaxşı şəraitdə olduqlarını düşünənlərin payı çox azdır (2.8%). Sualı cvablandırmaq da sorğu edilənlərin 7.1%-i çətinlik çəkir. Suala cavab verməkdən isə 4.4%-i özünü saxladı („Cavabdan imtina“).

Pankisi bölgəsində azlıqların böyük hissəsi (ümumi verilmişə nisbətən) deyir ki, gürcülər və milli azlıqlar məktəbəqədərki mərhələdə eynicür şəraitdədirlər (verilmiş təmayül bütün təhsil müəssisələrinə şamil edilir – göstəricilər 82%-dən 92% arasında oynayır).

Məktəb təhsili ilə bağlı, respondentləri böyük hissəsi gürcü və etnik azlıqları arasında yenə də eyni cür şəraitlərə işarə edir (85.7%). Gürcülərin daha yaxşı şəraitdə olduqlarını düşünənlərin sayı yenə də azdır (2.8%). Suala cavab verməkdə 6.5%-i çətinlik çəkir, suala cavab verməkdən isə özünü 4.4%-i saxlayır.

Peşə təhsili mərhələsində respondentlərin nisbətən əksəriyyətinin (74%) bildirdiyi kimi, gürcülər və milli azlıq nümayəndələri arasında şəraitlər bərabərdir. Sorğu edilənlərin 5%-nin qənaətinə Gürcülər daha yaxşı şəraitdədirlər. Maraqlıdır ki, sorğu edilənlərin təxminən onda biri (9.2%) suala cavab verməkdən yayınır, 11.4%-i isə cavab verməkdə çətinlik çəkir. Cavab verməkdən özünü („Cavabdan imtina“) 9.2%-i saxlayır.

Kaxeti bölgəsində (Pankisidən savayı) sorğu olanlardan beşdə biri cavab verməkdən imtina edir (20.5%), ümumi təmayüllərlə müqayisədə, gürcülərin və etnik azlıqların eyni cür şəraitlərdə olduqlarını düşünənlərin payı azalmışdır (59.6%).

Ali təhsil olcağında qruplar arasında (gürcülər və etnik azlıqlar) eynicür şəraitlərə sorğu olanların 74.5%-i işarə edir. 5.6%-nin qənaətinə isə gürcülər daha da yaxşı şəraitdədir. Maraqlıdır ki suala 11.1%-i cavab verməkdə çətinlik çəkir, suala cavab verməkdən isə 8.5% yayınır („cavab verməkdən imtina“).

Kaxetidə yaşayan azlıqlar (Pankisi vadisindən savayı) ümumi mənzərədən fərqli vəziyyətə işarə edirlər: 20.8% suara cavab verməkdən yayınır. Ümumi nəticələrlə müqayisədə gürcülərin və etnik azlıqların eynicür şəraitdə olduqlarını düşünənlərin sayı azalmışdır.

Təhsil müəssisələrində gürcülər və milli azlıqlar arasındakı qeyri-bərabər şəraitlərə səbəb nə oldu?

Respondentlər gürcülər və milli azlıqlar arasındakı fərqli şəraitlərin əsas səbəblərini sadaladılar.

Respondentlər **məktəbdən əvvəlki təhsillə** bağlı müxtəlif səbəbləri dilə gətirdilər: pedaqoqlar tərəfindən etnik əlamətlə şagirdə qarşı ayrı-seçkilik göstərilməsi (N=7), ana dilində təhsil ədəbiyyatının olmaması (N=6), etnik azlıqların erkən yaşlarından etibarən gürcü dilini öyrənməyə imkanlarının olmaması (N=8). Sorğu olanların N=4-i başqa səbəbləri göstərdi. Respondentlərin az qalsın yarısı (N=27) sualı cavablandırmaqda çətinlik çəkir.

Samtsxe-cavaxeti bölgəsində məktəbdəqədər təhsillə bağlı bu kimi problemlər üzərə çıxmışdır: tədris prosesi gürcüə aparılmır - N=2, pedaqoqlar tərəfindən etnik əlamətlə ayrı-seçkilik var - N=3, erkən yaşlarda etnik azlıq nümayəndələrinin gürcü dilini öyrənmək imkanları yoxdur - N=3.

Kvemo kartlidə sorğu edilənlərdən N=4 respondent tədrisin onların ana dillərində aparılmadığını deyir, bu isə onları qeyri-bərabər şəraitə salır. N=3 isə deyir ki, şagirdlər pedaqoqlar tərəfindən etnik əlamətlə ayrı-seçkiliyə məruz qalırlar (Kvemo kartlidə sorğu edilənlər arasında bu iki mövqe təhsilin bütün səviyyələrində aparıcı olaraq qalır).

Sorğu olunanlar hesab edirlər ki, **məktəb tədrisi** ilə bağlı gürcü və etnik azlıq nümayəndələri arasındakı qeyri-bərabər şəraitləri bu kimi amillər yaradır: pedaqoqlar tərəfindən etnik əlamətlə şagirdin fərqləndirilməsi (N=10), ana dilində təhsil ədəbiyyatının olmaması (N=10), erkən yaşında etnik azlıq nümayəndələrinin gürcüə öyrənmək imkanlarının olmaması (N=6), N=2 sorğu olunanlar başqa səbəb göstərdilər. Respondentlərin əhəmiyyətli hissəsi (N=24) suala cavab verməkdə çətinlik çəkir.

Samtsxe-Cavaxeti bölgəsində sorğu edilən N=4 respondentinin sözlərinə əsasən, pedaqoqlar uşaqları etnik əlaməti ilə fərqləndirirlər.

Respondentlərin qiymətləndirməsinə görə, **peşə təhsil müəssisələrində** əvvəlki abzaslarda irəli çıxmış, qeyri-bərabər şərait yaratmaqla bağlı məsələlər yenə də aktualdır. Lakin, tədrisin bu mərhələsində bunun səbəbi aşağı-yuxarı tədrisin etnik azlıqlar dilində olmamasıdır. Daha konkret olaraq, respondentlər bu kimi amilləri göstərdilər:

- Pedaqoqlar tərəfindən şagird/tələbələrini fərqləndirirlər - N=21
- Tədris prosesi etnik azlıqlar dilində aparılmır - N=17
- Ana dilində təhsil ədəbiyyatı yoxdur - N=11
- Başqa - N=7
- Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm - N=34

Kaxeti bölgəsindəki (Pankisi dərəsindən savayı), N=7 respondentin bildirdiyi kimi, pedaqoqlar tərəfindən etnik əlamətlə şagird fərqləndirilir. **Samtsxe -Cavaxeti** bölgəsində yaşayan etnik azlıqlar təhsil prosesinin onların dilində aparılmadığını deyir (N=17).

Ali təhsillə bağlı qeyri-bərabər şərtləri bu kimi hallar yaradır: tədris prosesi etnik azlıqların dilində aparılmır (N=17), pedaqoqlar şagirdləri etnik əlamətlə fərqləndirirlər (N=26), Ana dilində təhsil ədəbiyyatı yoxdur

(N=13). 4 respondent başqa səbəbləri göstərdi. O ki qaldı respondentlərin ümdə birindən çoxuna, onlar bu sualı cavablandırmaqda çətinlik çəkirlər (N=38).

Kaxeti bölgəsində (Pankisi vadisindən savayı) sorğu olunan azlıqlar pedaqoqlar tərəfindən etnik əlamətlə şagirdlərin fərqləndirilməsi vurğulandı (N=7). **Pankisi vadisində** təhsilin bütün istiqamətlərində sualı cavablandırmaqda çətinlik çəkirlər (Göstərici 72%-dən 84%-dək dəyişir). **Samtsxe-Cavaxeti** bölgəsində azlıqlar üçün ən əsas maneə tədrisin ana dilində aparılmamasıdır (N=17).

Müxtəlif təhsil proqramlarının tanınmış olması, xidmətlərdən faydalanmaq, razılıq

Milli azlıq nümayəndələrindən müxtəlif ümumtəhsil proqramı haqda soruşuldu. Həmin proqramlar bunlardır:

- İngilis dilinin tədrisinin gücləndirilmiş proqramı
- Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər üçün ümumtəhsil məktəblərinə qoşulmaq proqramı
- Dövlət məktəblərində milli azlıqların dillərinin keyfiyyətini yaxşılaşdıran proqram
- Tələbələrin maliyyələşdirilməsi üzrə sosial proqram
- “İşlə təmin olmaq üçün təhsil” adlı Dövlət proqramı
- Xüsusilə istedadlı uşaqlar və gənclərin dəstək proqramı

Suallar bu kimi məsələləri əhatə edirdi: respondentlərin müxtəlif təhsil proqramları haqqında nə kimi məlumatları var, özləri ya ailələrinin hər hansı bir üzvü verilən proqramdan istifadə edirmi, etmərsə bunun səbəb(lər)i nədir, respondentlər və ya ailə üzvləri qeyd olunan proqramlardan nə qədər razıdırlar.

a) Respondentlərin yalnız 17%-i **ingilis dilinin gücləndirilmiş proqramı** haqqında eşidib (83% - i xeyr). Qeyd olunan proqramı haqqında məlumatı eşidənlərin yalnız 16.7%-i bu proqramdan (özü və yaxud ailə üzvləri) istifadə etmişdir (83.3%-ü istifadə etməmişdir). O cümlədən, **proqramdan istifadə edənlərin** əksəriyyəti (83.6%) razıdır, az-çoxsa 16.4% razıdır (N=7). Qeyd olunan proqramla istifadə etməməyin səbəbləri kimi müxtəlif amillərin adı çəkilir: „Yaşım imkan vermir“, „istəyim (istəyimiz) yoxdur/ mənə lazım deyil (bizə lazım deyil)“, „Mənə aid deyil“ və s.

Pankisi vadisində yaşayn azlıqların 30.8%-i ingilis dilinin gücləndirilmiş proqramı haqda eşidib. Ümumi təmayüllə müqayisədə proqramda istifadə edənlərin sayı da nisbətən çoxdur (28%). **Samtsxe-Cavaxeti** bu proqramdan heç kəsin istifadə etməməsilə fərqlənir. **Kvemo kartli** bölgəsində, ümumi təmayüllə müqayisədə, bu proqram barədə eşidənlərin payı da azdır (7.9%). Həmçinin bu proqramdan praktiki olaraq nə respondentlərin özləri, nə də onların ailə üzvləri istifadə edirlər (95.6%).

b) sorğu olanların 14.8%-i **Sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların ümumtəhsil məktəblərinə qoşulmaq** haqqında eşidib (85.2%-i bunun barəsində eşitməyib). Məlumatı olanlardan qeyd olunan imkandan yalnız 4.5% (N=10) istifadə edib. Proqram haqqında məlumatları olan respondentlər proqramdan müxtəlif səbəblərə görə istifadə etmirlər: yaşları imkan vermir, istəkləri və ya ehtiyacları yoxdur və s.

Pankisi vadisi bu cəhətdən də fərqlənir. Yuxarıda qeyd edilən proqram haqqında nisbətən böyük hissəsi eşitmişdir (30%), lakin həmin proqramdan yalnız 1.5% faydalanır. **Kvemo kartlidə** isə həmin proqram barədə sorğu edilənlərin yalnız 6.3%-ü eşidib.

c) Etnik azlıq nümayəndələrinin 13.5%-i **məktəblərdə milli azlıqların dillərinin tədrisi keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq proqramı** haqqında eşidib (86.5%-i isə eşitməyib). O cümlədən, proqram haqqında eşidənlərin beşdə biri ondan istifadə edir (19.2%). İstifadə edilən respondentlər və ya onların ailə üzvləri verilmiş proqramı müsbət qiymətləndirirlər. Proqram haqqında məlumatlı olan, lakin istifadə etməyən respondentlər bu barədə müxtəlif səbəbləri dilə gətirdilər: yaş imkan vermir, arzuları və ya ehtiyacları yoxdur, kifayət qədər maliyyələri yoxdur və s.

Kvemo kartli bölgəsində, ümumi təmayüllərlə müqayisədə, qeyd olunan proqramlar barədə eşidənlərin sayı ən azdır (91.4%) və qeyd olunan proqramla da ən az istifadə edirlər (90.8% -i istifadə etmir).

ç) Respondentlərin 15.2%-nin **xüsusilə istedadlı uşaqlar və gənclərin proqramları** haqqında eşidibdir (84.8%-i eşitməyib). O cümlədən, proqram haqqında məlumatları olanlardan (özü ya ailə üzvü) yalnız 12.6%-i istifadə edir. Cəlb olunmuş ailə proqramı ilə, bir qayda olaraq, proqramdan razıdırlar. Proqram haqqında məlumatı olan, lakin proqramdan istifadə etməyən respondentlər bunun tanış səbəblərini belə göstərdilər: yaş imkan vermir, istəkləri və ya ehtiyacları yoxdur, kifayət qədər maliyyələri yoxdur və s.

Məsələ bölgələr cəhətdən müzakirə edilərkən məlum oldu ki, **Pankisili** respondentlərin 36.7%-inin yuxarıda qeyd edilən proqramdan xəbəri var. Həmçinin proqramdan istifadə edənlərin payı da yüksəkdir (14.5%). **Kvemo Kartli** bölgəsində araşdırma həm proqram haqqında məlumatsızlıq, həm də ondan istifadə etmək baxımından neqativliyi ilə fərqlənir (93.3%-i eşitməyib, məlumatları olanların 97% isə proqramdan istifadə etmir).

d) etnik azlıqların az qalsın beşdə birinin (19.1%) **tələbələrin müliyyəşdirilməsi üzrə sosial proqram haqqında** məlumatı var (80.9%-s 56 533b). Məlumatlanmış respondentlər arasında, qeyd olunan proqramla yalnız 15.4% istifadə edir (onlar proqramdan razı olduqlarını qeyd edirlər). Proqramla istifadə etməməyin səbəbi, başqa proqramlarda olduğu kimidir: Yaş imkan vermir, istəkləri və ya ehtiyacları yoxdur, onlara aid deyil və s.

Pankisidə yaşayan respondentlər qeyd olunan proqram barədə məlumatlı olmaları ilə yenə də fərqlənirlər: 36.9%-i yuxarıda qeyd edilən proqram barədə məlumatlıdırlar; məlumatlı olanların 14% -ə qədər bir qismi isə istifadə edir.

e) Milli azlıqların **“İşlə təmin olmaq üçün təhsil” adlı Dövlət proqramı** haqqında məlumat səviyyələri aşağıdır (9.3%-i eşidib, 90.7%-i isə yox). Məlumatları olanlardan qeyd olunan xidmətdən yalnız 5.3% (N=8) istifadə edir. İstifadə etməməyin səbəbləri də eynidir: yaş imkan vermir, istəmirlər, ehtiyacları yoxdur, onlara aid deyil və s.

Ənənəvi olaraq, **Kvemo kartli** bölgəsində, başqaları ilə müqayisədə, yuxarıda adı çəkilən proqram haqqında məlumatlılığın payı ən aşağıdır və yalnız 3.3%-i təşkil edir. Habelə, bu bölgədə, həmin proqramdan heç kəs istifadə etməmişdir.

Müxtəlif təhsil və mədəniyyət müəssisələrinin əlçatanlığı

Respondentlər müxtəlif mədəniyyət və təhsil müəssisəsinə əlçatanlığı 4 xallıq şkala üzərindən qiymətləndirirlər, onlardan 1 xal „Əlçatandır“ kateqoriyasına uyğundur, 2 xal - „az-çox əlçatandır“, 3 xal „əlçatan deyildir“, 4 xal isə “bizim rayonda/şəhərdə mövcud deyil” kateqoriyasına uyğundur. „Az-çox əlçatandır“ və yaxud, “Əlçatan deyildir” şkalalarını seçən respondentlərə dəqiqləşdirici sual da verildi.

Yetkin yaşlılar üçün xarici dilləri, kompüteri və s. öyrədən mərkəz sorğu olunanların (ya onların ailə üzvlərinin) 17.4%-i üçün əlçatandır, 14.6%-nin isə belə bir xidmətə az-çox əli çatır. Respondentlərin dördüdə birinin (28.7%) bildirdiyi kimi, onların rayonunda/ şəhərində belə bir mərkəz yoxdur, 23.7%-nin dediyinə görə, onlar üçün və ya onların ailələrin hansısa bir üzvü üçün belə bir müəssisə əlçatan deyildir. Sualı cavablandırmaqda 15.6%-i çətinlik çəkir.

Azlıqlar nümayəndələrinin yuxarıda adı çəkilən mərkəzlərə az-çox əlləri çatır və yaxud müxtəlif səbəblərdən çatmır. O cümlədən (33.2%) məsafə (uzaqlıq) amili aparıcı amillərdəndir. Sorğu edilənlərin beşdə birindən çoxu (22.8%) belə bir mərkəzin fəaliyyətinə qoşulmaq arzusunda olduğunu bildirdi. Kifayət etməyən maliyyə xərclərinə görə sorğu olanların (və ya onların ailə üzvlərinin) onda birindən çoxu (13.3%) iştirak edə bilmir, 13.6%-i isə səbəb olaraq vaxtının olmamasını göstərir. 7.3%- nin isə ümumiyyətlə belə bir şeydən xəbəri yoxdur.

Kaxeti bölgəsində (Pankisidən savayı) yaşayan azlıqların az qalsın yarısı üçün (46.6%) xarici dillər, kmpüter və s. öyrədən mərkəzlər əlçatan deyildir. Ümumi verilmişlərlə müqayisədə, **Kvemo kartli** bölgəsində, yuxarıda qeyd olunan mərkəzlərin əlçatanlığına məsafənin mane olduğunu deyənlərin payı artmışdır (39.8%). **Pankisi vadisində** təhsil mərkəzləri 30% əlçatandır, **Samtsxe-Cavaxetidə** yaşayan əhəlinin 26.6% isə belə bir xidmətin əlçatan olmasını təsdiqləyir.

Kitabxana sorğu olanların (və yaxud onların ailə üzvlərinin) 17.1%-i üçün əlçatandır, az qalsın beşdə biri üçünsə (17.2%) kitabxana az-çox əlçatandır. Respondentlərin 29.1%-nə görə, onların rayonunda/şəhərində kitabxana mövcud deyildir, 24%-i isə onlar və yaxud ailələrinin başqa üzvləri üçün belə bir xidmətin mövcud olmadığını deyir. 12.6%-i sualı cavablandırmaqda çətinlik çəkir.

Yuxarıda adı çəkilən xidmət milli azlıqlar üçün əlçatan deyil, və yaxud, müxtəlif səbəblərdən əlləri az-çox çatır. Həmin səbəblər bunlardır:

- Məsafəyə (uzaqlıq) görə - 31.6%
- Arzu/istəyin olmaması - 30.1%
- Vaxtın olmaması - 19.6%
- Başqa səbəblər - 13.4%

Kaxeti bölgəsi (Pankisidən savayı) sorğu edilənlərin və yaxud onların ailə üzvlərinin yarısı üçün (50.8%) kitabxananın əlçatmaz olması ilə fərqlənir.

Muzey sorğu olanların və ya onların ailə üzvlərinin başqa üzvlərinin 14.4%-i üçün əlçatandır, az-çox əlçatan isə onda birindən çoxu üçündür (10.8%). Sorğu edilənlərin qismən böyük hissəsi (38.8%) onların rayonunda/şəhərində muzeyin olmadığını deyir. Qeyd olunan müəssisənin respondentləri və onların ailə üzvlərinin 25.5%-i üçün muzey əlçatan deyildir (suala cavab verməkdə 11.3% çətinlik çəkir).

Azlıqlar nümayəndələri muzeyi əlçatan olmamasını və yaxud, az-çox əlçatan olmasını müxtəlif səbəblərlə izah edirlər. Onların arasında məsafə/uzaqlıq (31.1%) və həvəsin olmaması (30.8%) amilləri göstərilmişdir. Sorğu edilənlərin 17.5% bunun üçün vaxtlarının olmaması maneçilik törətdiyini deyir. .

Kaxetidə yaşayan azlıqları əksəriyyətinin (57.9%) muzeyə əli çatmır. **Kvemo kartli** bölgəsində, muzey məsafəyə görə (63.6%) əlçatan deyil və yaxud, az -çox əlçatandır. Samtsxe-cavaxeti bölgəsində yaşayan azlıqların dördü birinin (24.5%) muzeyə əli çatmır.

Respondentlərin 8.1% özləri və yaxud, ailə üzvlərin üçün **kino/teatrın** əlçatan olduğunu deyir. Milli azlıqların az qalsın onda birinin isə həmin xidmətə az-çox əli çatır (7.9%). Sorğu olanların 48.7%-nin bildirdiyi kimi, onların rayon/şəhərindən kino/teatr mövcud deyildir. Qeyd olunan müəssisə dördü birindən çoxu (26.8%) üçün əlçatan deyildir. Respondentlərin 8.6%-i cavab verməkdə çətinlik çəkir.

Verilmiş xidmət müxtəlif səbəblərdən irəli gələrək az-çox əlçatandır və yaxud ümumiyyətlə əlçatan deyildir. Onların arasında, az-çox (34.2%) məsafə (uzaqlıq) amili də vardır. Sorğu edilənlərin dördü birindən çoxu (26.6%) belə bir müəssisəni ziyarət etmək istəyi olduğunu bildirdi. Sorğu edilənlərin onda birindən çoxu kifayət qədər pulunun olmadığı üçün iştirak edə bilmir (13.5%). 14.4% isə getməməyin səbəbi kimi vaxtının olmadığını söyləyir.

Kaxetidə sorğu edilənlərin yarsından çoxu üçün (52.8%) kino/teatr əlçatan deyildir. **Pankisi vadisində** yaşayan azlıqların 60.1% deyir ki, kino/teatr onların rayonlarında/şəhərlərində mövcud deyildir. **Samtsxe-Cavaxeti** bölgəsində respondentlərin və yaxud onların ailə üzvlərinin 23.5%-nin kinoya/teatra əlləri çatır.

Sorğu olanların onda biri(10.1%) **mədəniyyət evlərinin, yazıçılar/rəssamlar evlərinin** onlar və onların yaxınları üçün əlçatan olduğunu qeyd edir. Eyni müəssisə 10.7%-i üçün az-çox əlçatandır. Respondentlərin üçdə

birindən çoxunun (41%) dediyi kimi, onların rayonunda/şəhərində mədəniyyət evi, yazıçılar/rəssamlar evi mövcud deyildir. Sorğu olanların 26.3% deyir ki, belə bir müəssisə onlar üçün (və ailə üzvləri üçün) əlçatan deyildir (11.9%-i sualı cavablandırmaqda şübhəlik çəkir).

Yuxarıda qeyd olunan müəssisələr haqqında respondentlərin və onların ailə üzvlərinin bu səbəblərdən irəli gələrək əlçatanlığı yoxdur və yaxud, az-çox əlçatanlığı vardır:

- Məsafə (uzaqlıq)- 31.5%
- Həvəsin olmaması - 28.3%
- Vaxtın olmaması - 14.6%
- Kifayət etməyən maliyyələr - 10.3%
- Məlumatın olmaması - 9.1%

Kaxeti bölgəsində (Pankisini çıxmaqla) yaşayan milli azlıqların 52.8%-nin müxtəlif mədəni müəssisələrinə əlləri çatmır. **Samtsxe-cavaxetidə** yaşayan azlıqların 21.6%-i üçün verilmiş xidmət əlçatandır.

Respondentlərin 17.6%-i özləri və ailə üzvləri üçün **müxtəlif dərək/seksiyanın** əlçatan olduğunu vurğulayır. Eyni xidmətlərə az-çox şəkildə 12.3%-i üçün əlçatandır. Müxtəlif dərək/seksiya respondentlərin 34.8%-i üçün nə şəhərdə, nə də kənddə mövcud deyildir. Sorğu edilənlərin (və ya onların ailə üzvlərinin) az qalsın dördü biri üçünsə əlçatan deyildir (22%) . 13.3%-ü sualı cavablandırmaqda çətinlik çəkir.

Müxtəlif dərək/seksiya müxtəlif səbəblərə görə əlçatan deyil və yaxud az-çox əlçatandır: 30.1% məsafə uzaqlığına görə bu kimi dərəklərə/seksiyalara gedə bilmədiklərini deyir. Dördü birinin (27.8%) iştirak etmək istəyi yoxdur, 15.9%-inin isə vaxtı yoxdur. Maddi imkanları olmadığı üçün (11.5%) onda biri gedə bilmir. Məlumatı olmadığı üçünsə 8.2%.

Kaxeti bölgəsində (Pankisidən əlavə) yaşayan milli azlıqların 44.1%-nin müxtəlif dərək/seksiyaya əli çatmır **Pankisi vadisində** yaşayan azlıqlar, başqalarına nisbətən, yuxarıda qeyd edilən xidmətin əlçatan olmasına daha çox işarə edirlər (27%).

7-ci fəsil. Səhiyyə

Ailə üzvlərinin sağlamlıq vəziyyəti

Respondentlər ailə üzvlərinin ötən 12 ay müddətində sağlamlıq vəziyyəti haqqında danışdılar. Onlara sağlamlıqla bağlı vəziyyəti təsvir edən müddəalar təklif edildi və hər bir müddəanın ailələrinin neçə üzvlərinə uyğunlaşdığını demələri xahiş edildi. Respondentlərin əhəmiyyətli hissəsi ailələrinin 2 (15%), 3(13.8%), 4 (18,6%) və ya 5 (15.5%) üzvü sağlamdır. .

Səhhətlə bağlı, ancaq asand həll edilən kiçik problemlər respondentlərin 1 (33.4%) və ya 2 (22.8%) ailə üzvü baş vermişdir. İkinci tərəfdən isə 37.4%-nin dediyi kimi belə bir vəziyyət ailəsinin heç bir üzvündə olmayıb.

Sorğu olanların əksəriyyəti (65.5%) ailənin heç bir üzvünün xroniki xəstəliyi olmadığını və uzunmüddətli/mütəmadi müalicəyə ehtiyac duymadığını deyir. Lakin, dördü biri (26.6%) ailəsində belə 1 üzvün olduğunu söyləyir.

Sorğu olanların böyük əksəriyyəti (87.4%) ailə üzvünün səhhətlə bağlı heç vaxt kəskin problemi olmadığını, cərrah müdaxiləsinə ehtiyac duymadığını deyir. Yalnız 10.5% -nin ailə üzvünün bu kimi təcrübəsi olmuşdur.

Respondentlərin mütləq əksəriyyətinin (93.2%) son 12 ayda ağır xəstəliyi olan və daima qayğı tələb edən üzvü olmamışdır. Ailəsində 1 üzvün ağır xəstə olduğu/daima qayğı tələb etdiyi respondentlərin payı 6.1%-dir (Bax. Cədvəl #30)

Cədvəl #30

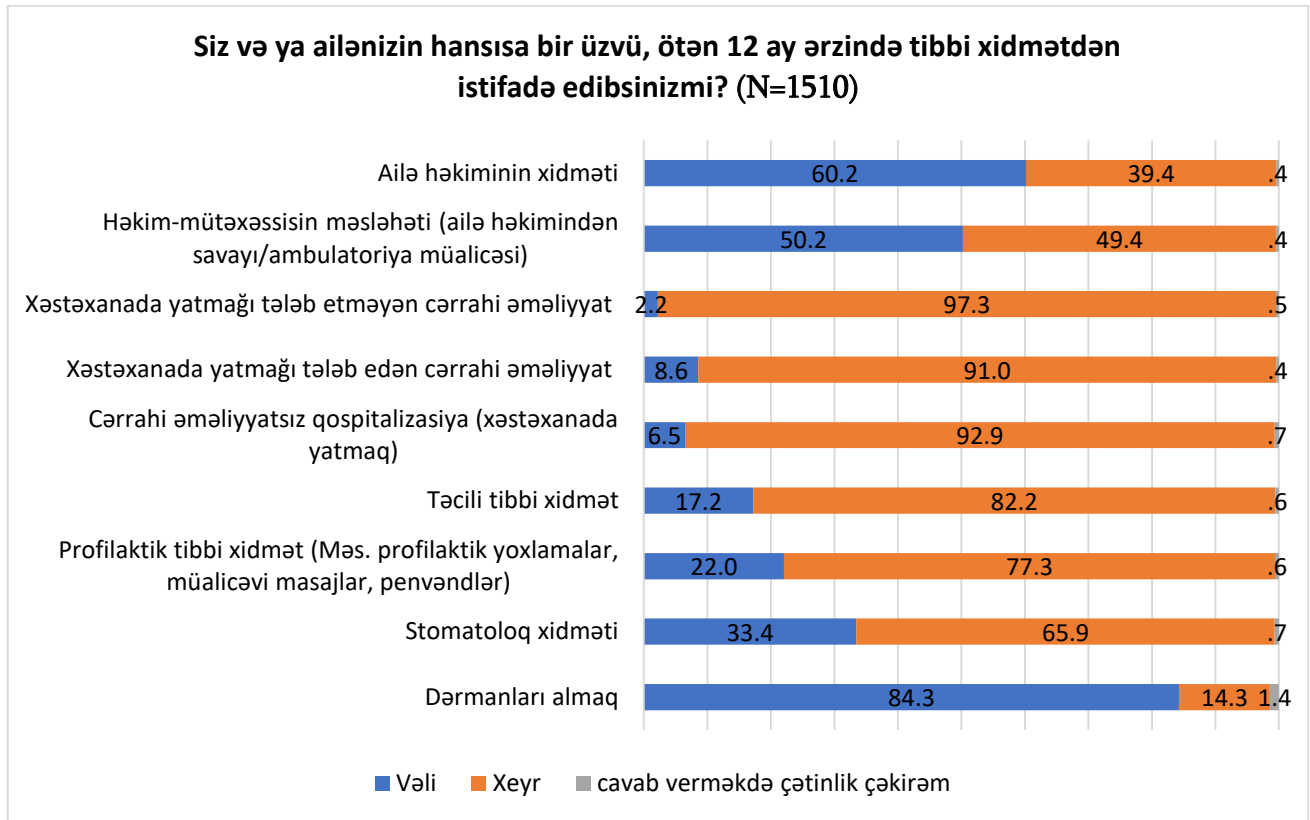
Ötən 12 ay ərzində ailə üzvlərinizin sağlamlıq vəziyyəti necə idi? (N=1510) (%)	Praktiki olaraq sağlam	Asand hall edilən kiçik səhət problemləri	Müalicəsi uzumüddət (1 ildən çox) davam edən və mütamadi müalicəyə ehtiyac duyan xroniki xəstəlik	Cərrahi müdaxilə tələb edəcək/tələb edən kəskin səhət problemləri	Ağır xəstəlik /daima qayğı tələb edilir (yataq xəstəsi və s.)
0	12.5	37.4	65.5	87.4	93.5
1	8.8	33.4	26.6	10.9	6.1
2	15.0	22.8	7.0	1.5	0.2
3	13.8	4.2	0.8	-	0.1
4	18.6	1.0	-	-	-
5	15.5	0.8	-	-	-
6	8.1	0.2	-	0.1	-
7	4.4	0.1	-	-	-
8	2.0	0.1	0.1	-	0.1
9	0.5	-	-	-	-
10	0.3	0.0	-	-	-
11	0.2	-	-	0.1	-
12	0.0	-	-	-	-
15	0.1	-	-	-	-

Tibbi xidmətdən istifadə təcrübəsi

Respondentlər ötən ilin 12 ay ərzində öz və ailə üzvlərinin tibbi xidmətdən istifadə etmək təcrübəsi barədə danışdılar. Məlum olduğu kimi, respondentlər və ailə üzvlərinin ən çox istifadə etdikləri tibbi xidmət dərmanların alınmasıdır (84.3%). Ailə həkimi xidmətindən respondentlərin və onların ailə üzvlərinin yarısından çoxu istifadə etmişdir (60.2%). O ki qaldı həkim- mütəxəssisin məsləhətinə və/ya ambulatoriya müalicəsinə, həmin xidmətdən sorğu edilənlərin və onların ailə üzvlərinin yarısı (50.2%) istifadə etmişdir.

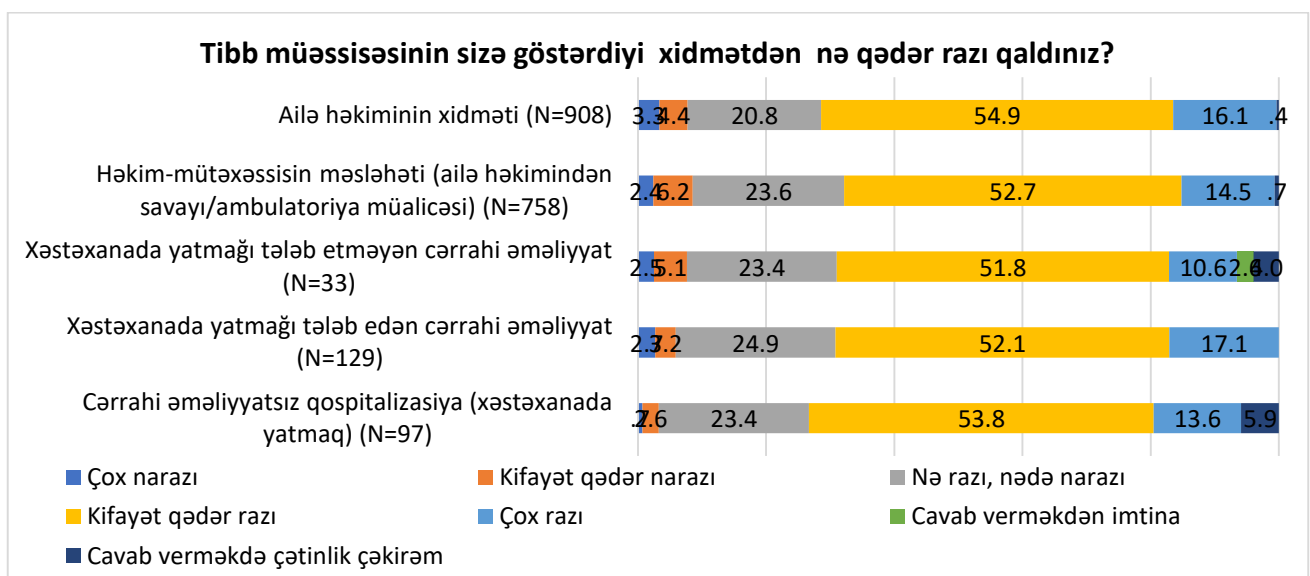
Respondentlərin və onların ailə üzvlərinin nisbətən kiçik hissəsi 12 ayda: stomatoloq xidməti (33.4%), profilaktik tibbi xidmət (22%), təcili yardım (17.2%), xəstəxanada yatmağı tələb edən cərrahi əməliyyat (8.6%) Qospitalizasiya (6.5%) və xəstəxanada yatmadan cərrahi əməliyyat kimi xidmətlərdən istifadə etmişdir (2.2%). (ba. Diaqram #13)

Diaqram #13

Son 12 ayda bir tibbi xidmətdən belə istifadə edənlərdən özlərinin və/ya ailə üzvlərindən həmin xidməti qiymətləndirmək xahiş edildi. Məlum olduğu kimi bu xidmətlər respondentlər tərəfindən müsbət kontekstdə qiymətləndirilir. Konkret olaraq, respondentlər ambulatoriya xidmətlərindən – ailə həkimi xidmətindən (kifayət qədər razı-54.9%; çox razı-16.1%) və həkim-məsləhətçilər/ambulatoriya müalicəsindən (kifayət qədər razı-52.7%; çox razı-14.5%) razıdırlar. Stasionar xidmətlər də müsbət kontekstdə xatırlanırlar: xəstəxanada qalmağı nəzərdə tutmayan cərrahi əməliyyat (olduqca razı -51.8%; çox razı-10.6%), xəstəxanada yatmağı nəzərdə tutan cərrahi əməliyyat (kifayət qədər razı-52.1%; çox razı-17.1%) və cərrahi əməliyyatsız qospitalizasiya (kifayət qədər razı-53.8%; çox razı-13.6%). (bax. diaqram #14)

Diaqram #14

Ailə həkimin xidmətindən respondentlərin əksəriyyəti, hər dörd bölgədə, razıdır: Kaxeti-70.4% (kifayət qədər razı-54.1%; çox razı-16.3%); Pankisi-75.7% (kifayət qədər razı -61%; çox razı-14.7%); Samtsxe-Cavaxeti - 71.3% (kifayət qədər razı-50.4%; çox razı -20.9%); Kvemo kartli-63.8% (Kifayət qədər-51.9%; çox razı-11.9%). Qeyd etmək gərəkdir ki, başqa bölgələrə nisbətən Pankisi razılıq səviyyəsilə fərqlənir. Kvemo kartlidəki respondentləri razılıqlarını nisbətən az ifadə edirlər.

Maraqlıdır ki, Kvemo Kartli bölgəsində həkim-mütəxəssislə məsləhətləşmə də nisbətən az (58.2%) hissəsi tərəfindən müsbət qiymətləndirilir (kifayət qədər razı-43.9%; çox razı-14.3%), nəinki başqa bölgələrdə: Kaxeti-71.6% (kifayət qədər razı-56.1%; çox razı-15.5%); Pankisi-68.3% (Kifayət qədər razı-60.6%; Çox razı-7.7%); Samtsxe-cavaxeti-70.3% (kifayət qədər razı-50.4%; çox razı-19.9%);

Xəstəxanada yatmağı nəzərdə tutan cərrahi əməliyyat xidmətlərini qiymətləndirmədə müxtəlifliklər üzərə çıxdı. Qeyd etmək lazımdır ki, təmayül qorunur və xidmətə Kvemo kartli bölgəsində daha az müsbət rəy söyləyirlər - 54.3% (kifayət qədər razı-44.5%; çox razı-9.8%); Başqa bölgələrdə sorğu edilən repondentlər xidmətdən çox razıdırlar: Kaxeti - 67.3% (kifayət qədər razı -59.7%; çox razı-7.6%); Pankisi - 70.5% (kifayət qədər razı - 54.3%; çox razı - 16.2%); Samtsxe -Cavaxeti - 81.8% (kifayət qədər razı-51.2%; çox razı-30.6%);

O ki qaldı xəstəxanada cərrahi əməliyyat olmadan qalmağa, xidməti ən müsbət şəkildə Samtsxe-Cavaxeti bölgəsində - 94.3% (kifayət qədər razı -67.9%; çox razı -26.4%); başqa bölgələrdə isə razı qalma səviyyəsi təxminən eynidir: Kaxetidə 54.2% (kifayət qədər razı-47.6%; çox razı-6.6%); Pankisi - 53.6% (kifayət qədər razı -48.8%; çox razı-4.9%); Kvemo kartli- 50.4% (kifayət qədər razı -34.9%; çox razı-15.6%); (Bax. Cədvəl #31)

Cədvəl #31

Tibbi müəssisənin göstərdiyi xidmətdən nə qədər razı qaldın? (%)		Ailə həkiminin xidməti	Həkim-mütəxəssis məsləhətləşməsi (ailə həkimindən ambulatoriya mütaliçəsi sayı)	Xəstəxanada vaxt olduquncərrahi əməliyyat	Cərrahi olmadan aparmaq (Xəstəxanada yatmaq)	əməliyyat qospitala (Xəstəxanada)
Kaxeti (N=379)	Olduqca narazıyam	-	-	-	-	-
	Kifayət qədər narazıyam	3.5	3.3	-	-	-
	Nə razıyam, nə narazı	25.1	24.7	32.7	42.6	
	Kifayət qədər razıyam	54.1	56.1	59.7	47.6	
	Çox razıyam	16.3	15.5	7.6	6.6	
	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	1.0	0.5	-	32	
	Cavab verməkdən imtina	-	-	-	-	
Pankisi (N=370)	Olduqca narazıyam	7.2	5.6	8.0		
	Kifayət qədər narazıyam	7.6	13.5	8.0	8.5	
	Nə razıyam, nə narazı	9.5	11.1	13.5	16.2	
	Kifayət qədər razıyam	61.0	60.6	54.3	48.8	
	Çox razıyam	14.7	7.7	16.2	4.8	
	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	-	1.6		21.7	
	Cavab verməkdən imtina	-	-	-	-	
Samtsxe	Olduqca narazıyam	2.1	2.6	2.5	-	
	Kifayət qədər narazıyam	1.3	2.1	-	-	
	Nə razıyam, nə narazı	25.3	25.0	15.7	5.7	

Tibbi müəssisənin göstərdiyi xidmətdən nə qədər razı qaldın? (%)		Ailə həkiminin xidməti	Həkim-mütəxəssis məsləhətləşməsi (aile həkimindən savayı)/ambulatoriya müalicəsi	Xəstəxanada vacib olduğu cərrahi əməliyyat	Cərrahi əməliyyat olmadan aparılmaq (Xəstəxanada yatmaq)
	Kifayət qədər razıyam	50.4	50.4	51.2	67.9
	Çox razıyam	20.9	19.9	30.6	26.4
	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	-	-	-	-
	Cavab verməkdən imtina	-	-	-	-
Kvemo kartlı (N=379)	Olduqca narazıyam	2.8	0.8		9.6
	Kifayət qədər narazıyam	4.5	5.7	4.9	9.7
	Nə razıyam, nə narazı	28.3	34.5	40.8	30.3
	Kifayət qədər razıyam	51.9	43.9	44.5	34.9
	Çox razıyam	11.9	14.3	9.8	15.6
	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	0.6	0.8	-	-
	Cavab verməkdən imtina	-	-	-	-

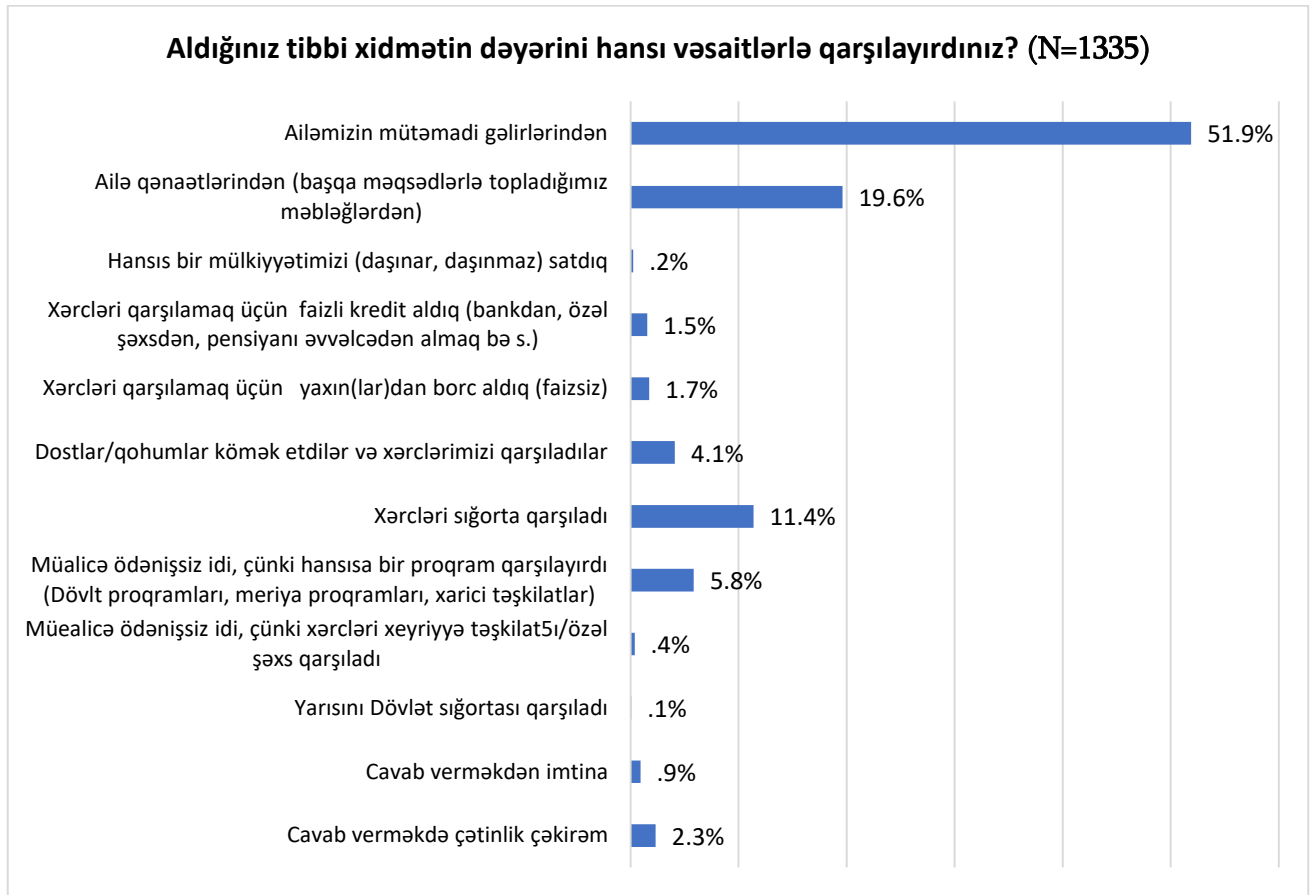
Məlum oldu kimi, son 12 ay ərzində respondentlərin tam əksəriyyəti (99.1%) müalicə üçün xaricə getməyibdir. Belə bir təcrübə olduğunu yalnız 6 respondent deyir. Sorğu olunanlardan 8 cavabdan imtina edir və yaxud, cavab verməyə çətinlik çəkir.

2-2 halda Rusiya və Türkiyəyə müalicə məqsədilə getmiş olduqları deyilir. Bir-bir dəfə Ermənistan və Almaniyanın adı çəkili. 7 halda respondentlər cavab verməkdən imtina edir və yaxud, cavab verməkdə çətinlik çəkir.

Yollanmaq səbəbi kimi 4 respondent Səhiyyə sisteminin orda daha inkişaf etmiş olduğunu göstərir. Sorğu olanlardan biri həmin xəstəliyi Gürcüstanda müalicə edə bilmədiklərini və respondentlərdən biri də Gürcüstan Səhiyyə Sistemində/həkimlərə etibar etmədiyini deyir. 7 respondent cavab verməkdən imtina edir və yaxud cavab verməkdə çətinlik çəkir.

Respondentlərin yarısından çoxu (51.9%) son 12 ay ərzində aldıkları tibbi xidmətinin qarşılığını onlar/aile üzvləri ailənin mütəmadi gəlirlərindən ödəyirdilər. Təxminən beşdə biri (19.6%) xidmətin qiymətini ailə qənaətlərindən ödəyirdi. 11.4% üçün xərcləri sığorta örtmüşdür, 5.8% üçün müalicə ödənişsiz idi, çünki o hansısa bir proqram tərəfindən qarşılanırdı. (Bax. Diaqram #15)

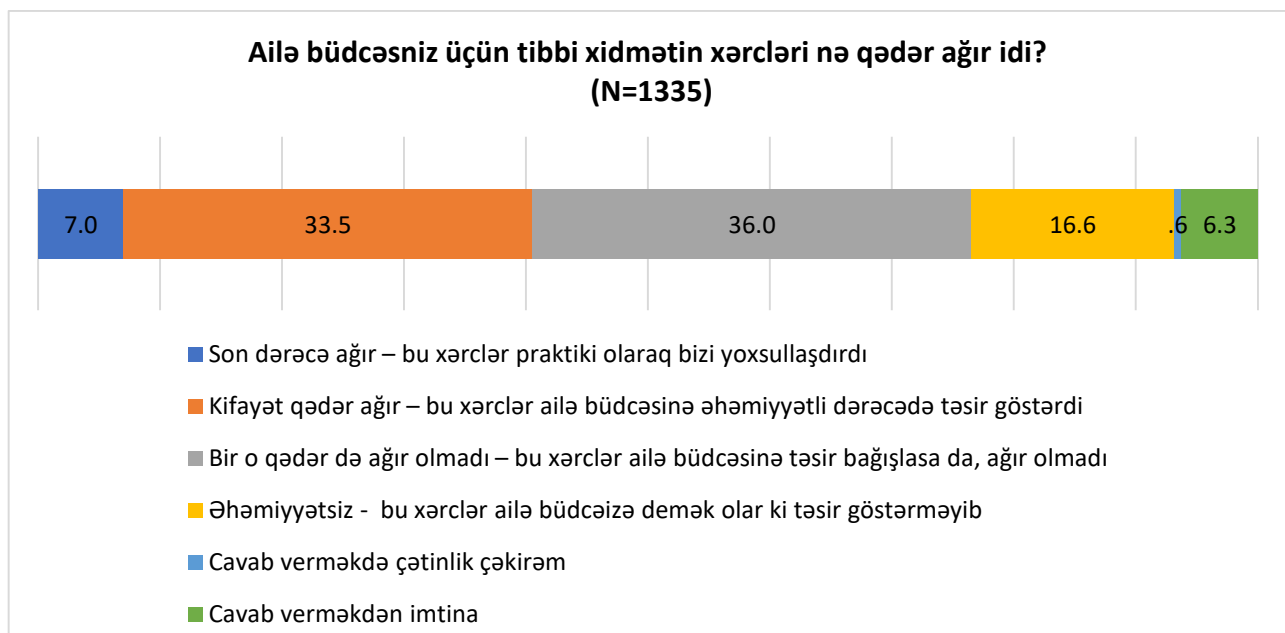
Diaqram # 15

Tibbi xərclər

Sorğu olanların yarısından çoxu (52.6%) tibbi xidmətlərin xərclərini bir o qədər də ağır qiymətləndirmir (36%) və yaxud əhəmiyyətsiz hesab edir (16.6%). Lakin, qeyd etmək lazımdır ki, tibbi xərclərin ağır olduğu respondentlərin payı da az deyildir - 40.5% (Kifayət qədər ağır-7%; Çox ağır - 33.4%). (Bax. Diaqram #16)

Diaqram #16

Korelativ təhlil orta və ortadan yüksək/yüksək iqtisadi vəziyyəti olan respondentlərin tibbi xidmətin xərclərini daha az yük kimi qiymətləndirmələrini göstərdi. Daha konkret, respondentlərin ailələrinin maddi vəziyyətinin azalması ilə ailə büdcələrinə tibbi xərclərin ağır və yaxud çox ağır təsir buraxdığı məlum olur. Daha konkret:

- Kasıb ailələrdə yaşayan respondentlərin 60.8% deyir ki, tibbi xidmət xərcləri onlara ağır və yaxud ifrat dərəcədə ağır yük olduğunu deyir, eyni şeyi iqtisadi vəziyyətinin ortadan aşağı olan respondentlərin 46.7%-i də deyir.
- Əksinə, orta iqtisadi vəziyyəti olan ailə üzvlərinin böyük hissəsi (44.9%) bildirir ki, tibbi xidmət xərcləri onların ailə büdcələrinə bir o qədər də yük olmamışdır. Ortadan yüksək/yüksək iqtisadi imkanlı olan ailə nümayəndələrinin 20.9%-nin sözlərinə görə, qeyd olunan xərclər ailə büdcələrinə əhəmiyyətsiz yük olmuşdur.

Kaxeti bölgəsində ortadan yüksək/yüksək və orta iqtisadi vəziyyəti olan respondentlər arasında, tibbi xidmətlərin xərcləri o qədər də əhəmiyyətli olmayanların sayı böyükdür. Daha konkret:

- Ortadan yüksək/yüksək iqtisadi vəziyyəti olan respondentlərin yarısından çoxu (51.2%) tibbi xidmət xərclərinin onların ailə büdcələrinə o qədər də ağır yük olmamışdır. Orta iqtisadi vəziyyətli ailələrdən olan respondentlərin 38.6%-i, yuxarıda adı çəkilən xərclər onların ailə büdcələrinə əhəmiyyətsiz təsir bağışlamışdır.
- Buna qarşı, yoxsul (37.8%) və ortadan aşağı (40.4%) iqtisadi vəziyyətli ailələrin üzvü olan respondentlərin nisbətən böyük hissəsi həmin xərclərin kifayət qədər ağır olduğunu bildirirlər (yəni ailə büdcələrinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir buraxdı).

Pankisi vadisinin təmsalında, iqtisadi vəziyyətin böyüməsi ilə birlikdə respondentlərin ailə büdcələrinin üzərinə düşən yük də azalır. Daha konkret:

- Orta iqtisadi vəziyyəti olan ailələr nümayəndələrinin yarısından çoxu (55.9%) tibbi xidmətin onların büdcələri üçün o qədər də ağır olmadığını bildirir (həmin xərclər ailə büdcəsinə təsir bağışladı ancaq bu o qədər də ağır olmadı).
- Kasıb ailələrin yarısından çoxu (54.4%) bildirir ki, bu xərclər onların ailə büdcələri üzərinə xeyli qədər ağır əks olundu (bu xərclər ailə büdcəsinə əhəmiyyətli dərəcədə ağır yük oldu).

Samtsxe-Cavaxeti bölgəsində:

- Ortadan yüksək/yüksək iqtisadi vəziyyəti olan respondentlərin 14.3%-i tibbi xidmət xərclərinin ailə büdcələri üçün olduqca ağır olduğunu deyir. Ortadan aşağı iqtisadi vəziyyəti olan ailə üzvlərinin yalnız 2.6%-i də eyni şeyi deyir.
- Ortadan aşağı (51.3%) və orta (54.3) iqtisadi vəziyyəti olan ailə üzvlərinin yarısından çoxu tibbi xərclərdən irəli gələn yükü bir o qədər də ağır hesab etmir.

Kvemo kartlidə yaşayan azlıqlara gəldikdə:

- Ortadan yüksək/yüksək iqtisadi vəziyyəti olan respondentlərin 57.1% i tibbi xidmət xərclərinin ailə büdcələri üçün olduqca ağır olduğunu deyir.
- Kasıb (40.5%) və ortadan aşağı (57%) iqtisadi vəziyyəti olan respondentlərin nisbətən böyük hissəsi qeyd olunan xərclərin ailə büdcələri üzərində kifayət qədər ağır əks olduğunu deyir. (verilmişlər statistik cəhətdən etibarlıdır: $p < 0.05$). (bax. Cədvəl #32)

Cədvəl #32

Tibb xidməti yükü ailə büdcəsi üçün nə qədər ağır idi? (%)		Ailənin iqtisadi vəziyyəti				
		Kasıb	Ortadan aşağı	Orta	Ortada yüksək/Yüksək	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm /Cavab
Respondentlər (N=1335)	Son dərəcə ağır idi	17	5.8	4.2	6.4	3.3
	Kifayət qədər ağır idi	43.8	40.9	25.7	21.5	32.6
	Bir o qədər də ağır deyildi	21.9	34.5	44.9	46.5	38
	Əhəmiyyətsiz dərəcədə	6.3	15.5	20.4	20.9	22.1
	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm/cavabdan imtina	11.2	3.4	4.8	2.7	12.9
Kaxeti (N=379)	Son dərəcə ağır idi	4.4	1.8	-	2.4	1
	Kifayət qədər ağır idi	37.8	40.4	25	7.3	14.4
	Bir o qədər də ağır deyildi	31.1	31.6	29.5	51.2	41.2
	Əhəmiyyətsiz dərəcədə	15.6	25.4	38.6	24.4	26.8
	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm/cavabdan imtina	11.1	0.9	6.8	14.6	16.5
Pankisi (N=370)	Son dərəcə ağır idi	5.1	5	5.8	-	22.2
	Kifayət qədər ağır idi	54.4	40.9	25	30.5	22.2
	Bir o qədər də ağır deyildi	29.1	34	55.8	47.5	22.2
	Əhəmiyyətsiz dərəcədə	2.5	13.8	11.5	22	22.2
	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm/cavabdan imtina	8.9	6.3	1.9	-	11.1
Samsxe- Cavaxeti (N=379)	Son dərəcə ağır idi	5.3	2.6	4.3	14.3	0.9
	Kifayət qədər ağır idi	31.6	25.1	23.9	23.2	33
	Bir o qədər də ağır deyildi	31.6	51.3	54.3	39.3	42.2
	Əhəmiyyətsiz dərəcədə	21.1	19.1	15.2	23.2	14.7
	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm/cavabdan imtina	10.5	0.9	2.2	-	9.2
ქვემო ქართლი (N=381)	Son dərəcə ağır idi	39.2	13.2	4.5	7.1	7.3
	Kifayət qədər ağır idi	40.5	57	36.4	21.4	21.8
	Bir o qədər də ağır deyildi	6.3	22.8	36.4	57.1	27.3
	Əhəmiyyətsiz dərəcədə	1.3	3.5	13.6	-	30.9
	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm/cavabdan imtina	12.7	3.5	9.1	14.3	12.7

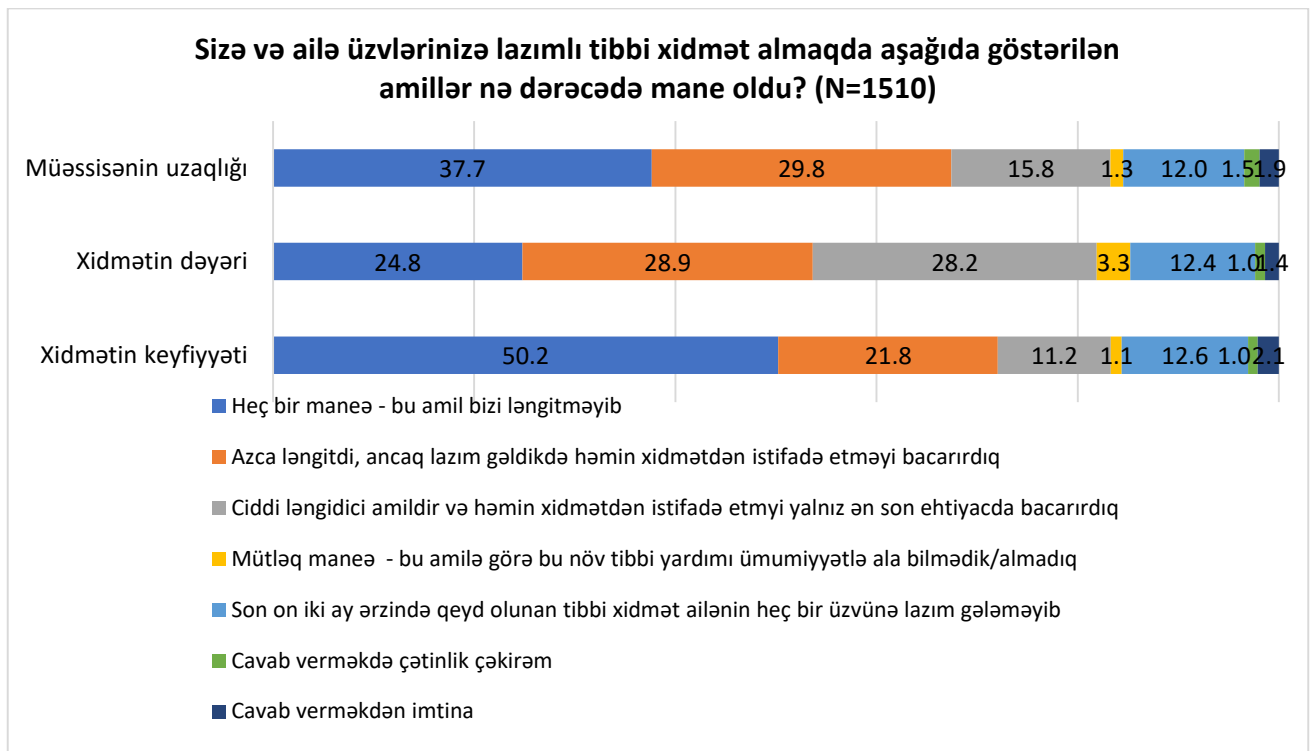
Tibbi xidmət almaqda müxtəlif amillərin təsiri

Respondentlərdən onların və yaxud ailə üzvlərinin lazımlı tibbi xidmət almaqda müxtəlif amillərin necə təsir etdiyini qiymətləndirmələri xahiş edildi. Məlum olduğu kimi, tibbi xidmətdən istifadə etmək sədləri arasında, müəssisənin uzaqda yerləşməsi sorğu edilənlərin böyük hissəsi (67.4%) tərəfindən ən az maneə törədən amil kimi qiymətləndirilir (Heç bir maneə təşkil etmir-37.7%; məni bir qədər ləngitdi - 29.8%).

Respondentləri təxminən yarısı (50.2%) xidmət keyfiyyətini bir maneə kimi qiymətləndirmir və bunun onu ümumiyyətlə ləngitmədiyini deyir. İkinci tərəfdən sorğu edilənlərin beşdə birindən çoxuna (21.8%) əsasən, xidmətin keyfiyyəti azca maneə törədir, ancaq lazım gəldikdə həmin xidmətdən istifadə edə bilirlər.

Respondentlərin yarısından çoxu xidmətin keyfiyyətini (53.7%) həmçinin maneə törətməyən amil kimi müzakirə edir (Heç bir maneə təşkil etmir-24.8%; məni bir qədər ləngitdi - 28.9%). İkinci tərəfdən respondentlərin dördə birindən çoxu tibbi xidmətin dəyərini ciddi, maneə törədən bir amil kimi qiymətləndirir (28.2%) və deyir ki, həmin xidmətlə istifadə etməyi yalnız ən ifrat ehtiyac olduqda bacarırdılar. Xidmətin keyfiyyəti və müəssisələrin uzaqda yerləşməsi halında belə bir qiymətləndirmə göstəricisi nisbətən aşağıdır (xidmətin keyfiyyəti-11.2%; müəssisənin uzaqlığı-15.8%). (bax. diaqram #17)

Diaqram #17

Tibbi ehtiyaqlara əlçatanlığı ləngidən amilləri bölgə cəhətdən müzakirə etmək nəticəsində məlum oldu ki, müəssisələrin uzaqda yerləşməsi Kaxeti bölgəsi üçün ən az problemdir - 79.4% (heç bir maneə-46.8%; bir az maneə-32.6%); müəssisənin uzaqda yerləşməsi Pankisi üçün də problem təşkil etmir - 75.6% (heç bir maneə-29.4%; azca maneə-46.2%), habelə samtsxe-Cavaxetidə - 68.3% (heç bir maneə-47.4%; bir azca maneə-21%); məlum olduğu kimi, xidmətin uzaqlığı Kvemo kartli bölgəsində nisbətən maneçilik törədən amildir - 46.7% (heç bir maneə-26.9%; azca maneə törətdi-19.7%);

O ki qaldı xidmətin dəyərinə, Samtsxe-Cavaxeti bölgəsində respondentlər tərəfindən bu amil daha az maneçilik törədən kimi qəbul edilir - 64% (heç bir maneə-40%; bir qədər maneə-23.9%); Kaxetidə sorğu olanların yarısından çoxu xidmətin dəyərini bir o qədər də maneə törədən hesab etmir - 59.4% (heç bir maneə-22.8%; bir qədər maneə-36.6%) habelə Pankisidə -56.4% (heç bir maneə-24.4%; bir azca maneə-32%); Kvemo klartiyə gəldikdə xidmətin qiyməti azca maneə törədən amil kimi qəbul edilir - 35.1% (heç bir maneə-11.9%; bir qədər maneə-23.2%);

Kvemo kartlidə keyfiyyəti maneə törətməyən amil kimi sorğu olanların 49.2%-i göstərir (heç bir maneə-28%; bir qədər maneə-21.1%); Başqa bölgələrə gəldikdə sorğu olanların nisbətən böyük hissəsi belə bir qiymətləndirmə edir: kaxeti-83.9% (heç bir maneə-71.2%; bir qədər maneə-12.7%); Pankisi - 81.6% (heç bir

maneə-46.1%; bir qədər maneə-35.5%); Samtsxe -Cavaxeti - 73.8% (Heç bir maneə-55.5%; bir qədər maneə-18.3%); (bax. Cədvəl #33)

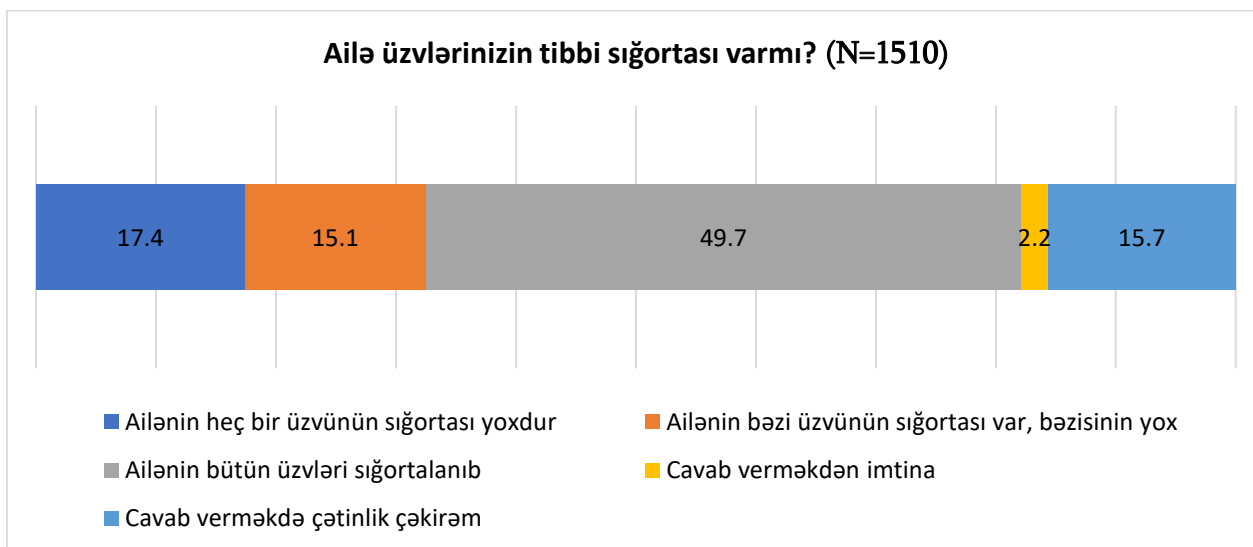
Cədvəl #33

Son on iki ay ərzində sadalanan amillər sizə və ailə üzvlərinizə lazımlı tibbi xidmət almaqda nə qədər mane oldu? (%)		Heç bir maneə	Bizi bir az ləngitdi	Ciddi maneə törədən amildir	Mütləq maneə	Son on iki ay ərzində ailəmin heç bir üzvünə qeyd olunan xidmət lazım olmayıb	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	Cavab verməkdən imtina
Kaxeti (N=379)	Müəssisənin uzaqlığı	46.8	32.6	11.1	0.4	8.3	0.6	0.2
	Xidmətin dəyəri	22.8	36.6	27.8	3.6	8.1	0.6	0.6
	Xidmətin keyfiyyəti	71.2	12.7	5.1	0.6	7.8	0.6	2.0
Pankisi (N=370)	Müəssisənin uzaqlığı	29.4	46.2	17.1	1.0	2.5	2.7	1.1
	Xidmətin dəyəri	24.4	32.0	36.2	1.0	2.9	1.7	1.8
	Xidmətin keyfiyyəti	46.1	35.5	11.5	0.3	2.9	1.5	2.2
Samtsxe-Cavaxeti (N=379)	Müəssisənin uzaqlığı	47.4	21.0	13.4	0.8	14.2	0.8	2.5
	Xidmətin dəyəri	40.0	23.9	18.6	1.6	14.3	0.5	1.0
	Xidmətin keyfiyyəti	55.5	18.3	8.8	0.6	15.3	0.2	1.3
Kvemo kartli (N=381)	Müəssisənin uzaqlığı	26.9	19.7	21.7	2.8	22.9	2.2	3.7
	Xidmətin dəyəri	11.9	23.2	30.4	7.1	24.1	1.1	2.2
	Xidmətin keyfiyyəti	28.0	21.1	19.4	2.9	24.0	1.6	2.9

Sığortadan faydalanmaq

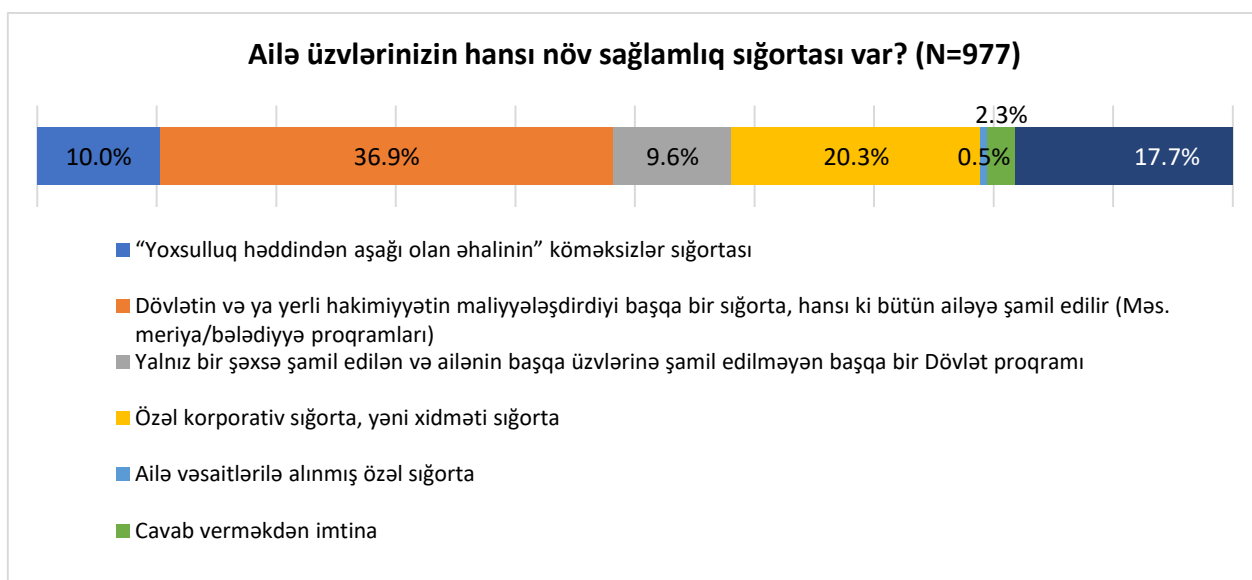
Respondentlərin az qalsın yarısı (49.7%) ailə üzvlərinin hamısının sığortalı olduğunu deyir. İkinci tərəfdən, sorğu edilənlərin az qalsın beşdə birinin (17.4%) ailəsinin heç bir üzvü sığortalanmamışdır, 15.1%-inin ailə üzvlərindən bəzisi sığortalanıb, bəzisi isə yox. (bax. diaqram #18)

Diaqram #18

Hansısa bir tibbi sığortası olan respondentlərin nisbətən böyük hissəsi (36.9%) ailə üzvlərinin dövlət və ya yerli hakimiyyət tərəfindən maliyyələşdirilən sığortası olduğunu və həmin sığortanın bütün ailəyə şamil edildiyini deyir. Respondentlərin beşdə birinin (20.3%) ailə üzvlərinin dövlət sığortası olduğu və həmin sığortanın ailənin bütün deyil, bircə üzvünə şamil edildiyini deyir. Ailə üzvlərinin “Yoxsulluq həddindən aşağı olan əhalinin” sığortasından olan respondentlərin payı nisbətən aşağıdır (10%). Bu ictimai məktəb pedaqoqlarının tibbi sığortasına gəldikdə də aşağı qalır (9.6%). Ailə üzvlərinin iş yerindən korporativ sığortası olanların sayı da azdır (2.7%). Ailə vəsaitləri ilə alınan fərdi sığortanın sayı da olduqca aşağıdır (0.5%). (Bax. diaqram #19)

Diaqram #19

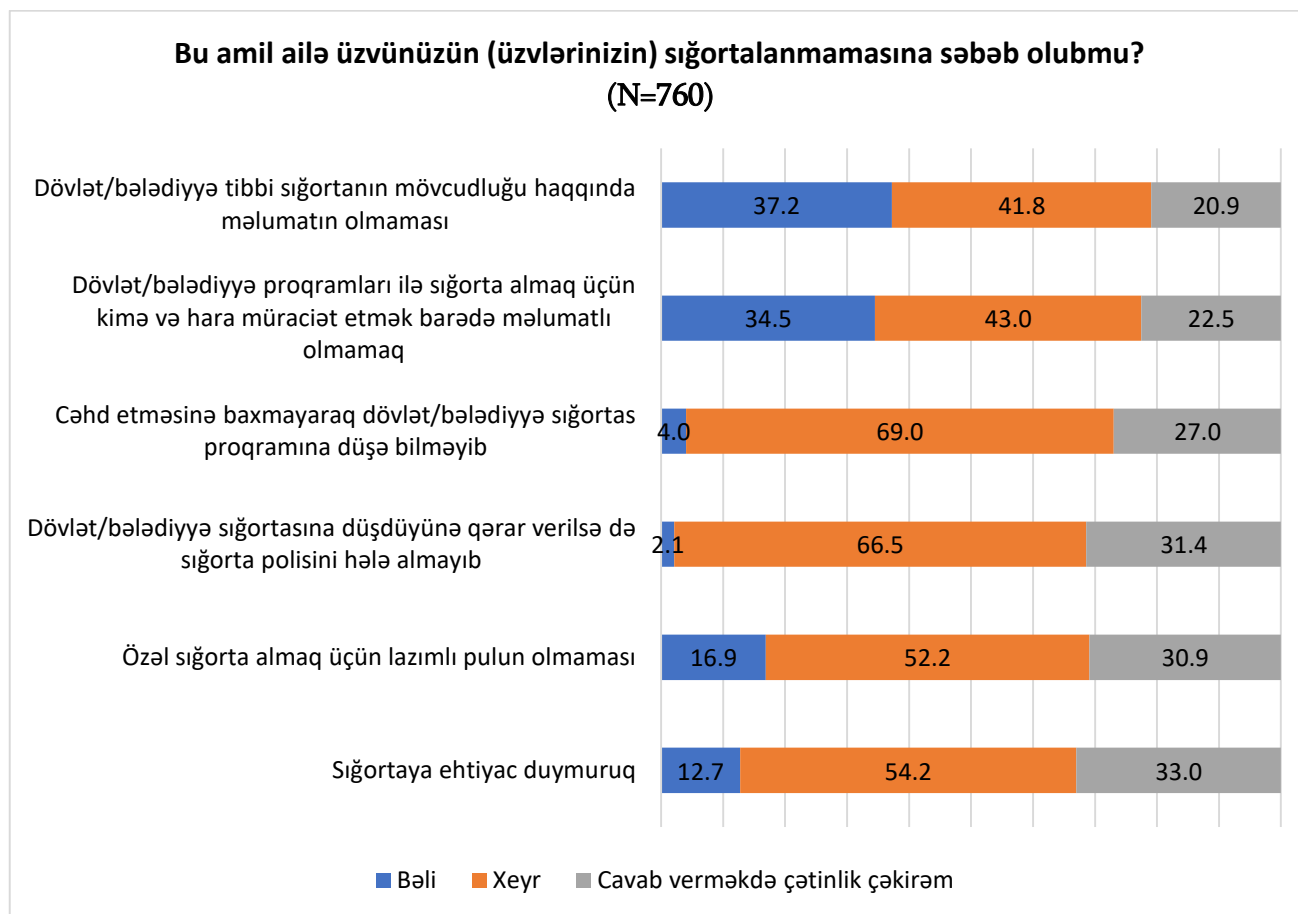
Ailələrinin bir üzvü belə sığortalanmayan respondentlərə bir neçə amil təklif edilərək onlardan hansınısa buna mane olub-olmadığını qiymətləndirmək xahiş edildi. Məlum oldu ki, respondentlərin nisbətən böyük hissəsi təklif edilən bütün müddəalara mənfi cavab verir. Daha konkret, ailə üzvünün/ üzvlərinin sığortalanmamasının səbəbi bu amillər deyildir: dövlət/bələdiyyə tibbi sığortasının mövcud olması ilə bağlı məlumatın olmaması (41.8%), Dövlət/bələdiyyə tibbi proqramları ilə sığortalanmaq barədə kimə və hara müraciət etməklə bağlı məlumatın olmaması (43%), cəhdə baxmayaraq ailə üzvünün dövlət/bələdiyyə sığorta proqramına düşə bilməməsi (69%), ailə üzvünə dövlət/bələdiyyə sığortanın düşməsi, lakin sığorta polisini hələ ala bilməməsi (66.5%), şəxsi sığortayı almaq üçün lazımlı məbləğin olmaması (52.2%) və respondentlərin və ailə üzvlərinin sığortada bir məna görməməsi (54.2%).

Ailə üzvünü/üzvlərini sığortalamamağın səbəbi kimi bunların adı çəkilir: dövlət/bələdiyyə tibb sığortası barədə məlumatın olmaması (37.2%), Dövlət/bələdiyyə proqramlarından sığorta üçün kimə və hara müraciət etməli olduğunu bilməmək (34.5%), şəxsi sığorta almaq üçün lazımlı pulun olmaması (16.9%) respondent və ailə üzvlərinin sığortaya ehtiyac duymaması (12.7%). (bax. diaqram #20)

Həyat yoldaşının Gürcüstan vətəndaşı olmadığını səbəb kimi göstərən bircə vətəndaş məlum oldu.

Diaqram #20

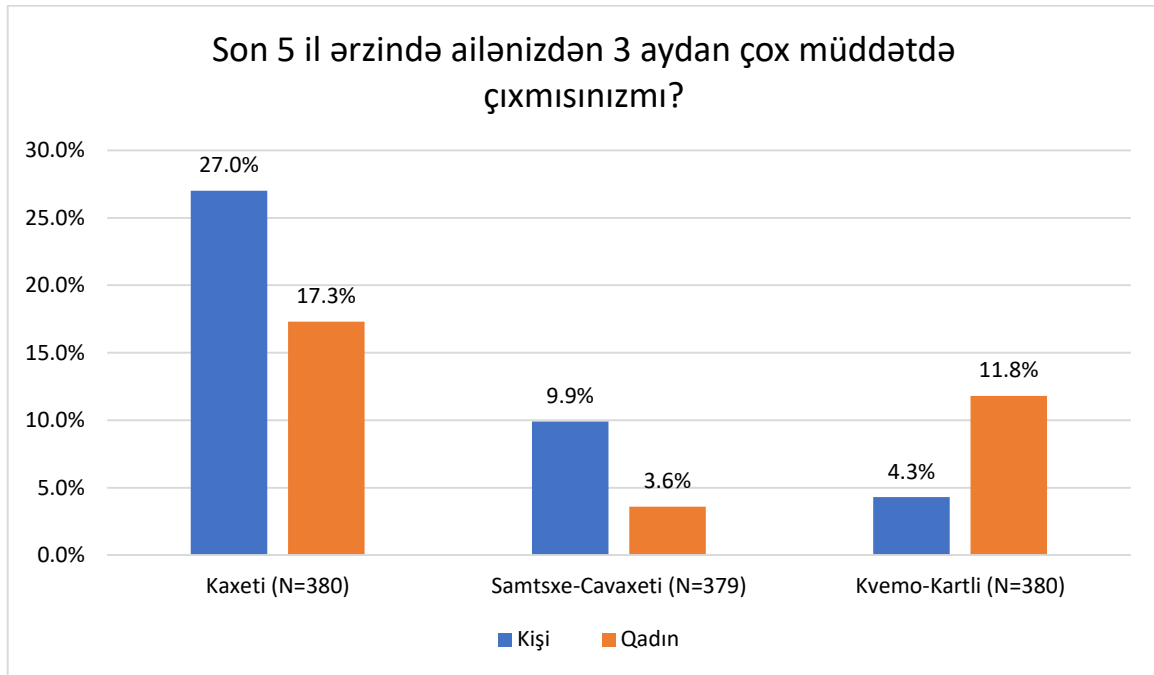
8-ci fəsil. Miqrasiya

Səhiyyə məsələlərinin müzakirəsindən sonra respondentlər miqrasiya təcrübəsi ilə bağlı danışdılar. Onların böyük əksəriyyəti (89.4%) son 5 il ərzində ailəindən 3 aydan çox müddətdə getmədiyini deyir. Yalnız 10.5%-nin belə bir təcrübəsi var.

Korelativ təhlil bölgələr arasında cinsiyyət üzrə statistik cəhətdən əhəmiyyətli fərqlilikləri üzərə çıxarır:

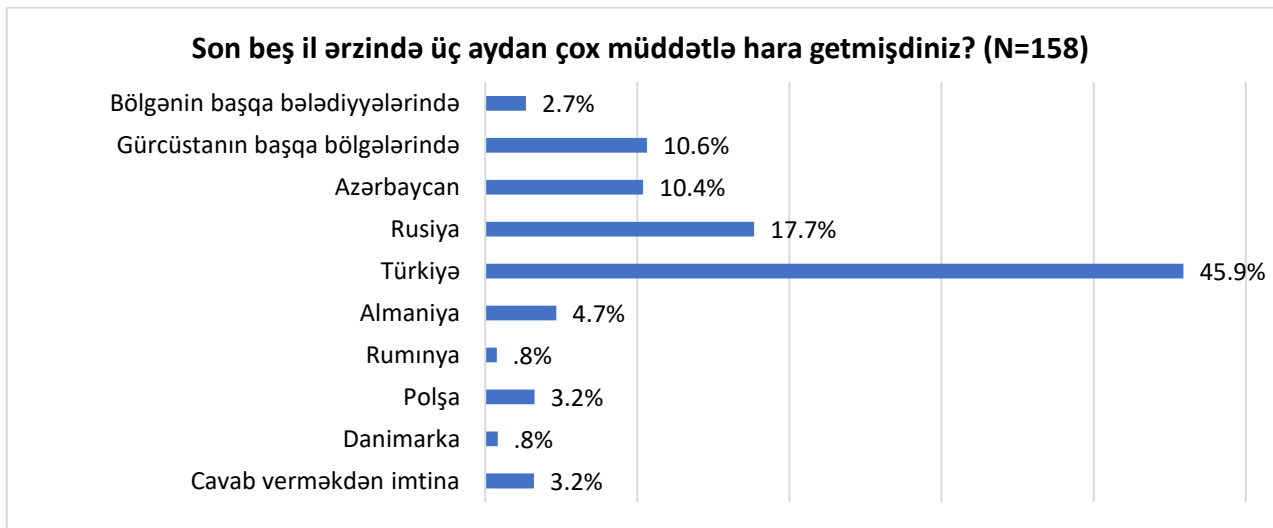
- **Kaxeti (Pankisidən savayı) və Samtsxe-Cavaxeti bölgələrində** kişi cinsinin nümayəndələri (Kaxeti - 27%; Samtixe-cavaxeti - 9.9%) son 5 il ərzində 3 aydan çox müddətlə ailədən getdiklərini daha çox təsdiqləyirlər nəinki qadın cinsinin nümayəndələri (Kaxeti - 17.3%; Samtsxe-Cavaxeti - 3.6%);
- **Kvemo-kartli bölgəsində** dinamika əksinədir, qadın cinsinin nümayəndələrinin nisbətən böyük hissəsi (11.8%) son 5 il ərzində ailədən 3 aydan çox müddətlə getdiyini deyir, kişilərin isə 4.3%-i. (Verilmişlər statistik cəhətdən etibarlıdır: $p < 0.05$) (Bax. Diaqram #21)

Diaqram #21

Son 5 ildə mühacirlik təcrübəsini təsbit edən respondentlərə konkret olaraq harda olduqları və nə kimi fəaliyyətlə məşğul olduqları soruşuldu. Sorğu olanların nisbətən böyük hissəsi (45.9%) türkiyədə, az qalsın beşdə biri isə (17.7%) Rusiyada olduqlarını deyir. Həmçinin, Gürcüstanın başqa bölgəsinə (10.6%) və yaxud Azərbaycana gedənlərin sayı da əhəmiyyətlidir (10.4%). (bax. Diaqram #22)

Diaqram #22

O ki qaldı mühacirlik dövründə respondentlərin fəaliyyətinə, onların böyük hissəsi (82.3%) əsasən işlədiyini deyir. Səhayət etdiyini deyən respondentlərin payı nisbətən azdır (7%), müailə edirdi (3.6%), oxuyurdu (3.3%) və ya qonaq getmişdi (1.5%). 2.4% cavab verməkdən imtina edir.

Yaş kateqoriyalarına görə respondentlərin fəaliyyətini müzakirə etmək maraqlıdır. Qeyd etmək lazımdır ki:

- Xaricdə olduğu müddətdə daha çox işlədiklərinə 25-64 yaşlı olan respondentlər işarə edirlər (25-34 yaş- 83.2%; 35-44 yaş-94.2%; 45-54 yaş- 91.1%; 55-64 yaş-86.8%);

- Həmçinin maraqlıdır ki, xaricdə olduğu müddətdə təhsil almaqla əsasən 18-34 yaşlı respondentlər məşğul idilər (18-24 yaş-14.7%; 25-34 yaş- 4.9%);
- O ki qaldı müalicəyə, bu məsələ 45-65 və daha yüksək yaşlı respondentlər üçün prioritetli idi (45-54 yaş- 3.1%; 55-64 yaş-5.1%; 65 və daha yüksək yaş - 17.9%); (verilmişlər statistik cəhətdən etibarlıdır: $p<0.05$). (bax. Cədvəl #34)

Cədvəl #34

Mühacirət dövründə nə ilə məşğul idiniz? (N=167) (%)	Səviyyə					
	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
İşləyirdim	69.7	83.2	94.2	91.1	86.8	62.3
Oxuyurdum	14.7	4.9	0.0	0.0	0.0	0.0
Müalicə edirdim	0.0	0.0	0.0	3.1	5.1	17.9
Səyahət edirdim	6.0	8.0	5.8	3.1	8.1	12.3
Qonaq getmişdim	0.0	1.9	0.0	0.0	0.0	7.5
Cavab verməkdən imtina	9.5	1.9	0.0	2.8	0.0	0.0

Təhsilin nail olunan səviyyəsi cəhətdən miqrasiyada olma təcrübəsi olan respondentlərin cavablarının təhlili nəticəsində məlum olur ki:

- Miqrasiya dövründə natamam orta/ibtidai təhsil almayan respondentlər əsasən işləməklə məşğul idilər (96.4%). Həmçinin, orta texniki/ orta peşə təhsili olan (85%) və yaxud tam orta təhsilli respondentlər də belə idilər (78.2%);
- İkinci tərəfdən təhsillərinin nail olduqları səviyyəsinin natamam, tam ali təhsil olan və yaxud, müvafiq keyfiyyətli olan respondentlər mühacirətdə olmaq səbəbi kimi həm işləməyi (53.6%), həm oxumağı (21.4%) və səyahəti göstərirdilər (24.9%). (verilmişlər statistik cəhətdən etibarlıdır: $p<0.05$). (Bax. Cədvəl #35)

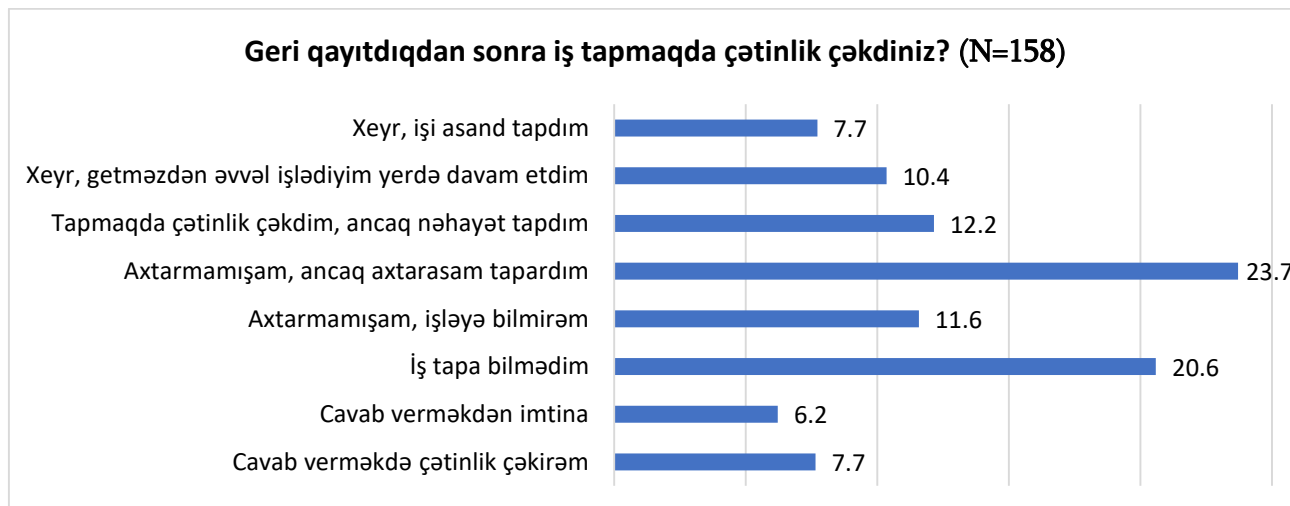
Cədvəl #35

Mühacirət müddətində əsasən nə ilə məşğul idiniz? (N=167) (%)	Təhsilin nail olunan səviyyəsi			
	Natamam orta təhsil/ibtidai/təhsilsiz	Tam orta təhsil	Orta texniki / orta təhsil/peşə təhsili	Ali təhsil (natamam/tam/dərəcə)
İşləyirdim	96.4	78.2	85.0	53.6
Oxuyurdum	2.3	0.0	0.0	21.4
Müalicə edirdim	0.0	7.1	4.6	0.0
Səyahət edirdim	1.3	6.6	6.2	24.9
Qonaq getmişdim	0.0	3.6	0.0	0.0
Cavab verməkdən imtina	0.0	4.4	4.2	0.0

Respondentlərdən geri qayıtdıqdan sonra iş tapmaq təcrübələri barədə soruşuldu. Qeyd etmək lazımdır ki, sorğu olanların az qalsın yarısı (23.7%) onlar iş axtarmağa cəhd etməyiblər, çünki onlarda tapa bilməyəcəkdilər,

beşdə birinə əsasən (20.6%) qayıdan kimi iş tapa bilmədi. Həmçinin iş axtarmaqda çətinlik çəksə də, yenə tapa bildiyini deyən respondentlərin sayı da az deyildir (12.2%). İşləyə bilmədikləri üçün iş axtarmayanlar (11.6%) və getməzdən əvvəl işlədiyi yerdə yenidən işləyənlər (10.4%). İşə asand tapanların sayı yalnız 7.7% -dir. (Bax. diaqram #23)

Diaqram #23

Qeyd etmək lazımdır ki, mühacirətdən sonra işlə təmin olanların əksəriyyəti (63.4%) mmühacirət dövründə aldığı təcrübəni iş axtarmaq baxımından dəyərli olaraq qiymətləndirir. 22.5%-i üçün bu təcrübə faydasız idi. Sorğu edilənlərin 4% cavab verməkdən imtina edir, 10.2%-i isə cavab verməyə çətinlik çəkir.

9-cu fəsil. İqtisadi inkişafın təmayülləri

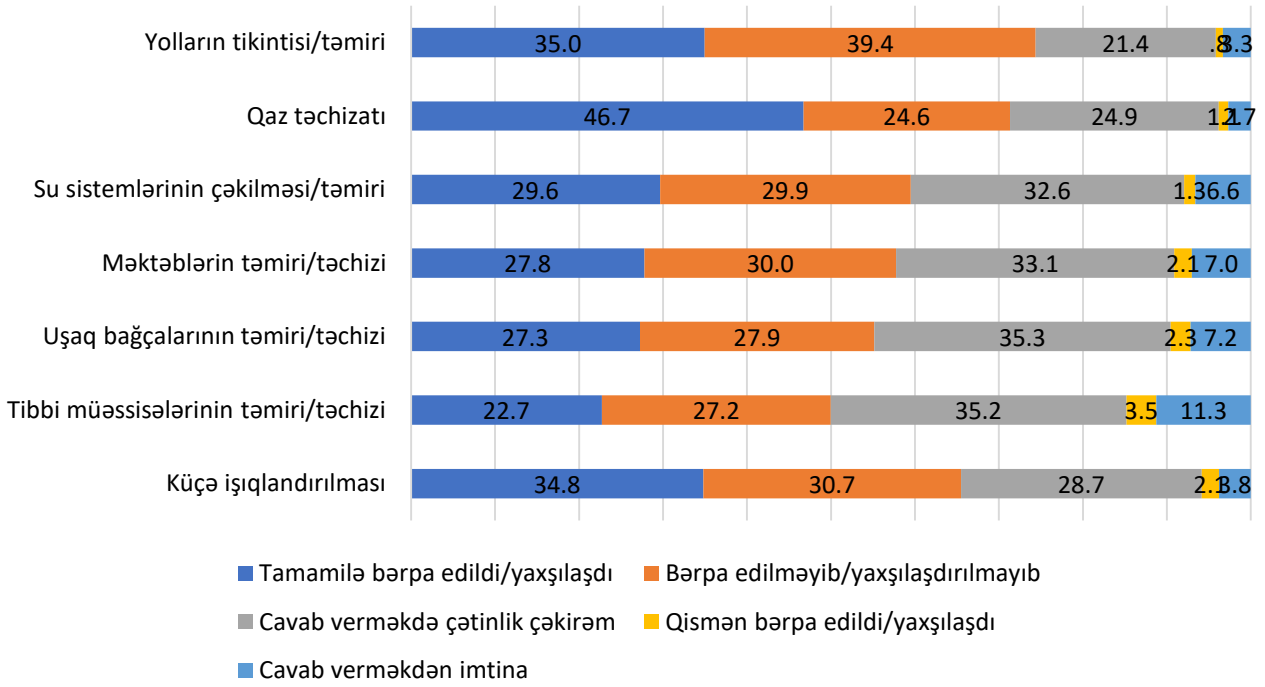
İnfrastruktur xarakterli dəyişikliklər

Respondentlər Gürcüstan Hökuməti təşəbbüsü ilə son 5 il ərzində bölgələrində həyata keçirilən infrastruktur xarakterli dəyişikliklər barədə danışdılar.

- Məlum olduğu kimi respondentlərin böyük əksəriyyəti (74.4%), bölgələrində yolların tikintisi/remontu qismən (39.4%) və ya tamamilə (35%) həyata keçirildiyini bildirir.
- Sorğu edilənlərin 71.3%-i qazla təminat sahəsində müsbət dəyişikliklərin arasında göstərir. O cümlədən, 46.7%-i qazla təminatın tamamilə bərpa edildiyini/yaxşılaşdığını, 24.6% -i isə qismə dəyişikliklər haqqında danışır.
- Bölgələrində son 5 ildə su sisteminin çəkilməsi/təmiri tam şəkildə (29.8%) və yaxud qismən (29.9%) həyata keçirildiyini deyənlərin payı ümumi respondentlərin yarısından çoxdur.
- Dəyişikliklər cəhətdən, məktəbin təmiri/təchizi müsbət təmayüllər arasındadır. Dəyişikliklərə ümdə 57.8%-i işarə edir. O cümlədən 27.8%-i məktəbin təmirinə/təchizinə/abadlaşdırılmasına, 30%-i isə qismən bərpası/abadlaşdırılmasına işarə edir.
- Uşaq bağçalarının tam şəkildə (27.3%) və yaxud qismən (27.9%) bərpası/abadlaşdırılmasına işarə edənlərin sayı yarıdan çoxdur (55.2%).
- Başqa infrastruktur xarakterli məsələlərə nisbətən tibb müəssisələrinin bərpası/təchizatına işarə edən respondentlərin sayı aşağıdır (50%). O cümlədən, 22.7%-i tam şəkildə bərpa/abadlaşdırma işlərinə, 27.2%-i isə tibb müəssisələrinin qismən bərpa edilməsi/abadlaşdırılması barədə danışır.
- Küçə işıqlandırılmasının tamamilə (34.8%) və ya qismən (30.7%) bərpası/abadlaşdırılmasına sorğu edilənlərin əksəriyyəti işarə edir (65.5%). (bax. diaqram #24)

Diaqram #24

Bölgənizdə son 5 il ərzində Gürcüstan Hökuməti təşəbbüsü ilə, hansı infrastruktur sahələri bərpa edildi/abadlaşdırıldı? (N=1510)

Müxtəlif infrastruktur sahələrinin tam şəkildə və yaxud qismən bərpası, abadlaşdırılması cəhətdən Kaxeti bölgəsində, son 5 il ərzində, yolların tikintisi və yaxud təmiri nisbətən aktiv şəkildə həyata keçirildi - 43.7%. Bu göstərici bölgədə həyata keçirilən başqa növ infrastruktur abadlaşdırılma/bərpasından çoxdur, məsələn: Qaz təchizatı- 22.3%; su sistemlərinin çəkilməsi/təmiri-28.8%; məktəblərin təmiri/təchizi-26%; uşaq bağçalarının təmiri/təchizi- 20%; Tibb müəssisələrinin təmiri/təchizi-10.4%; küçə işıqlandırılması - 24.3%.

Qeyd etmək lazımdır ki, Kaxeti bölgəsilə müqayisədə, Pankisidə, Samtsxe-Cavaxetidə və Kvemo Kartlidə sorğu edilən respondentlərin nisbətən böyük hissəsi son 5 il ərzində bölgələrində infrastruktur layihələrin həyata keçirildiyini göstərir. Eyni zamanda, Samtsxe-Cavaxetidəki respondentlər infrastruktur xarakterli məsələnin qismən bərpası/abadlaşdırılmasına işarə edirlər, Kvemo Kartli bölgəsində isə daha çox tam şəkildə bərpa/abadlaşdırılma işləri göstərilir.

Konkret olaraq, Pankisidə yollar qismən və yaxud tam şəkildə bərpa edildi - 82.1%; Qaz təminatı - 97.8%; Su sistemi - 62%; Məktəblər - 60.2%; uşaq bağçaları - 65.5%; Tibb müəssisələri - 61.5%, küçə işıqlandırılması - 97.6%.

Samtsxe-Cavaxetidə başqa infrastruktur xarakterli layihələrə nisbətən yolların tamamilə və yaxud qismən bərpası/abadlaşdırılmasının adı çəkilir-81.1%. Lakin, başqa sahələrin bərpası/abadlaşdırılması da həmçinin aktiv şəkildə göstərilir: yolların tikintisi və yaxud təmiri - 43.7%. Bu göstərici bölgədə həyata keçirilən başqa tip infrastruktur xarakterli abadlaşdırma/bərpa işlərindən yüksəkdir: Qaz təminatı - 78.2%; Su sistemlərinin çəkilməsi/bərpası- 74.1%; məktəblərin təmiri/təchizi - 74.7%; uşaq bağçalarının təmiri/təchizi - 67%; tibb müəssisələrinin təmiri/təchizi - 66.6%; küçə işıqlandırılması - 69.2%.

Bu təmayül Kvemo kartlidə özünü qoruyur və burda da ən çox yolların tikilməsi/təmiri göstərilir - 90.8%. Sorğu edilənlərin əksəriyyəti qaz təchizatının - 87.7%; su sistemlərinin - 73.3%; məktəblərin - 73.3%; uşaq bağçalarının - 68.4%; tibb müəssisələrinin - 61.5%; küçə işıqlandırılmasının - 71.6% səhmana salındığı haqda danışıq. (Bax. Cədvəl #36)

Cədvəl #36

Bölgənizdə son 5 il ərzində Gürcüstan Hökuməti təşəbbüsü ilə hansı infrastruktur sahələri bərpa edildi/abadlaşdırıldı? (%)		Yolların tikilməsi/təmiri	Qaz təchizatı	Su çəkilməsi/təmiri sistemlərinin	Məktəblərin təmiri/təchizi	Uşaq təmiri/təchizi bağçalarının	Tibb təmiri/təchizi müəssisələrinin	Küçə işıqlandırması
Kaxeti (N=379)	Tam şəkildə bərpa edildi/abadlaşdırıldı	24.7	11.6	16.8	16.1	12.9	4.1	13.0
	Qismən bərpa edildi/abadlaşdırıldı	19.1	10.7	12.1	9.9	7.1	6.3	11.3
	Bərpa edilməyib/abadlaşdırılmayıb	52.9	69.2	62.5	67.7	73.8	78.1	67.2
	Cavab verməkdən imtina	1.2	2.0	2.2	1.4	1.4	4.0	2.8
	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	2.2	6.5	6.4	5.0	4.9	7.5	5.7
Pankisi (N=370)	Tam şəkildə bərpa edildi/abadlaşdırıldı	32.1	83.3	28.4	25.9	27.4	25.0	55.2
	Qismən bərpa edildi/abadlaşdırıldı	50.1	14.5	33.6	34.2	38.0	36.5	42.5
	Bərpa edilməyib/abadlaşdırılmayıb	8.4	0.2	20.1	23.3	24.1	15.1	0.7
	Cavab verməkdən imtina	0.8	1.0	1.7	2.8	1.7	3.3	0.5
	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	8.7	1.0	16.3	13.7	8.7	20.0	1.2
Samtsxe-Cavaxeti (N=379)	Tam şəkildə bərpa edildi/abadlaşdırıldı	20.4	26.8	19.9	16.5	16.8	16.5	17.0
	Qismən bərpa edildi/abadlaşdırıldı	60.6	51.4	54.2	55.1	50.2	50.2	52.2
	Bərpa edilməyib/abadlaşdırılmayıb	16.2	18.3	22.2	19.8	22.1	21.3	21.2
	Cavab verməkdən imtina	0.5	0.5	0.5	1.3	1.6	1.8	2.1
	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	2.2	3.0	3.2	7.2	9.3	10.2	7.5
Kvemo kartli (N=381)	Tam şəkildə bərpa edildi/abadlaşdırıldı	62.5	66.1	53.4	52.4	51.9	45.3	54.6
	Qismən bərpa edildi/abadlaşdırıldı	28.2	21.6	19.8	20.9	16.5	16.3	17.1
	Bərpa edilməyib/abadlaşdırılmayıb	8.0	11.1	25.1	21.4	21.0	25.9	24.9
	Cavab verməkdən imtina	1.0	1.0	1.0	2.8	4.6	5.0	2.9
	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	0.3	0.3	0.7	2.4	6.0	7.5	0.7

16 respondent dedi ki, onların bölgələrində son 5 ildə körpü qismən bərpa edilib/abadlaşdırılıb. 2 respondentə əsasən isə, bölgədə qismən mini stadyon tikilib.

Göründüyü kimi, son beş il ərzində infrastrukturu sahələrinin bərpası/abadlaşdırılmasının respondentlərin ailələrinin sosial-iqtisadi vəziyyətinə birbaşa təsir bağışlamayıb. Daha konkret, bu yolların tikilməsi/təmirinə (91.5%), qaz təminatına (90.6%), su sistemlərinin çəkilməsi/təmirinə (93.2%), məktəblərin təmiri/təchizinə (87.4%), uşaq bağçalarının təmiri/təchizinə (91.7%), tibb müəssisələrinin təmiri/təchizi (79.6%) və küçə işıqlandırmasına (94.2%) aiddir.

İkinci tərəfdən respondentlərin 8.7%-nə əsasən, məktəblərin təmiri/təchizi nəticəsində onların ailə üzvlərinin məktəb təhsili səviyyəsi yüksəldi. 15.7% isə isə deyir ki, tibb müəssisələrinin təmiri/təchizi sayəsində onların ailə üzvlərinə göstərilən tibbi xidmət səviyyəsi yüksəldi. (Bax. Cədvəl #37)

Cədvəl #37

Qeyd etdiyiniz infrastrukturun bərpası/abadlaşdırılması ailənin sosial-iqtisadi vəziyyətinə nə kimi təsir göstərdi? (%)	Yolların tikintisi/tamiri (N=1123)	Qaz təminatı (N=1077)	Su fəklməsi/tamiri (N=898) sistemlərinin	Məktəblərin tamiri/təchizi (N=872)	Uşaq bağçalarının remontu/təchizi (N=833)	Tibb müəssisəsinin tamiri/təchizi (N=754)	Küçə işıqlandırması (N=988)
Ailəmin bir neçə üzvü iş tapdı	2,7	1,2	0,9	0,5	0,6	0,9	0,5
Ailəm kiçik/orta biznesə başladı/inkışaf etdirdi	0,9	1,0	1,3	-	0,1	0,4	0,7
Ailəmin gəlirləri (pul və ya natural) artdı	0,7	2,4	1,1	0,1	0,1	-	0,2
Ailəm uşaq bağçaları ximətindən faydalanmağa başladı	0,1	0,1	-	0,6	4,4	-	0,1
Ailə üzvlərimin təhsil səviyyəsi yüksəldi	0,5	0,2	-	8,7	0,5	-	0,1
Ailə üzvlərimə tibbi xidmət göstəreyin səviyyəsi yaxşılaşdı	0,4	0,3	0,5	0,3	0,2	15,7	
Kvemo kartli bölgəsindən mövsumi mühacirətin dayanmasına imkan yaratdı	0,1	-	-	-	-	0,2	-
Kvemo kartlidən mühacirliyə getmiş insanların geeri qayıtmalarına imkan yaratdı	0,2	0,2	0,3	0,5	0,2	-	-
Birbaşa təsiri olmayıb	91,5	90,6	93,2	87,4	91,7	79,6	94,2
Cavab verməkdən imtina	0,9	0,9	0,9	0,7	0,4	0,6	0,8
Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	2,2	3,1	1,8	1,2	1,7	2,6	3,4

Mikro maliyyə təşkilatları

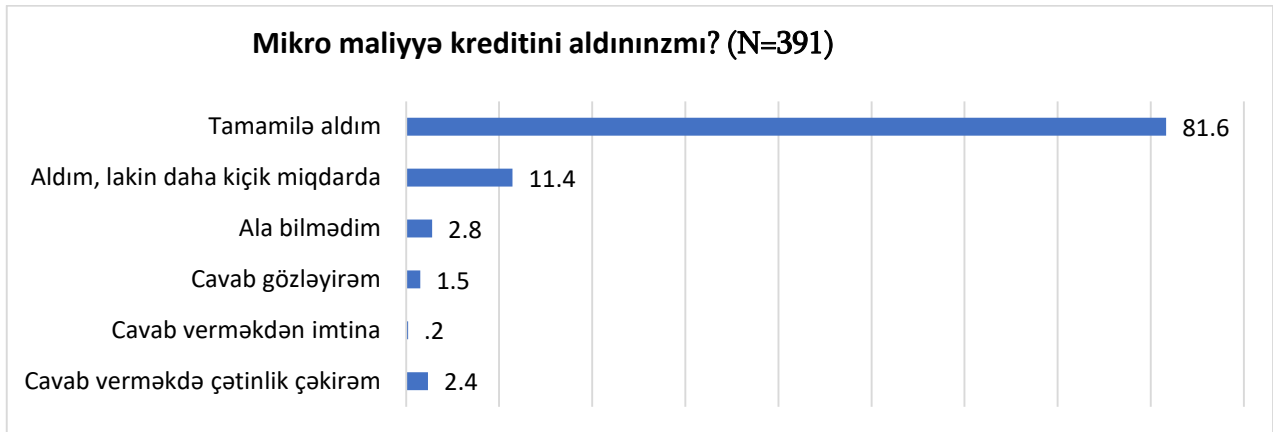
Sorğu olanların böyük əksəriyyətinə (84.9%) əsasən onların rayonunda/kəndlərində mikro-maliyyə təşkilatları və banklar vardır. Rayon və ya şəhərlərində belə bir müəssisələrin olmadığını deyən respondentlərin sayı 8.2%-dir. Qeyd olunan suala 7%-i cavab verməkdə çətinlik çəkir.

Öz rayon və ya şəhərlərində mikro-maliyyə təşkilatları və bankların olduğunu deyən respondentlərə belə bir sual verildi - özləri və yaxud ailə üzvləri həmin mikro-maliyyə təşkilatından kredit almağa cəhd edibmi. Sorğu olanlara əsasən, kredit almağa 31.7%-i cəhd edib, 64.9% isə belə bir təcrübəni təkzib edir. 3.4%-i sualı cavablandırmaqda çətinlik çəkir.

Kredit almaq üçün respondentləri əksəriyyəti (93.2%) yaşadığı rayondakı və ya şəhərdəki mikro-maliyyə təşkilatına və yaxud banka müraciət etmişdir. Yalnız 3.8% aidiyyətli müəssisəyə başqa rayon/shəhərdə müraciət etmişdir. 1.8%-i kredit bəyənətini Tbilisidə vermişdir. 1.2%-bi sualı cavablandırmaqda çətinlik çəkir.

Mikro-maliyyə təşkilatından kredit almaq istəyən respondentlər cəhdlərinin nə qədər uğurlu olduğundan danışdılar. Sorğu olanların böyük əksəriyyəti (81.6%) mikro maliyyə kreditini tam şəkildə aldığını deyir, 11.4%-i isə kreditin aldığını, lakin istədiyindən az miqdarda verdiklərini deyir. (Bax. diaqram #25)

Diaqram #25

11 respondent mikro maliyyə kreditini ala bilmədiyini deyir. Onların arasında 5 bunun üçün zəmanət kapitalının olmadığını səbəb göstərir. Həmçinin 5 respondent aldığı rədd cavabın əsaslandırılmadığını deyir. 1 respondent üçüncü rədd cavaba səbəb biznes təklifini bəyənməmək olub.

Mikro maliyyə krediti alarkən hansısa bir sədlə üzləşən respondentlərdən bunun konkret olaraq nə kimi maneə olduğu soruşuldu. Respondentlərin nisbətən böyük hissəsi (34.2%) ciddi bir maneə olmadığını deyir, lakin beşdə birindən çoxu (21.3%) mikro maliyyə kreditlərinin verilməsi barədə məlumatın çox qaneedici olmadığından şikayətlənir. 12.9%-nə əsasən, maliyyə təşkilatlarında müştərilərə biganə davranırlar. 12.7% mikro maliyyə təşkilatlarının onların yaşayış yerindən uzaqda yerləşdiyini deyir. (Bax. Diaqram #26)

Diaqram #26

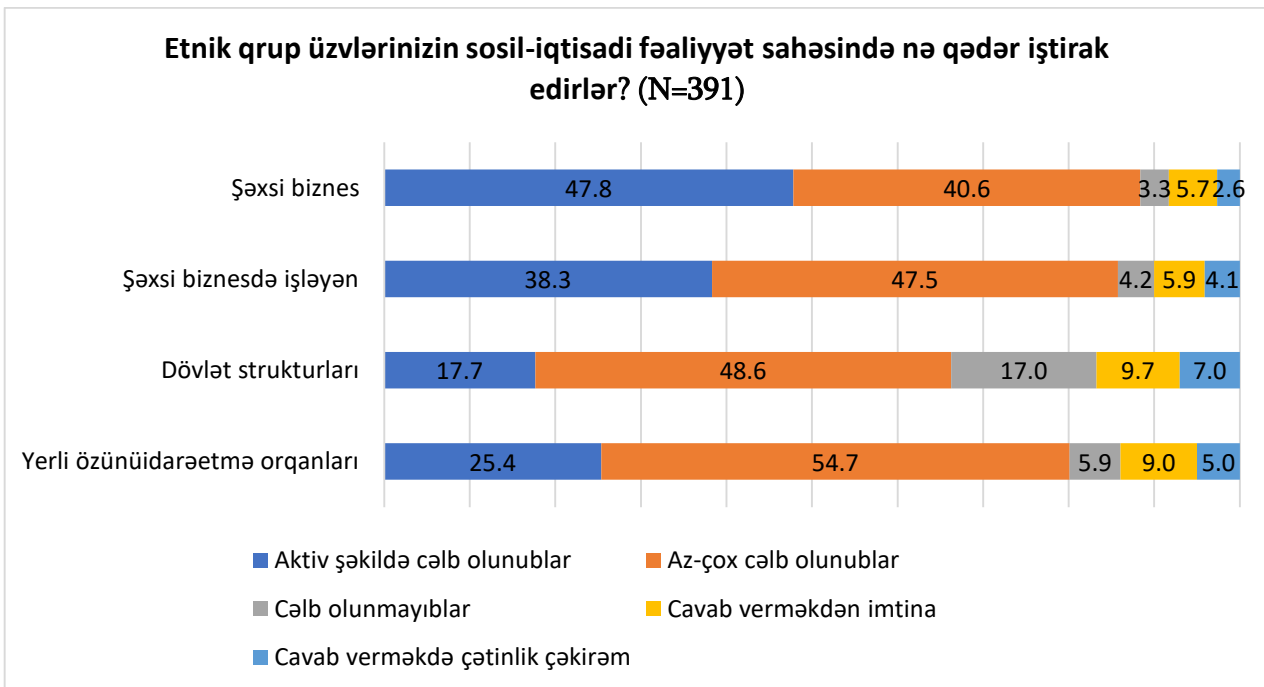

Etnik qrupların sosial-iqtisadi fəaliyyətə cəlb edilməsi

Respondentlərdən onların məxsus olduqları etnik qrup nümayəndələri sosial-iqtisadi fəaliyyətin müxtəlif sahələrində nə qədər iştirak etdikləri soruşuldu. Məlum olduğu kimi, bütün təklif edilən fəaliyyət çərçivəsində, icma fəal və yaxud az-çox fəal şəkildə iştirak edir. Daha konkret isə:

- Sorğu olanların 88.4% icma üzvlərinin biznes fəaliyyətə aktiv (47.8%) və yaxud az-çox aktiv şəkildə (40.6%) cəlb olunduğunu deyir;
- Respondentlərin 85.8%-nə əsasən, onların icma üzvləri şəxsi biznesdə aktiv (38.3%) və yaxud, az-çox aktiv (47.5%) şəkildə təmsil olunurlar;
- İcma nümayəndələrinin dövlət strukturlarında aktiv (17.7%) və ya az-çox aktiv şəkildə (48.6%) işlədiyini deyən respondentlərin sayı nisbətən az olsa da, yenə də çoxluğu təşkil edir (66.3%);
- Yerli özünüidarəetmə orqanlarında icma nümayəndələrinin aktiv (25.4%) və yaxud, az-çox aktiv şəkildə (54.7%) iştirak etməsinə 80.1% -i işarə edir (Diaqram #27)

Diaqram #27

Pankisi və Samtsxe-Cavaxetidəki respondentlərin böyük hissəsi bütün təklif edilən sahələrdə öz etnik qrup nümayəndələrinin cəlb olunmasını müsbət qiymətləndirir. Konkret olaraq, şəxsi biznesdə (Pankisi-84.9%; Samtsxe-Cavaxeti-97.6%) şəxsi biznesdə işləməyi (Pankisi - 82.2%; Samtsxe-Cavaxeti - 92.7%); Dövlət strukturlarında (Pankisi - 87.1%; Samtsxe-Cavaxeti - 95.8%) Yerli özünü idarəetmə orqanlarında (Pankisi - 95.2%; Samtsxe-Cavaxeti - 95.2%).

Məlum olduğu kimi təklif edilən sosial-iqtisadi fəaliyyətlər arasında Kaxti bölgəsində sorğu edilən respondentlərin qiymətləndirməsilə, onların etnik qrup nümayəndələri şəxsi biznesi cəlb etməkdə fəal və yaxud az-çox fəal şəkildə iştirak edirlər (98.6%), habelə, özəl biznesdə işlə təmin olanlar da var (97.2%). Yerli özünü idarəetmə orqanlarında (67.6%) işləmək baxımından etnik qrup nümayəndələrinin cəlb olunmaları həmçinin müsbət qiymətləndirilir. Dövlət strukturlar sahəsindəki aktivlik nisbətən aşağıdır (33.9%).

Kvemo Kartliyə gəldikdə respondentlərin təxminən yarısı öz etnik qrup nümayəndələrinin şəxsi biznesdə fəal və yaxud az-çox fəal iştirakından (53.4%), şəxsi biznesdə işləməyi (54.4%), Yerli özünü idarəetmə orqanlarında

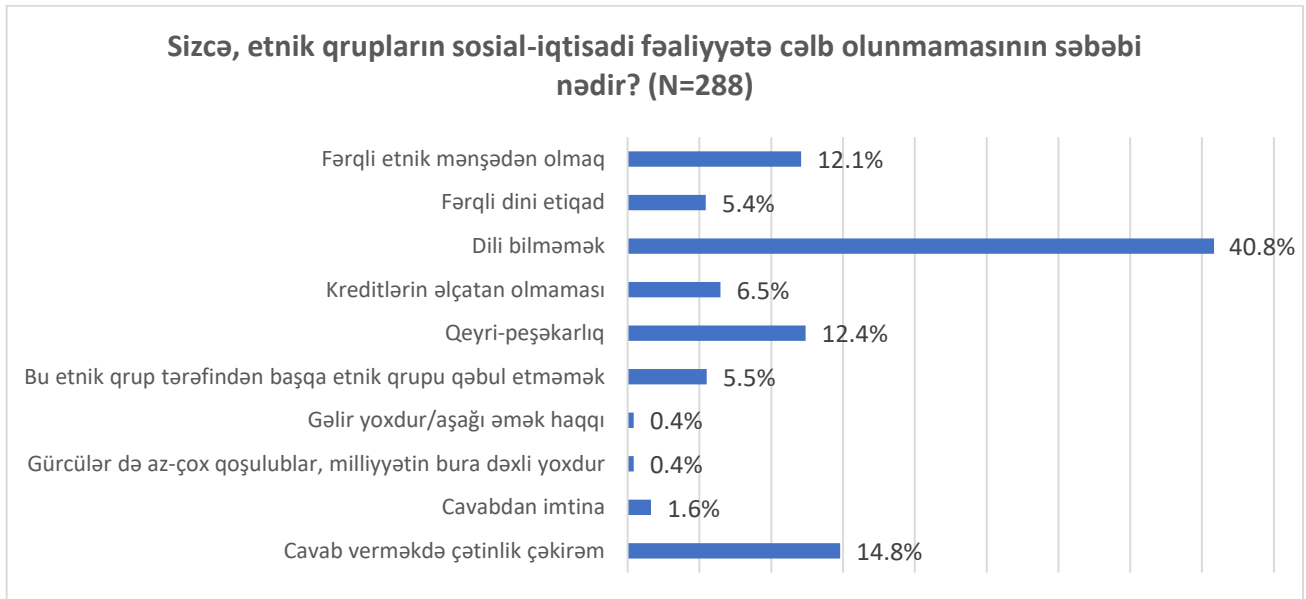
(50.6%) fəaliyyət göstərmələrindən bəhs edirlər. İkinci tərəfdən Kaxeti bölgəsində olduğu kimi, burada da Dövlət strukturlarında işləmək səviyyəsi aşağıdır (28%). (Bax. Cədvəl #38)

Cədvəl #38

Xahiş edirik cavab verəsiniz etnik qrup nümayəndələriniz sosial-iqtisadi fəaliyyətdə nə dərəcədə iştirak edirlər? (%)		Aktiv şəkildə cəlb olunublar	Az-çox cəlb olunublar	Cəlb olunmayıblar	Cavab verməkdən vərməkdən	Cavab verməkdə
Kaxeti (N=379)	Şəxsi biznes	63.1	35.5	-	-	1.4
	Şəxsi biznesdə işləyən	53.6	43.6	0.8	-	2.1
	Dövlət strukturları	1.5	32.4	39.1	15.9	11.1
	Yerli özünüidarəetmə orqanları	9.2	58.6	10.8	13.9	7.4
Pankisi (N=370)	Şəxsi biznes	12.3	72.6	6.4	3.1	5.6
	Şəxsi biznesdə işləyən	3.0	79.2	4.5	4.9	8.4
	Dövlət strukturları	-	87.1	5.5	1.8	5.6
	Yerli özünüidarəetmə orqanları	21.1	73.4	5.6	-	-
SamysxeCavaxcet kartlii (N=379)	Şəxsi biznes	59.0	38.6	0.5	0.7	1.2
	Şəxsi biznesdə işləyən	50.4	42.3	4.8	0.7	1.9
	Dövlət strukturları	41.1	54.7	1.7	0.7	1.9
	Yerli özünüidarəetmə orqanları	41.1	54.1	2.2	0.7	1.9
Kvemo (N=381)	Şəxsi biznes	27.2	26.2	12.5	28.6	5.5
	Şəxsi biznesdə işləyən	15.2	39.2	7.9	28.6	9.0
	Dövlət strukturları	1.2	26.8	29.0	28.6	14.3
	Yerli özünüidarəetmə orqanları	16.3	34.4	7.8	28.6	13.0

Respondentlərin nisbətən böyük hissəsinin (40.8%) qiymətləndirməsilə etnik qrupların sosial-iqtisadi fəaliyyətə yönəlməməsinin səbəbi dili bilməməkdir. Səbəblər arasında, nisbətən çox, fərqli etnik mənşəli olmaq (12.1%) və qeyri-peşəkarlıq da göstərilir (12.4%). (Bax. Diaqram #28)

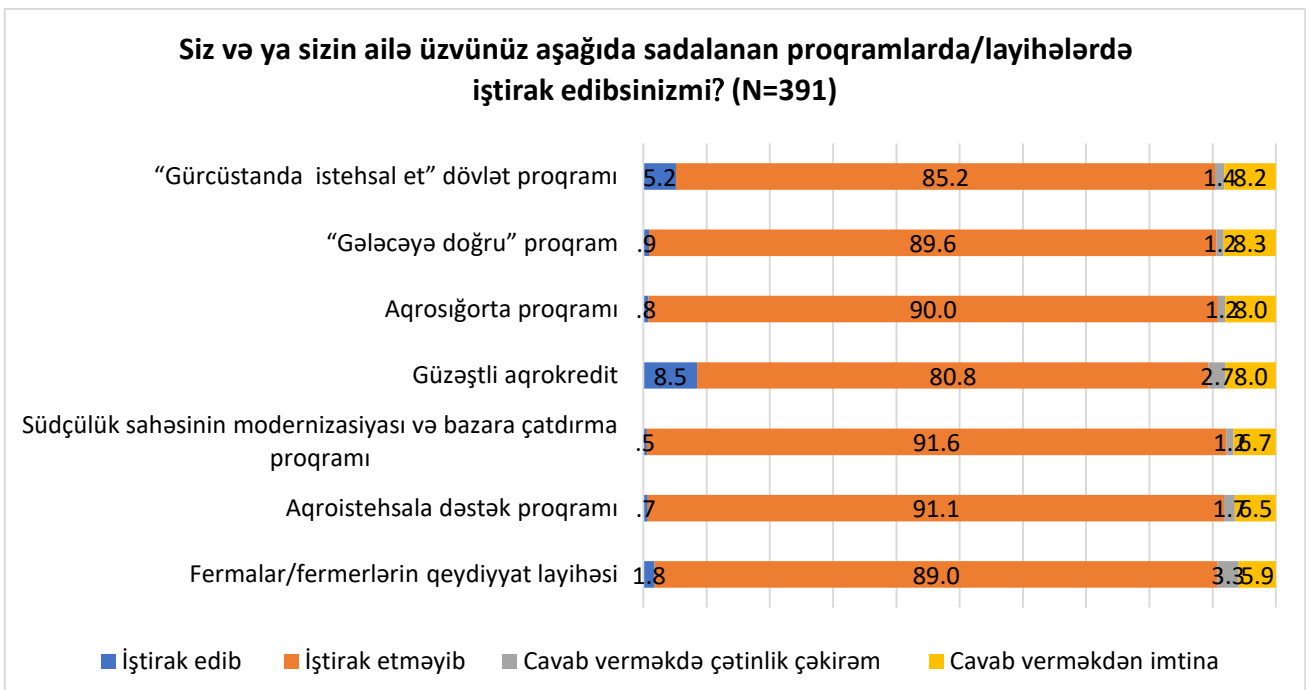
Diaqram #28

Proqramlardan/layihələrdən istifadə etmək

Məlum olduğu kimi, respondentlər və/ya onların ailə üzvləri təklif edilən proqramlardan/layihələrdən istifadə etməyiblər. Daha konkret, respondentlər bu kimi proqramlarda/layihələrdə iştirak etməyiblər: „Gürcüstanda istehsal et” Dövlət proqramı (85.2%), „Gələcəyə doğru“ proqramı (89.6%), Aqrosığorta proqramı (90%), Güzəştli aqrokredit (80.8%), Südcülük sahəsinin modernizasiyası və bazara çıxarma proqramı (91.1%), Fermalar/ fermerlərin qeydiyyatı layihəsi (89%). Respondentlər iki layihə istiqamətində kiçik aktivlik təsbit edirlər: Güzəştli aqrokredit (8.5%) „Gürcüstanda istehsal et” Dövlət proqramı“ (5.2%). (Bax. Diaqram #29)

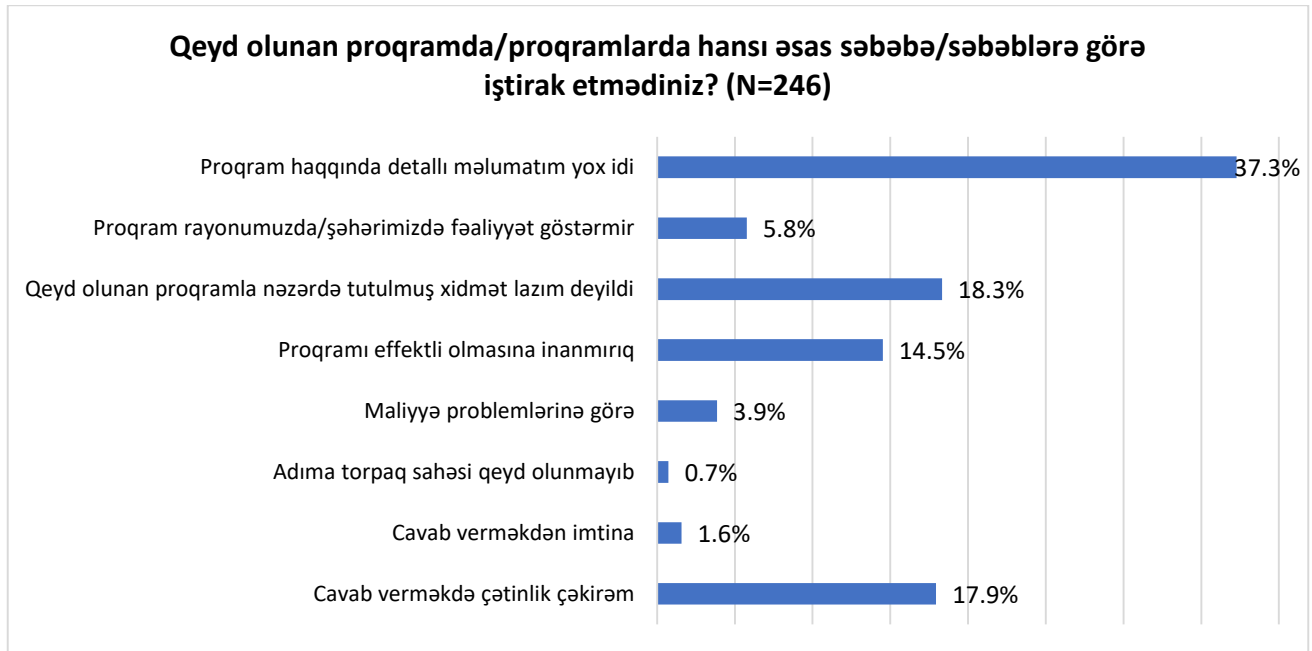
Diaqram #29

Təklif edilən proqramlarda iştirak etmədiyini bildirən respondentlərdən bunun səbəbləri haqqında soruşuldu. Soruşulanların nisbətən böyük hissəsi (37.3%) proqram haqqında detallı məlumatları olmadıqlarını söylədi.

Beşdə birinə (18.3%) əsasən, qeyd olunan proqramlarla nəzərdə tutulmuş xidmətə ehtiyac duymadılar. 14.5%-nin proqramın effektiv olmasına inanmaması diqqətamiz bir faktır. (Bax. Diaqram #30)

Diaqram #30

Qeyd olunan proqramlarda iştirak edən respondentlərdən, həmin proqramlardan istifadə etməyin onlar üçün nə qədər faydalı olduğu soruşuldu. Soruşulanların yarısından çoxu (51.2%) proqramın az-çox faydalı olduğunu deyir. Həmçinin respondentlərin böyük hissəsi (37.7%) proqramın faydalı olduğunu deyir. Yalnız 5 respondent (9.3%) proqramın faydalı olmadığını deyir. 1 respondent cavab verməkdə çətinlik çəkir.

Proqramın faydalı olmadığını deyən respondentlərdən dördü bunun səbəbini proqram çərçivəsində alınan xidmətdə görür. Respondentlərdən biri layihəsinə maliyyələşdirmədikləri deyir.

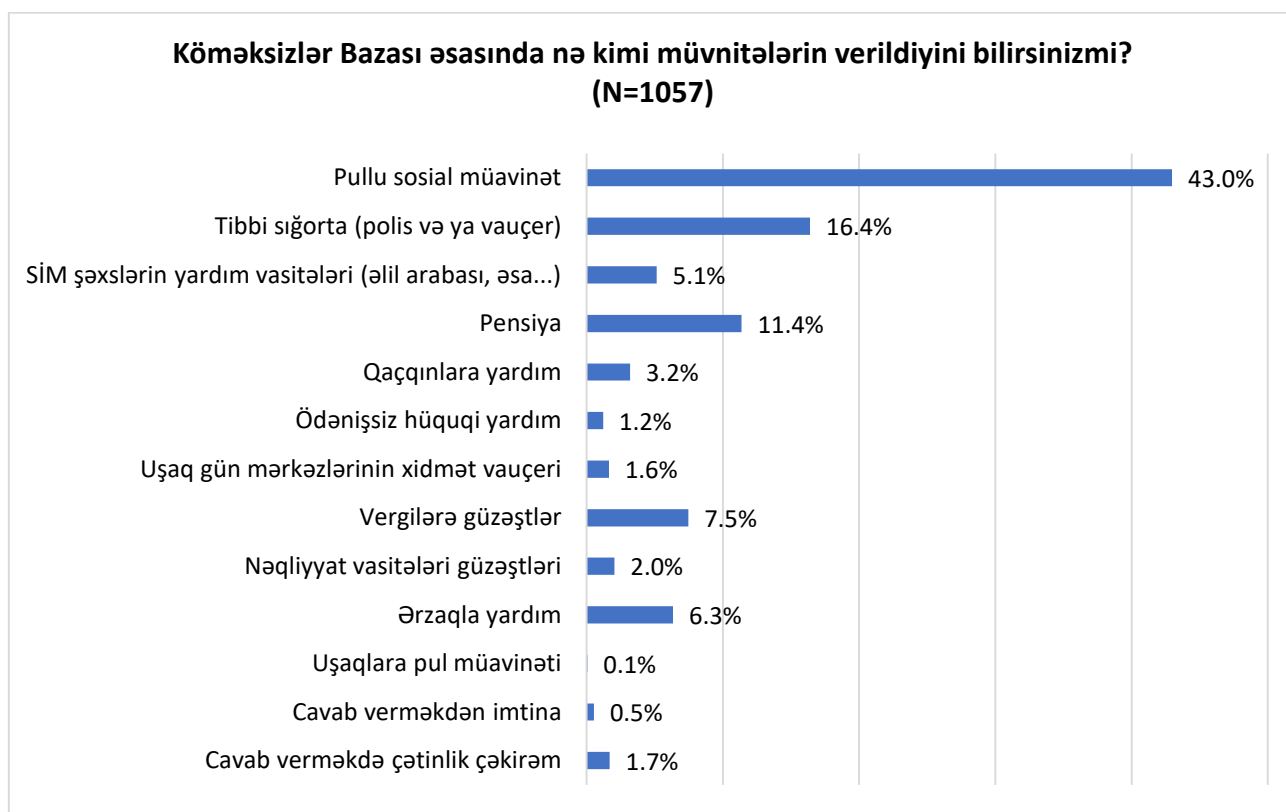
10-cu fəsil. Sosial müdafiə

Köməksizlər bazası ilə bağlı təcrübə

Respondentlər sosial müdafiə məsələləri ilə bağlı bilik və təcrübələri haqqında danışdılar. Sorğu olanların böyük hissəsi (70%) sosial cəhətdən müdafiə olunmayan ailələrin vahib bazası haqda eşitdiyini deyir. İkinci tərəfdən, 30%-inin belə bir baza haqqında məlumatı yoxdur.

Sosial cəhətdən müdafiə olunmayan ailələrin vahib bazası haqqında eşitmiş olan respondentlərdən həmin baza əsasəndə nə kimi müavinətlərin verildiyi soruşuldu. Respondentlərin nisbətən böyük hissəsi (43%) baza əsasında pul müavinətinin verildiyi deyilir. Həmçinin əhəmiyyətli hissəsi tibbi sığortanın (16.4%), Yaş təqaüdünün (11.4%), vergilərə güzəşti (7.5%) və ərzaq yardımının (6.3%) verildiyini deyir. (Bax. Diaqram #31)

Diagram #31

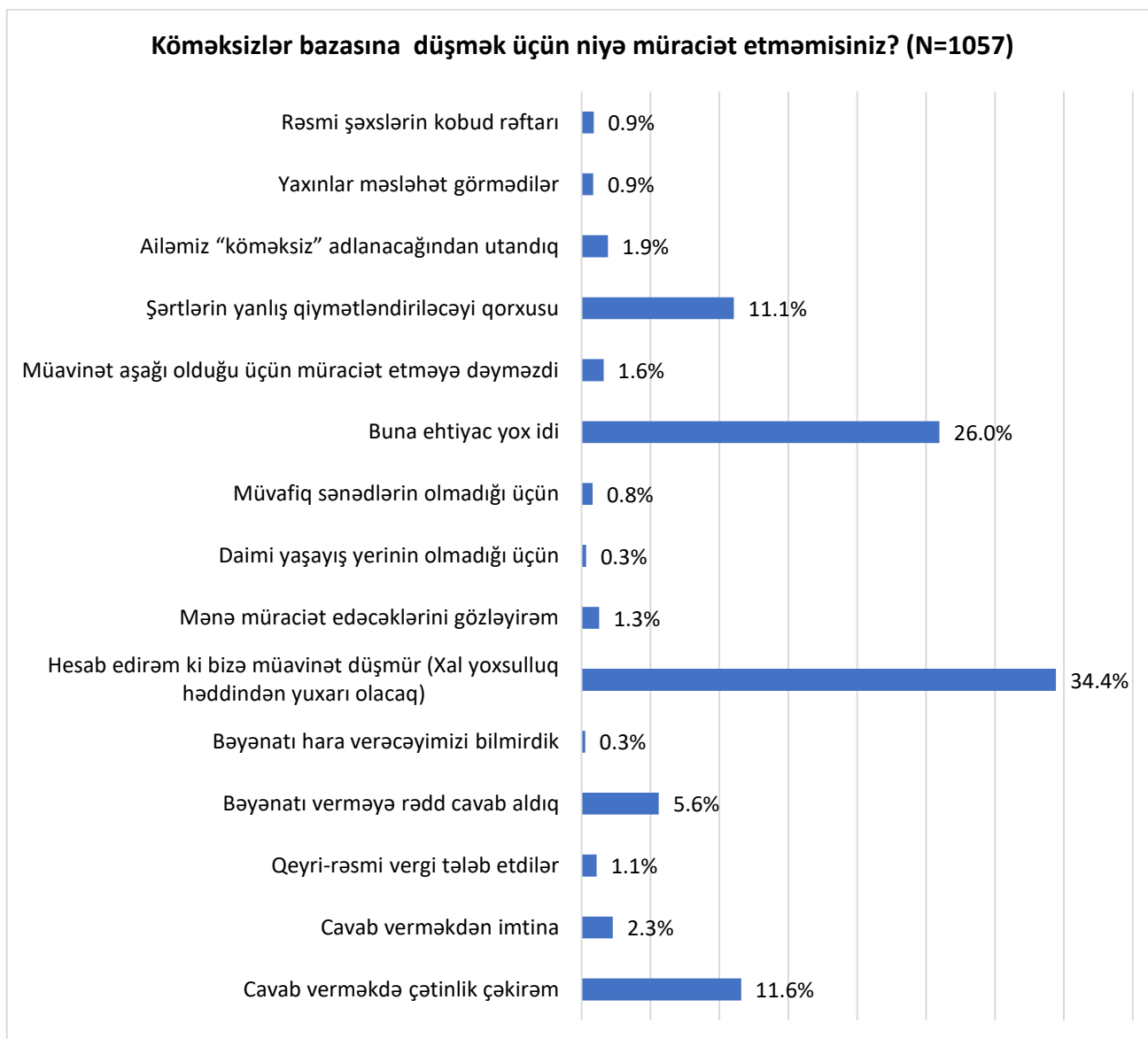

Respondentlərə (Sosial cəhətdən müdafiə olunmayan ailələrin vahib bazası haqqında eşitmiş olanlara) Belə bir sual verildi köməksiz ailələrin məlumat bazasına düşmək üçün müraciət ediblərimi?. Məlum olduğu kimi, sorğu edilənlərin yarısından çoxunun (58.1%) belə bir təcrübəsi yoxdur. Lakin, həmin bazaya müraciət edənlərin sayı da böyükdür (41.9%).⁵⁵

Köməksizlər bazasına düşmək üçün elan etməyən respondentlər bunun səbini göstərdilər. Məlum olduğu kimi, respondentlərin 34.4%-i xallarının yoxsulluq həddindən yüksək olacağı üçün müavinətin onlara düşməyəcəyini düşünür. Respondentlərin təxminən dördə biri (26%) müraciət etməyə ehtiyac olmadığını deyir. Həmçinin əhəmiyyətli hissəsi (11.1%) səbəb kimi şəraitlərin qeyri-dəqiq qiymətləndirmə qorxusunu göstərir. (Bax. Diagram #32)

⁵⁵ Bu məlumatı bütün seçmədən hesablayacağıq (Yalnız Sosial Cəhətdən Müdafiə Edilməyən Ailələrin Vahid Bazası haqqında eşitməyənlər arasından deyil), məlum olacaq ki, respondentlər ailəsinin təxminən 30%-i köməksizləri bazasına düşmək üçün müraciət etmişdir, 41%-i isə - xeyr.

Diaqram #32

Müraciət etməyənlərin böyük əksəriyyəti (83.2%) Sosial Xidmət Agentliyinə müavinət üçün müraciət etməyi düşünmür. Yalnız 6.7%-i Sosial Xidmət Agentliyinə müavinət almaq üçün müraciət etməyi düşünür. 10.1%-i cavab verməkdə çətinlik çəkir.

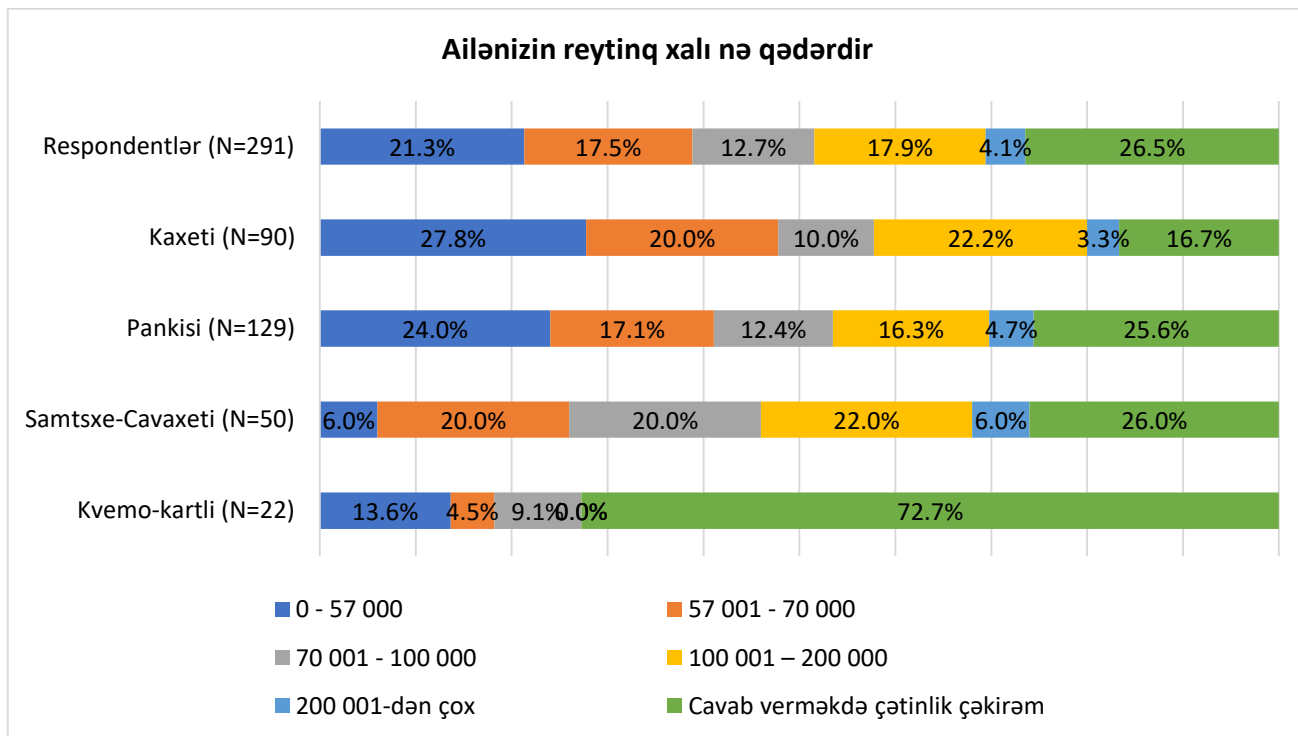
Respondentlərdən hansılar ki, a) ailəsinin köməksizlər bazasına düşmək üçün müraciət etdiyini təsdiqlədilər (444 belə ailə var, bu isə bütün seçmənin az qalsın 30%-ini təşkil edir) və b) Qeydiyyat xalını deməkdən imtina etmədi, təxminən beşdə biri (21.3%) təsbit edir ki, hazırda onların ailəsinin reyting xalı 0-57000 diapazonunda qalır. Ailəsi reytinginin 57001-70000 xal olduğunu deyənlərlə (17.5%) 100001-200000 xal olduğunu deyənlər demək olar ki eynidir (17.9%). Respondentlər ailələrinin 12.7%-nin reyting xalları 70001-100000 arasındadır. Ən az pay isə (4.1%) 200001-dən çox xala uyğundur. Qeyd etmək lazımdır ki, respondentlərin dördü birindən çoxu (26.5%) cavab verməkdə çətinlik çəkir.

Kaxeti (27.8%) və Pankisi (24%) bölgələrində respondentlər öz ailələrinin reyting xallarını nisbətən tez-tez 0-57000 diapazonuna çevirirlər. Həmçinin respondentlərin əhəmiyyətli hissəsi 57001—70000 (Kaxeti-20%; Pankisi-17.1%) və 100001-200000 (Kaxeti-22.2%; Pankisi-16.3%) reyting xalı diapazonlarını təsbit edirlər.

Qeyd etmək lazımdır ki. Samtsxe-Cavaxeti bölgəsində respondentlər tərəfindən reyting xalı diapazonları təxminən eyni paydadır 57001-70000 (20%), 70001-100000 (20%) və 100001-200000 (22%).

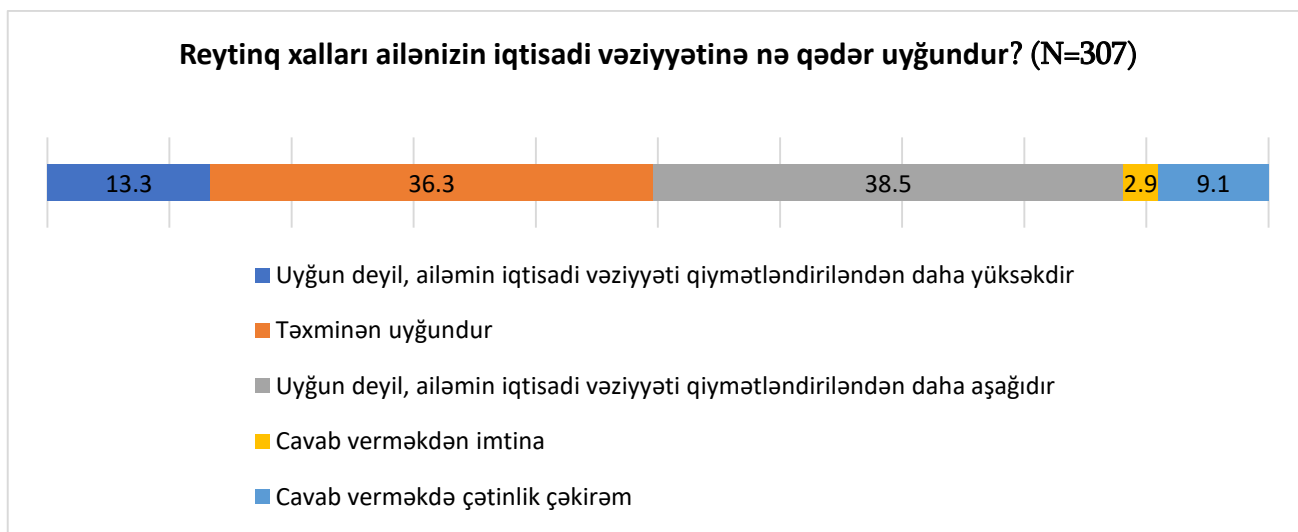
Kaxeti bölgəsində sorğu olanların böyük əksəriyyəti (72.7%) ailənin reyting xalını deməkdə çətinlik çəkir. Nisbətən asand söylənilən reyting xal 0-57000 diapazondur, lakin bu qiymətləndirmə Kaxetidə yalnız sorğu edilənlərin 13.6%-ı tərəfindən edilir. (Bax. Diaqram #33)

Diaqram #33

Öz ailələrinin reyting xalını deyən respondentlər, bunun onların iqtisadi vəziyyətinə nə qədər uyğun olduğunu qiymətləndirdilər. Sorğu olanların nisbətən böyük hissəsi hesab edir ki, qiymətləndirmə reallığa uyğun deyildir (38.5%), çünki onların iqtisadi vəziyyəti daha aşağıdır. İkinci tərəfdən respondentlərin böyük payı (36.3%) hesab edir ki, reyting xalı ailənin iqtisadi vəziyyətinə təxminən uyğundur. Qeyd etmək lazımdır ki, 13.3%-ün fikrincə, onların ailə vəziyyətləri qiymətləndiriləndən də yüksəkdir. (Bax. Diaqram #34)

Diaqram #34

Kəndə dəstək proqramı

Məlum olduğu kimi, sorğu olanların böyük hissəsi (71.2%) kəndə dəstək proqramı barədə heç nə eşitməyib. Proqram haqqında məlumatı olan respondentlərin sayı dördə birdən çoxdur (28.8%).

Respondentlərin yarısından çoxu (52.9%) kəndlərində onların kəndlərində kəndə dəstək proqramının həyata keçirildiyini təsdiqləyir. Beşdə biri isə (20.2%) belə bir proqramın həyata keçirildiyini təkzib edir. Qeyd etmək lazımdır ki, respondentlərin əhəmiyyəti hissəsi (27%) cavab verməkdə çətinlik çəkir.

Respondentlərin az qalsın yarısı (46.3%) kəndin ehtiyaclarını müəyyənləşdirmək üçün kənd iclasının keçirildiyini və yaxud sorğu aparıldığını deyir. Ehtiyacları müəyyənləşdirmək üçün müvafiq tədbirlərin həyata keçirilmədiyini deyənlərin sayı beşdə birindən çoxdur (22.7%). Qeyd etmək lazımdır ki, sorğu edilənlərin böyük hissəsi (30.9%), bu suala cavab verməkdə çətinlik çəkir.

Kəndlərində kənd toplantısının keçirildiyini və yaxud, sorğu aparıldığını deyənlərin arasında 60.7% -i bu prosesdə özlərinin də iştirak etdiklərini deyir. 35.7% qeyd olunan təbirdə iştirak etməmişdir. 3.6%-i cavab verməkdə çətinlik çəkir.

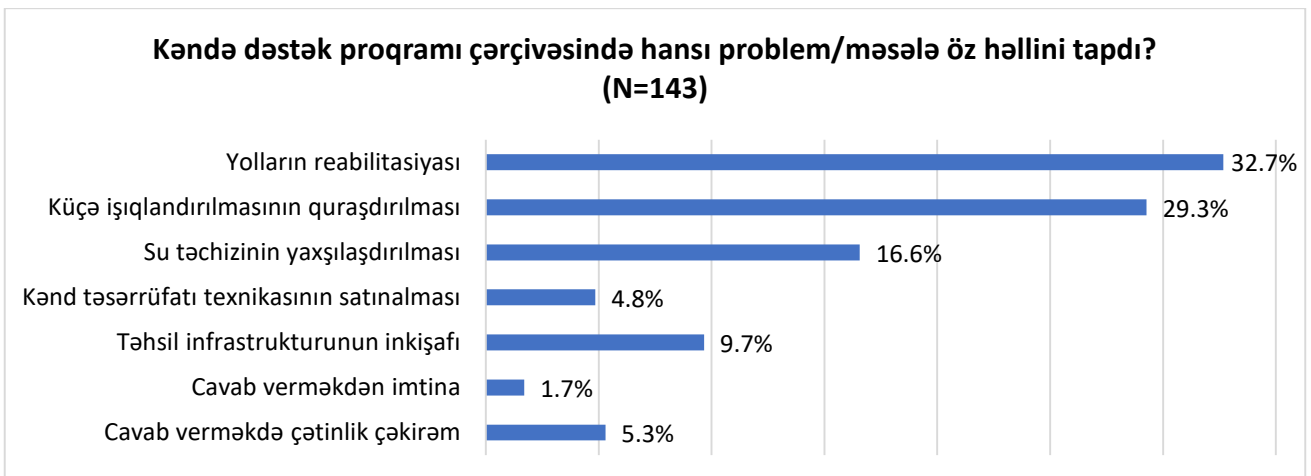
15 respondent kənd toplantısında və yaxud sorğuda iştirak etmədi, çünki bunun üçün vaxtları olmadı. Həmçinin 15 respondent kəndin başqa sakinlərinin qərarlarına etibar etdiyini bildirdi. 9 respondent görüşün/sorğunun haqqında məlumatlı deyildi. 3 respondent onsuzda heç nəyin obyektiv həll edilməyəcəyi qənaətindədir. (Bax. Cədvəl #39)

Cədvəl #39

Kəndə dəstək proqramı çərçivəsində keçirilən görüşlərdə və yaxud sorğuda niyə iştirak etmədiniz? (N=48)	N	%
Bu haqda məlum yox idi	9	19.9
Vaxtım yox idi	15	30.9
Nəyinsə obyektiv həll ediləcəyini düşünürəm	3	5.4
Kəndin başqa sakinlərinə etibar edirəm	15	32.5
Cavab verməkdən imtina	2	3.3
Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	4	8.0

Respondentlərin nisbətən hissəsi (32.7%) kəndə dəstək proqramı çərçivəsində onların kəndlərində yolların reabilitasiyası məsələsi həll edildi. Dördə birindən (29.3%) küçə işıqlandırılmasının quraşdırılması, 16.6% - i su təchizinin yaxşılaşdırılmasına işarə edir. Halların 9.7%-də kömək təhsil infrastrukturunun inkişafına aid idi. Nisbətən kiçik hissəsi (4.8%) kənd təsərrüfatı texnikasının alınmasını göstərir. (Bax. Diaqram #35)

Diaqram #35

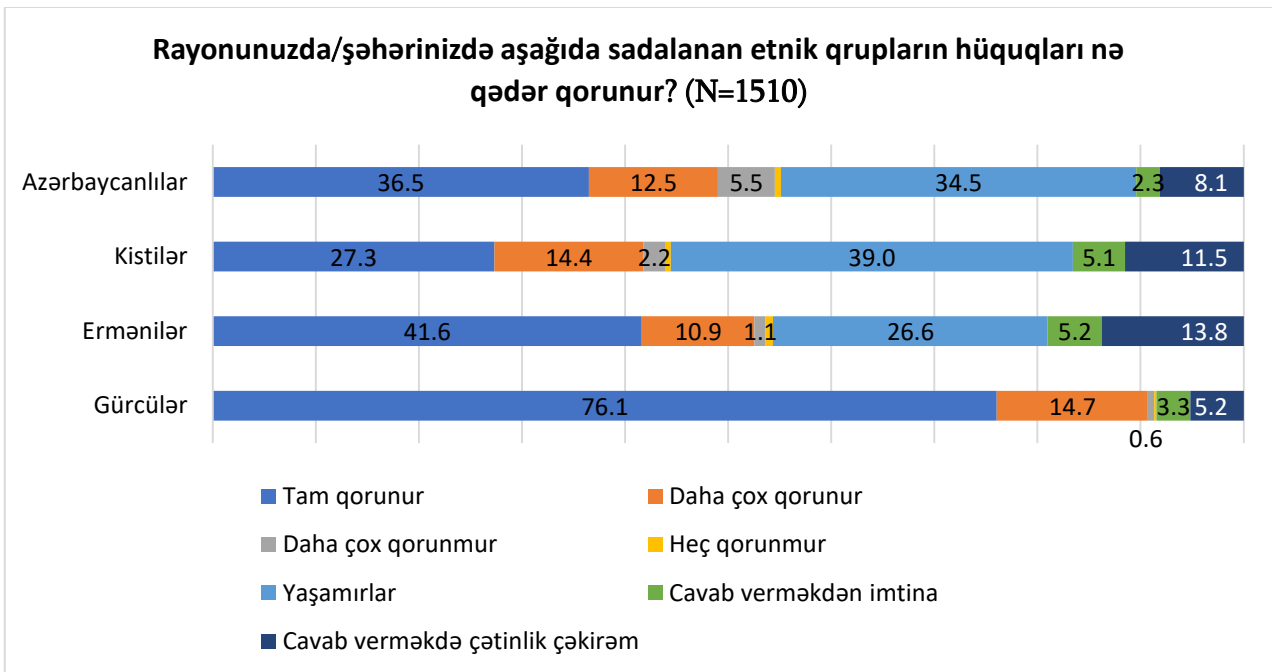

11-ci fəsil. Etnik azlıqların hüquqları və interaksiyaları

Etnik azlıqların hüquqlarını müdafiə etmək

Respondentlər etnik azlıq hüquqları haqqdakı sualları cavablandırdılar. Daha konkret olaraq, hər qrupla münasibətdə sorğu olanların nisbətən böyük hissəsi, həmin qrupun hüquqlarının rayonlarda və şəhərlərdə tam şəkildə və yaxud daha çox qorunduğunu deyir. Azərbaycanlılara gəldikdə hüquqların qorunduğunu 49% göstərir 49% (tam şəkildə qorunur-36.5%; daha çox qorunur-12.5%), Kistilərə gəldikdə 41.8% (tam şəkildə qorunur-27.3%; Daha çox qorunur-14.4%), Ermənilərə gəldikdə 52.6% (Tam şəkildə qorunur-41.6%; Daha çox qorunur-10.9%). Gürcülərin etnik qruplarına gəldikdə sorğu olanların tam əksəriyyəti (90.7%) hüquqlarının kamil şəkildə qorunduğunu göstərir (Tam qorunur-76.1%; daha çox qorunur-14.7%). (Bax. Diaqram #36)

Diaqram #36

Qeyd etmək lazımdır ki, bütün bölgələrdə respondentlərin böyük hissəsi etnik gürcülərin hüquqlarının qorunmasından danışıq (tam şəkildə qorunur, daha çox qorunur): Kaxeti - 91.6%, Pankisi - 86.3%, Samtsxe-Cavaxeti - 96.5%, Kvemo-Kartli - 88.3%.

Kaxetidəki respondentlərin böyük hissəsi onların rayonlarında/şəhərlərində etnik azlıqların hüquqlarının qorunduğunu deyir -77.5%. Kistlərin (49%) və ermənilər (45.9%).

Pankisi bölgəsində etnik kistlərin hüquqlarının qorunduğuna respondentlərin əksəriyyəti işarə edir (97.2%). Respondentlərin təxminən yarısı rayonda/şəhərdə azərbaycanlıların (47.8%) və ermənilərin (53.2%) yaşamadığını vurğulayır. İkinci tərəfdən respondentlərin təxminən dördü biri etnik azərbaycanlılar (26.5%) və ermənilərin (22.9%) hüquqlarının müdafiə edildiyini deyir.

Samtsxe-Cavaxeti bölgəsindəki respondentlərin böyük hissəsi onların rayonunda/şəhərində azərbaycanlıların (90.6%) və kistlərin yaşamadığını deyir (90.9%). O ki qaldı, etnik ermənilərə, sorğu olanların böyük əksəriyyəti (95.8%) hüquqlarının müdafiə olduğuna işarə edir.

Kvemo kartlidə sorğu edilən respondentlərin böyük əksəriyyəti (90.7%) etnik azərbaycanlıların hüquqlarının müdafiə olunmasından danışıq. Ermənilərə gəldikdə bu göstərici 44.9%-dir, Kistlərə gəldikdə isə daha az - 22.3%. İkinci tərəfdən nəzərə almaq lazımdır ki, Kvemo kartli bölgəsində sorğu olan respondentlərin

əhəmiyyətli hissəsi onların rayonunda/şəhərində etnik ermənilərin (28.1%) və kistlərin (37.5%) yaşamadığını deyir. (Bax. Cədvəl #40)

Cədvəl #40

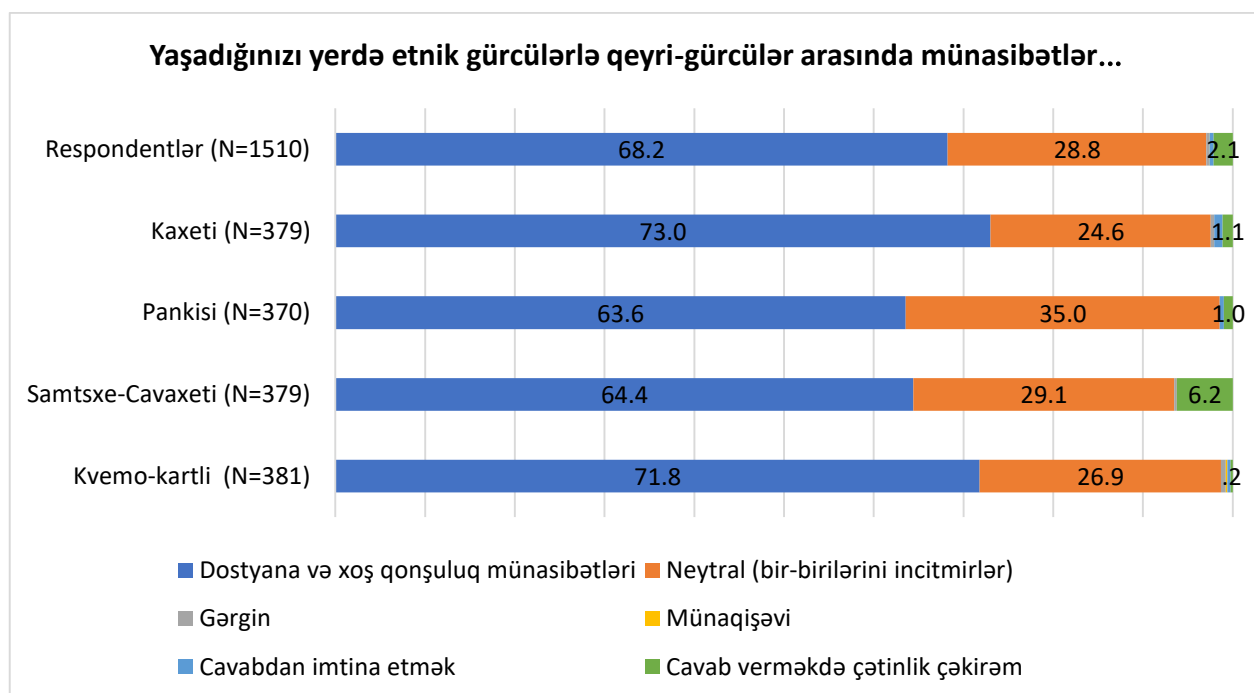
Rayonunuzda/şəhərinizdə aşağıda sadalanan etnik qrupların hüquqları nə qədər qorunur? (%)		Tamamla qorunur	Çox qorunur	Daha çox qorunur	Tamamla qorunmur	Yaşamırlar	Cavab verməkdə çətinlik	Cavab verməkdən imtina
Kaxeti (N=379)	Azərbaycanlılar	56.8	20.7	17.3	0.3	-	0.6	4.3
	Kistlər	37.3	11.6	6.3	1.5	26.7	1.5	15.0
	Ermənilər	35.4	10.5	1.9	1.5	25.9	4.1	20.7
	Gürcülər	67.4	24.2	1.5	0.3	-	1.0	5.7
Pankisi (N=370)	Azərbaycanlılar	15.3	11.7	1.2	1.0	47.8	3.5	19.5
	Kistlər	53.0	44.2	1.4	0.6	-	0.9	-
	Ermənilər	12.7	10.3	0.4	1.0	53.2	3.5	18.9
	Gürcülər	69.1	17.3	0.7	0.6	-	3.7	8.7
Samtsxe-Cavaxeti (N=379)	Azərbaycanlılar	-	-	-	-	90.6	1.0	8.4
	Kistlər	-	-	-	-	90.9	1.0	8.1
	Ermənilər	79.3	16.5	1.5	-	-	1.1	1.6
	Gürcülər	84.4	12.1	0.2	-	-	1.1	2.1
Kvemo Kartli (N=381)	Azərbaycanlılar	73.1	17.6	3.5	1.0	-	4.0	0.7
	Kistlər	19.6	2.6	1.0	-	37.5	17.5	21.7
	Ermənilər	38.5	6.4	0.5	0.3	28.1	12.1	13.9
	Gürcülər	83.2	5.1	7.3	-	-	4.4	-

Etnik gürcülər və qeyri-gürcülər arasında münasibət

Yaşadıkları yerlərdə etnik gürcülər və qeyri-gürcülər arasındakı münasibətləri respondentlərin əksəriyyəti (68.2%) dostyana kimi qiymətləndirir. İkinci tərəfdən sorğu olanların dördü birindən çoxu (28.8%) münasibətləri neytral adlandırır. Gərgin münasibətlərə 5 respondent işarə edir, münaqişəyə isə biri.

Etnik gürcülər və başqa etnik qruplar arasında münasibətlər bölgələr cəhətdən belə dostyana qiymətləndirilir. Qeyd etmək lazımdır ki, Kaxeti (73%) və Kvemo kartlidə (71.8%) respondentlər Pankisiyə (64.6%) və Samtsxe-Cavaxetiyyə (64.4%) nisbətən dostyana münasibətlər olduğunu daha çox göstərir. Pankisiyə gəldikdə respondentləri neytral münasibətlərə işarə edənləri sayı (35%), başqa bölgələrin göstəricilərindən azca çoxdur: Kaxeti-24.6%, Samtsxe-cavaxeti-29.1%, Kvemo-kartli-26.9%. (Bax. Diqarama #37)

Diqrama #37

Korrelativ təhlil nəticəsində məlum olur ki, respondentlər gürcü dilini nə qədər çox bilirlərsə, öz yaşadıkları yerdə etnik gürcülər və qeyri-gürcülər arasındakı münasibətləri dostyana adlandırırlar (Pis - 61.6%; Orta - 72.3%; Yaxşı - 73.3%). Tendensiya Kaxetidə qorunur (Pis-54.3%; Orta-80.3%; Yaxşı-90.7%) və Samtsxe-Cavaxeti bölgələrində (Pis-57.5%; Orta-64.3%; Yaxşı-80.2%). (Verilmişlər statistik cəhətdən etibarlıdır: $p < 0.05$). (Bax. Cədvəl #41)

Cədvəl #41

Yaşadığınız yerdə etnik gürcülər və qeyri-gürcülər arasında münasibətlər.. (%)		Gürcü dilini bilmə səviyyəsi			
		Pis	Orta	Yaxşı	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm
Respondentlər (N=1510)	Dostyana və xoş qonşuluq şəraiti içindədir	61.6	72.3	73.3	11.1
	Neytraldır (bir-birini incitmirlər)	34.1	25.9	25.4	44.4
	Gərgin	0.6	-	0.2	-
	Münaqişəvi	0.2	-	-	-
	Cavab verməkdən imtina	0.2	1.2	0.3	-
	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	3.3	.6	0.8	44.4
Kaxeti (N=379)	Dostyana və xoş qonşuluq şəraiti içindədir	54.3	80.3	90.7	33.3
	Neytraldır (bir-birini incitmirlər)	44.2	15.7	9.3	33.3
	Gərgin	0.7	-	-	-
	Münaqişəvi	-	3.1	-	-

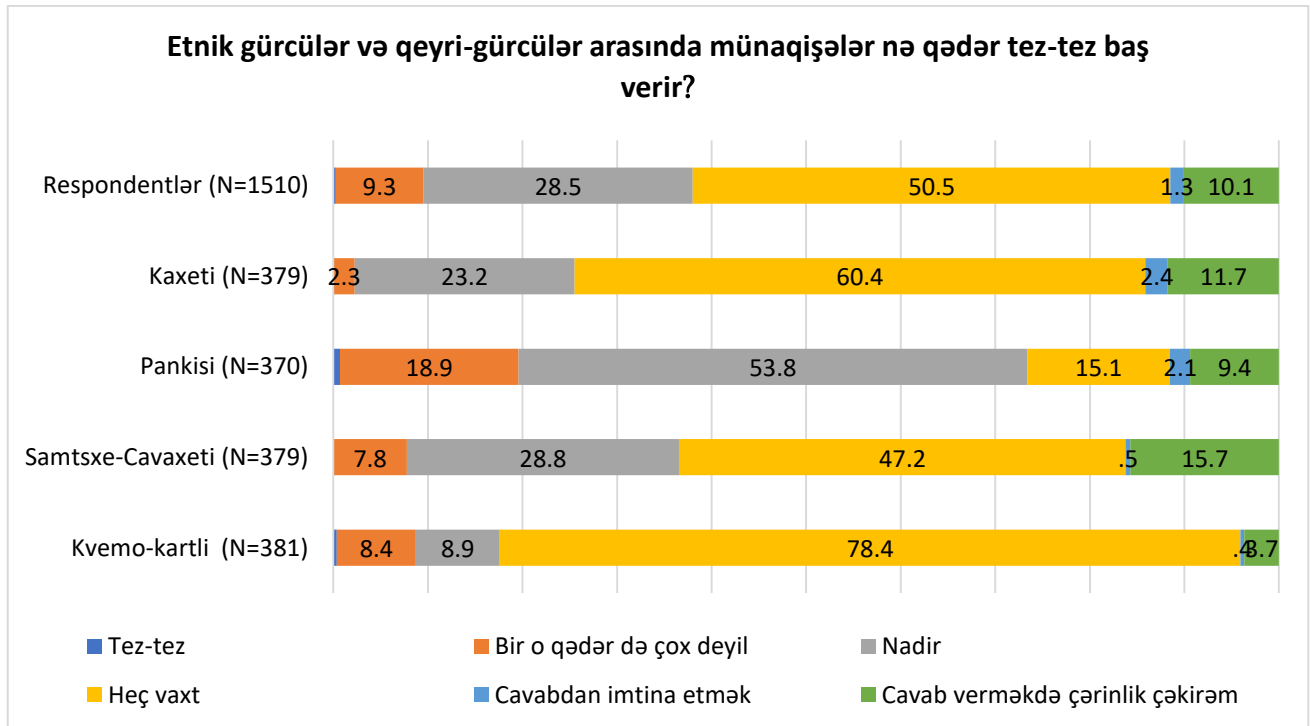
Yaşadığımız yerdə etnik gürcülər və qeyri-gürcülər arasında münasibətlər.. (%)		Gürcü dilini bilmə səviyyəsi			
		Pis	Orta	Yaxşı	Cavab vermək də çətinlik çəkirəm
	Cavab verməkdən imtina	0.7	.8	-	33.3
Samtsxe-Cavaxeti (N=389)	Dostyana və xoş qonşuluq şəraiti içindədir	57.5	64.3	80.2	-
	Neytraldır (bir-birini incitmirlər)	33.3	35.7	16.8	14.3
	Gərgin	-	-	1.0	-
	Münaqişəvi	9.2	-	2.0	85.7

Respondentlərin yarısı (50.5%) etnik gürcülər və qeyri-gürcülər arasında heç vaxt münaqişə olmadığını deyir. Respondentlərin dördü birindən çoxu isə (28.5%) nadir də olsa belə, münaqişə yenə də baş verir.

Kaxeti (60.4%) və Kvemo kartlidə (78.4%) respondentləri əksəriyyəti etnik qruplar arasında münaqişənin heç vaxt baş vermədiyini vurğulayır. Samtsxe-Cavaxetiyə gəldikdə isə bununla yarısından daha azı razıdır (47.2%), Pankisidə isə yalnız 15.1%.

Qeyd etmək lazımdır ki, Pankisidə sorğu edilən respondentlərin yarısından çoxu (53.8%) münaqişənin heç də nadir hallarda baş vermədiyini deyir (18.9%). (Bax. Diaqram #38)

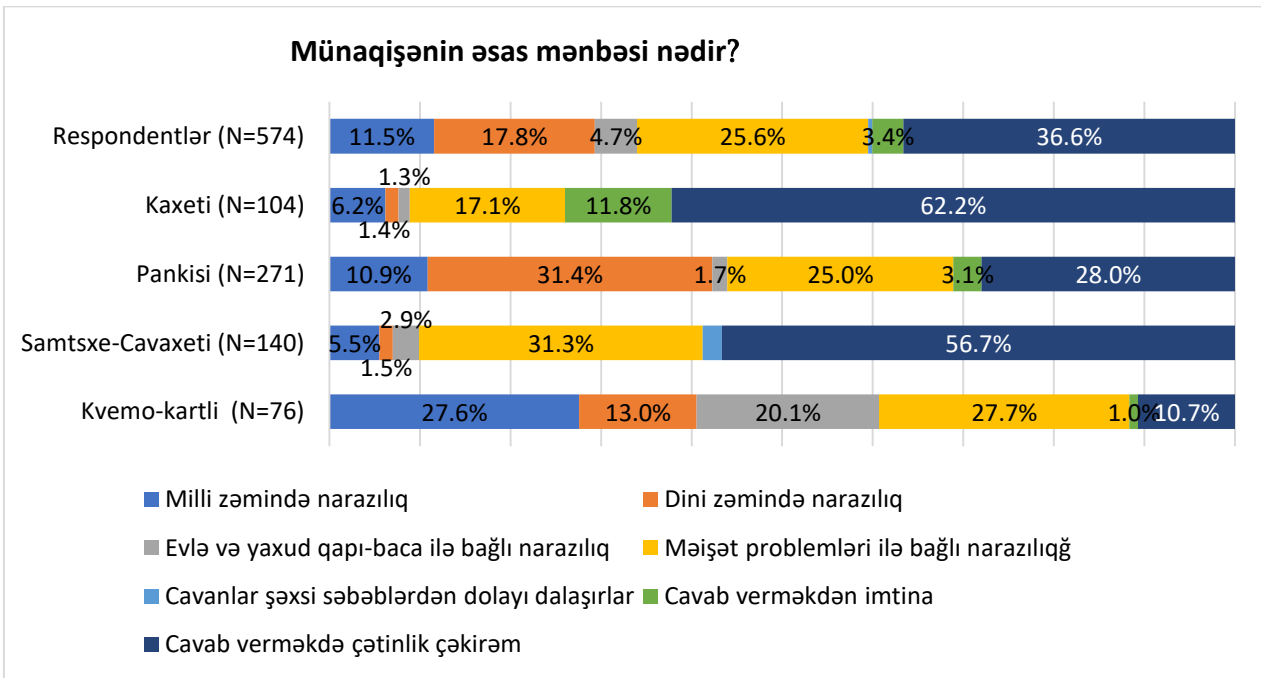
Diaqram #38

Etnik qruplar arasında hansısa bir intensivliklə münaqişənin baş verdiyini deyən respondentlər bunun əsas səbəblərini də göstərirlər. Halların dördü birində (25.6%) münaqişə məişət problemləri ilə bağlı narazılıqlardan irəli gəlir. Az qalsın beşdə biri isə (17.8%) dini zəmində narazılığın payına düşür. Respondentlərin 11.5% etnik zəmində narazılığa işarə edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, bölgədə müəyyən fərqliliklər üzərə çıxır. Kaxeti (17.1%) və Samtsxe-Cavaxetide (31.3%) münaqişə səbəbi kimi məişətlə bağlı narazılıq nisbətən tez-tez səslənir. Pankisidə sorğu olanların nisbətən böyük hissəsi dini zəmində narazılığı göstərir (31.4%), Lakin, məişət problemləri ilə bağlı narazılıq əhəmiyyətli yer tutur (25%). O ki qaldı Kvemo kartli bölgəsinə, respondentlər milli zəmində narazılıqla (27.6%) məişət zəminində narazılığı təxminən eyni dərəcədə göstərirlər (27.7%). (Bax. Diaqram #39)

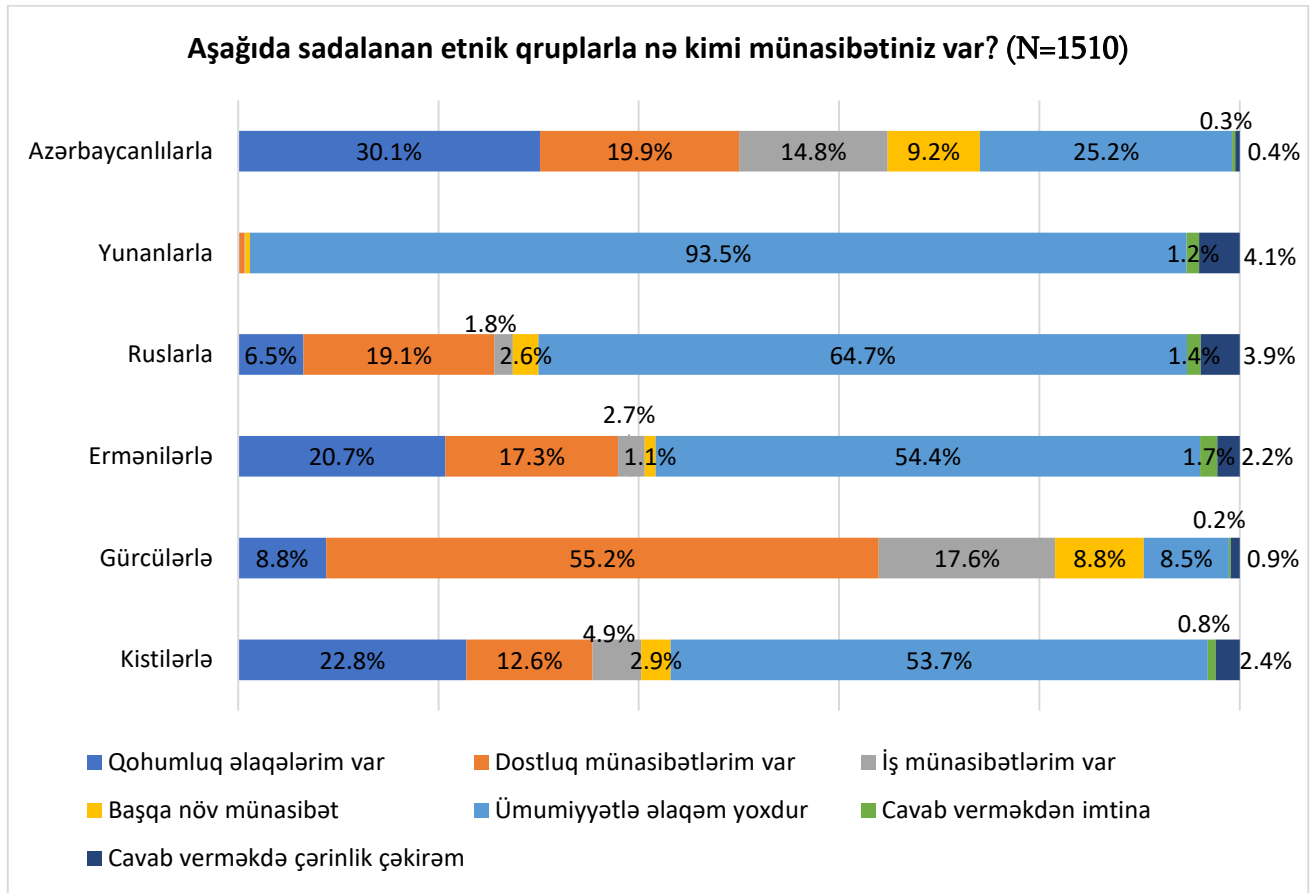
Diaqram #39

Respondentlər müxtəlif etnik qruplarla öz münasibətləri haqqında danışdılar:

- Azərbaycanlılara gəldikdə, respondentlərin nisbətən böyük hissəsi (30.1%) qohumluq münasibətlərinin olduğunu deyir. Bununla belə, sorğu olanların beşdə biri (19.9%) dostyana münasibətlərə işarə edir. İkinci tərəfdən respiondentlərin dördü birini (25.2%) həmin etnik qrupun üzvləri ilə ümumiyyətlə münasibətlərinin olmadığını deyir.
- Ruslara gəldikdə sorğu olanların beşdə biri (19.1%) onlarla dostyana münasibətlərə işarə edir.
- Ermənilərə gəldikdə beşdə biri (20.7%) tərəfindən qohumluq əlaqələri göstərilir, əhəmiyyətli hissəsi (17.3%) dostyana münasibətlərin adını çəkir.
- Gürcülərlə münasibətləri respondentlərin yarısından çoxu (55.2%) dostyana kimi müəyyənləşdirir.
- Kistlərin etnik qrupu ilə münasibətdə respondentlərin təxminən beşdə biri (22.8%) qohumluq bağlarına işarə edir.
- Respondentlərin böyük hissəsi yunanlarla (93.5%), ruslarla (64.7%), ermənilərlə (54.4%) və kistilərlə (53.7%) ümumiyyətlə əlaqələrinin olmadığını deyir. (Bax. Diaqram #40)

Diqram #40

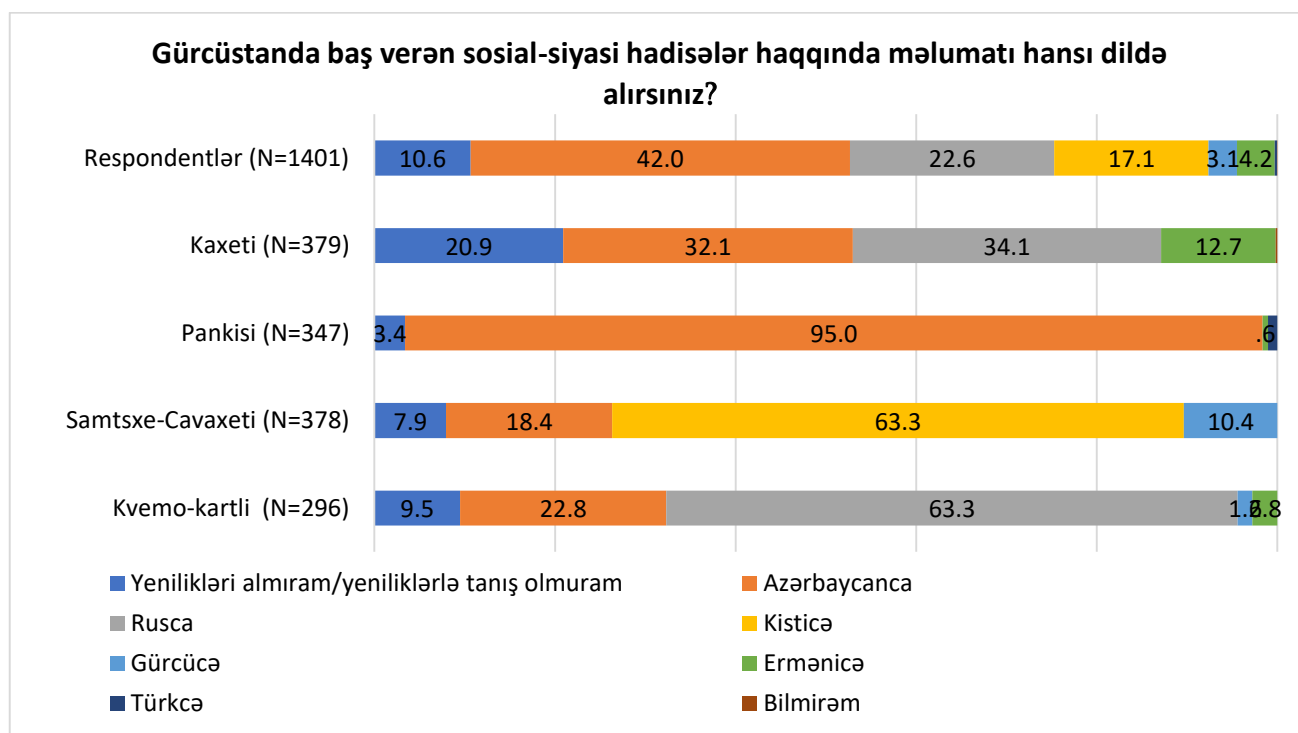
12-ci fəsil. Kütləvi İnformasiya Vasitələri

Məlumatı qəbul etmə dili

Respondentlərin nisbətən böyük hissəsi (42%) Gürcüstanda baş verən sosial və siyasi hadisələr barədə gürcücə məlumat aldıklarını qeyd edirlər. Sorğu olanların təxminən beşdə biri (22.6%) informasiyanı azərbaycan dilində alır. Başqa əhəmiyyətli hissəsi isə (17.1%) erməni dilində. Maraqlıdır ki, sorğu olanların 10.6% Gürcüstanda baş verən sosial və siyasi hadisələrlə ümumiyyətlə tanış olmur.

Kaxetidə məlumat almağın əsas dili gürcü (32.1%) və azərbaycan dilləridir (34.1%). Pankisidə respondentlərin böyük əksəriyyəti (95%) informasiyanı gürcü dilində alır. Samtsxe-cavaxeti üçün informasiyanın əsas dili erməni dilidir (63.3%), lakin gürcü dili də əhəmiyyətli hesab edilir (18.4%). Kvemo kartli respondentlərinin əksəriyyəti informasiyanı azərbaycan dilində alır (63.3%), ikinci tərəfdən, təxminən beşdə biri üçün (22.8%) məlumatı almaq dili gürcücədir. (Bax. Diqram #41)

Diqram #41

Korrelativ təhlilə əsasən məlum olur ki, təhsilin səviyyəsi nə qədər yüksəlsə, respondentlər tərəfindən Gürcüstanda baş verən sosial və siyasi hadisələr haqqında məlumatı gürcü dilində almaq da bir o qədər yüksəlir:

- Natamam orta təhsil / ibtidai təhsil / Təhsilsiz - 26%
- Tam orta təhsil - 42.8%
- Orta texniki / Orta peşə təhsil - 44.1%
- Ali təhsil (Natamam/tam dərəcə) – 63%

Üstəlik, buna paralel olaraq, yenilikləri almıyan/yeniliklərlə tanış olmayan respondentlərin payı azalır:

- Natamam orta təhsil / ibtidai təhsil / təhsilsiz - 25.7%
- Tam orta təhsil - 7.3%
- Orta texniki / Orta peşə təhsili - 2.8%
- Ali təhsil (Natamam/ Tam dərəcə) – 2.9%

Gürcü dilində informasiya almaq cəhətdən tendensiya Kaxeti, Samtsxe-cavaxeti və Kvemo kartli bölgələrində qorunur.

Kaxeti:

- Natamam orta təhsil / ibtidai təhsil / təhsilsiz - 19.5%
- Tam orta təhsil - 43%
- Orta texniki / Orta peşə təhsili - 50%
- Ali təhsil (Natamam/ Tam Dərəcə) – 62%

Samtsxe-Cavaxeti:

- Natamam orta təhsil / ibtidai təhsil / təhsilsiz - 14.3%
- Tam orta təhsil - 16%
- Orta texniki / Orta peşə təhsili - 15.1%
- Ali təhsil (Natamam/ Tam/ Dərəcə) – 28%

Kvemo kartli:

- Natamam orta təhsil / ibtidai təhsil / təhsilsiz - 12.9%
- Tam orta təhsil - 22.4%
- Orta texniki / Orta peşə təhsili - 20%
- Ali təhsil (Natamam/ Tam/ Dərəcə) – 41.5%

Verilmişlər statistika cəhətdən etibarlıdır $P < 0.05$ (Bax. Cədvəl #42)

Cədvəl #42

Gürcüstanda baş verən sosial-siyasi hadisələr haqqında məlumatı hansı dildə alırsınız?		Təhsilin nail olunan səviyyəsi			
		Natamam təhsil/İbtidai/Təhsilsiz orta	Tam orta təhsil	Orta texniki / Orta peşə təhsili	Ali (Natamam/Tam/Dərəcə) təhsil
Respondentlər (N=1510)	Yenilikləri almıram/tanış olmuram	25.7	7.3	2.8	2.9
	Gürcücə	26.0	42.8	44.1	63.0
	Azərbaycanca	32.9	22.9	14.0	11.8
	Ermənicə	6.9	20.6	25.9	15.5
	Rusca	0.3	3.1	4.9	6.3
	Türkcə	7.8	3.3	5.6	0.4
	Bilmirəm	0.3	0.0	0.0	0.0
Kaxeti (N=379)	Yenilikləri almıram/tanış olmuram	28.8	14.9	3.6	4.2
	Gürcücə	19.5	43.0	50.0	62.5
	Azərbaycanca	38.0	30.6	21.4	33.3
	Ermənicə	13.2	11.6	25.0	0.0
	Rusca	0.5	0.0	0.0	0.0
Samtsxe-Cavaxeti (N=379)	Yenilikləri almıram/tanış olmuram	14.3	8.3	1.9	8.8
	Gürcücə	14.3	16.0	15.1	28.8
	Azərbaycanca	68.6	67.0	69.8	46.3
	Ermənicə	2.9	8.7	13.2	16.3
Kvemo kartli (N=381)	Rusca	29.0	5.2	5.0	0.0
	Gürcücə	12.9	22.4	20.0	41.5
	Azərbaycanca	58.1	67.2	70.0	51.2
	Rusca	0.0	1.7	0.0	4.9
	Türkcə	0.0	3.4	5.0	2.4

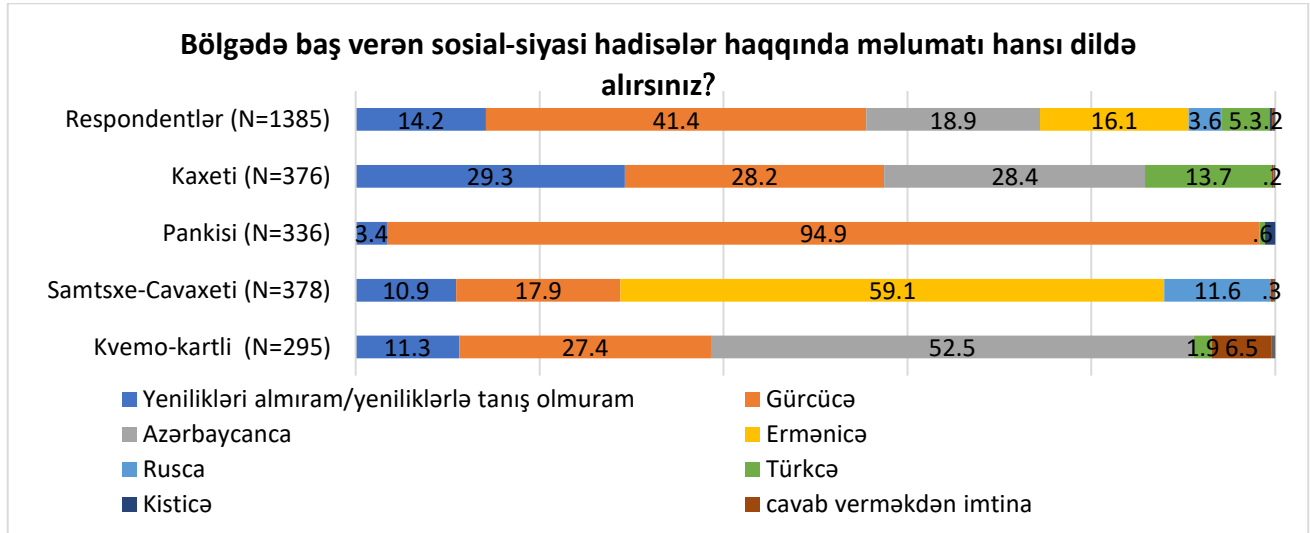
Respondentlər bölgə barədə məlumat qaynaqları və dili haqda danışdılar. Məlum olduğu kimi, nisbətən böyük hissəsi məlumatı gürcü dilində alır (41.4%). Sorğu olanların təxminən beşdə biri (18.9%) məlumatı azərbaycanca alır. Həmçinin əhəmiyyətli hissəsi erməni dilini (16.1%) göstərir. Qeyd etmək lazımdır ki, 14.2%-i ümumiyyətlə bölgə haqqında məlumat almır.

Kaxeti üçün bölgədə baş verən hadisələr haqqında məlumat almağın əsas dilləri gürcü (28.2%) və azərbaycan dilləridir (28.4%). Pankisiyə gəldikdə sorğu olanların böyük əksəriyyəti məlumatı gürcü dilində alır (94.9%).

Samtsxe-Cavaxetidə məlumat almağın ən əsas yolu ermənicədir (59.1%), Kvemo kartlidə isə azərbaycanca (52.5%). İkinci tərəfdən, Samtsxe-Cavaxetidə (17.9%), həmçinin Kvemo kartlidə (27.4%) məlumat almaq dili kimi gürcücədən əhəmiyyətli dərəcədə istifadə edirlər. (Bax. Diaqram #42)

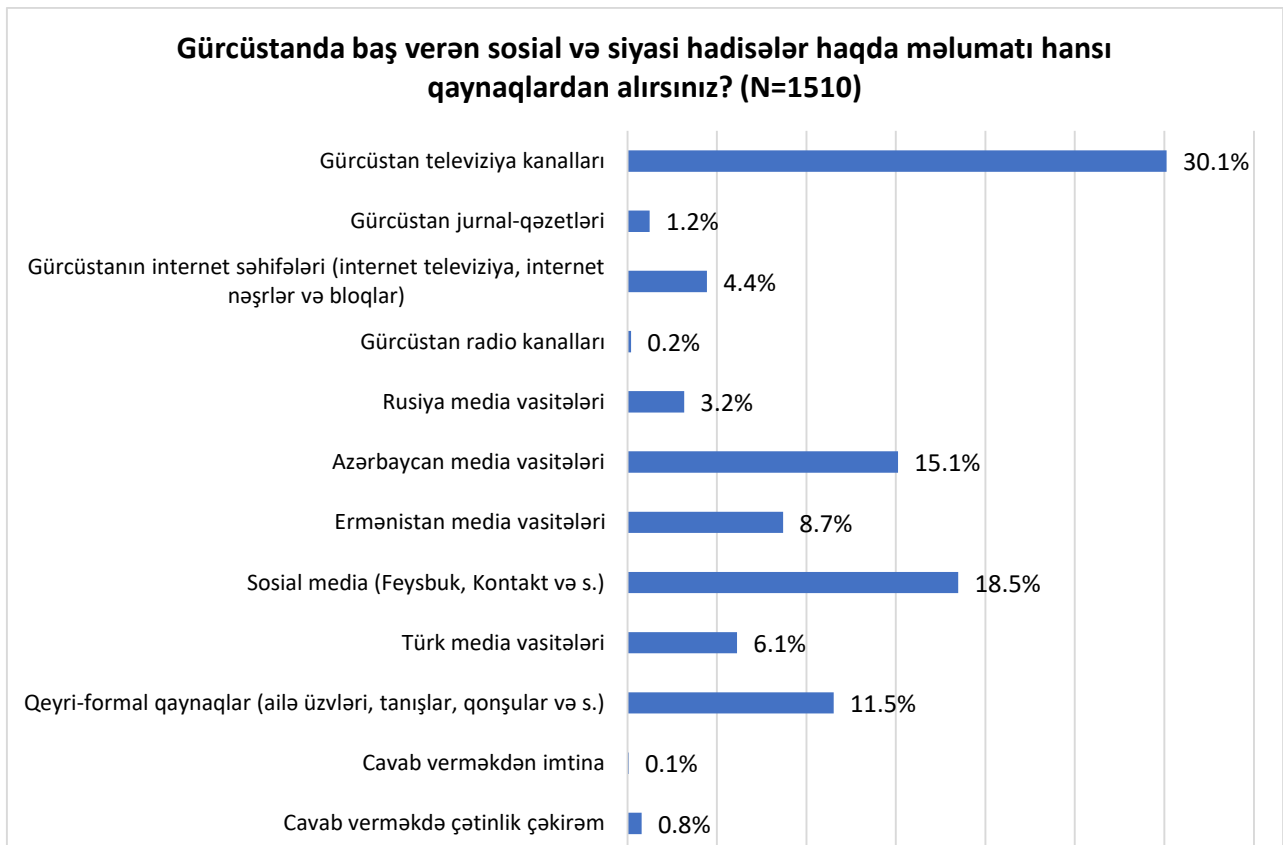
Diaqram #42

İnformasiya qaynaqları

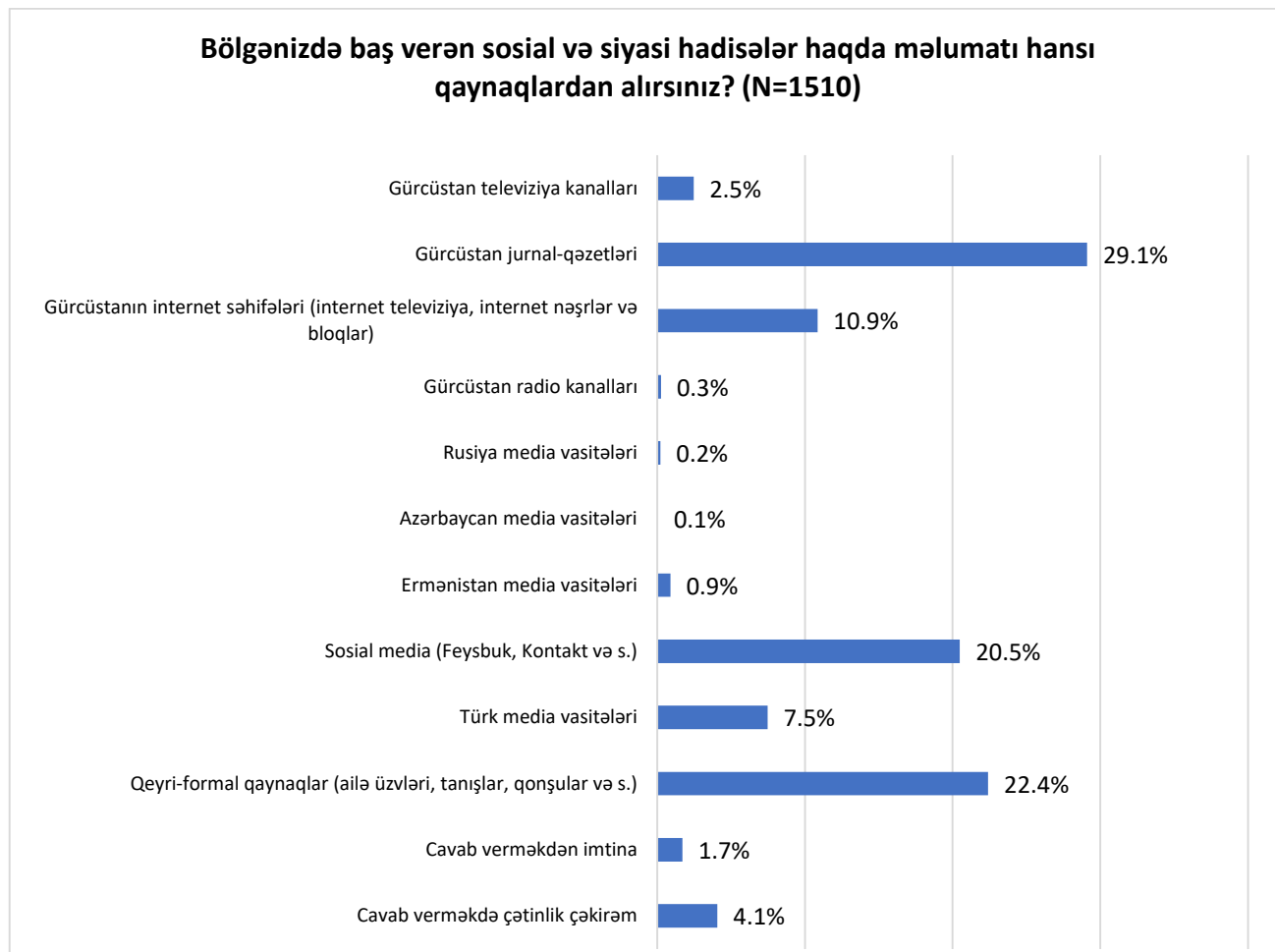
Gürcüstanda baş verən sosial və siyasi hadisələr haqqında respondentlərin nisbətən böyük hissəsi (30.1%) Gürcüstan televiziya kanallarından məlumat alır. Sorğu olanların təxminən beşdə biri (18.5%) məlumatı sosial mediadan alır. Həmçinin azərbaycan KİV-ləri (15.1%) və qeyri-formal qaynaqlar da (11.5%) əhəmiyyətli yer tutur. (Bax. Diaqram #43)

Diaqram #43

O ki qaldı bölgədə baş verən hadisələrə, onlar haqqında məlumatı respondentlərin nisbətən böyük hissəsi (29.1%) Gürcüstanın milli televiziya kanallarından alır. Həmçinin tez-tez adı çəkilən qaynaqlardan biri sosial media (22.4%) və qeyri-formal qaynaqlardır (20.5%). Sorğu olanların əhəmiyyətli hissəsi həmçinin Gürcüstanın yerli televiziya kanallarını (10.9%) və Gürcüstan internet səhifələrini göstərirlər (7.5%). (Bax. Diaqram #44)

Diaqram #44

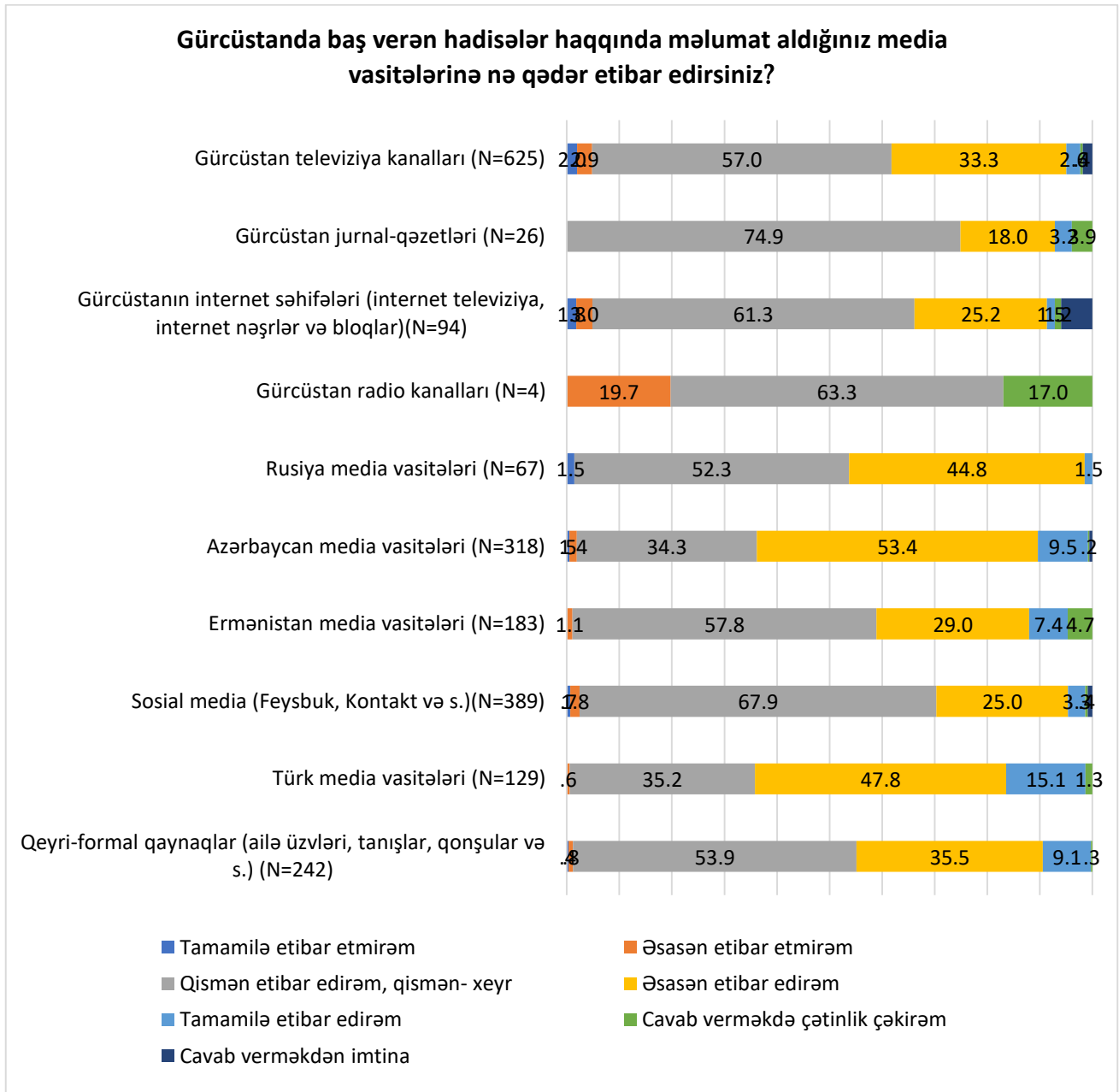

Media vasitələrinə etibar

Respondentlər Gürcüstanda baş verən proseslər haqqında media vasitələrinə nə qədər etibar etdikləri haqqında danışdılar. “qismən etibar edirəm. Qismən-xeyr” qiymətləndirməsi Gürcüstan televiziya kanalları (57%), Gürcüstan jurna-qəzetləri (74.9%), Gürcüstan internet səhifələri (61.3%), Gürcüstan radio kanalları (63.3%), Rus media vasitələri (52.3%), Erməni media vasitələri (57.8%), Sosial media (67.9%) və Qeyri-formal qaynaqlar (53.9%) üçün dominantlıq təşkil edir.

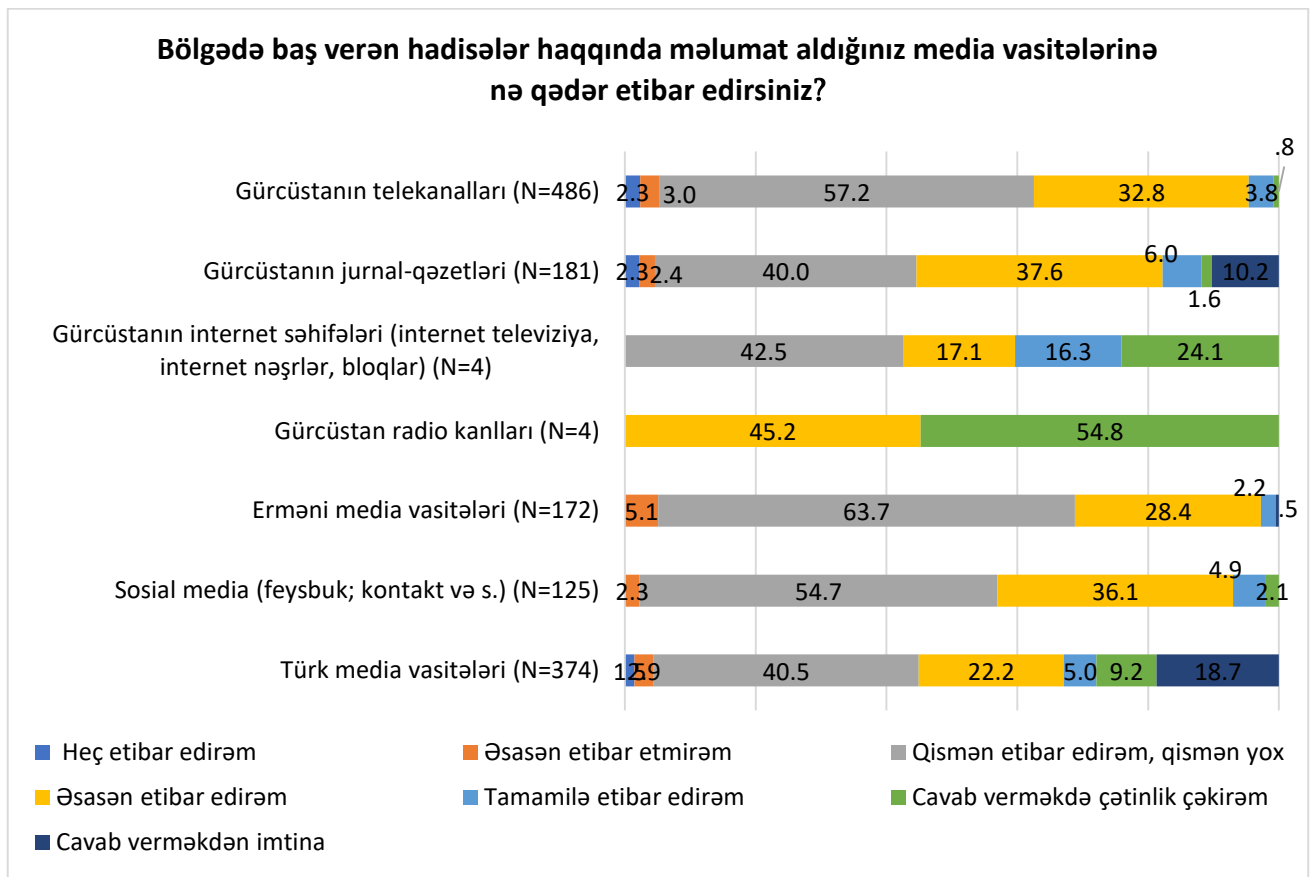
„Əsas hallarda etibar edirəm“ qiymətləndirməsi Azərbaycan (53.4%) media vasitələri üçün keçərlidir. (Bax. Diaqram #45)

Diqram #45

Bölgədə baş verən sosial və siyasi hadisələr haqqında məlumat almağın etibarlılığı cəhətindən („Qismən etibar edirəm, qismən - xeyr“) Gürcüstan televiziya kanallarını (57.2%), Gürcüstan internet səhifələrini (42.5%), erməni media vasitələrini (63.7%), sosial medianı (54.7%), türk media vasitələrini (40.5%) qiymətləndirdikdə orta mövqə tutur. (Bax. Diqram #46)

Diaqram #46

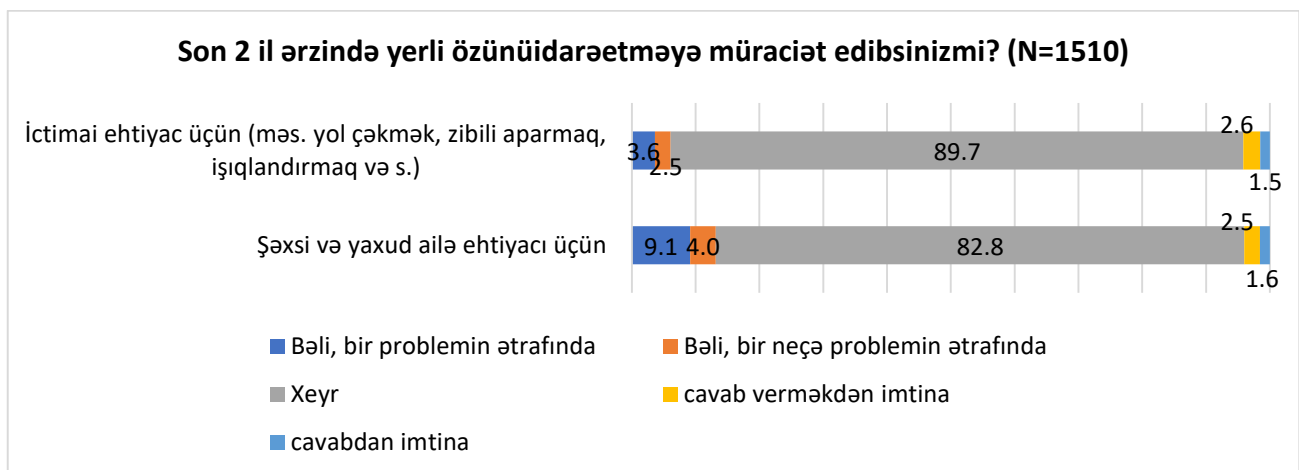

13-cü fəsil. Yerli özünüidarəetmə

Yerli özünüidarəetməyə müraciət etmək təcrübələri

Respondentlər son 2 il ərzində yerli özünüidarəetmə ilə ünsiyyətləri haqqında danışdılar. Məlum olduğu kimi. Bu müddətdə respondentlərin böyük hissəsi yerli özünüidarəetməyə nə şəxsi, nə ailə (82.8%) nədə ictimai ehtiyaclarından irəli gələrək müraciət etməmişdir (89.7%). Şəxsi və ailə ehtiyacları üçün yerli özünüidarəetməyə son iki ildə bir dəfə belə 13.3%-i müraciət etmişdir (Bir problem üçün-9.1%; Birneçə problem üçün-4%), ictimai ehtiyac üçünsə - 6.1%-i (Bir problem üçün-3.6%; Bir neçə problem üçün-2.5%). (Bax. Diaqram #47)

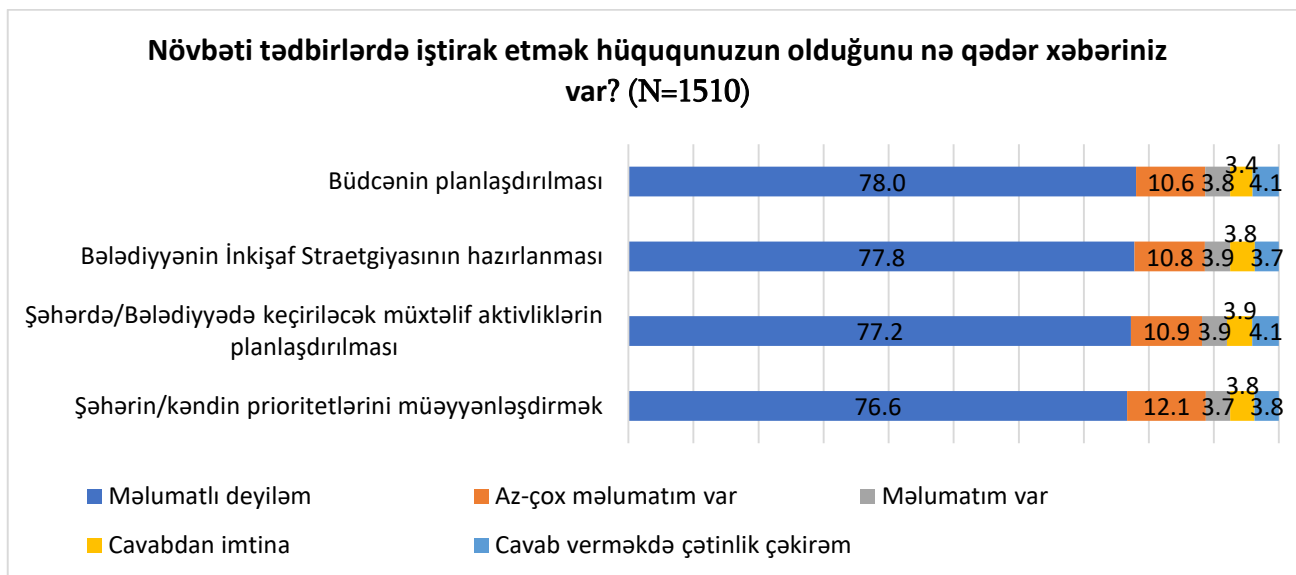
Diaqram #47

Yerli özünüidarəetmənin tədbirlərində iştirak etmək

Respondentlər bələdiyyə fəaliyyətində/qəraralma prosesində iştirakları ilə bağlı danışdılar. Məlum olduğu kimi, sorğu olanların böyük əksəriyyəti təxminən eyni cür məlumatlıdır. Onlar büdcənin planlaşdırılmasında (78%), Bələdiyyənin inkişafı strategiyasının hazırlanmasında (77.8%), şəhər/bələdiyyədə keçiriləcək müxtəlif aktivliklərin planlaşdırılmasında (77.2%), şəhər/kənd prioritetlərinin planlaşdırılmasında (76.6%) iştirak etmək hüquqlarının olduğunu bilirlər. (Bax. Diaqram #48)

Diaqram #48

Korrelativ təhlil nəticəsində məlum olur ki, gürcü dilini bilmək səviyyəsi nə qədər yaxşılaşsın, yerli özünüidarəetmə tərəfindən təşkil edilən tədbirlərdə iştirak etmək haqqında məlumatı olmayanların sayı da bir o qədər aşağıdır. Həmin tədbirlər bunlardır: büdcənin planlaşdırılması (Pis-85.2%; orta-78.9%; yaxşı-71.2%), Bələdiyyənin inkişaf strategiyasını hazırlamaq (Pis-85.1%; Orta-78.9%; Yaxşı-70.9%), Şəhərdə/bələdiyyədə keçiriləcək müxtəlif aktivliklərin planlaşdırılması (Pis-82.9%; Orta-79%; Yaxşı-70.7%) və Şəhərin/kəndin prioritetlərini müəyyənləşdirmək (Pis-85.3%; Orta-77.8%; Yaxşı-67.9%). (Verilmişlər statistika cəhətdən etibarlıdır: $p < 0.05$). (Bax. Cədvəl #43)

Cədvəl #43

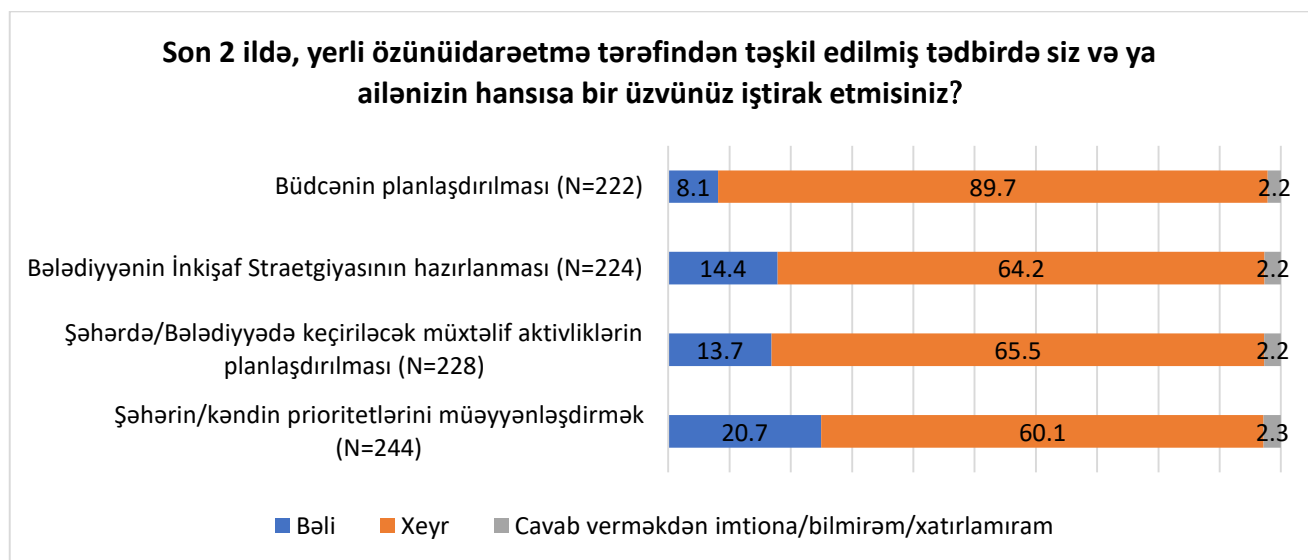
Yerli özünüidarəetmə tərəfindən təşkil edilmiş bu kimi tədbirlərdə iştirak etmək hüququnuzun olduğundan nə qədər məlumatınız var? (N=1510) (%)		Gürcü dilini bilməyin səviyyəsi			
		Pis	Orta	Yaxşı	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm
Büdcənin planlaşdırılması	Məlumatın yoxdur	85.2	78.9	71.2	83.3
	Az-çox məlumatım var	6.9	11.3	13.7	5.6
	Məlumatım var	0.9	3.5	6.6	-
	Cavab verməkdən imtina	2.6	3.5	4.1	5.6
	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	4.5	2.9	4.3	5.6
Bələdiyyənin inkişaf strategiyasını planlaşdırmaq	Məlumatın yoxdur	85.1	78.9	70.9	77.8
	Az-çox məlumatım var	7.1	11	14.2	5.6
	Məlumatım var	0.6	3.2	7.1	-
	Cavab verməkdən imtina	3.2	3.8	4.3	5.6

Yerli özünüidarəetmə tərəfindən təşkil edilmiş bu kimi tədbirlərdə iştirak etmək hüququnuzun olduğundan nə qədər məlumatınız var? (N=1510) (%)		Gürcü dilini bilməyin səviyyəsi			
		Pis	Orta	Yaxşı	Cavab verməkdə çətinlik
	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	4.1	3.2	3.5	11.1
Şəhərdə/Bələdiyyədə keçiriləcək müxtəlif aktivliklərin planlaşdırılması	Məlumatın yoxdur	82.9	79	70.7	88.9
	Az-çox məlumatım var	8.5	9.5	14.0	-
	Məlumatım var	0.7	4.0	6.8	-
	Cavab verməkdən imtina	3.7	3.4	4.3	5.6
	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	4.1	4	4.1	5.6
Şəhərin/kəndin prioritetlərinin müəyyənləşdirilməsi	Məlumatın yoxdur	85.3	77.8	67.9	88.9
	Az-çox məlumatım var	6.9	11.5	17.4	-
	Məlumatım var	0.9	3.7	6.3	-
	Cavab verməkdən imtina	3.2	3.5	4.5	5.6
	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	3.7	3.5	4.0	5.6

Yerli özünüidarəetmənin fəaliyyətinə qoşulmaq hüququnun olduğu barədə məlumatı olan respondentlərdən özünü və ya ailə üzvlərinin belə bir tədbirdə iştirak edib-etmədiyi soruşuldu. Soruşulanların əksəriyyəti nə özünün, nə də ailə üzvlərinin büdcə planlaşdırılmasında (89.8%), Bələdiyyənin İnkişaf Strategiyasının hazırlanmasında (83.5%), şəhərdə/bələdiyyədə keçiriləcək müxtəlif aktivliklərin planlaşdırılmasında (84%), Şəhərin/kəndin prioritetlərini müəyyənləşdirməkdə (77%) iştirak etmədiklərini deyir.

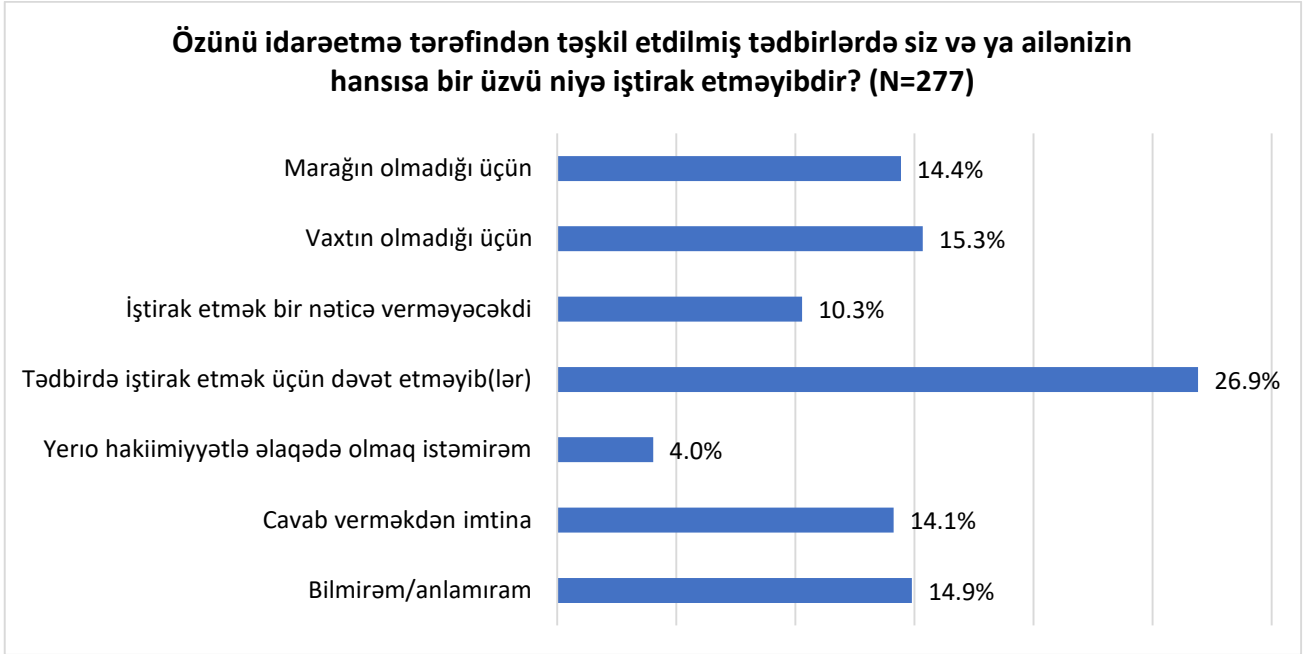
Qeyd etmək lazımdır ki, yerli özünüidarəetmənin fəaliyyətində iştirak etmək imkan barədə məlumatı olan respondentlərin beşdə biri (20.7%) özünü və ya ailə üzvlərinin şəhərin/kəndin prioritetlərini müəyyənləşdirmək tədbirlərində iştirak etdiyini söyləyir. Başqa məqsədlə görüşlərdə iştirak etmək göstəricisi 15%-dən aşağıdır (Büdcənin planlaşdırılması-8.1%, Bələdiyyənin İnkişaf Strategiyasının hazırlanması-14.4%, Şəhərdə/Bələdiyyədə keçiriləcək müxtəlif aktivliklərin planlaşdırılması-13.7%). (Bax. Diaqram #49)

Diarama #49

Yerli özünüidarəetmə tədbirləri haqqında eşidən, ancaq iştirak etməyən respondentlər bunun səbəblərini göstərdilər. Dördü biri üçün (26.9%) bu onları belə tədbirdə iştirak etmək üçün dəvət etməmələridir. 15.3%-nin vaxtının olmamasıdır, 14.4% üçünsə maraqlı deyildi. 10.3%-ə əsasən, iştirak etməyin heç bir nəticəsi olmayacaqdı. (Bax. Diaqram #50)

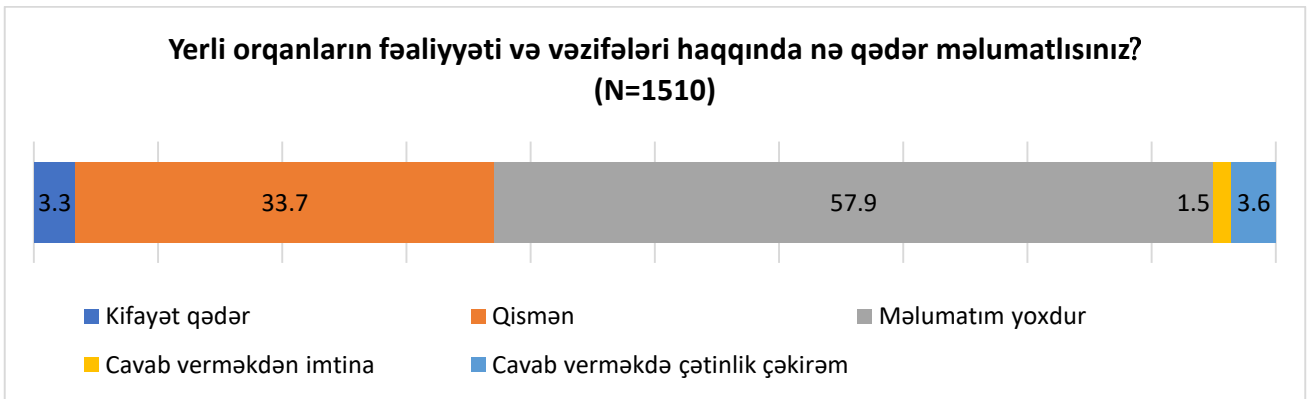
Diaqram #50

Yerli orqanlar haqqında məlumatlılıq

Respondentlərin yarısından çoxu (57.9%) yerli orqanların fəaliyyəti və vəzifələri haqqında məlumatlı olmadığını deyir. Respondentlərin üçdə biri (33.7%) hesab edir ki, bu barədə qismən məlumatlıdır. Kifayət qədər məlumatlı olduquna yalnız 3.3%. işarə edir (Bax. Diaqram #51)

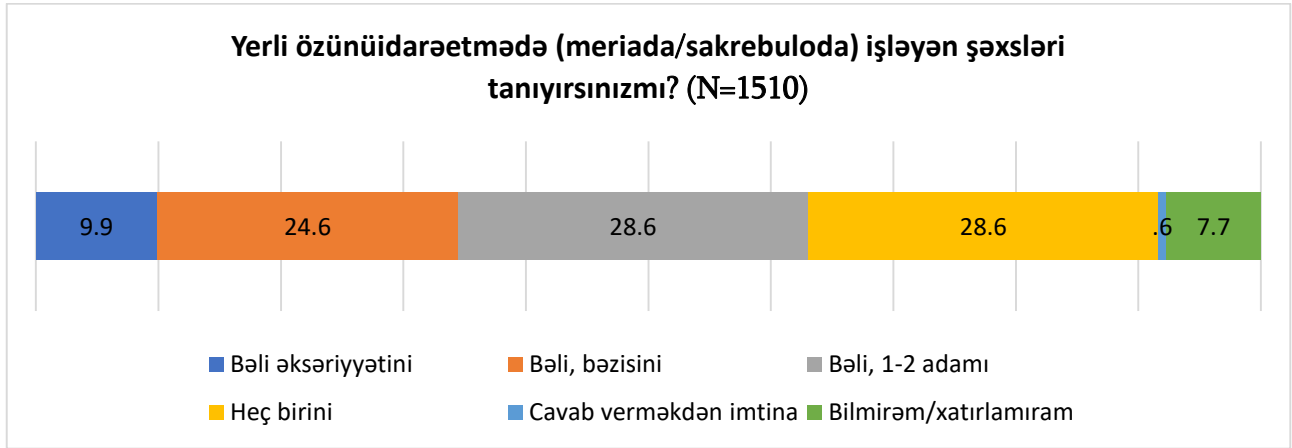
Diaqram #51

- Kifayət qədər * Qismən * Məlumatım yoxdur * Cavab verməkdən imtina * Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm

Respondentlərin əksəriyyəti (63%) yerli özünüidarəetmədə ən azı 1 adam tanıdığını deyir (bəli, əksəriyyətini-9.9%; bəli, bəzilərini-24.6%; bəli, 1-2 adamı-28.6%). İkinci tərəfdən, respondentlərin 28.6% deyir ki, yerli özünüidarəetmədə heç kəsi tanımır. (Bax. Diaqram #52)

Diaqram #52

Korelativ təhlilin göstərdiyi kimi, gürcü dilini bilmək səviyyəsi nə qədər yüksəkdirsə, yerli özünüidarəetmədə işləyən şəxslərin çoxunu və ya bəzisini tanıdığı deyən respondentlərin hissəsi də artır. Daha konkret, gürcü dilini pis bilən respondentlər üçün 18.5% (əksəriyyətini-1.5%; bəzisini- 17%), gürcü dilini orta səviyyədə bilənlər üçün - 31.7% (əksəriyyətini-7.8%; bəzilərini-23.9%), gürcü dilini pis bilənlər üçün isə bu göstərici ən aşağıdır - 50.9% (əksəriyyətini-18.8%; bəzilərini-32.1%). Bölgələr cəhətdən təmayül özünü qoruyur:

- Kaxeti bölgəsində, gürcü dilini pis bilən respondentlər arasında 21.9%-i yerli özünüidarəetmədə işləyən şəxslərdən çoxunu (2.2%) və yaxud bəzisini tanıdığı deyir (19.7%). Bu hissə gürcü dilini orta səviyyədə bilənlər arasında artır (əksəriyyətini-8.7%; bəzisini-22%) və ən çox gürcü dilini yaxşı bilənlər arasındadır (Əksəriyyətini-19.4%; bəzisini - 25.9%)
- Pankisiyə gəldikdə, yerli özünüidarəetmədə işləyən şəxslər arasında əksəriyyətini və ya bəzisini şəxsən tanıma göstəricisi gürcü dilini pis bilməkdən (əksəriyyətini-10%; bəzisini-10%) yaxşı bilmək səviyyəsinə qədər (əksəriyyətini-21.8%; bəzisini- 36.7%) 38.5%-lə artır.
- O ki qaldı Samtsxe-cavaxeti bölgəsinə, gürcü dilini pis bilmək cəhətdən göstərici 18.4%-dür (əksəriyyətini-0.6%; bəzisini-17.8%), bu dili orta səviyyədə bilmək cəhətdən 34.7%-dək artır (əksəriyyətini-6.1%; bəzilərini-28.6%), dili yaxşı bilmək cəhətdən 39%-ə çatır (əksəriyyətini-14%; bəzisini-25%).
- Kvemo kartli bölgəsində yerli özünüidarəetmə nümayəndələrinin çoxunu və bəzisini şəxsən tanımaq göstəricisi gürcü dilini pis bilmək halında 16.7%-dür (əksəriyyətini-1.4%; bəzisini-15.3%). Gürcü dilini orta səviyyədə bilmək halında bu hissə 30.4%-dək artır (əksəriyyətini-9.8%; bəzisini-20.6%), gürcü dilini yaxşı bilənlər cəhətdən 40%-a bərabərdir (əksəriyyətini-10%; bəzisini-30%). (verilmişlər statistika cəhətdən etibarlıdır: $p < 0.05$). (bax. Cədvəl #44)

Cədvəl #44

Yerli özünüidarəetmədə işləyən şəxsləri (Meria/Sakrebulo) tanıyırsınız mı? (%)		Gürcü dilini bilmək səviyyəsi			
		Pis	Orta	Yaxşı	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm
Respondentlər (N=1510)	Bəli, əksəriyyətini	1.5	7.8	18.8	-
	Bəli, bəzisini	17.0	23.9	32.1	16.7
	Bəli, 1-2 adam	34.8	23.9	25.6	33.3
	Heç birini	39.6	36.0	14.4	27.8
	Cavab verməkdən imtina	0.2	0.3	1.0	5.6
	Bilmirəm/xatırlamıram	6.9	8.1	8.1	16.7
Kaxeti (N=379)	Bəli, əksəriyyətini	2.2	8.7	19.4	-
	Bəli, bəzisini	19.7	22.0	25.9	42.9
	Bəli, 1-2 adam	32.1	24.4	28.7	42.9
	Heç birini	41.6	35.4	20.4	14.3
	Cavab verməkdən imtina	4.4	9.4	5.6	-
Pankisi (N=370)	Bəli, əksəriyyətini	10.0	4.8	21.8	-
	Bəli, bəzisini	10.0	28.6	36.7	-
	Bəli, 1-2 adam	20.0	-	20.9	40.0
	Heç birini	50.0	57.1	11.6	40.0
	Cavab verməkdən imtina	-	-	0.9	-
	Bilmirəm/xatırlamıram	10.0	9.5	8.1	20.0
Samtsxe-cavaxeti (N=379)	Bəli, əksəriyyətini	0.6	6.1	14.0	
	Bəli, bəzisini	17.8	28.6	25.0	
	Bəli, 1-2 adam	40.2	22.4	32.0	14.3
	Heç birini	30.5	32.7	16.0	42.9
	Cavab verməkdən imtina	-	-	-	14.3
	Bilmirəm/xatırlamıram	10.9	10.2	13.0	28.6
Kvemo kartli (N=381)	Bəli, əksəriyyətini	1.4	9.8	10.0	-
	Bəli, bəzisini	15.3	20.6	30.0	-
	Bəli, 1-2 adam	32.9	28.4	36.7	-
	Heç birini	45.4	36.3	15.0	-
	Cavab verməkdən imtina	0.5	1.0	5.0	-
	Bilmirəm/xatırlamıram	4.6	3.9	3.3	-

Korelativ təhlil nəticəsində yerli özünüidarəetmədə işləyən şəxslərin cinsiyyətə görə sayları dəyişir:

- **Kaxeti** (Pankisidən savayı) bölgədə qadın cinsinin nümayəndələrinin yarısı (50.3%) deyir ki, yerli özünüidarəetmədə işləyən şəxslərdən heç kəsi tanımır. Kişi cinsinin respondentləri arasında yalnız 15.8%-i belədir. **Samtsxe-Cavaxeti və Pankisidə** təmayül qorunur, kişi cinsinin nümayəndələri (samtsxe-cavaxeti - 66.5%; Pankisi - 77.3%) yerli özünüidarəetmədə işləyən şəxslər haqqında nisbətən tez-tez işarə edirlər, nəinki qadın cinsinin nümayəndələri (samtsxe-Cavaxeti - 54.8%; Pankisi - 72.8%);
- **Kvemo kartli** bölgəsində vəziyyət əksinədir: **Kvemo kartli** bölgəsində vəziyyət əksinədir: kişi cinsinin nümayəndələrinin nisbətən böyük hissəsi (43.5%) yerli özünüidarəetmədə işləyən şəxsləri tanımadığını deyir, qadın cinsinin nümayəndələrinin isə (32.7%). (Verilmişlər statistik cəhətdən etibarlıdır: $p < 0.05$) (bax. Cədvəl #45)

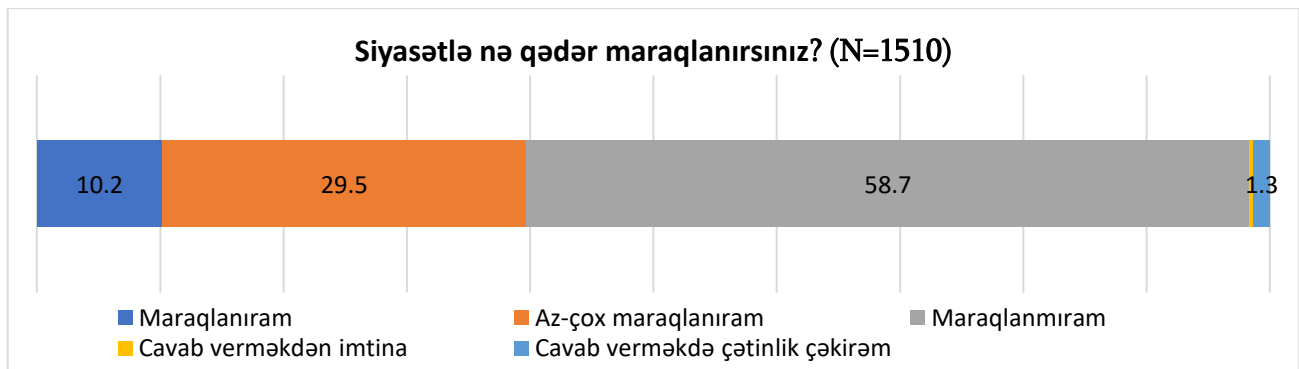
Cədvəl #45

Yerli özünüidarəetmədə (Meriya/Sakrebulo) işləyən şəxsləri tanıyırsınız mı?(cinsiyyət cəhətdən) (%)	Kaxeti (N=381)		Satsxe-Cavaxeti (N=379)		Kvemo kartli (N=380)		Pankisi	
	Kişi	Qadın	Kişi	Qadın	Kişi	Qadın	Kişi	Qadın
Bəli, bir çoxunu	15.8	3.1	8.8	2.5	6.5	3.6	23.2	17
Bəli, bəzisini	30	14.7	29.1	15.2	14.1	23.5	41.4	28.7
Bəli, 1-2 adamı	31.6	25.7	28.6	37.1	28.8	35.7	12.7	27.1
Heç birini	15.8	50.3	26.4	28.4	43.5	32.7	13.8	17.6
Bilmirəm/xatırlamıram	6.8	6.3	0.5	-	1.6	1	1.7	-
Cavab verməkdən imtina	-	-	6.6	16.8	5.4	3.6	7.2	9.6

14-cü fəsil. Dövlət strukturları və ictimai siyasət

Respondentlər siyasi məsələlər haqqında danışdılar. Qeyd etmək lazımdır ki, respondentlərin yarısından çoxu (58.7%) siyasətlə maraqlı deyildir. Respondentlər arasında 29.5%- siyasətlə az-çox maraqlanırlar. Siyasətə marağı yalnız 10.2%-i bəsləyir. (Bax. Diaqram #53)

Diaqram #53

Etnik qruplar qarşısında mövcud olan problemlər

Respondentlərdən konkret olaraq öz etnik qruplarının qarşısında duran üç problemi demələri xahiş edildi. Məlum olduğu kimi, sorğu olanların nisbətən böyük hissəsi üçün bu problemlər işsizlik(32.6%), yoxsulluq (26.4%) və dövlət dilini bilməməkdir (14.4%).

Səhiyyəyə əlçatanlıq probleminin (5.7%), torpaqların qanuniləşdirilməsi (4.6%), ədalətsiz seçkilər (2.6%) və korrupsiyanın (2.4%) adı nisbətən nadir hallarda çəkilir.

Tək-tük hallarda respondentlər suvarma suyun (1 respondent), pandemiya (2 respondent), məhsulun satışı (1 respondent), aşağı maaşlar (1 respondent) və daxili siyasi problem məsələləri haqda danışdılar. (Bax. Cədvəl #46)

Cədvəl #46

Konkret olaraq etnik qrupunuzun qarşısında duran 3 əsas problem hansıdır? (N=1510)	%
Torpaqların qanuniləşdirmə problemi	4.6
Dövlət dilini bilmək problemi	14.4
Səhiyyəyə əlçatanlıq problemi	5.7
Korrupsiya	2.4
Məhkəmələrin tərəf tutmaları	0.9
Seçkilərin ədalətsizliyi	2.6
Sizin etnik qrup nümayəndələrinin hüquqlarının pozulması	1.1
İşsizlik problemi	32.6
Etnik dilinizdə təhsil almağın əlçatanlığı	0.7
Ölkənin ictimai və siyasi həyatda iştirakın aşağı keyfiyyəti	1.7
Yoxsulluq problemi	26.4
Ali təhsilin alma problemi	1.1
Mədəniyyətinizin qorunması və inkişafı üçün əlverişsiz şəraitlərin olması	0.5
Dini ehtiyaclarını təmin etmək (Məs. Məscidin tikilməsi)	0.9
Etnik dilinizdə mətbu/ədəbiyyatın əlçatanlığı	1.1
Suvarma suyu	0.0
Pandemiya	0.1
Məhsulun satılması	0.0
Aşağı maaşlar	0.0
Daxili siyasi problemlər	0.0
Heç nə	0.0
Cavab verməkdən imtina	0.9
Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	2.1

Problemin həlli aktivləri

Konkret problemlərin adını çəkildikdən sonra, respondentlərdən həmin problemlərin həlli üçün son 2 il ərzində istifadə edilən yollar barədə soruşuldu. Məlum oldu ki, sorğu olanların əksəriyyəti (71.4%) problemi həll etmək üçün heç bir yoldan istifadə etməmişdir. Petisiyada iştirak edən/kollektiv imzalar toplayan respondentlər (2.8%), media vasitələrin iştirakı ilə qeyd olan problemlər haqda açıq söhbət və ya yerli hakimiyyət üçün müraciətin adını çəkir (2.1%). (Bax. Cədvəl #47)

Cədvəl #47

Son 2 il ərzində problemlərin həll etmək üçün hansısa bir yoldan istifadə etmişinizmi? (N=1510)	%
Petisiyada iştirak etmək/kollektiv imzaların toplamaq	2.8
Etiraz aksiyasının planlaşdırılması/ etiraz aksiyasında iştirak etmək	1.5
Herli hakimiyyətə müraciət	2.1
Siyasi vəzifəni tutmaq (yerli/mərkəzi özünüidarəetmədə işləmək, seçkilərdə namizədliyini qaldırmaq)	0.8
Yerli hakimiyyətin iclasında iş iştirak etmək	1.4
Parlament komitəsinin iclasda iştirak etmək	0.3
Siyasi partiya daxil olmaq/siyasi partiya ilə əməkdaşlıq	1.5
Qeyri-Hökumət Təşkilatına üzvlük/işlə təmin	1.7
Media vasitələrindən istifadə edərək qeyd problemlər barədə açıq söhbət	2.5
Heç biri	71.4
Cavab verməkdən imtina	5.1
Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	9.0

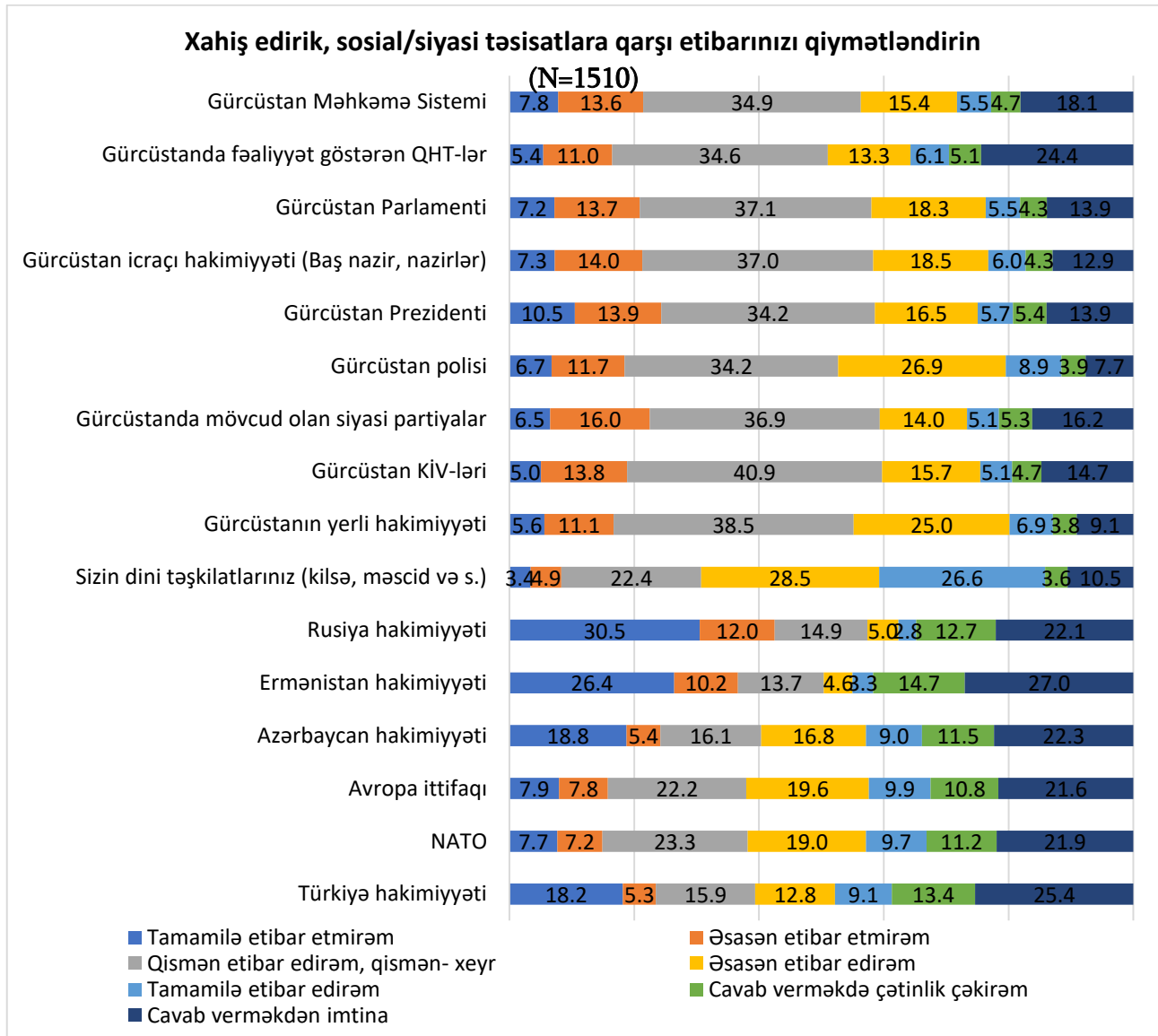
Sosial və siyasi təsisatlara qarşı etibar

Respondentlər müxtəlif sosial və siyasi təsisatlara qarşı öz etibarlarını qiymətləndirdilər. Nisbətən böyük hissəsi neytral mövqə tutur (Qismən etibar edirəm, qismən-deyil) Gürcüstanın məhkəmə sistemində (34.9%), Gürcüstanda işləyən QHT-lərə (34.5%), Gürcüstan Parlamentinə (37.1%), Gürcüstanın icraçı hakimiyyətinə (37%), Gürcüstan Prezidentinə (34.2%), Gürcüstanda mövcud olan siyasi partiyalarına (36.9%), Gürcüstan KİVlərinə (40.9%), Gürcüstanın yerli hakimiyyətinə (38.5%).

Respondentlər Gürcüstan polisini etibar cəhətdən müzakirə edirlər (35.8%), Azərbaycan hakimiyyətinə (25.8%), Avropa İttifaqına (29.5%) və NATO-ya (28.7%). Respondentlərin yarısından çoxu dini təşkilatlara etimad bəsləyir(55.2%).

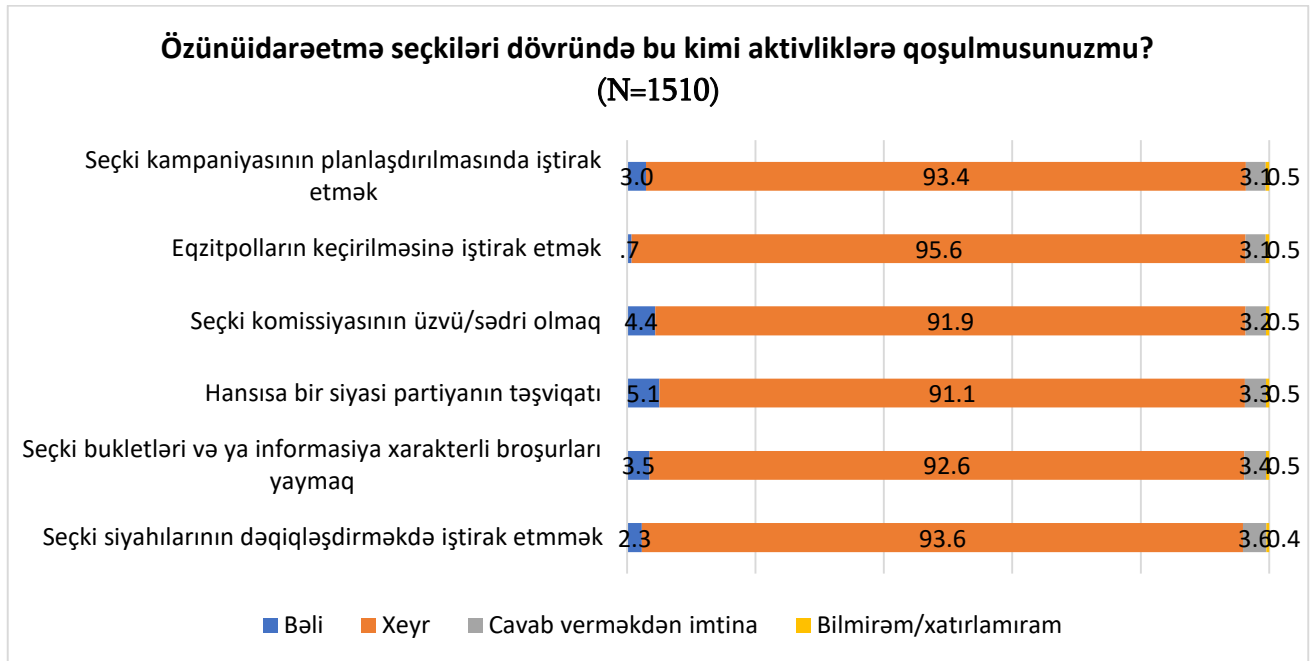
Sorğu olanların nisbətən böyük hissəsi Rusiya hakimiyyətinə (42.5%), Ermənistan hakimiyyətinə (36.6%) və Türkiyə hakimiyyətinə (23.5%) qarşı etmadsızlıq ifadə edirlər . (Bax. Diaqrama #54)

Diaqrama #54

Özünüidarəetmə seçkiləri dövründə respondentlərin böyük hissəsi bu kimi aktivliklərdə iştirak etmirdi: Seçki kampaniyasının planlaşdırılmasında iştirak (93.4%), eqzitpolların keçirilməsində iştirak (95.6%), Seçki komissiyasının üzvü olmaq/sədrlik etmək (91.9%), hansısa bir siyasi partiyanın təşviqatı (91.1%), Seçki bukletlərinin və ya informasiya broşurlarının yayılması (92.6%) və seçki siyahısını dəqiqləşdirməkdə iştirak etmək (93.6%). (Bax. Diaqrama #55)

Diaqrama #55

Korelativ təhlilə əsasən, **Kaxeti** (Pankisidən savayı) **bölgədə** sorğu edilən respondentlər arasında, kişi cinsinin nümayəndələri 2021 yerli özünüidarəetmə seçkiləri dövründə daha aktiv iştirak edirdilər, nəinki qadın cinsinin nümayəndələri. Daha konkret həmin aktivliklər bunlardır:

- Seçki kampaniyasını planlaşdırmaqda iştirak etmək (Kişi-10.1%; qadın-2.6%);
- Seçki komissiyasının üzvü/sədri olmaq (Kişi-10.6%; Qadın-0.5%);
- Hansısa partiyanın təşviqatı (Kişi-16.9%; Qadın-4.7%);
- Seçki bukletlərini və ya informasiya broşurlarının yaymaq (Kişi-12.2%; Qadın-2.6%);
- Seçki siyahılarının dəqiqləşdirilməsində iştirak etmək (Kişi-4.7%; Qadın-0%).

(Verilmişlər statistik cəhətdən etibarlıdır: $p < 0.05$).

15-ci fəsil. COVID-19 vaksinasıya haqqında məlumatlılıq və əlçatanlıq

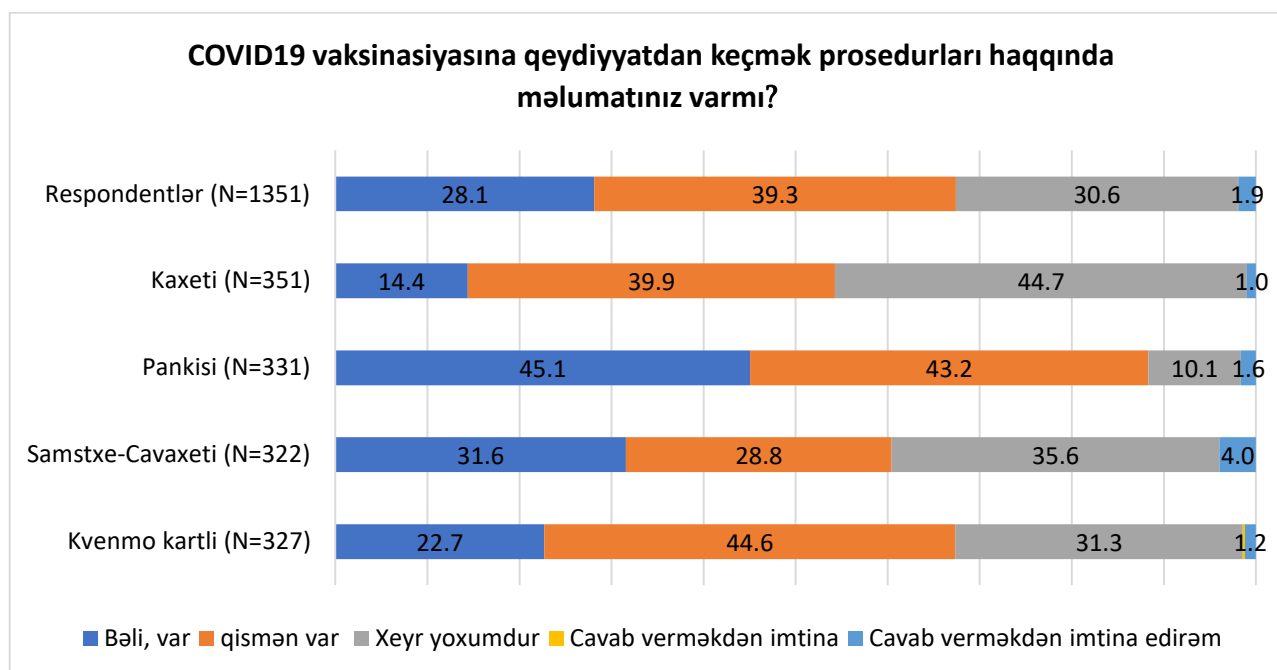
Respondentlər COVID-19 vaksini və vaksinasıya prosesi haqqında danışdılar. Məlum olduğu kimi sorğu olanların böyük hissəsi (89.5%) COVID-19 qarşı peyvənd olunmayıb. 9.1% deyir ki, tamamilə vaksinasıya olub, 1.4%-i isə vaksinin bir dozasını vurdurub.

Vaksinasıya üçün qeydiyyatdan keçməkdə məlumatlı olmaq

COVID-19 vaksini vurdurmamış respondentlərin nisbətən böyük hissəsi (39.3%) vaksinasıya üçün qeydiyyat prosedurları haqqında qismə məlumata malikdir. 30.6% -i məlumatının olmadığını deyir, 28.1%-i isə qeydiyyat proseduru haqqında məlumatının olduğunu deyir.

Hər dörd bölgədə vaksinasıya üçün qeydiyyat haqqında məlumatlarının olduqlarını sorğu olanların əksəriyyəti təsbit edir. Pankisidə (88.3%) sorğu olan respondentlər (bəli, məlumatım var -45.1%; qismən məlumatım var -43.2%) müvafiq məlumatlarının olduqlarına daha çox işarə edirlər, nəinki başqa bölgələrdə: Kaxeti- 54.3% (Bəli, məlumatım var-14.4%; Qismən məlumatım var -39.9%), Samtsxe-Cavaxeti-60.4% (Bəli, məlumatım var-31.6%; qismən məlumatım var -28.8%), Kvemo kartli-67.3% (Bəli, məlumatım var - 2.7%; Qismən məlumatım var-44.6%). (Bax. Diaqrama #56)

Diqram #56

Məlum olduğu kimi gürcü dilini bilmək səviyyəsini artırmaqla birlikdə, COVID-19 vaksinasiasının qeydiyyat prosedurları barədə məlumat olanların sayı da artır. Məlumatı olduğunu gürcü dilini pis bilən respondentlərin 17.2%-i, orta səviyyədə bilənlərin 27.1% və yaxşı bilənlərin 39.6%- təsdiq edir. Eyni təmayül Kaxeti (Pis-6.6%; Orta-16.9%; Yaxşı-24.4%), Samtsxe-Cavaxeti (Pis-25.9%; Orta-36%; Yaxşı-40.5%) və Kvenmo kartli (Pis-15.5%; Orta-30%; Yaxşı-39.2%), bölgələri üçün də təsbit edilir. (Verilmişlər statistika cəhətdən eynidir: $p < 0.05$). (Bax. Cədvəl #48)

Cədvəl #48

COVID19 vaksinasiasına qeydiyyat prosedurları haqqında məlumatınız varmı? (%)		Gürcü dilini bilmək səviyyəsi			
		Pis	Orta	Yaxşı	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm
Respondentlər (N=1510)	Bəli, varımdır	17.2	27.1	39.6	11.8
	Qismən varımdır	40.0	40.4	38.0	35.3
	Xeyr yoxumdur	40.0	31.8	21.0	29.4
	Cavab verməkdən imtina	0.2	-	-	-
	Cavab verməkdən çətinlik çəkirəm	2.6	0.6	1.3	23.5
Kaxeti (N=379)	Bəli, varımdır	6.6	16.9	24.4	-
	Qismən varımdır	47.8	39.0	26.7	66.7
	Xeyr yoxumdur	44.9	43.2	48.9	16.7
	Cavab verməkdən çətinlik çəkirəm	0.7	0.8	-	16.7
Samtsxe-Cavaxeti (N=322)	Bəli, varımdır	25.9	36.0	40.5	-
	Qismən varımdır	29.3	34.9	23.8	-

COVID19 vaksinasiasına qeydiyyat prosedurları haqda məlumatınız varmı? (%)		Gürcü dilini bilmək səviyyəsi			
		Pis	Orta	Yaxşı	Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm
	Xeyr yoxumdur	38.1	27.9	35.7	66.7
	Cavab verməkdən çətinlik çəkirəm	6.8	1.2	-	33.3
Kvemo kartli (N=381)	Bəli, varımdır	15.5	30.0	39.2	-
	Qismən varımdır	43.0	46.7	47.1	-
	Xeyr yoxumdur	40.1	23.3	9.8	-
	Cavab verməkdən imtina	0.5	-	-	-
	Cavab verməkdən çətinlik çəkirəm	1.0	-	3.9	-

Korelativ təhlili nəticəsində məlum olur ki, COVID19-un vaksinasia haqqında qeydiyyat prosedurları haqqında məlumatlı olmaq cinsiyyət cəhətdən fərqlidir. Daha konkret:

- **Kaxeti (Pankisidən savayı) bölgəsində** sorğu edilən respondentlər arasında qadın cinsinin nümayəndələri (52.7%) COVID19 vaksinasiasına qeydiyyat prosedurları haqqında məlumatlarının daha çox olmadığını deyirlər nəinki kişi cinsinin nümayəndələri (35.7%);
- **Kvemo kartli** bölgəsində təmayül əksinədir, orda kişi cinsinin nümayəndələri (39.1%), qeyd olunan məsələ ilə bağlı daha çox məlumatlı deyillər, nəinki qadın cinsinin nümayəndələri (24%). (Verilmişlər statistik cəhətdən etibarlıdır: $p < 0.05$) (Bax. Cədvəl #49)

Cədvəl #49

COVID19 vaksinasia qeydiyyatı prosedurları haqqında məlumatınız varmı? (cinsi cəhətdən) (%)	Kaxeti (N=352)		Kvemo kartli (N=348)	
	Kişi	Qadın	Kişi	Qadın
Bəli, varımdır	22.6	7.1	18.9	26.3
Qismən varımdır	41.1	38.6	40.2	48.6
Xeyr yoxumdur	35.7	52.7	39.1	24
Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm/ Cavab verməkdən imtina	0.6	1.6	1.8	1.2

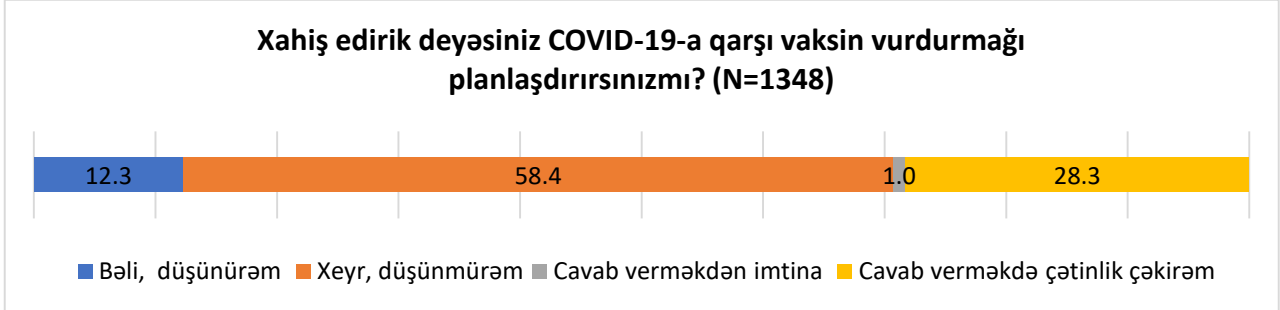
Ümumiyyətlə peyvənd olunmayanların arasında yalnız 2.4% vaksinasia üçün qeydiyyatdan keçmişdir. Sorğu olanların böyük hissəsi (93%) vaksinasia üçün qeydiyyatdan keçməmişdir. 4.6% cavab verməkdən imtina edir və ya cavab verməkdə çətinlik çəkir.

Vaksinasiya ilə bağlı planlar

Sorğu olanların yarısından çoxu (58.4%) COVID-19-a qarşı vaksin vurmağı planlaşdırmadığını bildirir. 12.3% -i vaksin vurdurmağı planlaşdırır. Qeyd etmək lazımdır ki, respondentlərin əhəmiyyətli hissəsi (29.3%) cavab verməkdən imtina edir və ya cavab verməkdə çətinlik çəkir. (Bax. Diaqram #57)

Diaqram #57

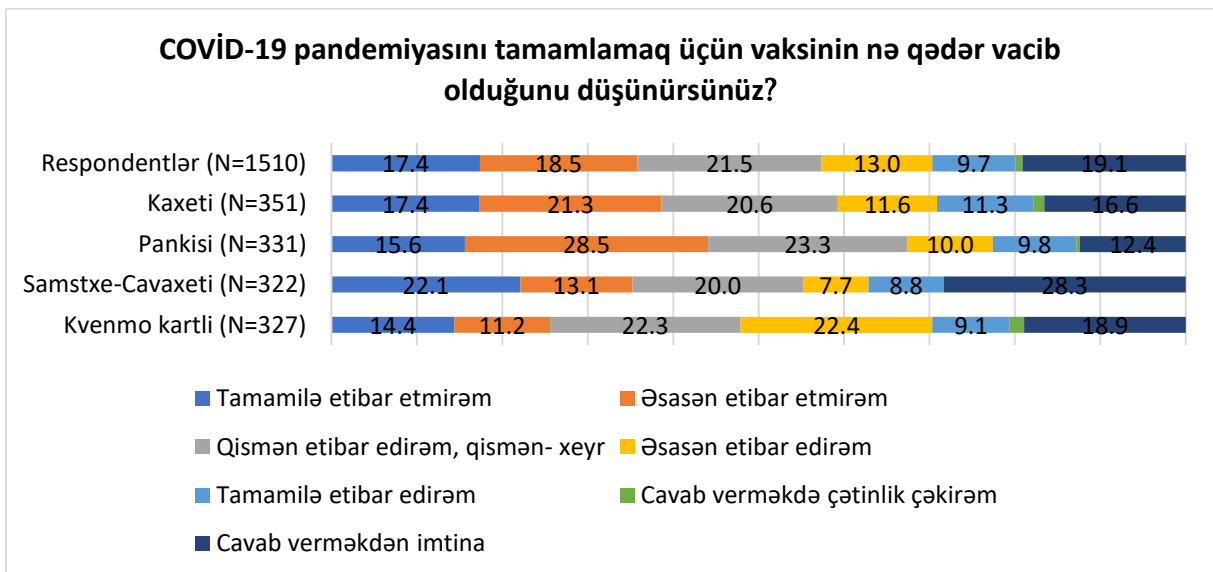

Respondentlərin nisbətən böyük hissəsi (35.8%) COVID-19 pandemiyasını yenmək üçün vaksinin vacib olduğu fikri ilə razıdır. Qətiyyənlər razılaşıram-17.4%; Daha çox razılaşıram, nəinki razılaşıram-18.5%). Sorğu olanların təxminən dördü biri (22.7%) pandemiyayı yenmək üçün vaksinin vacib olduğunu düşünür (Tamamilə razılaşıram-9.7%; Daha çox razıyam nəinki razılaşıram 13%). Qeyd etmək lazımdır ki, respondentlərin əhəmiyyətli hissəsi neytral bir mövqe tutur (Nə razılaşıram, nə də razılaşıram -21.5%) və yaxud, cavab verməkdən imtina edir/ Cavab verməkdə çətinlik çəkir (19.9%).

Vaksinin vacibliyi

Qeyd etmək lazımdır ki, Kvemo kartlidə sorğu olan respondentlərin nisbətən böyük hissəsi (31.5%) COVID-19 pandemiyasından qurtulmaq üçün vaksinin vacib olduğu qənaətinədir (Tamamilə razılaşıram-9.1%; daha çox razılaşıram, nəinki razılaşıram- 22.4%). Başqa bölgələrlə cəhətdən, qeyd olan fikirlə sorğu olanların dördü biri razılaşıram: Kaxeti - 22.9% (Tamamilə razılaşıram-11.3%; Daha çox razılaşıram, nəinki razılaşıram - 11.6%); Pankisi - 19.8% (Tamamilə razılaşıram-9.8%; daha çox razılaşıram, nəinki razılaşıram- 10%); Samtsxe-Cavaxeti - 16.5% (Tamamilə razılaşıram-8.8%; Daha çox razılaşıram, nəinki razılaşıram- 7.7%). (Bax. Diaqrama #58)

Diaqrama #58

- Korelativ təhlilə əsasən, COVID 19-dan irəli gələn pandemiyanın öhdəsindən gəlmək üçün **vaksinasiya vacibliyi** ilə bağlı cinsi zəmində fərqliliklər üzərə çıxır. Daha konkret, Kaxeti (Pankisindən savayı) bölgəsində kişi cinsinin nümayəndələrinə nisbətən böyük hissəsi (31.4%) daha çox və ya tamamilə COVID-19-dan irəli gələn xəstəliyin öhdəsindən gəlmək üçün vacib olduğu fikr ilə tamamilə razıdır nəinki qadın cinsinin nümayəndələri (14.6%); (verilmişlər statistik cəhətdən etibarlıdır: $p < 0.05$) (Bax. Cədvəl #50)

Cədvəl #50

COVID19-dan irəli gələn pandemiyanı aradan qaldırmaq üçün vaksinasiya vacibdir (Cinsi cəhətdən) (%)	Kaxeti (N=379)	
	Kişi	Qadın
Qətiyyən razılaşıram	ə	19.4
Daha çox razılaşıram, nəinki razılaşıram	21.3	20.9
Nə razılaşıram, nədə razılaşıram	18.6	22.5
Daha çox razılaşıram, nəinki razılaşıram	13.8	9.4
Tamamilə razılaşıram	17.6	5.2
Cavab verməkdən imtina	1.6	1
Cavab verməkdə çətinlik çəkirəm	11.7	21.5

Bibliografiya

BMT Əhali Fondu (UNFPA), *Gürcüstanda erkən/uşaq yaşlarında nikah*, https://georgia.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Child_Marriage_in_Georgia_GEO.pdf

„Etnik azlıq tələbələri və məzunların ixtisasi inkişaf, karyerada irəliləyiş və işlə təmin və perspektivləri“, Vətəndaş inteqrasiyası və millətlərarası münasibətlər mərkəzi (CCIIR), 2017 https://www.cciir.ge/images/pdf/CCIIR%20research%20report_2017.pdf

„İxtisasi inkişaf fə karyera irəliləyişi üçün etnik azlıq məktəbləri müəllimlərinin bərabər imkanlarının təmin edilməsi“ – siyasi sənəd, 2015-ci il. <https://cciir.ge/images/pdf/axali%20dokumenti.pdf>

„Milli azlıqların təhsili hüquqları ilə bağlı Haaqa tövsiyyələri“ 1996-cı il. <https://www.osce.org/files/f/documents/1/3/32185.pdf>

„2021-2024-CÜ İLLƏRDƏ VƏTƏNDAŞ BƏRABƏRLİYİ VƏ İNTEQRASIYA SƏNƏDİ ÜZRƏ İŞLƏMƏK DAVAM EDİR“ (2020-Cİ İL.) <HTTPS://SMR.GOV.GE/GE/NEWS/READ/1880/>

„1+4 proqramı məzunlarının ümumi kontekst və konkret misalların təhlili əsasında aşdırması“, Vətəndaş inteqrasiyası və millətlərarası münasibətlər mərkəzi (CCIIR), 2018 <https://www.cciir.ge/images/Research-cciir-2018-14.pdf>

Etnik və multikulturalizmi öyrənən mərkəz, *Gürcüstanda Etnik azlıqların səsleri üçün rəqabət: 2017-ci ilin yerli seçkiləri*, 2018, http://csem.ge/wp-content/uploads/2018/06/Competing-for-Votes-of-Ethnic-Minorities_Geo.pdf

Etnik azlıqları işlə təmin etmək siyasəti, Sosial Ədalət Mərkəzi, 2021 <https://socialjustice.org.ge/ka/products/etnikuri-umtsiresobebis-dasakmebis-politika>

Etnik azlıqlara qarşı təhsil siyasətinin sistem problemləri, Sosial Ədalət Mərkəzi, Sosial Ədalət Mərkəzi (EMC), 2020 <https://socialjustice.org.ge/ka/products/etnikuri-umtsiresobebis-mimart-ganatilebis-politikis-sistemuri-gamotsvevebi>

Dil səddi: Gürcüstan etnik azlıq nümayəndəsi olan məktəb şagirdlər üçün ləyaqətli təhsili təmin etmək, Civil.ge, 2021 <https://civil.ge/archives/421176>

Gürcüstanda milli azlıqların inteqrasiyası, Niderland Çoxpartilay Demokratiya İnstitutu, 2017 https://eecmd.org/wp-content/uploads/2017/07/Policy_Papers_ENG.pdf

2014-cü il əhalinin ümumi qeydiyyatı, <http://census.ge/ge/results/census1>

Yaşıl Qafqaz, *Kvemo kartli bələdiyyə orqanlarında etnik azlıqlar*, 2016, <http://www.ivote.ge/GREENCAUCASUS/wp-content/uploads/2017/01/Minorities-in-Kvemo-Kartli-Municipal-Administrations-research-presentation-16092016.pdf>

Siyasi oçerklər toplusu, *Gürcüstanda milli azlıqların inteqrasiyası*, https://eecmd.org/wp-content/uploads/2017/08/Policy_Papers_GEO.pdf

Azadlıq radiosunu, Marneuli və Bolnisi qapandı, <https://www.radiotavisupleba.ge/a/30503518.html>

Azadlıq radiosunu, Kamran Məmmədli, *Gürcüstan azərbaycanlılarına qarşı dominant nəzər*, <https://bit.ly/3oMEx0A>

İctimai yayımcı, *Kvemo kartli və Samtsxe-Caxvaxetidə etnik azlıqların kompakt şəkildə məskunlaşdığı bölgələrin teletamaşaçılarının araşdırılması*, 2020, <https://bit.ly/3imYrLS>

Vətəndaş bərabərliyi və İnteqrasiya üzrə 2021-2030-cu illərin Dövlət Strategiyası və 2021-2022-ci illərin fəaliyyət planı,

https://smr.gov.ge/uploads/Files/%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%92%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%90/danarti_1.pdf

Vətəndaş bərabərliyi və İnteqrasiya üzrə Dövlət Strategiyası və 2015-2020-ci illərin fəaliyyət planı, 2015. [esge_402dd469.pdf \(smr.gov.ge\)](https://smr.gov.ge/uploads/Files/esge_402dd469.pdf)

Vətəndaş bərabərliyi və İnteqrasiya Dövlət Strategiyası və Fəaliyyət planının yerinə yetirilməsi üzrə Monitorinqin nəticələri 2017-2018, Xalq müdafiəçisi yanında mövcud olan Milli Tolerantlıq Mərkəzi <https://www.ombudsman.ge/res/docs/2020092518514921894.pdf>

Gürcüstan Demokratik Təşəbbüsü „Demokrat Mesxler İttifaqı“ (UDM) və Gürcüstan Bölgə Mediası Assosiasiyası (GRMA), *Azlıqların hüquqlarının məhkəmə prosesi yolu ilə yaxşılaşdırmaq*, <https://gdi.ge/uploads/other/0/708.pdf>

„Ümumi təhsil haqqında“ Gürcüstan Qanunu (13-cü maddə, 7-ci bənd) <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29248?publication=90>

Gürcüstan Qanunvericilik Xəbərcisi, „Milli azlıqların müdafiəsi haqda çərçivə-konvensiya“ (Strasburq, 01.02.1995), (I hissə, 1-ci maddə) <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1244853?publication=0>

Gürcüstan Xalq müdafiəçisi yanında mövcud olan Dinlər Şurasının tövsiyələri, 2020, <https://www.ombudsman.ge/res/docs/2020092417162834667.pdf>

Gürcüstan Statistika üzrə Milli Xidməti, www.geostat.ge/ka/modules/categories/683/dasakmeba-umushevropa

Gürcüstanda ali təhsilin azlıqlar kvotası sistemi siyasətini öyrənmək 2010-2019-cu illərdə, Vətəndaş inteqrasiyası və millətlərarası münasibətlər mərkəzi, 2020, <https://cciiir.ge/images/10.06.-Studof-the-Higher-Education-Minority-Quota-System-Policy-in-Georgia.pdf>

Xalq müdafiəçisi aparatı, Gürcüstanda insan hüquqları və azadlıqlarının müdafiəsi vəziyyəti haqqında, 2021 <https://www.ombudsman.ge/res/docs/2021040110573948397.pdf>

Xalq müdafiəçisi yanında mövcud olan etnik azlıqlar şurası, <http://tolerantoba.ge/index.php?id=1345205225>

PHHŞ – Zurab Jvania adına Dövlət Administrasiyalarının Məktəbi, <http://www.zspa.ge/geo/page/15>

Sosial Ədalət Mərkəzi, „Etnik azlıqların məsləhətləşmə mexanizmləri – Gürcüstandakı reallıq və beynəlxalq təcrübə“, 2020 https://socialjustice.org.ge/uploads/products/pdf/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%99%E1%83%9D%E1%83%9C%E1%83%A1%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%A2%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%9D_%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%96%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98_GEO_1622120137.pdf

Sosial Ədalət Mərkəzi, „Etnik azlıqların hüquqları ilə bağlı beynəlxalq standartların icmalı“ (2019) [A5_GEO-RUS.indd \(ewmi-prolog.org\)](https://socialjustice.org.ge/uploads/products/pdf/A5_GEO-RUS.indd)

Sosial Ədalət mərkəzi, *Etnik azlıqların ehtiyacları, İctimai yayımçı və pandemiya*, https://socialjustice.org.ge/uploads/products/pdf/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%96%E1%83%9B%E1%83%90%E1%83%A3-%E1%83%93%E1%83%90-%E1%83%94%E1%83%97%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98-%E1%83%A3%E1%83%9B%E1%83%98%E1%83%AA%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%A1%E1%83%9D%E1%83%91%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98_1595313088.pdf

Sosial Ədalət Mərkəzi, *Etnik azlıqlar icmalarından ümitsiz və qəbul edilməyən gənclər*, 2021, <https://socialjustice.org.ge/ka/products/imedgatsruebuli-da-araghiarebuli-akhalgazrdebi-etnikuri-umtsiresobebis-temebidan>

Sosial Ədalət Mərkəzi, *Kvemo kartli bölgəsində mədəni dominasiya və azlıqların mədəniyyətini silmək əlamətləri*, 2020,

https://socialjustice.org.ge/uploads/products/pdf/%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%A2%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%9D%E1%83%9B%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%90_1607340919.pdf

„Açıq cəmiyyət - Gürcüstan“ fondu və Sosial Tədqiqat və Təhlil İnstitutu, *Etnik azlıqların siyasi həyatda iştirakını araşdırmaq*, 2019, <https://osgf.ge/publication/etnikuri-umciresobebis-warmomadgenlebis-politikur-ckhovrebashi-monawileobis-kvleva/>

„Açıq cəmiyyət- Gürcüstan“, Bərabərlik üçün koalisiya, <https://osgf.ge/movuwodebt-sakhelmwifosa-da-mediebs-sainformacio-politikashi-umciresobebis-enebi-gaitvaliswinon/>

Bərabərlik və Vətəndaş Bərabərliyi məsələlərində Gürcüstan Dövlət Naziri Aparatı, Vətəndaş bərabərliyi və İntegrasiya Strategiyasının 2020-ci il Fəaliyyət planının yerinə yetirilməsi hesabatı, <https://smr.gov.ge/uploads/Files/%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%92%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%90/DRAFT-2020-Annual-report-01.04.2021.pdf>

„EMC 7 bələdiyyəyə büdcə tövsiyələri və təşəbbüsləri ilə müraciət etdi“, 2020, <https://socialjustice.org.ge/ka/products/emc-7-munitsipalitets-sabiujeto-rekomendatsiebit-da-initsiativebit-mimarta>